УКРАЇНСЬКИЙ ДЕТЕКТИВ

Віталій ЛЕУС

Багатотомне видання

ТОМ 10

НЕ МОЖНА ЙТИ ВПЕРЕД, ПОВЕРНУВШИ ГОЛОВУ НАЗАД

НЕОБАЧНІСТЬ ФРАНЦУЗЬКОГО ФІЛОСОФА

ХТО РОЗРУБАЄ «ГОРДІЇВ ВУЗОЛ»?

Повісті, оповідання

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2017

УДК 82-312.4
ББК 84(4 Укр–Укр) – 44
Л 52

Серія “Український детектив”
заснована в 2006 році

Редактор Сергій Дзюба

Леус В.М.

Л 52 Український детектив: багатотомне видання. Т.10: Не можна йти вперед, повернувши голову назад. Необачність французького філософа. Хто розрубає «Гордіїв вузол?»: повісті, оповідання. – Чернігів: Десна Поліграф, 2017. – 224 с.

ISBN 978-966-340-350-2 /Багатотомне видання/
ISBN 978-617-7491-78-0 /Т.10/

До десятого тому увійшли три маленькі, але гостросюжетні, сповнені драматизму повісті. Написані в захоплюючій формі, вони привертають увагу читача вже з першої сторінки і читаються на одному подиху. Різні за формою і змістом оповідання приводять читача до непередбачуваної і несподіваної розв›язки. Можливо, якийсь читач іронічно завважить: тема – не нова, я вже про це чув, читав у пресі. І в цьому – нічого дивного. Адже автор не шукає теми за горами і долами. Всі вони місцеві й лежать на поверхні. Письменникові нічого не залишається, як їх творчо осмислити і винести на суд шанувальників детективного жанру.

Усі збіги з реальними людьми та подіями є випадковими.

Для широкого кола читачів.

УДК 82-312.4
ББК 84/4 Укр–Укр/-44

ISBN 978-966-340-350-2 /Багатотомне видання/
ISBN 978-617-7491-78-0 /Т.10/

© Віталій Леус, 2017

НЕ МОЖНА ЙТИ ВПЕРЕД, ПОВЕРНУВШИ ГОЛОВУ НАЗАД

Повість

I

Марія Тарновська про свій прихід у цей багатостраждальний і суперечливий світ уперше заявила сонцебризного червневого дня 1877 року. Її батько граф Микола О'Рурк за генезисом був нащадком ірландських королів з династії Стюарт. У XVII столітті його предки переїхали до Російської імперії. Сам Микола О'Рурк був морським офіцером, після відставки служив при київському губернаторові. З часом дружина подарувала чоловікові доньку.

– Коля, ти, лишень, глянь, яка вона в нас манюня? – радо вигукнула щаслива й усміхнена мама, звертаючись до батька. – Боже-е-е, і коли воно виросте?

– О-о-о, твої слова – геніальні, – змахуючи сльозинку з блакитних очей, додав чоловік. – Як ти тільки влучно назвала! Відтепер для нас вона буде Манюня.

– Я нічого не маю, аби наш ангелочок носив таке ласкаве й красиве ім'я. Але, крім Манюні, ми ще назвемо її офіційно – Марія.

У дитинстві батьки не могли нарадуватися донькою, ледь у попу не цілували. Минали роки. Батьки все частіше задумувалися, аби дати своїй доньці хорошу освіту. У цей час в Україні почали відчиняти двері інститути шляхетних дівчат. Першим прийняв своїх юних дворянок інститут у Харкові, потім почергово відкривалися в Полтаві, Одесі, Керчі. У 1834 в будинках Остен-Сакена у Києві відкрився такий навчальний заклад. Однак він функціонував тимчасово. У 1838 –1842 роках український архітектор Вікентій Беретті за власним проектом звів велику будівлю спеціально для інституту шляхетних дівчат. Її було виконано в стилі пізнього класицизму, головний фасад прикрашала напівротонда. Згодом до основної споруди прибудували двоповерховий корпус.

Коли доньці виповнилося десять років, батьки віддали Марію на навчання до інституту шляхетних дівчат. Це був закритий привілейований навчально-виховний заклад для дочок дворянського походження, а згодом і для заможних верств населення. Вихованки отримували педагогічну підготовку у спеціальних додаткових класах. Водночас навчали майбутніх панянок всьому необхідному: рукоділлю, етикету, грамоті, світським манерам. Навчання й виховання в інституті носили вузькостановий характер. Деяким розманіженим дівчатам перші дні

перебування у закладі здавалися каторгою. Їм було важко змиритися з жорсткими правилами поведінки і манерами – там не ходи, голосно не розмовляй, сиди за партою рівно, голову не нахиляй і не позіхай, не озирайся, не перешіптуйся. І це скрізь і на кожному кроці. Підйом – о шостій ранку, застилай своє ліжко, роби ранковий туалет, потім – молитва, сніданок, навчання, знову молитва, обід, знову навчання. Лише о дев'ятій годині вечора можна було полегшено зітхнути.

Марійку з дитячих літ відзначали інтелект та ерудиція, глибина суджень і духовна зрілість. Від природи вона мала неабиякий розум, силу волі, здатність мислити нестандартно. Здається, вона вся була наскрізь пройнята думками та ідеями. У певних галузях демонструвала глибокі й різнобічні знання, обізнаність і начитаність. Легко і невимушено почувала себе, працюючи над класною письмовою вправою екстемпорале. Її суть полягала в перекладі російського тексту іноземною мовою (латинською) без попередньої підготовки. І це тоді, коли подруги в намаганні написати екстемпорале, не приховували сліз. Марія О'Рурк виконувала її, немов насіння лузала.

Трохи пізніше в її характері почали проявлятися не зовсім позитивні нотки – ексцентричність, екстраординарність, екстравагантність. Вона ставала своєрідною, незвичайною. Інколи її химерні й дивакуваті дії і вчинки не завжди відповідали загальноприйнятим нормам і правилам. Вона вражала своїм кокетством, каламбуром, з її тонких, гострих, мов лезо бритви, вуст злітали дотепні, влучні фрази, які влучали прямісінько в ціль, це не подобалося окремим педагогам. Коли відчувала, що переборщила, прикрі казуси переводила на буденщину. Виразна, емоційна, динамічна. Її подруги немигно слухали, а потім приходили в екстаз.

Викладачів вихованки поділили на дві групи – до першої належали інтелектуали-педагоги високої внутрішньої культури і дисципліни, другої – неорганізовані, занадто вимогливі та прискіпливі. Особливо не злюбили тих, які тішилися своєю владою над ученицями, проявляли верховенство, демонструючи панівне становище.

II

Непомітно промайнули роки навчання в інституті шляхетних дівчат. Здається, ще ніби зовсім недавно десятирічною дівчинкою сіла за парту, а сьогодні вона вже – випускниця. За цей час Марія виросла, зробилася висока і худорлява – пішла вся у батька – довгонога і з живим норовом. До копички рудого на голові волосся так пасували ангельські блакитні оченята. Залицяльники кепкували: своїми очима, які увібрали голубінь весняного неба, маючи тиціанівський колір волосся, Марія настільки стала принадною і звабливою, що зачаровувала не одно-

го чоловіка. Струнка, граціозна, красива – вона до одуріння користувалася шаленою популярністю серед них. Безсумнівний успіх серед представників сильної статі був тісно пов'язаний з тодішнім вікторіанським ставленням до сексу. На думку її сучасників, Марія Тарновська, в жилах якої текла кров ірландської королеви, прагнула сама вибрати собі судженого, що в царській Росії на той час вважалося небаченим безчестям. Усі, хто був знайомий з Марією, був вражений і приголомшений її поведінкою. На це в Марії була зарані приготовлена відповідь: «Не забувайте, я виховувалася в інституті шляхетних дівчат». І лише серед подруг вона вважалася «напівнезайманою» – так у ті часи називали панянок, які насправді з чоловіками не спали, але про секс знали непристойно багато.

На порозі зрілості у неї буцім трапився психологічний надлом. Де й взялася та принциповість, категоричність, владність, жорстокість і самолюбивість. Перші нотки її характеру проявилися у виборі нареченого. Вона гадала: це – раз і назавжди, тому, боронь Боже, помилитися. Сама була з не дуже багатої родини і мала скромне придане, тому собі в супутники обирала не якогось голодранця, а заможного – не збиралася весь вік мучитися у злиднях. Вибирала довго і прискіпливо. Один їй не підходив і інший. Цей був красивий, але бідний, мов церковна миша. В іншого багатство так і перло з горла, але морда просила цеглини. Марія віддала перевагу Василю Тарновському – синові відомого цукрозаводчика, мецената, мільйонера. Поклонник, як і його обраниця, походили із знатного, добре відомого на Україні роду. Нареченому було 22 роки, він хоч ніде не служив, жив на повному батьківському утриманні, проте, за чутками, на нього чекала велика спадщина. Правда, користувався репутацією великого гуляки, але Марія обожнювала розкіш і на такі деталі уваги не звертала. Молоді люди покохали одне одного, справа йшла до весілля.

Та коли батьки дізналися про їхнє одруження, завинперилися. Граф О'Рурк не вважав Тарновського рівним для себе (хоч їхній предок і був «запорізьким» військовим товаришем ще в XVII столітті).

– За кого заміж? – обурено вигукнув він, так що аж вікна забряжчали, – за отого донжуана і серцеїда. Та він жодної спідниці не пропустить. Навіть у найжорстокішому сні мені не міг наснитися такий зять.

Старий Тарновський також був категорично проти такого весілля. З висоти свого багатства він з презирством ставився до не занадто багатого графа. Такий спротив з обох боків лише розпалював пристрасті, які з часом спалахнули у полум'я шаленого кохання.

І лише бабуся Людмила Тарновська з розумінням ставилася до вибору свого улюбленого внука.

– У нашому роду ще не було ірландських кровей, – мовила вона

спокійно й виважено і, схоже, проклала місток до взаєморозуміння.– Нехай буде ірландська наречена.

Сама ж потаємно, аби ніхто не дізнався, влаштувала «викрадення» нареченої.

І ось одного дня в сільській церкві під Києвом відбулося вінчання, на якому були присутні представники «золотої молоді». Для них все це було захоплюючою пригодою. Батьків на вінчання не запросили. Їх лише поставили перед здійсненим фактом. Тим нічого не залишалося робити, як прогнати геть свої чистолюбиві амбіції і благословити молодих на подружнє життя.

III

– Тпру-у-у, – вечорову тишу, настояну на запахах чебрецю й любистку, розрізав навпіл басовитий голос кучера. – Нарешті приїхали!

Пара вороних зупинилася біля дерев'яного продовгастого будинку, оббитого знадвору дошками, пофарбованими в темночервоний колір, фарба в деяких місцях вигоріла на сонці, облущилася, проте на фронтоні значився чіткий чорними фарбами на білому фоні надпис: «Трактир Василия Шабанова» і трохи нижче «Поужинай и отдохни».

Забачивши напис, Василь Тарновський іронічно усміхнувся, кучер буцім угадав його думки:

– Цей трактир і справді належить росіянину. Родом він чи то з Вятки, чи з Нижнього Новгорода, але вріс корінням міцно. Одружився на нашій дівчині, відкрив заїжджий двір – господар зробився на всю губу.

З подвір'я вибіг хлопчина в чорних наквасованих чоботях, чорних штанях і чисто вибіленій полотняній сорочці з вишитим українським орнаментом.

«Молодчина, – подумав про себе Тарновський. – Певне, мама вишивала».

– Місця є? – запитав кучер.

– Є-є-! – весело мовив у відповідь хлопчина. – І місця є, і шинок працює. Заходьте, відпочивайте!

Наслухавши про «шинок», Марія, яка байдуже слухала ці перемовини, нараз пожвавилася.

Слуга відчинив ворота, коні заїхали на подвір'я. Тут уже стояв один розпряжений тарантас. Це був чотириколісний візок на довгих розворах, призначений для далекої дороги. Неподалік зголоднілі й стомлені вороні висмикували з ясел запашну соковиту травицю, раз по раз змахували довгими хвостами, проганяючи сліпців та оводів, які повсідалися на крупах. Підліток допоміг розпрягти коней, завів панів до будинку. Їм запропонували велику спальню, в кутку якої стояло широке дерев'яне ліжко з різьбою на ніжках з двома спинками. На ньому могли б вільно вкластися чотири душі.

– Заки ви вечерятимете, – покоївка приготує постіль, – слуга показав поглядом на матрац.

З дороги вмилися холодною колодязною водою, насухо витерлися лляними рушниками. Втома невідь куди й подаленіла, так буцім вони день і не тряслися в тарантасі. На вечерю можна було замовити пельмені, але зупинилися на молоденькій картоплі з малосольними огірочками і домашньою ковбаскою та варениками з сиром у сметані й на парному молоці. Зняти напругу шинкар запропонував горілкою з дивною назвою «Спотикач». На етикетці був намальований український козак у синіх шароварах, який наче трохи перепив.

– Це ми, Васю, з тобою такої ще не куштували, – іронічно усміхнулася Марія, – може, завтра й не підведемося.

Наслухавши розмову, шинкар спокійно завважив:

– Пийте сміливо. Нічого не бійтеся. Завтра будете, як огірочки.

– Ти знаєш, я щось не зрозумів, – чоловік налив ще по шкалику. Після другої чарки, обоє розстебнули ґудзики, їм зробилося весело і жарко, горілка розтеклася по судинах. Якщо вони дещо скептично поставилися до трактиру і особливо до горілки, то після третьої Марія й Василь голосно розмовляли, схоже, усе їм тут подобалося. Вони навіть не чули кислого запаху, що стояв у трактирі, приправлений тютюновим димом. Коли все випили і з'їли, чоловік запропонував дружині випити по глечику парного молока. Воно, мовляв, зробить осадку.

– Ось побачиш, – запевняв він, – завтра піднімемося, а таке враження буде, ніби ми нічого й не пили.

Дружина підтримала пропозицію Василя.

Уранці першим прокинувся Тарновський. Аби не розбудити дружину, стиха зодягнувся і вийшов на подвір'я. Все воно було залите молочним туманом. Неподалік кучер годував коней, оглядав екіпаж, особливо прискіпливо придивлявся до коліс, чи ніде немає тріщини.

– Учора, коли ми приїхали, тут стояв тарантас, – мовив Тарновський. Невже поїхав?

– Так. Якраз перед тим, як ви вийшли на подвір'я, – мовив кучер. – Вирішили їхати, коли ще свіже ранкове повітря не перетворилося на спеку. Ми також баритися не будемо, – кучер делікатно натякнув: пора готуватися.

Василь Васильович витягнув відро холодної води. Спочатку перехилив і по селянському напився.

– Ох, і смачна яка! Здається, де не був, а такої води не куштував.

Потім роздягнувся до пояса.

– Давайте, лишень, я вам зіллю, – запропонував свої послуги кучер.

– Я буду тільки вдячний! – мовив Тарновський.

Кучер набрав кошик води, обережно линув на шию.

– Не бійся, лий сміло, – наказав пан, – я обожнюю цю живильну силу, вона надає мені снаги і здоров'я.

Коли біле тіло розтирав рушником, на подвір'я вийшла Марія.

– Як тобі спалося, моя дружинонько?

– Ти знаєш, Васю, таке враження: я ніби не спала, а лишень приклала голову до подушки і вже час уставати. Розлупалася, доторкнулася до подушки, де ти спав, тільки місце тепле. Гадала, що вже поїхав.

– Жартуєш? – зблиснув рівними намистинками зубів.

– Еге.

– Умивайся, зараз поснідаємо і рушимо в дорогу, поки не так спекотно.

У цю мить з низин долинув солов'їний спів.

– Забула сказати: вночі я проснулася, певне, розбудив солов'їний щебет. Якийсь час не могла заснути.

– Солов'ї співають, поки самка сидить на гнізді, – розважливо мовив чоловік. – А як виведе пташенят, самець перестає розважати свою подругу.

Марія Тарновська скинула хустину, жолобком стулила дві білі, немов з мармуру виточені, долоні з такими ж білими і продовгастими пальцями, хлюпнула в обличчя.

– Ох, яка вода холодна, – мовила розчаровано.

– Не бійся! Здоровіше себе почуватимеш, – заспокоїв чоловік.

Потім пішли до шинку. На сніданок з'їли по двоє смажених яєць, випили по кухлю молока з пиріжками з вишні. Вийшли на подвір'я. Кучер саме розміщував два туго набиті великі шкіряні чемодани.

– Усе готово! Прошу сідати!

Першою сіла до карети Марія, потім біля неї вмостився Тарновський.

– Но-о-о! – кучер хвацько змахнув гарапником над лискучими крупами, і тарантас, запряжений трійкою рославих коней, рушив у дорогу.

Напередодні вночі землю окропив теплий літній дощик, і колеса м'яко зашурхотіли по ґрунтовій дорозі. Під мелодійний дзвін бубонців Марію одразу кинуло в сон. Вона схилила свою чарівну голівку на широке плече чоловіка. Василь кинув на неї позирк і замилувався: справді у нього дружина красуня. Таку ще потрібно пошукати. Як добре, що вона обрала саме його. На моєму місці міг би бути інший. Василя Тарновського у маєтку рідні ласкаво називали наш «Васюк». Це прізвисько його ніяк не дратувало. «Що ж, нехай буде й так», – міркував він. Васюк зростав легковажним юнаком. Музичний слух і непоганий баритон притягували його до оперної сцени, але груди виявилися слабенькими. Зате у всьому іншому Васюк не знав проблем.

Багатий батько дозволяв синові смітити грошима наліво і направо. Рано звільнившись від «моральних забобонів», він закрутився у вихорі світського флірту і випадкових романів. Зустріч Василя з Манюнею здалося йому шансом на вихід з цього ганебного кола, який почав його обтяжувати. Недаремно Василь Тарновський закохався і вирішив одружитися з Марією О'Рурк. Після вінчання з батьківського будинку, який містився по Лютеранській, 33, Марія переїхала до свого чоловіка. У розпорядженні молодих ще були маєтки в Качанівці і Відраді, що на Полтавщині. Василь Тарновський настільки кохав свою дружину, що виконував будь-які її примхи.

Тарантас інколи похитувався на гнучких пружинистих дрогах, і тоді Марія розплющувала очі, але, упевнившись, що все спокійно, заплющувала знову. Але цього разу вона, розплющивши спочатку ліве, потім праве око, підвела свою чарівну голівку.

– Ти вчасно прокинулася, – Тарновський ніжно погладив її по плечу.

– А що, може, під'їжджаємо?

– Так.

З віконця відкривався мальовничий краєвид на панський маєток. Серед ландшафтного парку з ставками, мурованими містками і «романтичними руїнами» чітко проступав білокам'яний палац з двома флігелями, які утворювали парадний двір. Трохи обіч виднівся силует церкви.

– Я так розумію, маєток у нас великий. Мабуть, півтисячі гектарів, – мовила Марія.

– Трохи не вгадала. П'ятсот та ще й шістдесят!

– А красиво як.

– Садиба нам дісталася у спадок. І кожен господар вкрапляв у неї частинку свого багатства і майстерності. Спочатку він належав Федорові Болгарину. Потім маєток успадкував Михайло Качанівський. Від цього прізвища і пішла його назва. Володів ще маєтком генерал-фельдмаршал Петро Рум'янцев-Задунайський. І ось нарешті, – Василь ніжно погладив дружину по руці, – маєток прийшов до нашого роду – Тарновських.

Ще трохи дороги, й екіпаж зупинився перед головним корпусом великого палацу Катерининської епохи з колонадою і плоским куполом зі шпилем. У архітектурі палацу прийоми класицизму було вдало поєднано з елементами барокко. Першим зістрибнув на землю чоловік, зрештою, подав руку і допоміг дружині вийти на круглий майданчик. Марія окинула поглядом: довкруж застигли старовинні козацькі гармати, по обох боках палацу стояли флігелі. Достеменно так, як у їхньому маєтку у Відраді, що на Полтавщині, тільки там не було гармат. Марія відчує пізніше: подих козаччини тут мало не на кожному кроці.

Обідали в їдальні. На столі яких тільки страв не було – від домашньої птиці до дикої.

– Діти, – на закінчення обіду до сина і невістки звернувся Тарновський-старший, який змінив гнів на милість, – ви з дороги, стомилися. Сьогодні – відпочивайте, ознайомтеся з маєтком, опісля, себто в неділю, в нас відбудеться весілля. Українську традицію порушувати не будемо – має прибути багато гостей.

Марія полегшено зітхнула – її думки свекор буцім вгадав. Останнім часом вона так стомилася – нерви були натягнуті, мов тятива лука. Кімнату виділили на першому поверсі – тут було затишно і прохолодно. Приклавши голову до подушки, вона заснула міцним сном. Прокинулася лише наступного ранку. Після смачного сніданку чоловік почав знайомити дружину зі своїм маєтком. Спершу вони оглянули палац. Розпочали з першого поверху. Марія була просто в захопленні, забачивши велику і красиву залу, яку було прийнято називати літньою. Цементна підлога декорована розмаїтими тропічними рослинами і завита плющем. По кутках гніздилися старовинні, виготовлені з червоного дерева, інкрустовані майстерною різьбою, дивани. Від зали по довгому коридору наліво і направо йшли кімнати, в яких мешкали племінники і племінниці Тарновських.

– Ти не знаєш, скільки їх тут? – поцікавилася Марія.

– Та чому не знаю. Не багато-не мало – вісімдесят. Я їх ще з дитинства усі оббігав.

На горішній поверх вела широка полога драбина, застелена дорогим красивим килимом.

«М-да, певне, я потрапила до багатих людей, якщо такі гроші ногами топчуть», – гадкувала про себе Марія.

Як тільки вони піднялися на другий поверх, перед очима розкинулася велика зала. Проте вона була набагато багатшою, ніж та, що на першому. Стіни прикрашені дорогою зброєю – перше, що впало Марії в очі. З позолочених багетів на неї дивилися Мазепа і Полуботок, Розумовська і Кочубей. Відчула: картини були виписані талановитим майстром пензля. Вздовж стін на мармурових підставках стояли родинні бюсти Тарновських на чолі з родоначальником – Яковом Тарновським, коронним гетьманом Малоросії. Диван і крісла були виготовлені з червоного дерева, прикрашені золотою і срібною різьбою. Сидіння розшиті бісером.

– Яке багатство і краса – Марія не стримувала подиву. – Такого я ще не бачила. Певне, закордонні майстри постаралися?

– Та які закордонні! – усміхнувся Василь. – Наші доморощені. Це кріпаки розшивали. Колись у нас діяла майстерня качанівських вишивальниць.

– Ой, ти мій любий Васюк, – Марія так уперше назвала чоловіка. – До речі, ти не ображаєшся?

– Звичайно, ні. Так мене в дитинстві називали.

– А мене знаєш, як називали?

– Манюня?

– Так.

– Гаразд, ти хотіла щось сказати...

– Збиралася сказати, чоловіче мій любий, що все так гарно, вражаюче, відчувається рука справжнього господаря, тільки... – вони пильно подивилася в його темні очі – я так стомилася.

– Та, власне, ми нікуди й не підемо. Уже все оглянули. До церкви підемо завтра. Я лише хотів сказати, – Василь помахом руки запросив Марію сісти на диван, – що в нашому маєтку у різні часм жили і творили великі люди: письменники, учені, художники, композитори, виступали визначні актори. Тут написав свої найкращі твори Шевченко, Глінка створив першу частину опери «Руслан і Люмила», Репін починав роботу над картинами «Запорожці» і «Вечорниці». А художник Штенберг. Чула про такого?

– Звичайно! Друг Тараса Шевченка. Відомий художник.

– Той узагалі написав картину «В Качанівці у Тарновського».

У неділю, як і намічалося, розпочалося весілля. З самого ранку на небокрай викотився багряний диск сонця. Вітерець анішелесне. І жодної тобі хмаринки. До палацу молодятам було подано ресорний екіпаж, запряжених шісткою білих коней цугом. Їздові були зодягенені в біло-блакитні розшиті золотом кунтуші. Ось екіпаж під радісно-збуджені голоси стиха рушив і небавом зупинився біля ошатного приміщення Георгіївської церкви з позолоченим куполом і хрестом. У середині люду – не пробитися. Що гостей наїхало, а що своїх набилося. Місцеві селяни дуже шанували і поважали пана Тарновського: він неодмінно першим привітається, розпитає, як здоров'я, можливо, чимсь потрібно допомогти. При зустрічі жінки низько вклонялися, а чоловіки скидали капелюхи. Коли молоді переступили поріг, люди почали тиснутися назад, утворюючи живий коридор. Молоді зупинилися перед іконостасом, перехрестилися. На кольоровому тлі стіни вимальовувалися вишукані, з елементом рококо, ікони, Марія зупинилася вражена динамічністю форм позолоченого ажурного різьблення. З бокових дверей вийшов священик середнього зросту, худорлявий, з бородою по груди, у позолоченій рясі. Довкруж яскраво полум'яніли сотні запалених свічок, священик прочитав молитву, перехрестив хрестом, потім до нього підійшли Марія з Василем і поцілували хрест.

– Живіть, діти, в мирі і злагоді. Шануйте і поважайте!– мовив священик дзвінким молодечим голосом, – ходіть до церкви, дотримуйтеся

всіх свят і постів, ви народите дітей і проживете довге й щасливе життя. Діти подарують вам онуків і правнуків, які догодують вас до глибокої старості. Всевишній допомагатиме у всіх ваших ділах і починаннях.

Повітря зробилося задушливе, дихати ставало все важче. Марія прохала одне – вистояти, аби не впасти. Коли виходили з приміщення, наречена була похитнулася, та в останній момент наречений підтримав її під руку. Вона не пам'ятає, як сідала в екіпаж, як рушили і тільки як в'їхали в липову алею, повіяло свіжістю, схоже, вона прийшла в себе. Липова алея нагадувала такий собі проспект з трьома рядами стрижених поверхами дерев. Обіч стояли усміхнені люди – один чоловік щось вигукував, інший – радо махав рукою. Раптом у бочках, які стояли вздовж алеї, спалахнув вогонь і заіскрився яскравим феєрверком. У цей час біля палацу почали стріляти гармати. Один молодий кінь, певне, злякався від несподіванки, нашорошив вуха і шарпнувся вбік. Їздовий щось йому сказав, і кінь нараз заспокоївся.

Коні, люди, вогні, постріли з гармат... Марія усміхнулася про себе – її зустрічають, буцім королеву. Ось нарешті екіпаж зупинився перед палацом. Молоді ступили на м'який ворсистий килим, який простилався до самісіньких східців. Там на них з короваєм чекали батько й мати. Вони тепло привітали молодих з початком подружнього життя, побажали мирного неба і щасливих літ. Коли зайшли до палацу, Марія також була на менше вражена. Схоже, вони потрапили в царство квітів, скрізь, де тільки можна було – на підвіконнях, попід стінами, в кутках у дорогоцінних вазах стояли розквітлі квіти. Схоже, у залі зависла веселка, і пелюстки спалахнули всіма кольорами. Яких тільки відтінків у них не було – червонувато-каштанові, бурштиново-коричнево-бузкові, фіолетово-малинові, світло-сині, блакитні з темними жилками...

Посередині зали стояв довгий стіл з високими м'якими стільцями. Спочатку за нього сіли молоді, а вже потім місця почали займати гості.

IV

Батько Василя Тарновський-старший на придане виділив молодятам кілька маєтків і будинок у Києві, мовляв, живіть, працюйте і розмножуйтесь. Проте молоде подружжя, потрапивши у вир веселощів і гулянок, ніяк з нього не могло виборсатися. Василь молодший гадав: ще трохи ну ще і з гульбищами буде покінчено. Та покінчити не вдавалося ніяк. Ініціатором розкішного життя, як це не парадоксально, виступала Манюня. Вперше до їхнього будинку почала заходити молодь без всякого нагляду старших. Чоловік твердо і остаточно переконався: ігрища – це стихія його молодої дружини. Коли немає гулянки, схоже, вона хворіє, почуває себе кепськи, мучиться і – навпаки, коли збирається застілля, нараз оживає, ніби перероджується. Такі гулянки

домашнім зібранням не закінчуються. Коли вже всі увійдуть в екстаз, Марія Миколаївна оголошує:

– А тепер – у вар'єте. Я запрошую!

Як би не намагався Тарновський такі гулянки присікти в корені, нічого не міг вдіяти, крім того, що задовольняти будь-які забаганки дружини.

Улюблений десерт Манюні складався з суниці в ефірі, вона робила собі ін'єкцію морфія позолоченим шприцом і вживала дурманний абсент – спирт, настояний на полину. Коли Марія Миколаївна завагітніла, здавалося, час би вже й одуматись. Так ні ж. Життя марнотратити, як і раніше, ніщо не заважало подружжю. Сина Василя вона народила в 1897 році в окремому кабінеті одного з київських ресторанів. Через два роки на білий світ прийшла донька Тетяна.

З часом фінансові прибутки старого Тарновського різко впали, і Василь вимушений був обмежити витрати. Відтак в родині розпочалися скандали і сварки. Чоловік все частіше прикладався до чарки. Тоді Марія Миколаївна вирішила сама шукати кошти. Їй прийшла в голову маячна ідея: закохати в себе свого шурина (брата Василя) Петра Тарновського. Усі помічали легенький флірт і робили вигляд, що нічого особливого у цьому немає. Проте ніхто не міг передбачити його трагічні наслідки. Цього разу після інтимної розмови Петро поліз до Марії цілуватися. Вона відповіла взаємністю. З часом Петро так закохався, що почав просити в неї руки.

– Ох, ти мій, дурнику, – Марія ніжно, по-материнськи гладила по спині, потім пригорнула його голову до своїх грудей і поцілувала у скроню.– Як же ми з тобою зійдемося, коли ми з Василем вінчані. Перед хрестом і Богом поклялися у вірності.

Петро ходив ніби сам не свій, у нього немов помутнівся розум, зробився чорніший чорної землі і все твердив:

– Виходь за мене заміж. Я не дам на тебе пилинці впасти.

Та коли вкотре отримав відмову, цього разу тверду і остаточну, нерви не витримали. Вирішив накласти на себе руки.

Одного ранку будинок сколихнув розпачливий голос покоївки:

– Малий Тарновський повісився... Петя пові... О-о-о, Боже! Коли всі забігли до кімнати, в якій мешкав юнак, були шоковані. Під стелею в петлі, схиливши набік голову, висів Петро Тарновський. Обличчя білебіле, немов крейдяний папір. Були настільки шоковані й вражені, що й слова не могли сказати. Одна лише Марія в душі невимовно раділа – план вдався. І головне – її у цьому ніхто не запідозрить, що саме вона штовхнула шурина на самовбивство. Василь отримав спадщину, яка належала його братові, а фатальна жінка твердо упевнилась: вона

може крутити голови чоловікам і використовувати це для досягнення своєї мети. Що ж, нехай це буде початком.

– Васю, тепер нарешті у нас з'явилися живі гроші, – мовила вона якось за обідом. – Ти не уявляєш, я все життя мріяла побувати в Австрії на знаменитому Віденському балу. Там збирається вся Європа. А ми що, гірші за інших?

– А може, іншим разом, – зам'явся Василь. – Ми тільки-но Петра поховали. Сама розумієш, танцювати ніби не з руки.

– Навпаки, саме час для поїздки. Треба змінити обстановку, витруїти з голови всі думки і печалі. Я таке перенесла, ходила буцім сама не своя. Признаюся по правді, він до мене не був байдужий.

– Та я бачив, – задумливо мовив Тарновський.– Нікчемний хлопчисько. Він одружуватися зібрався. Тебе життя з могилою одружило.

– Повеселимося, як усі нормальні люди, Європу побачимо, розвіємося, наші серця, скуті кригою, трохи відтануть. Іншого разу може й не буде.

– Гаразд, поїхали,– зрештою погодився чоловік, – Куди від тебе подінешся.

V

Віденський бал... Ніде такого розквіту і піднесення не набули бали, як у Відні. Кажуть, саме повітря наповнене музикою. У літні вихідні це справді так. Здається, зі стін старовинних будівель сотається музика. У незліченних концертних залах, у парках і прямо на вулицях австрійської столиці звучать вальси Штрауса і серенади Моцарта. Цей класичний коктейль і створює незабутню і неповторну атмосферу, в якій би праглося бути повічно. Красень Відень, який виник на місці римського військового табору, за свою історію пережив багато труднощів, невдач і перемог. Одначе його світову славу складають не історичні, а музичні події. Кожного року у вересні починається музичний сезон. З усього світу в Австрію з'їжджаються знаменитості: хто показати себе, а хто й просто послухати. Восени, узимку і навесні музичні фестивалі не встигають змінювати один одного. Відень – батьківщина вальсу і короля вальсів Штрауса – віддавна й донині зберігає за собою титул світової столиці балів. Під час музичного сезону у Відні відбувається більше двохсот різних балів.

І ось Тарновські нарешті прибули до міста. Австрійська столиця зустріла їх не лише визначними пам'ятками архітектури й культури, позолотою соборів і церков, а й теплою осінньою погодою, в прозорому, наповненому музикою, повітрі тихо кружляло червоне листя. А коли завітали до зали, схоже, трішки аж розгубилися – такої краси ще не бачили. Здається, вони потрапили до самісінької казки, а чи раю.

У величезних кришталевих люстрах палахкотять тисячі свічок. Зі стін, стелі й навіть підлоги шовковою хвилею звучить тиха, ніжна і чарівна мелодія. Вальси Йогана Штрауса змінюють м'які й задушевні мелодії Йозефа Ланнера.

Танцює європейська знать, аристократична верхівка. Василь і Марія поклали один одному руки на плечі й закружляли у вальсі.

Танець був пластичним виразником музики. Танець – це поезія людського руху. Плавні вальси змінила шалена французька кадриль. Василь був невимовно радий за дружину. Закинувши голову назад, вона дзвінко сміялася, невимовно раділа, мов дитина. Таке враження, неначе на світ народилася. Забуто все – труднощі, незгоди, сварки. Звучить музика душі. І ось нарешті такий довгожданий вигук:

– Вальсують усі!

Як би Марія хотіла, аби її в цю мить побачили київські панянки. Хоч на хвилину, хоч на секунду. Від заздрощів, певне, попадали б на підлогу або ще й того гірше – померли.

Вечір вальсу, схоже, досягав свого апофеозу – у залах грали найкращі національні оркестри, у ложах нагорі злітали корки з пляшок з шампанським, у барах і ресторанах найкращі кухарі країни намагалися задовольнити найвибагливіші смаки, в казино крутилася рулетка. Раптом Марія, немов об щось спіткнулася на ліву ногу і ледь не впала. Василь вчасно підтримав. Що сталося? Ніхто з них не міг зрозуміти. І раптом бачать: закаблук з Маріїного черевика покотився по підлозі. І сміх, і гріх. Що робити? Марія ледь не плаче. Все, вечір зіпсовано. І тут раптом, де не візьмись, підійшов чоловік у чорному костюмі й фраці.

– Не переймайтеся, то все дріб'язок. Таке трапляється майже кожного вечора, – спочатку він заспокоїв подружжя Тарновських, а потім повів до взуттєвого магазину, який функціонував у приміщенні. Підприємливі господарі передбачили такий несподіваний варіант. У магазині був відділ майстерні, де можно було поставити новий закаблук, але вирішили на ньому не зациклюватися й придбати нові туфлі. Марія зобула обнову й засміялася, немов перед цим з неї мірку знімали, радощам не було меж! Вона знову немов ожила, а за якусь хвилину витруїла з голови цей випадок. Згодом зайшли до зали, прикрашеної квітами і пальмами. Виявляється, це був ресторан. Тут на численних прекрасно обставлених столах гості їли, пили, жартували і сміялися. Всі розуміли – життя таке коротке і треба від нього брати все, що тільки можна.

Так тривало кілька днів. Зрештою, Марія відчула: їй не здоровиться. Спочатку подумали: з дороги потрапили у такий незвичний шалений вир. Потрібно один день відпочити, і все владнається. Але після перепочинку краще не стало. У неї з'явився головний біль, почалася лихоманка, відчула загальну слабкість.

На животі й грудях проступили висипи у вигляді маленьких рожевих плямок, почала затьмарюватися свідомість. Ночами вона марила і про щось стиха сама говорила з собою. Вранці Тарновський про хворобу дружини розповів метрдотелю, а той розпорядився викликати лікаря. Він прибув одразу. Невисокий на зріст, сухорлявий, з сивиною на скронях, руденькими вусами під кирпатим носом і моноклем в оці. Уважно оглянув хвору, задав кілька запитань. Отримавши невиразні розпливчасті відповіді, виніс свій вердикт. Він прозвучав, немов грім серед ясного неба:

– Мушу вам сказати чітко і просто: ваша дружина хвора на черевний тиф.

– Скажіть, лікарю, додому я її довезу?

– Звичайно, ні! Та й хто вас відпустить. Кожний другий хворий – помирає. Потрібна негайна госпіталізація.

Після того, як Марію Миколаївну поклали до лікарні, Василь Тарновський продовжував відвідувати бали. Один раз на день він забігав до дружини.

Власне, його непокоїв не стільки стан її здоров'я, як те чи вона жива? А одного разу, коли прийшов до шпиталю напідпитку, ще в коридорі грімко вигукнув:

– Лікарю, скажіть, вона ще не померла?

– Жива-жива ваша благовірна, – лікар посміхнувся у вуса. – Уже пішла на поправку.

– Ти бач, – Тарновський не переставав дивуватися. – А я вже думав, що вона Богові душу віддала.

Марію, яка слухала цю розмову, немов хто обухом огрів по тім'ю. Вона чекала чого завгодно, тільки не цього. Відтак затялася думкою: видужати, вижити, повернутися додому здоровою і повністю розплатитися з Василем, якого вона більше не вважала за чоловіка. Сила волі, настирливість, жага до життя виявилися сильніші за недугу. Вона успішно подолала епогей своєї хвороби, температура почала втрачати сталий характер, обійшла запалення легенів, що інколи трапляються на цьому шляху, оминула тяжкі ускладнення: кишечні кровотечі та прориви (розриви) кишок.

А незабаром її виписали зі шпиталю. І хоч додому поверталася з чоловіком, вирішила твердо і остаточно: мстити щодня і на кожному кроці. Жіноча помста – річ жахлива.

VI

Уже з перших днів перебування у Києві Марія почала реалізовувати свої зловісні плани. Аби зробити боляче Василеві, завела коханця. А тут на голову Тарновського звалилася одна біда за іншою. Спочатку померла бабуся Людмила, а через рік пішов у вічність і батько.

Заплутані справи по спадщині не дозволили Манюні витрачати стільки коштів, скільки б їй бажалося. Проте вона відчула в собі силу і здатність крутити голову чоловікам, міняти їх досить часто, немов рукавички. Стосовно неї по Києву поповзли чутки, мовляв, у місті немає жодного багатого чоловіка, який би хоч раз не користувався її прихильністю. Василь намагався не звертати уваги ні на плітки, ні на скандальні походеньки дружини. Кожен з них намагався жити своїм життям. З дому на курорти виїжджали разом, але потім, знайшовши собі пару, роз'їжджалися і поверталися порізно. І хоч у Києві подружжя продовжувало влаштовувати оргії, пані Тарновську перестали приймати в порядних будинках. Марія ж взагалі втратила всякий сором. Дійшло до того, що зі своїми постачальниками вона розраховувалася «натурою». Стосунки в родині Тарновських дійшли до найвищої точки кипіння в 1904-1905 роках. Вони коштували життя двом коханцям Марії. На грунті ревнощів спочатку Василь поранив пострілом з револьвера одного з них. На цей вчинок дружина покладала великі надії. Вважала так: чоловіка засудять, і вона стане володаркою всього багатства. Але цього разу чари коханки не допомогли. Під час судового засідання судді виправдали Василя Тарновського. У цей час, коли поранений коханець перебував у Криму в обіймах Марії Миколаївни, трапилося непередбачене. З кожним днем він почував себе гірше, а незабаром і помер.

Через рік «чорна вдова» довела до самогубства іншого коханця – Володимира Шталя. Він настільки був одурманений нею, що не раз заявляв:

– Перед Марією Миколаївною я зобов'язуюся зробити все, що вона накаже під час мого перебування в Києві. З усією відповідальністю заявляю: крім того, що з мого боку це не буде жертвою і що я нічого не вимагаю взамін. Я завжди буду діяти в ім'я того чистого кохання, яке оволоділо всім моїм життям.

Ці слова абсолютно нічого не були варті, оскільки з грошима в Шталя було тугувато. Перед смертю він застрахував своє життя на користь коханої. Чудово усвідомлював: забезпечити розкішне життя Марії Миколаївні він не зможе. Нерви врешті-решт не витримали. На грунті нещасного кохання, перебуваючи в трактирі «Версаль» на розі вулиць Нестерівської і Фундукліївської, він пустив собі кулю в лоб.

Поклонників Марія знаходила серед бретерів – людей, які шукали найменший привід для дуелі. Вона ніби прагнула примусити чоловіка до смертельної дуелі. Міркувала: або загине, або відправиться на каторгу. Тарновському (людині добродушній і навіть трохи боягузливій) доводилося битися на шпагах з коханцем дружини Павлом Голеніщевим-Кутузовим-Толстим. Обійшлося подряпинами. Згодом з'явився Стефан Боржевський – з ним Тарновська жила в маєтку, поки чоловік перебував у Києві.

Одного разу Тарновська запросила чоловіка і коханця на обід у ресторан «Гранд-отель». Коли Боржевський вийшов проводжати Марію Миколаївну, біля під'їзду готелю на очах чоловіка нахилився і поцілував. Василь Васильович, не роздумуючи й хвилини, хутко дістав пістолет і вистрілив. Куля потрапила в задню частину шиї Боржевського, але сонну артерію не зачепила.

Василя Тарновського судили за замах на життя Боржевського. Самої Марії Миколаївни на суді не було. Свідки, які виступали на боці Василя Васильовича, вчинок Тарновського виправдали. Марію Миколаївну ославили ж на всю Росію.

Стефан Боржевський поїхав лікуватися в Крим. Але через кілька днів йому зробилося кепськи. У нього різко підскочила температура і він помер. Красуня довго сумувати не збиралася – небавом завела собі нового коханця. Схоже, крім сорому, Марія Миколаївна почала втрачати і здоровий глузд – чоловіки в її інтимному житті змінювалися з калейдоскопічною швидкістю. З рідним чоловіком Василем її вже більше нічого не зв›язувало. І вона подала справу на розлучення, доручили вести її знайомому адвокату – москвичу Донату Прилукову.

VII

Так у життя Марії Тарновської увійшов новий коханець. Адвокат Донат Прилуков був на сім років за неї старший. Дякуючи своїм здібностям і старанням, він займав помітне становище в юридичному світі – московський присяжний повірений, спеціаліст з комерційних і громадських справ. Жив нормальним повнокровним життям. У нього була чудова сім'я – кохана дружина, любесенька мати трьох дітей. Юридична практика приносила належний прибуток. Але він припустився грубої помилки в житті – мав нещастя закохатися в Тарновську. На початку 1906 року Прилуков отримує листа з Києва від Марії. Лист було адресовано не на домашню адресу, а в юридичну контору. У ньому вона несподівано зізнається адвокатові в коханні. Після цього Прилуков почав жити на дві родини. Для коханки він зняв особняк Чижикової на Садово-Кудринській. Як не тримався московський адвокат, але його винесло на середину течії, де він ніяк не міг прибитися до берега. Робив одну дурницю за іншою, але повністю усвідомити своє становище уже не міг. Одного разу, перебуваючи в театрі, на очах у всієї світської Москви за наказом своєї коханки він вистрибнув з театральної ложі на сцену прямо під час вистави.

Тарновська з її любов'ю до красивого життя коштувала Прилукову в середньому 4000 карбованців на місяць. Коли свої кошти вичерпалися, адвокат почав користуватися грошима клієнтів. Залишив дружину та дітей. І все ж у його бурхливому інтимному житті були просвіти. Не раз задумувався: що ж я творю? Один час навіть намагався втекти

від демонічної жінки, іншим разом його мізки сповнилися думкою отруїтися, та закінчилося все тим, що він виїхав з Марією Миколаївною за кордон. Обрали Алжир. На той час в портмоне Прилукова було близько вісімдесяти тисяч рублів. Це кошти, які довірили йому клієнти. Вони одразу потрапили в розпорядження коханки, що дозволило їм кілька місяців пожити на широку ногу. Але всьому приходить кінець. З кожним днем кошти танули, немов цукор у кип'ятку, а незабаром вони й взагалі вичерпалися. Однак Марія Тарновська духом не падала, вона мріяла швидко розбагатіти і забезпечити себе на все життя. Разом зі своїм коханцем Донатом Прилуковим розробляє новий злочинний план, згідно з яким має здійснитися її заповітна мрія.

За кордоном Тарновська несподівано зустріла своїх приятелів – графа Павла і графиню Емілію Комаровських. Емілія тяжко хворіла – вона приїхала до Алжира з однією метою – вилікуватися. Марія Миколаївна Тарновська швидко зорієнтувалася у непередбаченій обстановці – вона стала коханкою графа Комаровського, а для його хворої дружини – сестрою милосердя.

І тут з'ясувалося: Павло Комаровський ніде не служив, а займався благодійними дворянськими справами: організатор з'їзду російських пожежних, любитель мистецтва, володар великої бібліотеки. Через кілька днів серце Емілії не витримало – вона пішла у засвіти. Другодні після смерті дружини граф Комаровський зробив Марії Миколаївні офіційну пропозицію. Тарновська радо відгукнулася і пообіцяла зв'язати свою долю з графом одразу після розлучення з Василем Васильовичем. Незабаром вони відправилися в Орел.

У місті було мало людей з кола Комаровського. Хіба що Микола Наумов – його молодший приятель. Потомственний дворянин, син пермського губернатора, з старої дворянської родини, його двоюрідний дід – Іван Тургенєв. Микола Наумов – елегантний молодий чоловік віком 24 роки. Він вживав абсент, перекладав Бодлера, словом, був декадентом. Микола Наумов закохався в Тарновську негайно і пристрасно. Він навіть написав поему на її честь, в якій клявся бути вірним довічно.

Представивши Марію Миколаївну рідним, Павло Комаровський відбув до Венеції, аби придбати там палац, де збирався поселити свою кохану. Вона якийсь час затрималася в Орлі. І, як з'ясувалося, часу даремно не гаяла. Незабаром Наумов став черговим і найвірнішим сексуальним рабом пані Тарновської. Вона проробляла над ним найрізноманітніші експерименти: гасила цигарки об його шкіру, змушувала наколоти свої ініціали в якості татуювання, стьобала батогом, їздила на ньому, як на коні. Наумова це приводило у захват.

Перебуваючи в Орлі, Марія Миколаївна краще роздивилися і думка про її одруження з Комаровським здавалася уже не такою захоплюючою. Маєток графа був запущений, обріс боргами. І граф був уже

не такий багатий, як їй здавалося. Ніяких симпатій вона до нього не виявляла і починала думати, що даремно ув'язалася в цю дурнувату історію. Одначе відступати було нікуди. Тарновська з вірним її Донатом Прилуковим обговорили деталі й почали діяти. Спочатку потрібно було Комаровського обібрати, а згодом убити його так, щоб не викликати підозру.

При зустрічі з графом Марія Миколаївна пояснила: шлюборозлучний процес, мовляв, затягується, її становище двозначне. У тому випадкові, коли з графом щось трапиться, вона залишиться одна без дітей, без родини і без майна. Павло Євграфович віддав Тарновській вісімдесят тисяч рублів, страховий поліс на її ім'я на півмільйона франків. Марія Миколаївна наполягла на тому, щоб у договорі про страхування написали пункт, що всі гроші вона зможе отримати і на випадок насильницької смерті графа. З цього моменту доля Комаровського була вирішена.

План полягав у тому, щоб використати Наумова як зомбі-вбивцю. Швидше за усе, Наумову вдасться втекти з місця злочину. Але якщо його і впіймають, убивство вважатимуть здійснив на грунті ревнощів, він не видасть Тарновську і відбуде нетривале тюремне ув'язнення. Аби наблизити його до себе, Тарновська провела з Миколою кілька чарівних тижнів у Києві та у Відні, поклялася йому в коханні та вірності. В розпал амурних насолод Марія раптом заявила Наумову, неначе граф Комаровський переслідує її та ображає. На підтвердження цього вона показала телеграму, яка надійшла від графа, хоч насправді її відправив Прилуков. По дитинному наївний Наумов повірив одразу, у розпачі він навіть вигукнув: «Якби Комаровський був тут, я вбив би його на місці».

І ось настав той фатальний день 4 вересня 1907 року. Венеція. Драматичні події розігралися вранці. До квартири графа Комаровського подзвонили. Двері відчинила покоївка. Перед нею стояв молодий чоловік у коричневому капелюсі й сірому пальті.

– Я до графа, – посміхнувся незнайомець. – Він удома?

– Так, удома. Але спить, – мовила у відповідь покоївка.

Граф Комаровський у голосі впізнав свого приятеля Миколу Наумова, хутко підвівся, накинув на себе халат і пішов до передпокою.

Спочатку граф подивувався: так рано, певне, щось трапилося. Згодом порадів, розкинув руки, намагаючись обійняти:

– Скільки літ! Де це ви пропадали?

Покоївка, забачивши, що до графа завітав приятель, пішла геть. У цей час у передпокої один за одним пролунали чотири постріли. Коли туди забігла покоївка і слуги, Комаровський уже лежав у калюжі крові. Відвідувач над ним схилився і плакав. Усі подумали: трапився нещасний випадок. Але тут молодий чоловік різко підвівся, насунув

на голову капелюха, який було спав, і чимдуж побіг на вулицю. Лише після цього стало ясно: вбивця – ранковий гість. Слуги викликали санітарну гондолу і тяжко пораненого графа доставили у венеціанську лікарню. Лікар-хірург, оглянувши потерпілого, заявив:

– Початкові рани – несмертельні, проте крові втратив багато.

За якийсь час граф Комаровський прийшов у себе. Він настільки кохав Тарновську, що прямо в лікарняній палаті склав заповіт на її ім'я – віддав увесь маєток. У ньому він також зазначив: «Прошу браслет і листи Марії Миколаївни покласти мені в труну».

У перший день лікарі вилучили кулі з тіла пораненого, а другодні промили шлунок. І тут трапилося непередбачене – це призвело до внутрішньої кровотечі й смерті.

Детективи у Венеції спрацювали чітко – уже через кілька годин після замаху на життя графа Миколу Наумова затримали і доставили в поліцію Верони. Вбивця настільки був ошелешений і розгублений, що нараз розплакався і почав давати вичерпні показання. Наступного дня австрійська поліція затримала у віденському готелі Доната Прилукова. Той також особливо не відпирався – виклав усе, як на духу. Марію Тарновську разом з її покоївкою Елізою Пер'є заарештували в поїзді, який прямував у Відень.

Слідство тривало два з половиною роки, показання обвинувачених і свідків необхідно було перекласти з російської мови на італійську. Допитали 250 свідків, залучили 22 експерти з них 9 психіатрів. Матеріали слідства становили 34 здоровезних томи на трьох мовах: російській, італійській і французькій. І лише четвертого березня 1910 року у Венеції розпочався судовий процес над Миколою Наумовим, Марією Тарновською, Донатом Прилуковим і Елізою Пер'є.

Багато провідних газет світу акредитувати на процес своїх кореспондентів. Репортажі з Венеції настільки користувалися популярністю серед читацького загалу, що тиражі газет «Нью-йорк таймс», «Матен», «Русское слово» збільшилися на кілька тисяч примірників. У залі суду уважно спостерігали за його перипетіями художник Едгар Дега, велика французька актриса Режан, прибули й свідки, й ті, хто особисто знав підсудних. Прості венеціанці по-своєму сприймали судовий процес – Тарновська викликала у них загальне обурення, її називали «Проклята богом». На фасаді будинку, де був убитий Комаровський, з'явився лозунг «Тарновську – на галери». На судовий процес прибули рідні, друзі, а чи й просто знайомі передчасно померлої Емілії Комаровської. У її смерті вони запідозрили щось не ладне і почали вимагати ексгумацію тіла. Та італійська поліція відмовила у цьому питанні. Було помітно з перших днів – судовий процес затягнеться не на один місяць.

Розрахунок Тарновської був простий – Наумова арештують за вбивство (вона сподівалася, що Микола розповість на суді, мовляв,

убив через ревнощі) і вона отримає за страховку гроші. Та коли вбивця дізнався, що Марія і Прилуков одержали кошти за смерть Комаровського, то заявив: вбивство спровокувала Тарновська.

Судовище над чарівливою жінкою з такого драматичного приводу стало всесвітньою сенсацією. Зала суду нагадувала театр у день гучної прем'єри. Сотні допитливих очей венеціанців кожного дня спостерігали, як Тарновську переводили з в'язниці Джиудеко на особливій гондолі у супроводі монахині й конвою карабінерів. Серед нарядно зодягнутої аристократичної знаті ходили плітки, буцім через її красу 14 коханців покінчили життя самогубством. Коли Тарновську вели під конвоєм, натовп вигукував прокляття, а вона з повним виразом байдужості, гордо піднявши красиву голову, йшла мимо. Карабінерів, які її супроводжували, змінювали щодня – боялися або підсудна їх не зачарувала.

У газетних публікаціях журналісти смакували пікантними подробицями, яких з кожним днем ставало все більше і більше. Ніхто з акул пера не залишався байдужим до підсудної. Кореспондент однієї з віденських газет так виписав її портрет: «Незвичайно високого зросту, худорлява, елегантно зодягнена, з шляхетними рисами обличчя, неймовірно живими очима, завжди усміхнена, кокетлива, винахідлива і говірка навіть в тяжкі для неї хвилини. Чоловік був її рабом, як і всі, хто її оточував, сама вона була рабинею своїх пристрасті до розкоші, задоволення, а отже, і коштам… Київські журналісти краще за інших були поінформовані про минулі походеньки Марії Миколаївни. Інколи колеги сперечалися між собою: одні називали її «гулящою», інші звинувачували чоловіків, які не виявляли лицарського ставлення до пані, звалюючи на неї всю вину.

Володіючи неабиякими артистичними здібностями, підсудна досить уміло захищалася, вдавала з себе ображену і невинну істоту, яка зробилася іграшкою чужих пристрастей. Вона не раз повторювала слова свого адвоката, чим самим намагалася розжалобити суддів: «У суді, коли я спокійна, мене називають цинічною, якби я плакала і втрачала самоконтроль, мої б сльози називали крокодилячими. Ніхто і гадки не має, що я переживаю, якою мене зображають?.. Якщо я не претендую на приз доброчесності, то в кращому випадкові повинні переконатися: я хвора, слаба жінка, а не мегера і не демонічна натура…»

Як би Марія Тарновська не демонструвала свій артистичний талант, однак романтичний флер був відхилений. З кожним судовим засіданням ставало все ясніше: в основі вчинків підсудної закладено лише голий розрахунок і пристрасть до наживи. Кореспонденти гадали, чи вистоять присяжні засідателі перед чарами Марії Миколаївни.

Італійські присяжні, всупереч усьому, вистояли. Від покарання звільнили лише покоївку Тарновської Елізу Пер'є. Всі інші були засу-

джені до різних строків позбавлення волі. Тарновську засудили на вісім років і чотири місяці виправних робіт у Венеції на соляних промислах (але її звільнили раніше). Прилукову дали десять років. Миколі Наумову – три роки і чотири місяці. Їм могли би визначити і більш суворе покарання, але винних звинувачували не в убивстві, а лише в замаху, вважаючи, що Комаровський помер в результаті невдалого лікування.

Суд над Тарновською та її поплічниками, який тривав два з половиною місяця, дав привід для обговорення «пекучих питань»: психоаналіз, мазохізм, загадкова слов'янська душа і російські натури в цілому. Комаровські, Тарновські, Наумови, Прилукови – таким був правлячий клас перед прийдешньою революцією…

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

10 червня 1915 року Марія Тарновська вийшла з ув'язнення і деякий час мешкала в Італії. У цій країні її пам´ятали довго. Кілька разів перевидавали роман Анни Віванті «Цірцея». Вісконті й Антоніоні збиралися знімати художній фільм про графиню з Ромі Шнайдер у головній ролі. На першому поверсі палацу Маурогонато з видом на знамениту церкву Санта-Марія дель Джільо, збудовану в стилі барокко, «Російській справі» присвячено цілий музей.

У Києві Тарновську також ще довго пам'ятали. У жовтій газетці «Южная копейка» з номера в номер друкували роман з життя Марії Миколаївни.

Після жовтневого перевороту 1917 року її колишній чоловік емігрував за кордон. Володіння конфіскували більшовики. З Італії вона виїжджає до Франції, де в 1921 році зачаровує одного американського офіцера, з яким потім переїздить до Південної Америки, в Аргентину. Тут вона знайшла собі нового принца – американського мільйонера, який, одружившись на ній, вивіз у Штати. Чи були вони щасливі – невідомо.

Померла Марія Тарновська у віці 72 роки в оточенні дітей і внуків.

Так закінчила своє життя авантюристка, яку газетярі нарекли «чорним ангелом».

З цим твердженням погодитися просто неможливо. За визначенням академічного видання «Словник української мови» – ангел у релігійному культі – надприродна істота, посланець, вісник Бога; захисник або заступник, охоронець; про людину (переважно жінку), що відзначається красою або зробила чи робить кому-небудь щось гарне, приємне. У зменшено-пестливому значенні ангелятко – про дівчинку або хлопчика, які відзначаються своєю красою, невинністю, ніжністю. Такі риси із вчинками нашої героїні аж ніяк не сумісні.

(При написанні художньо-документальної повісті автор скористався архівними матеріалами, кримінальними сюжетами з Інтернет-видання).

НЕОБАЧНІСТЬ ФРАНЦУЗЬКОГО ФІЛОСОФА

Маленька повість

I

На північному сході Франції розташувалася Лотарінгія – історична область. Назва королівства походить від імені першого короля Лотаря II. Виникло воно після розпаду франкської держави. Хто тільки не володів цим багатим і мальовничим краєм! У різний час Лотарінгія підлягала «священній Римській імперії», польській короні. За Франкфуртським миром була приєднана до Німеччини, за Версальським мирним договором повернута Франції. Через ліси і переліски, поля і діброви, міста і селища протікала широка й повноводна з шовковими хвилями річка Мозель. На ній розташувався один з промислових і адміністративних центрів департаменту Мозель – місто Мец. Крім річкового порту, місто було вузлом залізниць й автомобільних шляхів.

У 1959 році в простій, але роботящій родині Родриго народився хлопчик, якого нарекли Франсуа. Уже з дитячих літ не за роками зростав кмітливим, розумним і допитливим. У школі він також був на кілька голів вище за своїх ровесників. Педагоги пророкували йому велике майбутнє. З усіх предметів він найбільше полюбляв історію. З часом прилучився до філософії. В університетській бібліотеці прочитав майже всі твори філософів. Коли закінчив навчання і став на самостійний шлях, одружився на чарівній, розсудливій, принадній дівчині Манон. Вона народила йому чотирьох доньок – Анжеліку, Беліну, Арисію і Лізетту. Та щастя тривало недовго. Як тільки доньки підросли і здобули відповідну освіту, розбіглися хто куди. Повиходили заміж, обзавелися родинами. Батьків не забували, на свята вітали поштовими листівками, зв'язувалися за Інтернетом. Та ось батько залишився вдівцем – мати раптово і несподівано померла. Так ніби й не хворіла, ніколи й ні на що не скаржилася. Одного разу їй зробилося кепсько, прилягла на канапу, заснула і не підвелася. Лікарі, яких одразу викликав Франсуа, констатували; відірвався тромб, тут медицина – безсила.

Після поховання старша донька Анжеліка, яка мешкала в Італії, забрала батька до себе. Майже рік прожив Франсуа в далекій і чужій країні. Рідною для нього вона так і не стала. На більше ні сил, ні терпіння не стачило. Попри умовляння доньки залишитися, батько вирішив твердо і остаточно: тільки додому! На прощання поцілував Анжеліку, погладив по голівці внука, міцно, по-чоловічому потиснув руку зятю.

За кілька днів він був уже у своїй оселі. І тут зробив для себе дивне відкриття. Коли впродовж багатьох років мешкав у місті, не звертав уваги, та варто було на рік відлучитися, як одазу знайшов у ньому гандж. Місто Мец хоч і не вважалося особливо великим – мешкало в ньому якихось сто тисяч жителів – проте було промислово розвинутим: машинобудівна, хімічна, швейна, взуттєва, харчова. Неподалік самого міста залягали поклади залізних руд. Їх плавили на місцевому підприємстві. Відчув: повітря забруднене, дихати ставало важко. А тут ще й досада докучала, по-науковому це називалося стрес. Куди не повернеться, куди не кине своїм поглядом, все нагадувало про дружину – квіти у вазонах, чайний сервіз, подарований ним на ювілей, Манони, білосніжні серветки, виготовлені її вправними руками. І така досада взяла Франсуа, що він вирішив змінити місце проживання. Думка ця спочатку пролетіла, немов птаха у вікні, та з кожним днем вона ставала вагомішою, обростала, і врешті-решт, не давала спокою. Йому б тільки поїхати куди-небудь, змінити обстановку, аби це не повертало його у щасливі дні, проведені з дружиною. «Ех, будь що буде!» – різко змахнув десницею. Про майбутнє не гадав, все з'ясується на місці.

Зупинився на трьох державах – Україна, Польща, Росія. Звичайно, про викладацьку діяльність, про філософію доведеться забути, адже він не знає мови. А от стосовно фермерства можна спробувати свій фізичний потенціал.Скажімо, придбає оселю в сільській місцевості, розведе живність. Руки ж у нього не з сідниці виросли. Нехай не все вміє робити, та пиляти, рубати, стругати, забити цвях він зуміє. З ранку і до пізна засиджувався за комп'ютером. І ось, схоже, знайшов те, що шукав. Франсуа аж підстрибнув на стільці, від задоволення потер долоні. В Інтернеті натрапив на оголошення: в Україні, а точніше на Чернігівщині, дехто Тамара Кириченко продавала садибу. Тут же зазначалася адреса: село Олексіївка Корюківського району. На якусь долю секунди в душу Франсуа закрався сумнів: Україна. Це ж там іде війна. Проте ситуація одразу прояснилася: війна на південному сході, а садиба – на північному. Та що тут гадати, потрібно поїхати і з'ясувати все на місці. Перед дорогою йому запраглося порадитися з доньками. Анжеліка була проти, мовляв, хто тобі сорочку випере, хто їсти зварить, хто кухоль води подасть, як захворієш. Беліна та Арисія не заперечували. Про що на відстані можна говорити, приїдеш, все побачиш, роздивишся, тільки не мовчи, одразу повідомиш нас, аби ми знали, де ти перебуваєш. Молодша Лізетта, котрій спочатку і не збирався телефонувати – крутійка, пустунка, хитруха – сказала відкритим текстом: «Тату, дивися сам. Ти в нас уже пройшов життєві університети. Тільки запам'ятай одне: коли з тобою щось трапиться, я не приїду вируча-

ти». Франсуа усміхнувся: іншої поради від Лізетти він і не чекав.

За кілька днів Франсуа Родриго без усяких пригод авіарейсом прибув з Парижа до Києва. Потім маршруткою дві години добирався до Чернігова. На автовокзалі диспетчер допомогла йому придбати квиток і посадила в автобус.

– Олексіївка – село, яке розташоване по дорозі на Корюківку, – диспетчер мовила французові, але у відповідь той промовчав. Вона зрозуміла: цьому пасажирові ні холодно, ні жарко. Він жодного слова не розуміє по українськи. Тоді звернулася до водія: Григоровичу, май на увазі: у салоні твого автобуса – незвичайний пасажир. Він іноземець, їде купувати хату в Олексіївку. Не забудь висадити на зупинці. Мови нашої не знає, розпитати нікого, ситуацією не володіє.

– Тамаро Миколаївно! Все буде в порядку. Довезу я вашого іноземця туди, куди він бажає. Не хвилюйтеся! – мовив водій і зачинив дверцяти.

Автобус виїхав з привокзальної площі і помчав вулицями Чернігова. З віконця Франсуа з цікавістю розглядав чуже незнайоме місто, яке своєю зеленою ошатністю, морем квітів, нарядністю нагадувало йому рідний Мец. Про себе завважив: за площею воно значно більше. Та ось позаду залишилися будинки, погляд Франсуа вихопив золотисті ниви, достоту наповнені збіжжям. «Красота! Яке багатство!» – захоплено мовив про себе. З валізи дістав кишенькового формата книжечку, перегорнув кілька сторінок і чіпким поглядом вшнипився в дрібний текст. Це був французько-російський словник. Але ближче заприязнюватися з російською мовою французові не вдалося. Переднє колесо автобуса, який уже мчав на шаленій швидкості, раптово потрапило у виїмку, і француза так підкинуло на сидінні, що словник ледь не випав з рук. «Марна справа. Вивчатиму вже по приїзду», – подумки завважив про себе Родриго і поклав словник до валізи. Від нічого робити злегенька почав розглядати пасажирів. З протилежного боку сидів неголений, довгошиїй, немов гусак, чоловік. Він то дрімав, то підхоплювався, озираючись по боках, зрештою, дістав пляшку, відкоркував, зробив кілька ковтків.

– Кумонько, ковтнете трохи? – звернувся до своєї сусідки, повновидої червонощокої з ямками на щоках жінки.

Таке ви, куме, й притіяли, – хилитнула головою. – Пийте вже самі, як дістали. Люди подумають, що і я така п’яниця.

Чоловік ще зробив кілька ковтків, шкарубкою долонею обтер заслинене горло пляшки, смикнув за рукав француза:

– Будеш?

Франсуа нічого не міг второпати, що від нього хочуть.

– Пару ковтків. Н-у-у-у! Одразу на душі полегшає.

Коли Родриго дійшов мислі, що йому пропонують випити, замахав руками і ногами:

– О-о-о-о! Ні, ні в якому разі.

Тоді п'яничка, не знайшовши собі спільника ні з боку куми, ні іноземця, сам приклався до пляшки. Але автобус знову так підкинуло на виїмці, що той аж похлинувся. Витираючи рукавом бороду, ще довго харкав, кліпав очима, сякав носа. Француз відвернувся обличчям до вікна – так йому зробилося огидно. Від п'яниці віддавало буцім оселедцем, квашеним огірком, непраним одягом. Таку картину Франсуа спостерігав уперше. Щоб п'яничка вживав спиртне в автобусі, та ще й пропонував пасажирам… Ні, боронь Боже. Такого у їхній Франції немає. Автобус уповільнив хід – проїжджали через міст. Внизу несла свої тихі води блакитноока Снов. Подолавши міст, автобус знову помчав чимдуж. Франсуа цього разу не стерпів, звернувся до п'янички:

– Почему у вас такой плохой дорога?

– Та потому,– чолов'яга п'ятірнею почухав закудланого чуба, – асфальт разворовали, когда ложили, деньги пропили. Вот вам и результат.

– Как асфальт пропили, как продали? – Франсуа аж підстрибнув на місці. Він був шокований. – Да разве такой может быть?

– У нас бывает и не такое, – усміхнувся п'яничка і в роті змигнули гнилі зуби. – Бывает и хуже.

Іноземець був так обурений, що надалі вирішив ні про що і ні про кого не розпитувати. Він знову повернувся до вікна, деякий час дивився незмигно. Пейзажні картинки змінювалися, немов у калейдоскопі. Очі заплющувалися, вирішив подрімати. Та автобус раптом зупинився.

– Пасажир до Олексіївки, ви приїхали. Виходьте! – водій відчинив дверцята.

Франсуа взяв валізу, збирався вийти, але в цей час мимо проходила череда, довелося зачекати. Звернув увагу: круторогі всі, як на підбір, м'ясисті, вгодовані і всі чомусь чорно-білі. Франсуа вперше за дорогу усміхнувся: ось він придбає хату, облаштується, можливо, й корівку купить. Коштів у нього стачить, чималенько з собою прихопив.

– Спасибо! – озирнувся до водія. – Большое спасибо!

– Большое пожалуйста, – кивнув водій, зачиняючи дверцята.

Так яскравого сонцебризного ранку з'явився в Олексіївці француз. Це був поставний, презентабельний брюнет з високим чолом, ясними і добрими очима, з розкішною чорною бородою, в яку деінде вкрапилися срібні павутинки. Хода чітка, виважена. Така хода була притаманна людям, які знали, чого вони ходять по землі. Першими забачили

його дітлахи. Вони бігали за ним наввипередки, потім безцеремонно розглядали, прямо дивилися в очі, глузливо насміхалися з його продовгастої, немов у попа, бороди.

– Скажите, где тут у вас сільрад? – змішуючи українські й російські слова, Франсуа звернувся до середніх років русявої, чисто зодягненої жінки з ридикюлем у руках, яка йшла назустріч.

– Сільрада? – перепитала вона і злегенька усміхнулася. Зрозуміла: перед нею стоїть іноземець. – Сільрада ось вона, – кивнула рукою і додала: – ходімо разом, я в ній працюю секретарем.

Коли Надія Глек відімкнула двері, першим запросила до кабінету нежданого гостя.

– Сідайте, – поглядом показала на стілець. – Розповідайте, з чим ви до нас пожалували?

Жестикулюючи руками, змішуючи французькі й російські слова, секретар зрозуміла: іноземець – француз. Її погана французька (вивчала у школі) і його погана російська дозволила так-сяк порозумітися. Надія Глек зрозуміла: гість в Інтернеті знайшов оголошення про продаж садиби в їхньому селі і виявив бажання придбати.

– Що ж похвально-похвально, – приязно мовила секретар, у нашому селі, крім українців, мешкають росіяни, білоруси, навіть один молдаванин є, грузин був, та виїхав. А ось французів – жодного. Дійсно, колишня жителька нашого села продає садибу, яка дісталася в спадок від покійної бабусі. Жити в ній не збирається, вона з родиною мешкає у Мені. Це сусідній з нами районний центр.

Домовилися оглянути садибу удвох.

– Чекайте, – мовила Надія Глек, – ану я зателефоную. Учора бачила Тетяну, вона автобусом приїхала з Мени, – дістала з ридикюля мобільний і натиснула кілька разів.

– Слухаю вас… Я вас уважно слухаю, Надіє Карпівно.

– Таню, ти ще хати не продала?

– Ні, а що? Можливо, ви покупця знайшли?

– Не те слово. Він сам приїхав. Ніколи не здогадаєшся звідки?

– Та як я здогадаюся. Звичайно, ні.

– Уявляєш, твоє оголошення прочитали аж у Франції.

– Та що ви кажете?

– Кажу, як є. Ми зараз підійдемо. Такий солідний чоловік. З бородою. Чимсь схожий на Карла Маркса.

Тетяна Кириченко не стрималася і розсміялася:

– Гаразд, приходьте. Я чекатиму.

Садиба сподобалася. Франсуа усміхався, навіть щось бурмотів про себе. І це, незважаючи на те, що будинок був без газу, води і вигод.

Оглянув сарай. З виразу на обличчі жінки прочитали по-своєму: хлів значно гірший за хату, але він неодмінно відремонтує, дасть йому, так би мовити, друге життя.

Потім усі втрьох пішли до сільської ради. Франсуа Родриго віддав гроші Тетяні Кириченко при свідках. Вона написала розписку, мовляв, кошти отримала. Оформлення відклали на потім, коли у француза будуть відповідні документи.

II

Покупець тепло попрощався і, взявши в руки валізу, тепер уже пішов до свого дому, який відтак став йому рідним. Зачинив хвіртку, накинув на гачок, аби не відчинялася, витяг цеберко води – колодязь був викладений бетонними кільцями. Зрештою, налив умивальник, роздягнувся до пояса, вмився, помив і ноги. Нараз відчув, як тіло сповнилося живильною силою, на душі зробилося легко і радісно. Благодать… Присів на широку соснову лаву, з лісу, що розкинувся неподалік, долинули пташині згуки, ще він вловив свіже повітря, настояне на запахах дуба і соснових шишок. Кілька хвилин сидів незворушно. Заплющив очі. В обличчя світило тепле літнє сонце. Підвівся з лави і попрошкував до оселі. Дістав з валізи батон, ковбасу і масло, приготував бутерброд. У серванті посуди особливо не було, проте стояло кілька чистих чарок. Одну з них витер хустиною, відкоркував пляшку з коньяком, випив прицмокуючи. З'їв кілька бутербродів, запив чистою водою з колодязя – так вона йому сподобалася. Лише тепер відчув: як тільки стомився. Ще б не стомитися. Остільки проїхати, понервувати. А яку він справу зробив – хату придбав на Україні! На дивані лежала чиста простиня, ковдра і подушка. Розіслав, вкрився до бороди, не зчувся, коли й заснув. Коли світанок чистим дитячим личком заглянув у вікно, прокинувся. Запраглося до вітру. І тут, як Франсуа вийшов на подвір'я, зробив для себе неприємне відкриття – бракує елементарного. Ні в будинку, ні в іншому місці не знайшов туалета. Подивувався, як ця старенька потребу справляла? Ну вона ще могла скористатися відром, а коли приїжджала внучка з дітьми? Звичайно, така справа нікуди не годиться. Коли поснідав, почав обстежувати нове господарство. На горищі лежали нові-новісіньки соснові дошки, залишається тільки пострругати. «Ось і добре, – подумав, – значить розпочинаємо з вбиральні». Франсуа так активно почав працювати, що незабаром зробилося спекотно, зняв жовту футболку, роздягнувся до пояса. Тонкий піт струмував джерельцями по спині. Схоже, так він давно не трудився. У вправних руках весело дзвеніла пилка, шелестів рубанок, гулко відлунювали удари молотка. Обідньої пори навіть забув перекусити, весь

день пив холодну з колодязя воду. Проте під вечір туалет був готовий. Другодні облаштував навіс, під яким мали утримуватися на зиму напиляні і нарубані дрова. Потім відремонтував сарай, перевісив двері, ці були так осіли, що видерли на долівці дугу. Зрештою, поставив телеантену – від бабусі Євдокії у спадок залишився хоч і старенький, проте пристойний кольоровий телевізор Samsung. І насамкінець полагодив піч, планував так: узимку затопить, потім ляже на черені й грітиметься весь день.

Трохи згодом придбав козеня, купив двох в'єтнамських поросят, курей і качок. Збирався й завести овечок, пошити з них білого кожуха. Якось на подвір'я забіг рудий пухнастий кіт. Франсуа не став проганяти, навпаки – запросив до хати, погодував його. Той на знак вдячності почав муркотіти і тертися об ногу. Згодом стрибнув на припічок і опинився на печі. Обдивившись довкруж, він улігся на черені, так буцім жив тут весь час. Удвох з чотирилапим французу стало веселіше – тепер було до кого обізватися.

З кожним днем життя налагоджувалося. У його словнику з'являлися все нові українські слова, наприклад, дуже йому сподобалися «дякую», «вечеряти». А коли став краще розуміти, почав активніше спілкуватися з селянами. Правда інколи доходило до курйозів. Одного разу приходить він до Одарки Верби і просить :

– Продайте мені хлопчика для курей.

Одарка думала, що француз запитує про її сина, схрестила руки на грудях та й каже:

– Як же я тобі продам хлопчика, як він у Києві живе. Та й не хлопчик він уже, а дорослий чоловік. Одружений, має доньку.

– Та ні, мовив Франсуа, – хлопчика, я мав на увазі півня.

Коли обоє порозумілися, сміялися від душі.

– Та я вам і так його віддам. Господарюйте, – насипала в тарілку зерна, впіймала півня, обмотала хустиною і подала чоловікові.

Він завжди був усміхнений, при зустрічі навіть з незнайомими людьми першим привітається, а коли хтось зайде на подвір'я, запросить до оселі, пригостити кавою, поговорить.

Так трапилося, що з сусідами, які мешкали супроти через дорогу, запізнався трохи пізніше. Ніна Ляшок з трьома малолітніми дітьми прибула до села з Донбасу. Була розлучена, проте за дітьми стежила дбайливо. Вони завжди були чисті, нагодовані, охайні. Коли на Донбасі розпочалася війна, селище, в якому вона мешкала, опинилося у зоні бойових дій. Невдовзі снаряд влучив у її оселю. Тільки щасливий збіг обставин – діти були у школі, вона ходила до магазину – врятував їм життя. Хоч у народі й кажуть: два снаряди в одне місце не лягають,

залишатися надалі в оселі Ніна не зважилася. Пригадала: на Чернігівщині у спадок від дідуся та бабусі залишилася хата. Ніна спакувала валізи, зібрала дітей та й поїхала подалі від гріха. І правильно зробила, що виїхала. Трохи пізніше до неї дійшли чутки, що снаряд удруге влучив у будинок. Цього разу потрапив у саме горище. Все згоріло, залишилися одні стіни.

Хата, в якій вона поселилася з дітьми, була хоч і не новенька, проте тепла і затишна. Взимку як натопить, діти роздягаються до сорочок. Город також був невеличкий – 30 соток – проте він їх повністю годував. А це нещодавно до неї пристав приймак або як тепер кажуть співмешканець. Жилавий, мускулистий, з лискучими щоками чоловік. Звали його Володимир Балясний. Мешкав на околиці села, дітей не було, дружина деякий час тому як померла. Ніна попросила його поміняти в хаті електропроводку, вставити нові розетки і вимикачі. За професією Володимир хоч і тракторист, проти в електриці розбирався. Все зробив, як і належить. Потім повечеряли з чаркою, переночував, та так і залишився. Удвох з Нінкою ще одну дитинку прижили. Роботи в селі не було – їздив до Києва на заробітки – працював у одній з приватних охоронних фірм. Десять днів сторожує, десять – удома.

Цього разу, повернувшись додому, Володимир Балясний наслухав, як з боку колишньої садиби баби Євдокії долинає то стукіт молотка, то цюкання сокири, то передзвін пилки.

– Певне, хтось купив бабину хату? – запитав він у співмешканки.

– Так, купив, – Ніна усміхнулася. – Я тобі забула сказати. Відтепер у нас буде новий сусід. Француз за національністю.

– Та ти що? Жартуєш?

– Ні. Я кажу на повному серйозі. За спеціальністю чи то вчитель, чи навіть професор. Брехати не буду. Там такий статечний, імпозантний.

– Цікаво-цікаво. Дай, піду, познайомлюся.

За хвилину Володимир Балясний був на подвір'ї нового сусіда.

– Здравствуйте! – Володимир привітався, зачиняючи хвіртку.

– Доброго ранку! – чистою українською мовив у відповідь Франсуа Родриго і щиро усміхнувся.

Балясний подав руку:

– Я ваш сусід

– О-о-о, сосед! Это карашо. Это сосед, где детки? – уточнив Франсуа.

– Так-так. Где детки, – погодився Балясний.

– Заходьте до моєї господи.

Кип'яток, який щойно кип'ятив Родриго, був ще гарячий.

– Каву, чай? – запропонував господар.

– О-о-о благодарю, – мовив гість. – А у вас немає чогось покрепче.

Франсуа дістав повну пляшку коньяку. Ту, з якої він надпив, поставити не зважився. Дістав з серванта чарочку, згодом поміняв на більшу, налив повну.

– Пийте на здоров'я! Я, на жаль, не можу підтримати компанію. У мене много работа.

– Ні-і-і-і! Я сам не п'ю, – Балясний повів головою. – Налийте й собі. Хоч трохи, за компанію.

– За компанию я вип'ю кави, – Родриго налив у чашку кип'ятку, кинув чайну ложку кави, почав розмішувати.

Приємний аромат розлігся по кімнаті.

– Як добре мати такого гостинного сусіда. Балясний випив стограмову чарку коньяку, не відмовився і від кави. І, погладивши себе по животу, додав: – Пішла як брехня по селу.

– Как? Что ви сказали? – запитав француз.

– Я сказав, що ви добра людина.

– Ви також харош челавек.

Утім, що це за сусід, Франсуа Родриго відчув уже з першого дня. Балясний упродовж дня ще кілька разів прибігав: то просив пилку, то молоток, то закурить. А коли дізнався, що француз не курить, показував на пальцях, налийте, мовляв, ще. Бігав до того часу, заки не випив пляшку коньяку. Господар жодного разу не відмовив, проте від свого сусіда був не в захопленні. З такою нахабою він би не бажав спілкуватися.

… У Франсуа Родриго закінчувалася віза. Мав їхати до Франції, аби продовжити своє перебування в Україні. Перед від'їздом домовився з Одаркою Вербою і Надією Глек, що ті по черзі доглядатимуть його живність. З сусідами, які мешкали супроти, зв'язуватися не забажав. І як поїхав, то немає тиждень, немає другий, уже і на третій завернуло. Коли заявляється, приїхав на своїй легковій автомашині марки «Сітроєн». Дуже вибачався, що затримався, щиросердно дякував за те, що годували живність. Запевняв при цьому, мовляв, тепер у нього все в порядку, найближчим часом відлучатися не буде.

Та минув якийсь тиждень-два, і сільчани звернули увагу: француз дуже змінився, причому в гірший бік. Якщо донедавна він був – одна увага і люб'язність, то віднині став мовчазним, замкнутим і трохи дивакуватим. Якщо раніше було хтось ступить на подвір'я, чемно розкланяється, запросить до оселі, пригостить кавою, то віднині нікого і на поріг не пускав. Одній Одарці Вербі дозволяв його переступити. Якось, коли розпочалися заморозки, вона зайшла до хати, а в ній холодно, хоч собак ганяй.

– Чого ти мерзнеш? – подивувалася Одарка. – Он скільки дров на зиму заготовив. Ще й на весну залишаться.

– Мамка, а мені не холодно,– мовив у відповідь француз. Мені тепло.

Дивиться на нього Одарка, а в нього очі в сльозах. Так і не зрозуміла, а спитати не зважилася, від чого сльози: від того, що змерз, чи від неприємностей.

Та, мов грім серед ясного неба, став факт, коли люди побачили за кермом «Сітроєна» не Франсуа Родриго, а Володимира Балясного.

– Слухай, ти що, машину у француза відібрав? – запитували прямим текстом.

– З якої б статі я у нього машину відбирав! – не менше обурювався Балясний. – Він нам її сам подарував.

– Що ти мелеш? Ні з того, ні з сього отак узяв та й подарував.

– Отак і подарував,– у тон продовжував Володимир. – У нас, у Франції, казав, кожна багатодітна родина має автівку. У вас он четверо дітей, а машини немає. Беріть мою. Для мене й велосипеда вистачить, – оправдовувався Балясний. – Хтозна, може, й справді у них так заведено.

Незабаром по селу поповзли чутки: або француз зовсім з глузду з'їхав, або ця парочка його просто розвела. Ніби сам Вовка Балясний, коли був під мухою, хвалився у лавці: збиралися удвох з Нінкою підпоїти месьє, потім вона мала роздягнутися і лягти з ним у ліжко, а розлючений Балясний повинен мав застукати на гарячому. А ще люди перешіптувалися: буцім Франсуа пропонували укласти з Нінкою фіктивний шлюб аби простіше було оформити документи на оселю. Ніби Родриго мовив у відповідь: «Якщо й укладу такий шлюб, то тільки не з Нінкою».

… По дорозі Одарка Верба зайшла до секретаря сільської ради Надії Глек.

– Карпівно, ти давно бачила нашого підлеглого?

– Ой, давно! – вигукнула Надія, – наближається кінець року, а в мене тут стільки роботи зібралося. Треба звіти скласти.

– Гаразд, зараз я сама до нього зайду, провідаю. Як він там?

Коли відчинила хвіртку і зайшла на подвір'я, вигукнула:

– Франсуа, ви вдома?

У відповідь була мовчанка. Лише з відчинених дверей Одарка помітила як сотається дим.

– Ой, Боженьки! – вигукнула Одарка Верба і чимдуж гайнула до хати. – Чи ти тут живий? Чи, може, задихнувся? – Хазяїн, ти тут? – знову вигукнула.

Але ніде не було нікого. Дим ішов з печі, певне, там загорілося лахміття. Одарка хутенько взяла відро з водою, ступила на припічок, десницею згребла ганчірки, охоплені полум'ям, винесла на подвір'я. Знову зайшла до оселі, подивилася все довкруж. Здається, тепер все в нормі, зачинила двері й пішла до сільської ради.

– Як моя душа відчувала, – переступивши поріг кабінету голови сільради Микола Воєдила, вигукнула Одарка.

– Що трапилося? – наслухавши розпачливий голос, вбігла до кабінету і секретарка.

– Ледве хата француза не згоріла, – уже спокійно мовила жінка і розповіла все по-порядку. На закінчення резюмувала: – Гм… Просто інтересно, куди він сам подівся?

Потім усі втрьох пішли до садиби Франсуа Родриго. Першим, кого вони зустріли, був рудий кіт, який сидів на дощаному паркані і жалібно нявкав. Оглянули хату, у ній і справді не було нікого. Дим уже встиг вивітритися, проте ще пахло гаривом.

– Давайте хлів подивимося, – запропонувала Одарка Верба. – Тільки я боюся першою заходити. Може, він там висить.

Голова сільради прохилив двері, нараз вони самі відчинилися. У хліві, в куточку, стояла прив'язана коза. Зачувши людські голоси, вона з радістю повернула свою ображену мордочку і жалісно бекнула. Одарка поклала перед нею кілька буряків і маленький охапок сіна. Поряд у клітці кувікало двоє маленьких поросят. Їх також жінка нагодувала.

– Багато не можна давати… Це ж хтозна, скільки днів вони не їли.

Випустили на подвір'я курей – вони були зачинені у погребі. Від голоду ті блукали подвір'ям, щось клювали і буцім аж тинялися. Одарка насипала їм зерна, і пернаті дружно почали клювати. А ось хто не витримав, так це – качки. Вони всі здохли. Планував баранів завести. Добре, що він їх не придбав.

– І справді, куди ж подівся наш француз? Мені перед цим і словом не обмовився, – ображено мовила Одарка. – Він настільки любив тварин, що не зміг би залишити їх напризволяще.

Повернувшись до сільської ради, голова Микола Воєдило зателефонував до Корюківського районного відділу міліції і доповів про ситуацію.

III

Інспектор карного розшуку обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос по дорозі в Олексіївку пригадав: у цьому селі йому довелося бути ще на зорі своєї молодості. Тоді його молодим і не обстріляним послали у перше відрядження – належало

розслідувати справу про суїцид, який здійснив сільський учитель. У хліві повісився на мотузку. Стоколосу належало розібратися, то був добровільний відхід з життя, чи хтось «допоміг» йому вкоротити віку. Розбиратися довго не довелося – Богдан Стоколос вдома під час обшуку в кишені потерпілого знайшов аркуш, вирваний з учнівського зошита, написаний олівцем: «У моїй смерті прошу не звинувачувати нікого. З життя йду добровільно». Внизу стояв розмашистий підпис – Гарус.

І ось знову відрядження. Цього разу дещо незвичне, утаємничене і ще більше загадкове. Деякий час тому в Олексіївці поселився француз. Франсуа Родриго, так було звати іноземця, придбав садибу, закупив живність, на старість вирішив займатися фермерським господарством. У своїй країні в зрілі роки розпочинати цю справу було практично неможливо – для початку належало вкласти великі кошти. Інша справа в Україні – тут значно дешевше. Сюди, в поліську глибинку, і привели підприємливого чоловіка шляхи-дороги.

Перша особа, з якою зустрівся Богдан Стоколос, була колишня господиня оселі Тетяна Кириченко – середніх років жінка, широка в стегнах, талії і плечах, з волоссям кольору пшеничної соломи. Богдан Стоколос окинув її поглядом і подумав: «Воістину справжня трудівниця».

– Як тільки я дізналася про зникнення Франсуа Родриго, – мовила занепокоєним голосом Тетяна, – того ж дня прибула в село. Подальша доля мого покупця настільки схвилювала, що я не могла сидіти вдома, склавши руки. Він для мене хоч і був чужим чоловіком, але вже з першої зустрічі справив приємне враження. Відтоді я його дуже заповажала. Ні, ви тільки подумайте, на старість залишити рідну державу, переїхати в Україну, не знаючи мови, розпочинати нове життя по суті з нуля. Я б на таке ніколи у світі не зважилася, – плечі нервово пересмикнулися. – Тільки люди одержимі готові на такий подвиг. Спочатку я спробувала шукати його самотужки – чомусь здавалося, що маю знайти. Об'їхала всі навколишні села. Всюди, де тільки не побувала, залишала номери свого мобільного. Та марно. Ніхто мені не подзвонив, навіть ніхто не чув про втечу. В Олексіївці замкнула хату, написала Франсуа записку, погодувала нещасних тварин, домовилася з Одаркою Вербою, що вона і надалі доглядатиме їх. Кормів мало стачити на цілий місяць, а затим, думала, можливо, господар повернеться. Ключі від оселі віддала голові сільради.

– Як тільки ми дізналися про зникнення Франсуа, одразу зателефонували у французьке посольство в Києві, – мовив голова Микола Воєдило. Ми просили посприяти у пошуках зниклого співвітчизника.

На превеликий жаль, пошуки поки що не увінчалися успіхом. Будемо вважати: так триватиме недовго. Десь же він врешті-решт має бути.

Потім Микола Воєдило й Богдан Стоколос оглянули оселю, в якій мешкав Франсуа. У ній знайшли документи, за якими «вирахували» адресу найстаршої дочки Анжеліки, яка мешкала в Італії. За допомогою секретаря сільради Надії Глек, яка протягом своїх двох останніх місяців поновила знання з французької, зв'язалися з Анжелікою через соцмережі. Донька з болем у серці відгукнулася на раптове зникнення батька. Вона зазначила: «Він був довірливий, як дитина». Одразу пообіцяли приїхати. З дня на день мала прибути. Через Інтернет удалося встановити зв'язки з іншими доньками. На прохання Стоколоса: «Чи немає в них батька?» ті відповіли однозначно: «Немає. Не приїздив. Усі запитують: «Куди ж він подівся?»

Його автомобіль, та інші цінні речі – мобільний телефон, фотоапарат, який подарував Ніні Ляшок (обіцяв ще й ноутбук, але не встиг) і котрі не встигли зареєструвати у сільраді, як подарунок, довелося описати і вилучити. Допитати Володимира Балясного не вдалося – поїхав у Київ вартувати охоронну фірму. Допитали Ніну Ляшок.

– Оті брудні плітки стосовно того, що я зі своїм співмешканцем намагалася підпоїти француза чи оформити з ним фіктивний шлюб, – Ніна розпочала прямим текстом, – не мають під собою реального підгрунтя. Це все вигадки хворих людей. «Ви знаєте, які в нашому селі люди?» – Ляшок поставила перед інспектором запитання і тут же одразу відповіла: «Тупі, обмежені, лукаві, хитрі, пришелепуваті, дурнуваті. Як роззявлять губи – тільки слухай. Ми жаліли Франсуа. Раз бачу: такий на йому брудний піджак. Я й кажу: «Давайте виперу». У відповідь він тільки махнув рукою, мовляв, це робочий піджак і прати не варто. У спиртне не вдавався. Коли щось і брав у магазині, то тільки їстівне – хліб, масло, ковбасу. Щоправда, цибулю мішками возив на велосипеді. Думаю, що він з нею робить? Певне, свою живність годував, тільки-но почав розводити. Іще скажу. Через оці прицюцькуваті плітки і нашим дітям немає спокою. Старші глумляться над ними, насміхаються і на вулиці, і в школі».

– А ось втягувати сюди дітей, це вже зайве, – обурився Богдан Стоколос. – Діти тут ні причому… Гаразд, я поговорю з директором школи.

Цього ж дня інспектор карного розшуку побував у Забарівці – село міститься за сім кілометрів від Олексіївки. Ніби тут тиждень тому до продовольчого магазину заходив незнайомець у камуфляжній формі.

– Так, дійсно. 19 грудня, якраз на Святого Миколая, заходив до нашого магазину чоловік. Був він якийсь нерішучий, несміливий, сором'язливий. Змішуючи українські слова з російськими, попросив по

двісті грамів сиру, масла, ковбаси і хлібину, – мовила чорнява з тонкими губами і тонкогубим ротом продавчиня.

Потім Богдан Стоколос отримав інформацію, мовляв, бачили якогось іноземця в Бахмачі, у готелі «Дружба». Інспектор карного розшуку негайно виїхав у це містечко. Адміністратор готелю – невисока на зріст, чорнява жінка з високою зачіскою на круглій голові, одразу розчарувала Стоколоса.

– Так, дійсно, жив у нашому готелі іноземець. Майже три дні. Як же його звати було? Ага, – перегорнула товстий зшиток, де реєструвала відвідувачів, – отже, звати його було Франсуа Родриго.

Інспектор пожвавився: це те, що він шукає.

– Скажіть, а можна його побачити?

– На жаль, ні, – адміністратор мовила розчаровано. – Годину тому як виписався. Куди пішов, звісна річ, мені не доповідав.

– Який він хоч з себе. Можете сказати?

– А чому ж. Трохи повненький. За характером, певне, покірливий, смиренний. Зморшки на лобі осмучені глибокою печаллю.

Богдан Стоколос уже ніскілечки не сумнівався – він вийшов на слід Франсуа Родриго. Здається, ось-ось впіймаєш, а він щоразу вислизає з рук, тільки змигує перед очима широка спина.

– Ви з ним контактували?

– Абсолютно ні. Він весь час перебував у номері. Іноді звідти долинали голоси. Ми так і не зрозуміли: плаче він, а чи співає. Думали, може, чоловік зайвого хильнув.

– Не цікавилися, що з ним? Можливо, раптово захворів і йому була потрібна медична допомога?

– Ні, ми самі не питали, а він за медичною допомогою не звертався. Поводився тихо, у розмови не встрявав. Було помітно – чоловік при грошах. Заплатив за номер 480 гривень. Цікавився, де можна придбати одяг. Виписався з готелю об 11.40, якраз перед вашим приходом. Богдан Стоколос зазначив про себе: дійсно, він прийшов сюди на годину пізніше. Потім інспектор карного розшуку переглянув відео з камер спостереження, шукав втікача у приміщенні залізничного вокзалу, ходив по перону, пильно вдивляючись в обличчя. Але його не було ніде. Як у воду канув.

І все ж Богдан Стоколос надій не втрачав. Напередодні від дочки Анжеліки Франсуа отримав повідомлення: вона прибула в родинне гніздо батька – місто Мец. На жаль, удома його не було. Сусіди також підтвердили, що бачили з місяць тому. Зателефонувала рідним по батьковій і материній лініях, приятелям, але ті також не бачили. При цьому через Інтернет вона повідомила: придбала квиток на авіарейс

Париж-Київ, завтра обідньої пори буде в столиці України. Богдан Стоколос вирішив зустріти Анжеліку в Бориспільському аеропорту. Він був упевнений: удвох буде легше шукати. Це ж не соломина врешті-решт, а людина. Та й не проста!

IV

Одначе приїзд доньки затримувався. Вирішили її не чекати, а шукати власними силами. За надісланим з Корюківського районного відділу міліції орієнтуванням, Франсуа Родриго було оголошено в державний розшук. До пошуків долучилися оперативники не лише всіх районних центрів області, а й детективи з сусідніх областей. Однак усе було безуспішно. Бракувало бодай найтоншої ниточки, за яку можна було б зачепитися. Заспокоювало лише одне: державного кордону француз не перетинав – так що він десь у нас.

З часу пошуків минуло трохи більше місяця. І ось телефонний дзвінок з Ічнянського райвідділу міліції: зниклий француз – у нас! Незабаром його доставили в Корюківку. Сюди негайно виїхав Богдан Стоколос. Через деякий час по мобільному телефону інспектор карного розшуку доповідав начальнику обласного управління внутрішніх справ полковнику Горносталю.

– Товаришу полковнику, радий доповісти: зниклий француз – живий і здоровий, – весело і радісно звучав голос Богдана Стоколоса. – Голодувати не довелося – коштами забезпечений. У Франції він отримає допомогу по безробіттю в розмірі 550 євро. Самі розумієте: у нашій країні це великі гроші. Ось він на них і «шикував». Коли поцікавилися, мовляв, де ж він перебував увесь час, Франсуа спокійно відповів: подорожував, намагався ближче запізнатися з Україною. Ось такий їхній менталітет, нам, українцям, його важко зрозуміти. Побував у Артемівську, Мелітополі. Дістався Запоріжжя, в якому навіть поморозив ноги. Довелося кілька днів провалятися на лікарняному ліжку. Словом, такі пироги.

У Корюківці для Франсуа Родриго знайшли тимчасове житло. Він там днює, ночує і харчується. Відтак ми за ним пильно стежимо. Вдруге втекти, чи то пак пуститися у мандрівку, не дозволимо. Він чекає на приїзд дочки. Що робити далі, не знає. Можливо, з її приїздом ситуація проясниться. А поки немає дочки, жителька Мени Тетяна Кириченко, яка продала йому садибу в Олексіївці, пропонує французу тимчасово пожити у неї. Весь час, поки його розшукували, громадянка Кириченко перебувала буцім на пороховій бочці. Вона переймалася, вболівала, аби не дай Бог чого не трапилося, відчувала за нього моральну відповідальність. Для нього Тетяна так неначе друга дочка.

Тепер стосовно живності, яку він накупив і напризволяще залишив. Увесь час її годувала жителька села Одарка Верба, яка була вхожа у його дім. А з кормами допомагало все село.

Більше випробовувати свою долю Франсуа Родриго не став. Не дочекавшись дочки, зазбирався у Францію їхати сам. Перед від'їздом запраглося йому завітати до рідної уже Олексіївки, побувати у своїй оселі. Тетяна Кириченко, колишня власниця хати з 18 тисяч гривень, які отримала, чотири вже проїздила, шукаючи француза, який, вибравшись з однієї халепи, потрапляв до іншої.

Сільчани радо зустріли людину, яка за такий короткий час увійшла у їхні серця. Свого села вони вже не уявляли без доброго душею новосела. Немов по ланцюжку, одне одному передавали: «Ви чули? Француз заявився!» Спішили до нього, аби побачити на власні очі. А він стояв посеред двору – радісний, усміхнений, по-братньому прошкував їм назустріч, обнімав, тиснув руки. Серед прибулих, щоправда, були й такі, яких француз не сприймав, кричав на них, розмахуючи руками, навіть виганяв з двору. І в цьому не було нічого дивного – одні до нього йшли з відкритою душею і добрими намірами, інші, зловживаючи добротою, прагнули до матеріальної вигоди. Під полою навіть приносили пляшку самогонки, аби придбав Франсуа. Добре, що хоч не споїли його.

З допомогою громадськості Франсуа Родриго повернули всі його речі, які свого часу так нахабно відібрали. Їхати додому вирішив на власній автомашині «Citroen». Назначили й дату від'їзду. Та її довелося перенести – з'ясувалося: віза у француза прострочена. Довелося сплатити штраф понад п'ятсот гривень.

І ось день від'їзду таки настав. Біля оселі зібрався чималенький гурт. Кожний прийшов не з порожніми руками. Чого тільки не принесли йому люди на дорогу – свіже молоко, сметану, сир, вареники у маслі, пироги, коржики, компот, яблука. Гостинці ледь розмістили у багажнику. Всі по черзі обнімали Франсуа, жінки цілували пухкі чисто виголені щоки, чоловіки міцно тиснули десницю, запрошували приїздити – добре, щоб було куди. Франсуа Родриго був настільки вражений гостинністю українського селянина, що навіть аж розгубився: мовчки стояв, не проронивши жодного слова, усміхався, переминався на ногах. Зрештою, на прощання ще раз змахнув рукою, сів до автівки, зачинив дверцята. Машина повільно, неохоче, але зрушила з місця.

– Коли приїдеш, по електронній пошті даси про себе знати. Аби ми не хвилювалися! – казали одні.

– Щасливої дороги, – додавали інші.

– До зустрічі! Не забувай!

Автівка вже сховалося за крутим поворотом, а люди, особливо жінки, витираючи сльози, ще деякий час стояли мовчки, так неначе вони вирядили у дорогу свого рідного сина.

VI

Весна навдивовижу була рання. Сніги збігли дзюркотливими струмками, яскравосліпуче сонце викотилося на червоний пруг, білокорі берези вистрілили з бузинових трубочок пругкими струменями соку. Зорані на зяб поля зачорніли свіжоталою землею, ниви, засіяні озиминою, дружно зазеленіли. У верховітті оголених дерев, які виструнчилися вздовж дороги, у гомінливі зграї збиралися граки, перемовлялися лише на їм зрозумілій мові.

О цій порі директор сільгосппідприємства Василь Калантиренко автівкою повертався до свого рідного села Голубівка. Передні колеса почергово раз по раз потрапляли у виїмки з водою. Один раз так заляпало лобове скло, що довелося зупинити машину і витерти сухою ганчіркою. Дорога була вільною – жодної тобі транспортної одиниці. Уява малювала райдужний вечір – ось він повернеться додому, змиє втому, вип'є сто п'ятдесят грамів, смачно повечеряє, потім сяде з дружиною переглядати телевізійні новини. Та раптом на узбіччі Василь забачив чоловіка, який, зсутулившись, стиха прошкував важкою стомленою ходою. Як не вдивлявся Калантиренко у постать, впізнати не міг. «Гм… Цікаво. Який дивак забрів у наші краї? Скоріше за все він просто заблукав». Порівнявшись з незнайомцем, Калантиренко пригальмував автівку, відчинив дверцята.

– Сідайте, поїдемо. У ногах правди немає. Звідки ви шлях тримаєте? – поцікавився Василь.

Але у відповідь була глуха мовчанка.

– Дивак-чоловік. Німий чи що?

Та ось Калантиренко уважніше роздивився обличчя: вкрите щетиною, ніби аж зчорніле. Але, схоже, він уже десь його бачив. І тут Василя осінив здогад – та де ж? На міліцейських орієнтуваннях. По всьому району були розклеєні аркуші з портретом зниклого француза. А він, виявляється, ось де. Так міг би й пропасти чоловік. Добре, що він на нього вийшов.

VII

Робочий день закінчився. Богдан Стоколос з підполковником Арсірієм збиралися залишати приміщення обласного управління внутрішніх справ, як раптом їх обох викликав до себе полковник Горносталь.

– Певне, начальник нас хоче кавою з коньяком пригостити, – Стоколос злегка підморгнув Арсірію, – таке вже бувало не раз.

– Що ж, не відмовимося, – погодився підполковник.

Та коли вони зайшли до кабінету начальника і забачили його стурбоване, чимсь занепокоєне обличчя, зрозуміли: цього разу не до кави з коньяком.

– Сідайте, – кивнувши рукою на приставні стільці, начальник дав зрозуміти: розмова буде серйозною. – Пам'ятаєте, деякий час тому ми проводжали у Францію мешканця цієї країни Франсуа Родриго?

– Так, звичайно, в унісон мовили Арсірій з Стоколосом. – Таке не забувається.

– А що трапилося, товаришу полковник? Можливо, Франсуа не доїхав?

– Так, не доїхав. – Горносталь подивився у широке вікно і затарабанів пальцями по столу. – Замість Франції знову опинився у Бахмацькому районі. Його прямо серед поля чисто випадково підібрав голова сільгоспкооперативу села Голубівка. Я особисто від природи матеріаліст і дуже далекий від ідеалізму. Однак складається враження, що наш французький новосел почасти балансує на грані фолу. Незвичайні ситуації його майже кожного дня переслідують буквально по п'ятах. Я просто дивуюся, що вони минають для нього без трагічних наслідків. Тут з двох одне – або французові страшенно щастить, або в нього сильний янгол-охоронець. Так що, Богдане Михайловичу, – Горносталь пильно подивився на спокійне обличчя детектива, – нічого не залишається робити, як знову виїжджати у відрядження. Франсуа Родриго уже везуть до Корюківки.

– Чекайте-чекайте, – Стоколос злегенька аж підвівся з місця, – він же поїхав власною автомашиною.

– У тому ж то й суть, що автівки немає. Куди він її подів, розберетеся на місці і доповісте.

Наступного дня близько одинадцятої години Богдан Стоколос уже був на місці призначення. У кабінеті начальника райвідділу майора міліції Кирила Микитовича Молчанова, до якого зайшов Стоколос, на стільці біля стіни сидів чисто поголений, усміхнений втікач. На грудях з-під шкіряної куртки кольору кориці виднілася біла футболка. Забачивши Стоколоса, Франсуа Родриго швиденько підвівся, подав широку долоню:

– Извините за беспокойство. Так уж получилось.

– Та нічого-нічого, – скоромовкою відповів Стоколос. – Буває. Добре, що живий і здоровий, – спрямував погляд на начальника райвідділу: – Що трапилося цього разу?

Кирило Молчанов тяжко зітхнув, зібрав на чолі зморшки, збираючись з думками, і почав розповідь:

– Пан Родриго пояснює, що благополучно доїхав тільки до Києва, потім його по дорозі обікрали. Залишився без жодної копійки в кишені. Ночувати довелося разом з безхатченками на Київському залізничному вокзалі. Уявляєте, товаришу капітан, чим би все це могло закінчитися?

– Уявляю, товаришу майор. Міжнародним скандалом.

– Та дякувати Богу, все минуло благополучно, – продовжував Кирило Молчанов. – До найгіршого варіанту справа не дійшла. Як він нам пояснив, машину залишив, оскільки у ній закінчився бензин. Зараз ми її розшукуємо. Добре, що хоч технічний паспорт та водійське посвідчення збереглися – всі ці документи утримувалися в кишені. Вирішив повернутися, як він заявляє, додому. Але поїхав не в Олексіївку, а в Бахмач. Його туди немов магнітом притягує. Схуд, змарнів, обличчя обвітрилося, нігті на пальцях повідростали. Це ми його трохи в порядок привели – обмили, поголили, переодягли, нагодували. Бачите, який свіжий, мов огірочок.

– Що ж нам з ним далі робити? – запитав себе Стоколос і тут же відповів: – тримати не будемо. Його й справді слід відправити у Францію.

– Тільки так. Ви самі бачите: людина – неадекватна. Від нього можна чекати чого завгодно. Ми вже вирішили питання з транспортом. До Києва поїде мікроавтобусом.

– Дозвольте мені його супроводжувати? – мовив Стоколос. – У мене відрядження на кілька днів.

– Будь ласка. Питань немає. Від нас також поїде супроводжуючий. Мій заступник, – мовив Кирило Молчанов. – У Києві ми посадимо Франсуа на автобус, який іде за маршрутом Київ-Краків. У Кракові йому доведеться здійснити пересадку. О п’ятій вечора – прямий рейс до його рідного міста Мец, квитки придбали у попередньому порядку. Ми з ним провели відповідну виховну і роз’яснювальну роботу. Він з усім погодився, обіцяв ніде не затримуватися, бо дуже занудьгував за дочками. Особливо за старшою Анжелікою, яка мешкає в Італії. Чи збирається повернутися в Україну, розмову на цю тему не вели. Проте сам Франсуа не раз заявляв, що жити у Франції йому не подобається. Чого доброго, може, ще й до нас пришумить. Тепер же в Олексіївці має власний дім.

2017

ХТО РОЗРУБАЄ «ГОРДІЇВ ВУЗОЛ»?

Повість

I

Іван Крупорушка та Микола Шрамко рубали в баби Гапки дрова. Нарубали, стачить на півзими. Після роботи помили з милом жилаві, порепані руки, сіли до столу. Баба Гапка на радощах не шкодувала ні випивки, ні закуски. Поставила на стіл літр домашньої, насмажила велику сковороду картоплі, яєшні, перед цим придбала в продмазі свіженької салаки – саме привезли, принесла з хижі мерзлого сала, нарізала тоненькими скибочками. Словом, Іван з Миколою повечеряли добре. Другодні зустрілися. Микола й каже Іванові:

– Ходімо до баби Гапки похмелятися.

– Побачимо, як дрова у печі горять, – охоче погодився приятель.

Коли завітали до оселі, бабі Гапці було не до них.

– Хлопці, ось вам пляшечка, – дістала з кухонного столика півлітрівку, заткнуту кукурудзяним качаном, – у когось вип'єте. А мені так ніколи…так ніколи. Я заспала трохи. Поратися пора. Курей на подвір'я час випускати, козу доїти. У печі я ще й не розпалювала.

Іван поклав пляшку до нагрудної кишені, і вони пішли на вулицю.

– Де б нам похмелитися? – розважливо мовив Микола. – Не нести ж її додому.

– А що тут гадати? – махнув рукою Іван. – Ходімо до Гордія Буцика.

– Водночас і провідаємо. Я чув, ніби він захворів. Певне, простудився, – додав Микола.

Гордій Вікентійович Буцик був високошанованою, поважною людиною в райцентрі. Працював головним зоотехніком виробничого управління сільського господарства. Та останнім часом почав заглядати в чарку. Відрядження у села району мало не щодня. Учора – чарка, сьогодні – чарка, і завтра наллють. Пив ніби й небагато, але п'янів одразу – роки вже не ті. Додому привозили тепленького. Брали ковдру в оселі, клали на неї Гордія Вікентійовича – отак і заносили. Зрештою, все це набридло дружині – сусіди бачили, потайки насміхалися. Казали, єхидно поміж собою: «О-о-о, уже Буцика привезли». Обидва сини виросли, поодружувалися, залишили родинне гніздо. Старший Олег мешкає у Києві, менший Владислав отаборився у Черняхівську. Дружина повернулася до матері – треба було доглядати стареньку. Гордій Вікентійович залишився в оселі сам. З роботи звільнили, добре, хоч до пенсії дотягнув. Гроші отримував чималенькі – заробіток мав пристойний. Допомагати нікому не допомагав, усе тратив на себе. Нудьгувати

також не доводилося. Запізнався з такими ж як і сам любителями оковитої. Внадилися молоді хлопці. П'ють без міри – хоч відро подавай. Все вип'ють. Та як накурять, хоч стій – хоч падай. Світлиця, якщо можна так було назвати голі, обшарпані стіни, потопала немов у тумані.

– Вдома, значить, Вікентійович, – радо озвався Микола.

– А де ж йому бути? – хитнув головою Іван, – ще, може, спить після учорашнього.

– Спить – розбудимо!

У передпокої висла гнітюча тиша. На круглому столі лежала порожня пляшка, поряд стояла наполовину заповнена червоною рідиною півлітрова банка.

– Нещасний чоловік, – мовив Іван, – бачиш, чим закусували?

– Мабуть, вареням.

– А то ж що? Суничне або вишневе.

Трохи далі прямо на підлозі обличчям донизу лежав господар. Поряд виднілися дві червоні плями. Одна була більша, друга – менша.

– Щось ніби схоже на компот, – мовив Микола.

– Який там компот? – обурився Іван. – Звідки тут йому взятися! Ти ж бачив вареня на столі. Що ж нам його робити? Будити?

– Бачиш, як солодко спить. Нехай до обіду полежить, може, протверезіє. Ходімо…

Іван та Микола вдома випили пляшку, поговорили, покурили, а тоді Шрамко й каже:

– Знаєш, друже, щось у мене на душі неспокійно. Ходімо, провідаємо Вікентійовича.

Коли Іван з Миколою зайшли до оселі вдруге, Буцик продовжував лежати у тій самій позі. Сам невисокого зросту, оцупкуватий. Права нога зігнута в коліні. На круглій голові гніздилася копичка розкиданого темно-сірого волосся з вкрапленими срібними павутинками.

– Ану, вставай! Чого розлігся? – Шрамко передком черевика доторкнувся ноги.

Господар продовжував лежати незворушно. Тоді Іван доторкнувся руки:

– Та він же мертвий! Холодний, мов лід. Тікаймо звідси, а то ще нам пришиють убивство. Зараз особливо не розбираються.

– Я згодний з тобою, – погодився Микола, – коли там розбиратися. Тоді вбивали один раз на півроку, а зараз прикінчують мало не кожного дня.

Вони почергово зателефонували на станцію швидкої медичної допомоги і до районного відділу міліції:

– Приїжджайте на вулицю Партизанська, 49. Є труп.

II

Одразу після закінчення Львівської спеціальної середньої школи міліції Святослав Запорожець отримав призначення на посаду інспектора карного розшуку Комарівського райвідділу внутрішніх справ. Таке призначення було не випадковим. Ще навчаючись у школі міліції, Святослав тут проходив тримісячне стажування. Його керівником був заступник начальника відділення карного розшуку майор міліції Микола Колодяжний – високопрофесійний розшукувач, хороший керівник і просто чудовий товариш. Він був вимогливий по роботі, але сумлінний і чесний. Прямо вказував на недоліки, при цьому окреслював шляхи, як їх уникнути. Під час стажування допомагав співробітникам карного розшуку розкривати злочини і сам самостійно розкрив три квартирні крадіжки. Отож після успішного складання державних екзаменів місце роботи Святослава Запорожця було визначено – райцентр Комарівка.

На місце вбивства Гордія Буцика інспектор карного розшуку виїхав одразу, як тільки отримав інформацію. Під час детального обстеження потерпілого з'ясувалося: у нього травма голови, зламані пальці рук. Захищаючись від нападника, він виставляв наперед долоні. Експертиза встановила: помер 21 листопада, орієнтовно о 16 годині. Обстеживши будинок, Запорожець віднайшов знаряддя злочину – закривавлену сокиру – стояла в кутку на веранді. Все інше було на місці, хоч, правда, тут і брати було нічого. На душі інспектора зробилося кепсько: шанована в райцентрі людина так безглуздо скінчила своє життя. Ось до чого доводять горілка і сумнівні «друзі». Тепер розшукуй, хто вкоротив йому віку.

Розшуки підозрюваних в убивстві інспектор карного розшуку розпочав з опрацювання підоблікового контингенту, спілкування з тими, хто був ухожий до його оселі. Сусіди бачили, як напередодні до Гордія Вікентійовича двічі заходили Іван Крупорушка та Микола Шрамко. Насторожило Святослава Запорожця те, що заходили вони не лише один раз, а двічі. Як відомо зі слідчої практики, злочинців завше тягне на місце злочину. Спочатку інспектор допитав Івана Крупорушка. Це був середнього зросту чоловік: широкий ніс, коротке руде волосся, карі очі. Зодягнений у темно-сіру вітровку, сині спортивні штани фірми «Найк», на грудях виднілася футболка оливкового кольору.

– 22 листопада ви двічі приходили до вбитого Гордія Вікентійовича Буцика. Ви підозрюєтеся у вбивстві цієї людини. Скажіть, з якою метою приходили?

– Товаришу слідчий, – відкашлявшись, мовив Іван Крупорушка, – за першим разом ми приходили з Миколою Шрамком, аби розпити пляшку, яку заробили.

– Ви розпили її?

– Ні. Гордій Вікентійович лежав долілиць на підлозі. Ми подумали,

що він спить, будити не стали. Самі знаємо, як воно на похмілля.

– Чому ви приходили вдруге?

– Нас мучила совість. Ми хотіли подивитись, прокинувся Вікентійович чи ні. Може, – усміхнувся, – треба було його підлікувати.

– Підлікували?

– Та ні. Я доторкнувся його руки, а вона холодна як лід.

– Ви казали, пляшку «заробили». У кого ви її заробили і де були напередодні, тобто 21 листопада?

– Напередодні рубали дрова в баби Гапки.

– Увесь день.

– Після обіду. Тоді було велике релігійне свято – святого Михайла. Ми вирішили до обіду, поки в церкві дзвониться, не рубати.

– Он які ви релігійні!

– Та які вже є

– Прізвище, ім'я та по батькові вашої «баби Гапки». Адреса?

– Прізвище Ковбаса. А ім'я.., – силкувався пригадати, – ага, звати Ганна, по батькові Корніївна. Живе по вулиці Шевченка, 65.

– Гаразд, до ізолятора тимчасового тримання ми вас не будемо поселяти, але з райцентру нікуди не виїжджати. У разі необхідності допитаємо повторно.

Підозрюваний Микола Шрамко майже слово в слово повторив те, що сказав перед цим Іван Крупорушка.

За годину Святослав Запорожець допитував Ганну Корніївну – овальне зморшкувате обличчя, з бородавкою на щоці, в окулярах. З-під товстої хустини на скронях вибивалися пасемця сивого волосся.

– Ганно Корніївно, – м'яко мовив інспектор карного розшуку, – ми хочемо задати вам пару запитань. Скажіть, у вас учора рубали дрова Іван Крупорушка та Микола Шрамко? І якщо так, то в який період?

– Так, рубали. Після обіду, – коротко мовила Ганна Корніївна і уточнила: – Рубали після обіду, бо зранку дзвонилося в церкві. Я людина трохи віруюча і не бажала, аби на моєму обійсті разом з церковними дзвонами лунав цюкіт сокири.

– Після ви їх пригостили?

– Так вони у мене повечеряли, подякували і пішли додому. А що, може, щось учворили?

– Та нічого. Все в порядку. Дякуємо вам, вибачайте за турботи.

– Та нічого-нічого. Звертайтеся, я завжди допоможу, якщо у мої силах.

«М-да, – розважливо мовив про себе Запорожець, – перша атака і перша невдача. У цих рубаків дров стопроцентне алібі. Не підкопаєшся».

Коли інспектор карного розшуку повернувся до райвідділку міліції, на нього чекав телефонний дзвінок.

III

– Це з районної лікарні вас турбують, – на протилежному кінці дроту лунав дещо збентежений голос, – у телефона головний лікар Іван Григорович Олексієнко.

– Я вас уважно слухаю, – чітко мовив Запорожець.

– Сьогодні до нас «швидка» допомога доставила Надію Степанівну Москаленко. Їй 75 років. Син так побив, що обличчя нагадує один суцільний синець. Такі ж самі й руки. Долоні порізані. Кров ніяк не зупиняється. Усі бинти в червоних плямах. Синові 50 років, одруженим не був. Звати Олександр Москаленко. Запишіть адресу: вулиця Робітнича, 18.

– Зустрітися з потерпілою можна?

– Звичайно, можна. Поки ви до нас дістанетесь, ми її трохи підлікуємо – введемо ін'єкцію. Хвилин з п'ятнадцять можна буде поговорити.

За якийсь час інспектор карного розшуку Святослав Запорожець був у лікарні. Коли його привели в палату, де перебувала потерпіла, очам своїм не повірив – якою людиною треба бути, щоб рідну матір так побити.

– Надіє Степанівно, хто це вас так?

– Синок. Взагалі він у мене хороший, жаліє, робить усе. Каже, аби я важкого не піднімала. Це коли картоплю копаємо. Було, всі мішки з городу переносить.

– Як же воно трапилося, що такий «хороший» і так вас побив? Можливо, син з вас гроші вимагав на горілку, а ви йому відмовили?

– Ой, що ви, що ви! – намагалася змахнути рукою, але вона безвільно впала на ліжко. – Він у мене й краплі до рота не бере. Афганець він. Трапляється, інколи на нього щось найде, тоді місця під собою не знаходить.

– Ви з ним удвох живете? Захистити нікому?

– Удвох. Ще в мене був старший син Григорій, помер років з два. Чоловік давно переставився. Я й сама через ту кляту онкологію також ледь дуба не врізала. Була на волосок від смерті.

– Ми б радили вам оформитися у геріатричний будинок. Там було б спокійніше.

– Знаєте, – сумно зітхнула старенька, – я в вже була там. Аж двічі. Скажу по совісті: й врагу не пожелаю. За кожним разом витримувала по тижню. Тоді плачу, прошусь відпустити мене додому. Вдруге потрапила восени. Саме на городі стільки роботи було, а я сиджу там, склавши руки. Уважили, відпустили. Тепер мене туди й калачем не заманиш. І хату свою мені шкода покидати – удвох з чоловіком будували. Пам'ять про нього зосталася. Будинок хороший, газифікований.

– Надіє Степанівно, давайте змоделюємо таку ситуацію: ось ви підправитеся, повернетеся додому і все розпочнеться спочатку. Як ви кажете щось на нього «найде», знову пускатиме в хід кулаки.

– Дарма, – жовтим висхлим кулачком витирає зволожені очі. – Що буде, те й буде. Уб'є так уб'є… Я йому прощу.

«Що значить материнське серце, – думав про себе Запорожець. На думку йому прийшла старовинна притча. Син убив матір, вийняв з грудей серце і прошкує з ним. А материнське серце підказує: «Ой, синочку, не поспішай, а то впадеш, поранишся і тобі боляче буде».

Через годину інспектор карного розшуку допитував Олександра Москаленка.

– Ви ледь до смерті не забили свою матір. А знаєте, це вже кримінал? За такі речі по голівці не гладять.

– Знаю, – з очей допитуваного бризнули сльози і покотилися випуклими щоками. – Але що я можу з собою вдіяти. На мене інколи таке находить. Тоді виміщаю агресію на мамі.

– Давно?

– Після служби в Афганістані. На моїх очах підірвався на міні вірний товариш Гена Кондауров. Розірвало на шматки. Ледь позбирали. Це був чесний, мужній, справжній товариш. Він мені врятував життя – на цій міні мав підірватися я.

– Попрошу вас відповісти ще на одне питання: у нашому райцентрі у власному будинку трагічно загинув Гордій Вікентійович Буцик. Ви підозрюєтесь у вбивстві. Скажіть, навіщо ви позбавили його життя?

– Та ви що, товаришу слідчий! Що ви таке кажете? Хочете навішати на мене всіх собак? Не вийде у вас. Не вийде…

– Чому?

– Та тому, що я не вбивав його. У той день по обіді я посварився з мамою. А потім…її…побив.

IV

У поле зору детектива потрапив дехто Анатолій Матюша. За характером – байдужа людина, досить часто чинить безглуздо, проте вважає себе дуже розумною. Любить випити. Йому б краще уникати чарки і не лише тому, що чаркування до добра не доводить, а ще й тому, що в стані алкогольного сп'яніння він втрачає над собою контроль, починає грубити і може потрапити у дуже неприємну історію. У сім'ї в нього також проблеми. Його дружина прагне до жорстокого лідерства, нав'язує свої думки з будь-якого приводу. Все це закінчується сварками. Потім Анатолій пускає у хід свої важелезні кулаки. За Матюшою тягнувся гріх, та й немалий. Два роки тому під час виборів обікрав у готелі містечка Комарівка офіційного спостерігача від бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, який прибув в Україну із США. Заки підраховували голоси, а міліція стояла на варті, зловмисник проник до кімнати готелю, в якій жив американець, і витяг звідти планшет. Підозрюваного у крадіжці, а це був Анатолій Матюша,

затримали і помістили до ізолятора тимчасового тримання. Планшет повернули власнику. На досудовому слідстві злодій клявся, що то не він, мало не плакав, зрештою, зізнався і всю вину взяв на себе. Суд врахував пом'якшуючі обставини – щиросердечне розкаювання, допомогу слідству і його дії «оцінив» у два роки ув'язнення. Сидів від дзвінка до дзвінка. Однак життя було зіпсовано. Належних висновків з цього не зробив. Інспектор карного розшуку Святослав Запорожець вирішив допитати Матюшу.

– Ви підозрюєтеся у вбивстві Гордія Вікентійовича Буцика. Скажіть, де ви були 21 листопада у другій половині дня?

– Громадянине начальник, перш, ніж відповісти на ваше запитання, скажіть, яка мотивація щодо того, що я вбив людину. Мені здається, підстав для цього абсолютно немає ніяких.

– Громадянине Матюша, підстав для цього більше ніж досить. Ви ведете, якщо мовити застарілими мірками, паразитичний спосіб життя – майже не працюєте, живете за кошт дружини, кулаки розпускаєте. Мало того, що вдома немає нікому спокою, так ще й у громадських місцях поводите себе погано. Вас не раз за бешкети затримувала міліція.

– Гаразд, – погодився Матюша й опустив голову, – відповідаю на ваше запитання: 21 листопада у другій половині дня я був у ресторані «Полісся». Про це можуть підтвердити мої приятелі – Соловйов і Шепелєв. Кеша Соловйов виграв у «Спортлото» десять тисяч. Розділити радість за свою удачу запросив мене і Шепелєва.

– Гаразд, такий варіант можливий. Хоч ми ще уточнимо. Скільки ви випили?

– Спочатку пляшку… Та самі розумієте, що там тієї пляшки. Випили ще одну.

– А потім вас потягло «на подвиги».

– Потягло, – усміхнувся Матюша. – Я й кажу, хочете вірте, хочете ні я проковтну обручку й ложку. Вони давай з мене насміхатися та глузувати. Особливо реготав Кеша. Тоді я побився об заклад на пляшку. Проковтну, він ставить, злякаюся – з мене півлітра. Спочатку проковтнув ложку, потім зі свого пальця зняв обручку, обтер об штани і послав до рота. Мить і чую: вона вже пішла по стравоходу. У них аж очі на лоба полізли.

– Ну ви й жартівник. Так, можливо, ще пляшку випили? – не стримався інспектор.

– Вони удвох так, а я чарки не пригубив. Мені було боляче не те, що пити, а навіть слину ковтати.

– Та вже не скажіть… І що було потім?

– Машиною «швидкої» допомоги мене доставили в хірургічне відділення обласної лікарні.

Наступного дня детектив побував в обласній лікарні, зустрівся із

завідуючим відділення Феодосієм Никодимовичем Власенком.

Святослав Запорожець, пред'явивши посвідчення, представився:

– Інспектор карного розшуку Комарівського райвідділу внутрішніх справ старший лейтенант Запорожець. Скажіть, будь ласка, у вашому медичному закладі перебував на лікуванні Анатолій Матюша?

– Це той, що ковтає сторонні предмети? – уточнив завідуючий і усміхнувся: – перебував.

– Коли його доставили?

– 21 листопада пізно увечері. Виглядав адекватно, скаржився, що йому боляче ковтати слину, розповідав, що з кимсь там побився об заклад і проковтнув сторонні предмети – десертну ложку та обручку. Обручка трохи застрягла у стравоході, а ложка лежала у шлунку. Каблучку ми дістали під загальним знеболенням за допомогою ендоскопічного обладнання, тобто без оперативного втручання. Поки звільняли стравохід, ложка опустилася нижче, в кишковик. Чіпати не стали, натомість установили динамічне спостереження. За роки роботи в хірургії надивився всякого. Що ми тільки не виймали – монети, батарейки, металеві виделки, шпильки… Здебільшого ковтають маленькі й дорослі, які мають психічні розлади або перебувають у стані алкогольного сп'яніння. Так як ось цього разу.

– Коли ви його виписали?

– Виписали учора. Стан потерпілого оцінювали як середньої тяжкості. Радили пацієнту ще побути в нас кілька днів, та він написав записку, в якій зазначив, що відмовляється від медичної допомоги і не має претензій до лікарів. У такому випадкові ми не мали права затримувати хворого проти його волі. Сподівалися, що ложка сама вийде з організму. Певне, так і сталося, бо Матюша більше за допомогою до нас не звертався.

Святослав Запорожець подумки прикинув: підозра у вбивстві не оправдалася. Усі ці дні, коли трапилося нещастя, підозрілий перебував на лікарняному ліжку. Отже, пошукові роботи по затриманню злочинця тільки-но розпочинаються.

Наступний підозрюваний був тридцятирічний Олександр Близнюченко. Інформація скупа: мешкає з вісімдесятирічною бабусею на околиці містечка. День видався одним з неприємних. З самого ранку небо було вкрите сірими кошлатими хмарами, дув різкий пронизливий вітер, та з часом він почав вщухати, натомість пішов густий лапатий сніг. Міліцейський газик саме був на виїзді. Шлях Святославу Запорожцю довелося торувати пішки. Невзабарі сніг його так обліпив, що він нагадував снігову людину. Деякий час ішов боком, так було трохи легше.

А ось і вулиця Лесі Українки, 98. Зупинився, перевів подих, обтрусив з себе сніг. Схоже, він переставав падати. Перед ним стояв дерев'яний, оббитий дошками, будинок, пофарбований у зелений ко-

лір. Залізний дах скрипів під порухами вітру. Озирнувся чи немає чотирилапого вартового. Буває так, відчиниш хвіртку, так і з'являється пес, починає гарчати, хапає за колошу. Цього разу собаки ніде не було. Двері були замкнені, Запорожець натиснув чорного ґудзика дзвінка.

– Йду-йду. Хто там? – долинуло з хати, і вслід пронеслося шамкання ніг.

– Міліція. Карний розшук. Відчиніть!

– Заходьте, – мовила бабуся. – Ходять тут усякі. Ще обберуть, зараз часи такі настали. Правда, у мене нічого й брати. Що було, так онук повиносив.

– Ви будете Ніна Василівна Близнюченко?

– Так. Ніна Василівна. Ви до мене у якійсь справі?

– Швидше за все я до вашого онука. Його звати Олександр Близнюченко?

– Так. Сашко…

В оселі, куди зайшов інспектор, було похмуро. Однак його чіпкий погляд вирізнив швейну машинку «Зінгер», випуску 1913 року. Чому він її впізнав, така машинка була і в його бабусі. «Можливо, крадена, – чомусь спало на думку і він себе заспокоїв: – нічого, з усім детально розберемося». На великому продовгастому столі, що стояв у кутку під образами, лежали великі швейні ножиці, клубки з голками і всяке інше начиння.

– У вас справжня швейна майстерня, – мовив інспектор.

– Та вже й не скажіть. Це мені од мами у спадок дісталося. І шити вона навчила. Спасибі їй і царство небесне. Я й зараз щось крою, шию, зашиваю. Ніяк не всиджу без діла. Буває, стомлюся, аж очі ніби щемлять, зніму окуляри, покладу на стіл, сама прихилюся плечем до віконної лиштви, посиджу трохи, відпочину, а тоді знову до роботи. Без мене її ніхто не зробить.

– Гаразд, Ніно Василівно, я, власне, розшукую Близнюченка Олександра Івановича. Мені потрібно задати йому кілька запитань. Він зараз удома?

– То не онук, а моє справжнє горе, – похитала головою.

– Що неслухняний?

– Не те слово. І неслухняний, і нерозумний. А вже ж тридцять годочків минуло. Пора б і порозуміти. Правда, з дитинства він був не такий. Хлопець ріс, як усі діти. Це він розбалувався, як мій син з невісткою розлучилися. Сашко залишився з матір'ю. А вона ж пила, не висихала, за ним не дивилася ніяк. З самого ранку нап'ється було і лежить увесь день. Де він ходить, що робить, їв що-небудь чи й шматочка хліба в роті не було, її не цікавило. Жили вони на Кубані. Син мій поїхав у Краснодар, забрав хлопця, привіз до мене. Сам уже був одружений, мав другу сім'ю. Куди ж мені діватися? Рідна кров. Від-

мила його, нагодувала, до школи пішов. Ледь вісім класів закінчив у спеціалізованій школі-інтернаті, далі вчитися – ні в яку.

– Можливо, почав працювати, допомагати бабусі?

– Коли ще в нашому райцентрі був колгосп, трохи поробив на фермі, пас корів. А як колгосп розпався, постійної роботи не мав. Було десь і влаштується на роботу, так, звиняйте, в маму вдався, пити розпочав. А де потрібний п'яниця? Витурлять одразу. Пішов по людях. Кому город вибере, картоплю переносить, погріб викопає, дрова порубає. Словом, роботи вистачало, якби ж у його голові клепка була. А так що заробить, те й проп'є. А як чарку перехилить, то сам себе не контролює. Може когось і побити. Коли грошей не було, красти почав. Зразу в мене з хати все повиносив, потім по селах поїхав, крав усе, що було з алюмінію, дроти на електролініях обрізав. На тому й попався. Судили, дали два роки, одсидів у допрі.

– Скажіть, Ніно Василівно, а де зараз перебуває ваш онук?

– Ой, чоловіче добрий, я б сказала, так сама не знаю. Оце все вдома був, сидів на моїй шиї. А перед тим як щез, напився, казав, що в ресторані. На другий день голова тріщала, все хотів похмелитися, а чим? Позіхав, чухав потилицю і без угаву повторював: «Нудь-г-а-а-а!». Я вже його добре вивчила: оце як почне твердити одне слово «нудьга», то так і знай, щось учворить. Я терпіла-терпіла, а коли мій терпець урвався, показала на двері.

– Ви не знаєте, де він провів день 21 листопада?

– Це був день святого Архістратига Михайла. Зранку мучився сам і мене мучив, а тоді як пішов, то не було до самісінького вечора. Коли стемніло два дружки привели. Такі ж самі, як і він п'яниці. Другого дня, я вже вам казала, не могла стерпіти його витівок, вигнала з хати. І він як пішов, як пішов, то немає день, немає другий. Де ходить, де спить, що їсть – один Бог святий знає. І так мені шкода його стало. Так жаль. Думаю, воно ж не винувате, що за природою таке горе від його покійної мами передалося.

– Гаразд. У вас є домашній телефон?

– Так. 4–43–89.

– Ми будемо з вами періодично зв'язуватися. А коли повернеться додому Олександр, самі зателефонуєте. У нас є до нього кілька запитань.

Святослав Запорожець уже збирався залишати приміщення, як раптом на середину хати вийшов величезний на цибатих ногах з довгим клювом білий птах.

– О-о-о, а ти звідки взявся? – щиро подивувався інспектор.

– Це бусол, – пояснила Ніна Василівна і, усміхнувшись, додала: – член нашої родини. Торік з переламаним крильцем ще маленьким прибився до нашої оселі. Назвали його Кеша. За літо підріс, на зиму

збиралися віддати в Менський зоопарк, та подумали: навіщо він їм здався такий немічний. Усю зиму просидів у хаті під столиком. Ось і зараз зимувати будемо. Живе він в оселі до Благовіщення, поки не повернуться з теплих країв бусли. На подвір'ї ми йому хатку збудували – на колесі з воза змостили гніздо з сухих гілочок. Може, якій буслисі сподобається, то й літуватимуть разом. Птахи, як і ми люди, все розуміють, тільки, бачте, по- своєму розмовляють. Я вже дещо з Кешиної мови починаю розуміти.

«Доброї душі людина, – подумки зазначив про Ніну Василівну Святослав Запорожець, – шкода тільки, що внук у неї не вдався».

VI

Владислав Арцимович сів за кермо, засигналив і, напівобернувшись, кинув у салон:

– Ну, всі зібралися?

– Всі! Всі! – дружно закричали навперебій діти.

– Нікого не залишили?

– Ні! Ні!

– Гаразд. Тоді поїхали.

Петляючи вуличками, оминаючи центральні магістралі, автобус виїхав з Черняхівська. Серця дітей переповнювала радість. Вони поверталися з шкільних змагань першості області з баскетболу. Юні комарівці свого часу вибороли звання чемпіонів району, дійшли до фіналу. На цьому етапі вони зустрілися зі своїми ровесниками – юними баскетболістками обласного центру. У фіналі, двічі програючи, юні комарівці спочатку зрівняли результат, а наприкінці вирвали перемогу і завоювали Кубок області. Додому поверталися радісні й збуджені. Пригадували драматичні ситуації, які тут же жваво обговорювалися. Асфальтована дорога, злегенька притрушена сніжком і добре накатана, була рівна, немов дошка. Проте, Владислав Арцимович особливо не поспішав. Розумів: везе дітей і за кожного з них несе відповідальність. Ще година їзди, і на видноколі з'являться контури Комарівки – трубу цегельного заводу видно здалека. Та ось водій не встиг і оком моргнути, як невідь звідки випірнула і перерізала йому дорогу автівка «Таврія». Вона була на такій близькій відстані, що Владислав не встиг зманеврувати і врізався у правий бік. Від раптового удару автобус винесло на узбіччя і він полетів у кювет.

Першим зорієнтувався водій Владислав Арцимович. Вибравшись з салону, почав допомагати дітям вийти через бокові й задні двері. По мобільному телефону викликали карету швидкої медичної допомоги. В дітей були розірвані сухожилля, струс мозку, ще кілька зазнали забоїв. На тілі Віктора Бабича не було жодної подряпини, проте він страшенно перелякався. Після перенесеного нервового шоку його трясло,

буцім у лихоманці. Переляк і надалі ніяк не збирався полишати дитяче тіло. Хлопчина зі сну кричав і плакав. В обласній дитячій лікарні його лікували кращі невропатологи області.

Якось сусідка Ганна Білявська, дізнавшись про біду, порадила мамі Віктора:

– А ви звозіть його у Домницький монастир. Там є чудотворна ікона. На тому місці, де у прадавні часи на дереві проявилася ікона Домницької Богородиці, збудували монастир. Від радянських безбожників врятували ікону дві монахині. Моляться перед нею і зараз.

– Ти молилася? – поцікавилася мама Віктора.

– Так. Свого часу я страждала безпліддям. Помолившись, народила сина.

– Гаразд, переконала. Поїдемо і ми, – погодилася Килина Бабич.

З Комарівки до Домниці автобусного сполучення бракувало, тому довелося винаймати приватну машину. У Килини на приміті було двоє хороших знайомих, які за порівняно невелику плату погодилися б звозити. Але один з них – відпадав. Владислав Арцимович, хоч і не був винний в аварії, проте за фактом дорожньо-транспортної пригоди стосовно нього було порушено кримінальне провадження за статтею 286 Кримінального кодексу України (порушення правил безпеки дорожнього рухи або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами). Мав ще машину Богдан Задорожній. Коли Килина Бабич звернулася до нього з проханням, той охоче погодився:

– Заради твого Вітька я куди хоч поїду. За оплату не переймайся – оплатиш тільки бензин.

…Домниця справила на них сильне враження. Служба у храмі Параскеви проходила щодня. Коли вони прибули, молодий з чорною бородою священик у довгій позолоченій рясі саме її правив. Після закінчення служби мама з Віктором підійшли до нього, привіталися і розповіли, чого вони приїхали.

– Як тебе звати, сину? – священик звернувся до хлопчини.

– Віктор!

– О, це гарне ім’я, – злегенька посміхнувся в розкішну бороду отець, – Віктор – значить переможець. Переможеш і ти свою недугу, – і додав: – ти хрещений?

– Так, – в унісон мовили мати з сином.

– Хреститись умієш? – отримавши ствердну відповідь, священик підвів до чудотворної ікони, – перехрестись і попроси Всевишнього, аби він тобі допоміг.

Ікона Домницької Богородиці була обвішана коштовностями – ланцюжками, хрестиками, перснями, сережками. То були пожертви паломників на знак вдячності. Килина тут же придбала золотий хрестик на ланцюжку і повісила на ікону.

Увечері, коли повернулися додому, на Богдана Задорожнього чекала повістка – наступного дня мав з'явитися до карного розшуку райвідділу міліції. У Богдана настрій геть чисто зіпсувався. Років з десять тому по своїй дурості він був не в ладах із законом. Ще коли навчався в Черняхівському технологічному університеті, скоїв угон автомобіля «Ауді-80», якого залишив необачний водій поблизу магазину «Гомельський». Впіймали одразу, дали строк. Правда, невеличкий, проте закарбувався в його пам'яті на все життя. Коли ліг спати, перед очима змигнув він немов кадри кінохроніки. Довго не міг заснути. За вікном то з гулом проносилися автівки, то лунали п'яні голоси молодих людей. Зрештою, поринув у сон. Перебував у ньому до самісінького ранку. Рівно о сьомій підвівся, прийняв холодний душ, з'їв бутерброд, випив каву з скибкою білого хліба, намащеного маслом, і поїхав до райвідділу.

– Викликали, громадянине начальник? – злегка прочинив двері інспектора карного розшуку.

– Ви хто будете?

– Задорожній моє прізвище. Звати Богдан Самійлович.

– Сідайте. Я вітаю вашу пунктуальність.

– Це в мене ще з армії виробилося.

Перед Запорожцем сидів невисокого зросту, костистий, з широкими бровами і тонкими вустами, немов лезо ножа, чоловік. У сіро-блакитних очах застиг подив і непорозуміння. Чоловік був зодягнений у куртку зеленого кольору, червоний джемпер, джинси темно-синього кольору. Усе в ньому: і темне волосся, і колір обличчя, навіть одяг вказували на доглянутість і здоров'я. Святослав Запорожець інтуїтивно відчув: до вбивства цей підозрюваний абсолютно не має ніякого відношення, проте вирішив допитати.

– Скажіть чесно, ви знали Гордія Вікентійовича Буцика?

– Звичайно, знав. Тепер ви скажіть, хто не знає цю високоповажну людину?

– Запитання задаємо ми. Ваш обов'язок – давати правильну відповідь. Про Буцика будемо говорити в минулому часі. Його вже немає на світі, – детектив сказав, як відрубав.

– Як немає? – Задорожній аж відсахнувся. – Так я ж недавно його бачив. – Інспектор за слова допитуваного схопився, немов потопаючий за соломинку:

– Тоді скажіть, коли ви бачили Гордія Вікентійовича?

– Здається, 21 листопада. Я його бачив п'яненьким. Обідньої пори з центру прошкував додому. З кишені стирчала пляшка. Я ще запропонував йому сісти в машину. Він охоче погодився.

– І ви довезли його? А що було потім?

– З потугами вийшов з салону моєї автівки і пошкандибав додому.

– А може, ви до нього заходили?

– Ще, може, скажете, що я його вбив?

– Сказати не можу, але висловити припущення маю право.

– Громадянине начальник, – хоч я й не маю такого права, – посварився мізинцем, ніяково посміхаючись, – але ви гоните пургу. Або, іншими словами, котите бочку. Не робіть цього. Коли один раз я оступився і впав, то, гадаєте, щоразу падатиму. Сам підвівся, осмислив свій вчинок і зробив належні висновки. Я вдруге не падаю. Хочу завважити: у мене вища технічна освіта, закінчив таки технологічний університет, маю власний дім, достойну роботу, одружений, у мене двоє діток. Тепер, – продовжував Богдан Задорожній, – коли не стало Буцика?

– Двадцять першого листопада.

– Двадцять першого у мене стопроцентне алібі. Запитайте Килину Бабич, я возив її хворого сина у Домницький монастир. – Допитуваний з самого початку і до кінця розповів про свою поїздку. – Повернулися ми перед вечором. Так що в цей час, коли позбавили життя Гордія Вікентійовича, я був у дорозі.

– Гаразд, громадянине Задорожній. Самі розумієте, яка в нас робота. Інколи, вибачте на слові, електричний стовп і той викликає підозру. Ми шукаємо справжнього вбивцю. Робота не з вдячних. Уже допитали десятки підозрюваних. Поки що безрезультатно. Але цього негідника ми знайдемо. Безумовно. Як би він не ховався, знайдемо, якщо навіть утече за межі нашої держави.

VII

Інспектор карного розшуку Святослав Запорожець доповідав начальнику райвідділу міліції підполковнику Георгію Максимовичу Безкоровайному:

– Гадаю, ми на правильній дорозі, але пошуки поки що не увінчалися успіхом. З кожним днем число підозрюваних зменшується. Ми наближаємося до справжнього вбивці. Ось-ось схопимо його. Немов вовка з усіх боків обклали червоними прапорцями. Сховавшись у своїй норі, він завмер як сурок.

– Скільки вам ще потрібно буде днів на розшуки?

– Точно сказати не можу, але днями його візьмемо.

– Розумієш, Святославе, це питання стоїть на контролі начальника обласного управління внутрішніх справ полковника Горносталя. Він мені телефонує кожного дня. Каже, якщо самі не справитесь, надішлемо допомогу.

Святослав Запорожець продовжував пошуки. Копирсався в картотеці, тричі переглянув і прочитав кожний аркуш. Мало не напам'ять вивчив. Аркуш за аркушом, прізвище за прізвищем, Москаленко, Кру-

порушка, Шрамко, Матюша, Близнюченко, Задорожній. Після кожної перевірки надії згасали, мов осінні дні – у кожного були стопроцентні алібі.

А ось Ростислав Бенза. Десять років він також був не в ладах із законом. Під час боротьби з економічною злочинністю правоохоронці викрили підпільну домашню гуральню, яка діяла з неабияким розмахом. Під час обшуку було вилучено чотириста пляшок фальсифікованої горілки. Сторожував Бенза на спиртозаводі – звідси ночами і наносив додому дешевого продукту. А ще вилучили понад дві тисячі етикеток, сотні пробок, чималу кількість валюти, заробленої злочинним шляхом. Торгував удома, навіть до торгівлі на ринку залучив кількох жінок.

Ростиславу вже за сорок. Вилицювате обличчя, вкрите вугровими висипами, поперечними зморшками на чолі. Невеличка родимка, світло-зелені очі, на округлій голові масне чорне волосся, підборіддя з ямкою. Зодягнений у чорну куртку на блискавці, чорні кеди, на розстебнутих грудях виднілася сіра футболка з написом «Пума», на безіменному пальці виокремлювався татуйований перстень у вигляді хреста, що означав судимість за грабування.

– Ростиславе Гнатовичу, – Запорожець запалив цигарку, затягнувся і ненароком випустив прямо в обличчя допитуваному кільця диму – той від несподіванки аж закашлявся і правицею почав проганяти сиві кужелі. – Закурюйте, – детектив ближче підсунув коробку цигарок.

– Дякую, але я не курю, – відкашлюючись, мовив Бенза. – От, скажімо, чарочку можу випити, якщо гарно піде й від другої не відмовлюсь, а ось курити так ні.

– Вибачте, – сконфужено мовив інспектор карного розшуку і загасив цигарку у попільничці. – Тоді радше скажіть, де ви були 21 листопада з третьої до п’ятої години вечора?

– Якщо висловлюватися мовою зеків, ви берете мене на гецило, тобто я у вас серед підозрюваних. Скажу по совісті, не вбивав я Буцика. Красти крав, коли гуральню мав, а ось, щоб убити людину – в мене рука не підніметься. У перші роки розвалу Союзу державу обкрадали всі, кому не лінь. Мріяв розбагатіти і я, та тільки з тієї затії вийшов пшик. Розбагатіли інші, прийшли до влади, стали мільйонерами, тепер знущаються над бідними людьми. А стосовно того, де я був 21 з третьої до п’ятої години, скажу так: рубав дрова. Та так, що потрапив до травмопункту, – Бенза підняв ліву руку, перев’язану бинтами, які в окремих місцях встигли закривавитися.

– Як же ви так необачно. І дуже поранились?

– У мене травматична ампутація другого, третього і четвертого пальців. Був напідпитку. Ось і рубонув сокирою собі по руці. Потрапив до травматологічного відділення. Лікар сказав: рана була нестерильна, забруднена, тому швидко й не загоюється.

VIII

Інспектор карного розшуку Святослав Запорожець уже двічі викликав повісткою громадянина Утушкіна, але той до райвідділу міліції не приходив. Детектив надалі не став викликати, а забажав сам відвідати підозрюваного і провести в оселі обшук. Чоловік був неадекватний. На початку двотисячного року під час проведення профілактично-оперативних заходів співробітники управління по боротьбі з організованою злочинністю УМВС та спецпідрозділу «Сокіл» в Комарівці затримали Павла Трача та раніше судимого Гліба Утушкіна. Обидва були тридцятирічного віку. Зловмисники намагалися збути пістолет системи «Парабелум». Під час обшуку в господарстві Утушкіна ще було вилучено один пістолет цієї марки, а також незареєстровану мисливську рушеницю і близько трьох десятків патронів різного калібру та запасні частини до вогнепальної зброї. Кожен з них, відбувши строк, пішов різним шляхом. Павло Трач виїхав до Черняхівська, одружився, викупив кооперативну квартиру, мав родину. Гліб Утушкін продовжував прошкувати манівцями. Коли десь щось не так лежало, він з ним не розминався. Досить часто свідомо йшов на крадіжки. Інспектор збирався перед Глібом поставити одне запитання: де він був 21 листопада у другій половині дня?

Щоправда, в Комарівці подейкували: буцім Гліб Утушкін переродився. Останнім часом зацікавився старовиною. Почав їздити по селах, у людей похилого віку за безцінь скуповував старовинні книги, ікони, різноманітну релігійну атрибутику. Тоді їздив у Черняхівськ та Київ, де у відповідні дні збиралися такі ж любителі старовини. Тут уже товар значно йшов дорожче.

О пів на дев'яту ранку детектив прибув до оселі Гліба Утушкіна. Той був удома – у хаті світилося. Світлі смуги з вікон падали на подвір'я. Свого часу Гліб мешкав з матір'ю і братом. Та мама померла, а брат трагічно загинув. Десь на Кіровоградщині їхав автівкою через незнайоме село. На повороті, не впоравшись з керуванням, з'їхав з дороги і врізався в будинок. Автівка й будинок спалахнули миттєво. Водія доставили в лікарню з опіками близько сімдесяти процентів тіла, там він і помер, не приходячи до свідомості.

…Та коли детектив доторкнувся сінешніх дверей, з'ясувалося, вони були на замку. Притуливши долоню до чола, подивився у вікно. Якусь мить інспектор був шокований. На великому столі лежали предмети старовини. Утушкін, певне, їх сортирував, обережно розкладав по картатих валізах. Святослав Запорожець вирішив часу не гаяти – інтуїтивно відчув: усе – крадене! Він притулив до скла посвідчення і голосно вигукнув:

– Карний розшук! Прошу негайно відчинити двері!

Гліб Утушкін, певне, не чекав нежданого гостя. Він на якийсь час шокований застиг, тримаючи в руках ікону, зрештою присів, потім почав бігати по світлиці. Інспектор знову наблизився до дверей, почав торигати у намаганні відчинити, але двері трималися на металевому засуві.

– Громадянине Утушкін, якщо ви не відчините, я негайно телефоную у райвідділ і викладаю опергрупу! – суворо мовив Запорожець. – Їхнє прибуття матиме для вас сумні наслідки.

Утушкін закинув за спину валізу, вийшов у сіни, відсунув засув і став за сінешніми дверима. Хатні двері залишив відчиненими. Детектив відчинив сінешні двері і сягнистим кроком улетів до світлиці. Краєчком ока завважив про себе: половину антикваріату зловмисник устиг сховати. «Бач, чого він не відмикав, – подумав Святослав, – ховав крадене». У вікні змигнула чорна тінь, з подвір'я долинуло гупання чобіт. Тікає, гад. Не вдасться. Детектив кулею вилетів з оселі і помітив: Гліб устиг подолати чималеньку відстань.

Напередодні вночі випав густий лапатий сніг. Він ще не встиг як слід злягтися, бігти Святославу було важко і незручно. До того ж він був взутий у валянки. Зодягнув перед виходом на роботу. Подумав: удень мало куди закине його доля. Ось і закинула. Тепер шкодував, що їх зобув. Попереду глибокою виїмкою посередині пролягала балка, вся заросла бур'янами. За осінь вони висохли, листя пообпадало, залишилися одні стовбурці. Детектив побіг через них. Бур'яни тріщали, падали, заважали бігти. Ось один з стовбурців на диво виявився міцним. Запорожець зашпортався і впав навзнак. Що робити? Зловмисник був значно молодший і, певне, був у ботинках. Попереду бовванів ліс. Хоч і бракувало листя й сховатися у ньому зимньої пори було важче, ніж літньої, та якщо він до нього добіжить, ловити стане ще важче. До того ж за лісом пролягала залізнична колія. Там була зупинка, зупинялася електричка. Всього на одну хвилину. Але цього часу було б досить, аби зловмиснику забігти до її черева. За ним одразу хряснуть двері, і тоді – шукай вітра в полі. Роздумувати було ніколи. Інспектор скинув з себе валянки – подарунок дружини на іменини – і далі побіг у шкарпетках. Добре, що перед цим на ринку придбав вовняні. Та незабаром вони намокли, пальці почали ковзати, зробилося прохолодно. Детектив намагався на ці деталі не звертати увагу. Йому б тільки настигнути злодія.

У райвідділі міліції була інформація: скориставшись відсутністю господарів, злодії обікрали квартиру відомого черняхівського колекціонера Корнія Вишневського. З квартири винесли чимало цінностей мінімум на двісті тисяч доларів – рукописи, автографи, книги, фотознімки, газети, журнали, унікальну колекцію черняхівських поштівок,

старовинні карти, а також оцифровану інформацію про зібрану колекцію на жорстких дисках. Зникла й унікальна колекція, присвячена Миколі Гоголю.

Утікач, певне, стомився – за спиною теліпався важкий рюкзак. Він уповільнив біг, і це додало сил детективу. Відчував: ось-ось таки наздожене його. І тут трапилося непередбачене. Зловмисник зашпортався й сам упав. Заки підводився, оперативник був поряд. Він ще не встиг і слова мовити, як раптом наслухав плаксиве:

– Відпусти. Вік дякуватиму. Я тобі гарно заплачу. Даю сто тисяч доларів. Тільки відпусти.

– Ти й так віддаси! – суворо мовив Святослав Запорожець. – Віддаси всі до останнього цента. А зараз руки! Витягнув руки вперед.

На зап'ястях дзвінко брязнули кайданки. Зловмисник, вибалушивши збентежені і розгублені очі, важко, уривчасто дихав. Переминався на ногах, роззирався довкруж. Але втікати не зважився. Відчував усю безглуздість свого нікчемного вчинку. Раптом неподалік озвався потяг, уповільнив хід, зупинився, випустив кількох пасажирів, потім знову радо зітхнув і пустився у свою мандрівку. Детектив усміхнувся: хоч і нелегко було, валянок позбувся, проте настиг злодія, якого ніхто не зумів упіймати майже впродовж місяця. Дістав з кишені мобільний телефон, зателефонував до райвідділу міліції:

– Черговий? Запорожець говорить. Злодій, який обікрав черняхівського колекціонера, заарештований. Я зараз з ним перебуваю на залізничній зупинці Лісова. Прошу вислати міліцейську машину для його доставки в ізолятор тимчасового тримання.

IX

– Міліція?

– Так! Черговий старший сержант міліції Онопрієнко слухає вас.

– У нас таке горе…таке горе…– з телефонної трубки долинало жіноче схлипування. – Учора наша бабуся пішла з дому і не повернулася.

– Прізвище?

– Ви маєте на увазі прізвище бабусі?

– Так.

– Одарка Козаченко. А я її невістка Олена Козаченко.

– Вік?

– Бабусі оце пішов дев'яностий рік.

– Адреса?

– Провулок Загайний, 75.

– Чекайте. Зараз приїдемо.

На місце пригоди виїхав інспектор карного розшуку Святослав Запорожець. Коли детектив прибув на місце виклику, побачив у ліжку по-

биту стареньку – вона була мертва і вся в синцях.

– «Повернулася» ваша бабуся? – мовив детектив, – тільки мертва.

– Та вона нікуди й не виходила, – уточнила Олена Козаченко. – Вибачте, що таке наговорила. Я просто була шокована.

– Бачу, ви трохи відійшли. Тепер розповідайте.

– Наша бабуся, себто моя свекруха, – Олена почала здалеку, – страждала на глаукому, та особливо недуга дала про себе знати після жахливих подій, які впродовж кількох років переслідуюсь нашу родину. Спочатку помер дідусь, мій свекор. Здоровий був, майже ніколи не хворів, за обідом міг і чарку випити. Але трапилося непередбачене: заготовляв у лісі дрова і натрапив на скаженого вовка. Той тричі вкусив старенького. Своєчасно за допомогою не звернувся, а коли пішов до поліклініки, сказали, що вже пізно. Після того, як свекра поховали, помер їхній син, а вже мій чоловік. Хороший був сім'янин, роботящий, непитущий. А ще – майстер на всі руки. Працював на приватному зернопереробному підприємстві. Близько першої години ночі чи то задрімав, чи йому погано зробилося… Тільки Володя впав у ємність для зерна! Його засмоктало в приймальному бункері. Хто там винний, не знаємо. Йде слідство, розберуться. Тільки чоловіка не повернеш. Я, на свою голову, на днях прийняла приймака. Як прийшов, як пристав: візьміть мене на квартиру – працюватиму у вашому райцентрі. Я й гроші вам платитиму, я й допомагатиму. Серце підказувало: не бери. Та не послухалася. А вночі він поліз до мене під ковдру. Отак я й придбала співмешканця.

– Прізвище, ім'я та по батькові? – запитав Запорожець.

– Конопльов Іван Мехедович.

– Так. Продовжуйте.

– Одного разу під час чергової сварки Іван збирався вдарити мою свекруху, але промахнувся і вдарив мене – саме я потрапила під його гарячу руку. Я втратила рівновагу, зачепила свекруху. Вона впала, вдарилася об підлогу, щось там у неї хруснуло. З рота і носа пішла кров. Конопльов, немов позбавився розуму, почав її бити по чому попало. Годину-дві старенька лежала незворушно. Тільки тяжко і болісно зітхала. Потім замовкла. Назавжди.

Як тільки Олена Козаченко скінчила свою сповідь, хатні двері відчинилися. До світлиці зайшов дебелий з великим розгубленим обличчям злегка зарослий чоловік. Тернові очі блукали в пониззі, так ніби шукали відповіді на запитання: «Що ж я натворив?». Зодягнений: синій светр з горловиною, чорні штани, коричнева біля кишень заяложена куртка з капюшоном, «дуті» чоботи, на голові зелена в'язана шапка.

– Це й буде Іван Конопльов, – пояснила Олена інспектору і, напівобернувшись до співмешканця, додала: – де ти оце ходиш? За тобою вже міліція приїхала.

– Та я й сам бачу, – глухо мовив у відповідь Конопльов. – Я не такий сліпий, як твоя свекруха. А був у сараї. Повіситись хотів.

– Так чого ж? Вірьовки не знайшов? – цинічно мовила Олена. – Тобі вже тільки повіситися й залишилося.

– Суїцид нам не потрібний. Повинно все бути за законом, – Запорожець вийняв з дипломата кайданки і гнівно скомандував: – обличчям до стіни. Руки за спину!

За кілька хвилин під вікнами будинку зупинився міліцейський уазик. Підозрюваного в убивстві Івана Конопльова доставили в ізолятор тимчасового тримання. Через годину, аби він устиг оговтатися і зібратися з думками, Запорожець викликав на допит.

Про вбивство Одарки Козаченко заарештований розповів так, як удома розповіла Олена Козаченко.

– Скажіть, а навіщо ви вбили жителя райцентру, пенсіонера Гордія Буцика?

– Громадянине начальник, – Конопльов зрештою осмілів і почав вести себе зухвало. Я не знаю ніякого вашого Буцика. Підкреслюю: особисто з ним не знайомий і дружби не водив. Скажіть, коли це трапилося?

– 21 листопада.

– Я не зміг його вбити з простої причини. 21 листопада в Комарівці мене ще не було. Я прибув сюди наступного дня.

Окрім умисного вбивства, Конопльов обвинувачувався в злочинах за частиною І статті 123 (завдання тілесних ушкоджень його співмешканці).

X

Начальник райвідділу міліції підполковник Безкоровайний телефонував начальнику обласного управління внутрішніх справ полковнику Горносталю.

– Іване Олексійовичу, Комарівка на проводі. Раді доповісти: зловмисника, який пограбував черняхівського колекціонера Корнія Вишневського, взяли. Це дехто Утушкін, наш, комарівський.

– Хто розкрив злочин?

– Інспектор карного розшуку Олександр Запорожець. Працюючи над розкриттям вбивства Буцика, паралельно розкрив і пограбування колекціонера.

– Передайте йому особисто: ми оголошуємо подяку, а його старанність і наполегливість відзначимо премією. До речі, як справи стосовно вбивства Буцика. Ще не розрубали «Гордіїв вузол»?

– Цю справу, як ви знаєте, також веде Олександр Запорожець. Допитано понад сто підозрюваних. Інколи, здається, що ми не тільки

ходимо поряд, а вже наступили, вибачте, на хвіст, та в останню мить все розвалюється. Товаришу полковник, ми зробимо все…

Проте Горносталь далі слухати не став, почав говорити своє:

– Георгію Максимовичу, з обласного управління сільського господарства телефонують майже кожного дня: «Ви вже знайшли?». Я просто не знаю, що говорити. Давайте зробимо так: ваших оперів ми дуже цінуємо і поважаємо, однак підмогу до вас надсилаємо. Завтра в Комарівку виїжджає інспектор карного розшуку в особливо важливих справах капітан міліції Богдан Стоколос.

– Гаразд, ми з радістю зустрінемо досвідченого детектива. Можливо, й справді йому пощастить, як ви кажете, розрубати оцей клятий «Гордіїв вузол»?

Наступного ранку Богдан Стоколос першою електричкою виїхав до Комарівки. Дорога не далека – година їзди. На дорогу детектив, аби не нудьгувати, взяв з дому газети. Увесь час відкладав – нехай полежать, на дозвіллі почитаю. Та дні йшли за днями, виповнені напруженими пошуками, а вільного часу бракувало. І ось його година настала. Розпочав оглядати з обласної молодіжної газети «Гарт». Ольгу Броварець ніжинці висувають на Нобелівську премію. Вона стала наймолодшою в Україні жінкою – доктором фізико-математичних наук і зробила відкриття світового значення. Його запровадження може врятувати людство від раку та інших хвороб, до яких призводять мутації. Гм…Цікаво, цікаво…Схоже, він десь читав: тому, хто винайде ліки від хвороби століття, в Америці поставлять золотий пам’ятник.

До поштової скриньки вкинули нову газету, яка нещодавно почала виходити в Черняхівську – «Панорама». У розділі «Славетні імена» увагу Стоколоса привернув матеріал «Петро Невойт». На звичайному «кукурузнику» змогли здійснити міжконтинентальний переліт з українського Черняхівська до американського Мьорфрізборо наші земляки Петро Невойт із товаришами. Цей переліт на біплані АН-2 навесні 1992 року був однією з найбільших авантюр в історії світової авіації. Стартувавши 4 березня, Петро й товариші 7 травня прибули до кінцевого пункту своєї подорожі, подолавши близько 17 тисяч кілометрів. У такий спосіб черняхівські авіатори продали знаменитий радянський біплан АН-2 до Америки. На виручені 25 тисяч доларів звели будинок для працівників авіапідприємства, у якому вони мешкають і нині.

У Черняхівському пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства трапився конфлікт. Отар Кахадзе двічі ударив ножем у грудну клітку Раміда Рабіслалова, дивом не зачепивши серце. Кахадзе за підробленими документами ніби приїхав в Україну, щоб очолити злочинне угруповання і дестабілізувати криміногенну обстановку в Києві.

Електричка, подолавши залізничний міст над замерзлою Десною, буцім вирвавшись на волю, пришвидшила свій рух. За віконцями вагона змигували голі дерева, засніжені луки і байраки. Та ось погляд Стоколоса вихопив біленького зайчика, котрий вистрибом біг поряд з електричкою, так неначе намагався її перегнати. Зрештою, куцохвостий, певне, стомився, почав відставати, а небавом Богдан і взагалі випустив його з поля зору, погляд перевів знову на газети.

…Мандрівник із Низківки 36-річний Михайло Павлюк знову вирушив у дорогу до Індонезії, маючи в кишені всього чотириста гривень, які заробив на ягодах та грибах. Подорожує в основному автостопом – безкоштовно. «Це справжній подвиг, – розмірковував Стоколос, – на нього здатні лише люди одержимі».

А ось ще матеріали: «Вистрибнув з вікна і зламав хребет…». «Відрізав собі руку болгаркою». «Підпалив сам себе?». Коротенькі за форматом, але цікаві за змістом замітки пробіг очима. Електричка наближалася до станції.

XI

Богдан Стоколос пошуки вбивці почав з огляду матеріалів кримінальної справи. Його насамперед цікавили допити. На їхнє вивчення пішло чимало часу. Читав уважно, прискіпливо, аналізував і спіставляв факти, допускав версії. Але – жодної зачіпки. І ось нарешті останній допит Ніни Василівни Близнюченко. Зітхнувши, вона то з сумом, то з радощами розповідає про свого чоловіка, про сина, в якого життя не склалося, про невістку-«п’яничку», про внука непутящого. Вона так неначе вигнала з дому, а ось тепер шкодує. Усе є, все зрозуміло, тільки бракує самого допиту Олександра Близнюченка.

«Як же так трапилося? – запитує сам себе Стоколос. – Стільки часу минуло і не допитали!..»

– Розумієте, він у нас головний підозрюваний,– пояснив Святослав Запорожець.– Та коли ми допитували його бабусю, Сашка вдома не було – виїхав у невідомому напрямкові. Ми про нього не забули, тримаємо на «мушці». Як тільки з’явиться – допитаємо одразу.

Черняхівський детектив вирішив пришвидшити цей розшук. З’ясувалося, рідна мама, яка мешкала в Краснодарі, померла, проте в Сашка там лишилася бабуся Марія Федорівна. Інтуїція і багаторічний досвід стовідсотково підказували: туди він і чкурнув, аби залягти на дно. По електронній пошті Стоколос звернувся за допомогою до своїх краснодарських колег. Відповідь не забарилася. Уже наступного дня з Краснодара надійшла інформація: розшукуваний Олександр Близнюченко з 25 листопада по 5 грудня проживав у своєї бабусі Марії Федорівни Никодимової по вулиці Чернишевського, 75, кв. 83. Мало того,

встиг скоїти злочин: у магазині «Союз» викрав виручку, підготовлену для здачі інкасаторам. Куди виїхав – невідомо.

– Усе відомо, – полегшено зітхнув Стоколос. – Від однієї бабусі поїхав до іншої. Добре, що є куди втікати.

Богдан Стоколос попрохав, аби за оселею Ніни Близнюченко встановили нагляд. У цей час у кімнаті чергового пролунав телефонний дзвінок.

– Алло, міліція? – у мембрані пролунав занепокоєний жіночий голос. – Вас турбують з вулиці Шевченка,13. У квартирі Уляни Кириндась – непереливки.

– Невже її син знову голяком бігає? – іронічно запитав чоловік.

– Гірше! – звучало на протилежному кінці дроту. – Цього разу в квартирі мати з сином розіклали багаття. Ви уявляєте, які можуть бути наслідки – злетить у повітря весь будинок.

– Гаразд, виїжджаємо, – спокійно мовив черговий.

Свого часу на центральній вулиці районного містечка Комарівка, мов гриби після дощу, виросли кілька п'ятиповерхових будинків. У них поселилися працівники райкому партії, райвиконкому, ветерани війни і праці, передовики виробництва. Одну з однокімнатних квартир виділили родині Кириндасів – матері і сину, які страждали на розлад психіки. Недуга від матері у спадок передалася і синові Матвію. Коли хлопчина підріс, соціальні служби разом з медиками влаштували його в спеціалізовану школу для дітей-інвалідів, яка містилася в селищі Миколаївка. З часом вона почала йменуватися як навчально-реабілітаційний центр. На літні канікули мати забирала сина додому. Спочатку ніби було все в порядку, та згодом хвороба почала прогресувати. Що тільки Матвій не учворяв: бив вікна, жбурляв у людей камінчики, підпалював на подвір'ї сміття, кнопки в квартирах, сновигав вулицями і вигукував щось нерозбірливе, бігав по містечку голяком, зупиняв машини на дорозі. Люди, особливо заїжджі, сахалися і кидалися врозтіч. У таких випадках на два-три тижні лікарі клали Матвія до обласної психоневрологічної лікарні. Лікування давало про себе знати: деякий час поводився нормально, а потім знову розпочиналося все спочатку. Залишати його в медичному закладі медики не мали права – мати, як офіційний опікун, не давала на це дозволу.

Коли оперативники прибули до квартири, то побачили жаску картину – посеред світлиці горіло багаття. Довелося одразу загасити. Оперативники мамі з сином пояснили: розпалювати вогонь у житловому помешканні не тільки не можна, а й украй небезпечно. Житловий будинок може злетіти в повітря. Схоже, ця інформація до них дійшла і вони пообіцяли надалі більше такого не робити. Як з'ясувалося, комунальні служби за несплату житлово-комунальних послуг у квартирі Кириндa-

сів відключили тепло, газ, воду і світло. Ось чому вони вдалися до такого заходу.

Богдан Стоколос звернув увагу на молодого чоловіка – це був син господині – Матвій. Обличчя біле, як стіна, весь знервований і розгублений, недорікуватий, щось збирається й сказати, проте від хвилювання заїкається. На мізинці лівої руки виднівся шрам, за правим вухом – залисина, певне, від опіку, над верхньою губою шрам у вигляді «заячої губи», передні зуби висунуті. І все ж, незважаючи на гандж, Богдан Стоколос вирішив з ним переговорити.

– Скажіть, ви навчалися у спеціалізованій школі-інтернаті для дітей інвалідів.

– Т…так. Н…навчався, – Матвій кивнув кудлатою рудою головою, – у М…Миколаївці є така школа.

– А ви не знали такого учня – Олександр Близнюченко?

– О, а ч…чому? З…звичайно, знав. Та тільки ми С…Сашком його ніколи не називали. Д…для нас він завжди був Ш…Шурик.

З розповіді Матвія перед зором Богдана Стоколоса вимальовувався портрет, можливо, майбутнього вбивці, в усякому разі він залишався у числі підозрюваних. Вище середнього зросту, смаглявочолий, говорить басом, трохи гаркавий, імпульсивний, непокірливий, вредний, майстер на всілякі прицюцькуваті випади. Особливо вони активно проявлялися після того, як діти поверталися з шкільних канікул. Мало не кожний вихованець щось вдома крав у батьків і потайки приносив у клас. Сава Горбатюк привіз лимонної кислоти. За кілька секунд до з'яви вчителя на урок діти нюхали ту лимонну кислоту. Як тільки педагог переступав поріг класної кімнати, учні, отримавши подразнення слизової оболонки носа, дружно починали чхати. Спочатку обізвався один, з протилежного боку йому почав вторити другий, з передньої парти прямо в обличчя вчителя чхнув третій, а незабаром уже чхав увесь клас.

В учнів були улюблені й нелюбимі вчителі. Особливо вони недолюблювали учительку французької. Худа, мов висохла і зморщена печериця, з копицею жовтого волосся на голові, тонкими наквецяними вустами. Посеред уроку Олександр Близнюченко починав ногою качати олівець – створювався маленький гуркіт. Потім йому вторили інші, а коли олівець качав увесь клас, гуркіт стояв так, ніби поряд деренчав трактор. Тоді вчителька, схопивши під руку класний журнал, прожогом бігла до директора.

А то ще був випадок. Хтось з учнів приніс до школи балончик з сльозогінним газом. Здійснити «експеримент» доручили Шурику Близнюченку. Той під час великої перерви у шкільному коридорі розпилив газ. Учителі дізнавшись про чергового «коника», якого викинули їхні

вихованці, чимдуж кинулися відчиняти вікна на поверсі. Однак це не дуже допомогло, кільком дівчаткам зробилося зле, довелося навіть викликати «швидку» допомогу, працівників санепідемстанції, згодом прибула й міліція. З'ясувалося, балончик з сльозогінним газом вдома без дозволу батька викрав Максим Карета. З ним, а також з «експериментатором» Олександром Близнюченком, оперативники в кабінеті директора школи провели виховну бесіду. Учителі з того часу вирішили посилити контроль за поведінкою Шурика. Той не витримав такого психологічного тиску. Одного разу, коли класний керівник робив йому зауваження, він дістав з кишені шило і встромив собі у груди. Педагоги перелякалися мало не до смерті, вони вже були й не раді, що так пильно стежили. Директор одразу викликав швидку медичну допомогу. Зловмисника навіть довелося покласти на лікарняне ліжко та при обстеженні з'ясувалося, центральні органи здорові, ушкодження виявилося незначним.

Та найбільшого «коника» Сашко викинув, коли повернувся з лікарні. Він самовільно залишив територію школи-інтернату і зник у невідомому напрямкові. Ох і попошукали його тоді. Підключили навіть обласну міліцію – результат – нульовий. А він чкурнув перекладними на Кубань до матері – тоді ще вона жива була.

Матвій Кириндась, трохи подумавши, усміхнувся – пригадав, як вони з Шуриком обікрали магазин солодощів «Ласунка». Вкрали, правда, небагато – десь кілограмів зо два цукерок, проте вже наїлися вволю. Аби не було розголосу на весь район, педагоги скинулися по карбованцю і відшкодували завдані збитки.

Чим більше Матвій Кириндась розповідав про свого однокласника, тим більше капітан міліції Стоколос озброювався думкою: ця людина здатна на все, їй нічого не варто здійснити найтяжчий у житті злочин – вбити людину.

…Наступного ранку оперативники, які вели зовнішнє спостереження за будинком Ніни Василівни Близнюченко, доповіли: внук Сашко повернувся додому. Вирішили брати негайно, на допомогу Богдан Стоколос узяв Святослава Запорожця та ще двох оперативників. Прибувши на місце, Стоколос зробив відповідну рекогносцировку: біля дверей наказав стояти Запорожцю, біля вікон поставив двох молодих здорових міліціонерів. Сам постукав у віконну шибку.

– Хто там? – донеслося з оселі.

Коли детектив зайшов до оселі, Сашко саме розлупався і кулаком тер по черзі спочатку ліве, потім праве око.

– Ніно Василівно, – Богдан Стоколос пред'явив ордер, – ми змушені у вашому будинку провести обшук.

– Воля ваша, – старенька підсмикала вуста, які нервово засіпалися.

Довелося обстежити кожний куточок, заглянути до кожної шпаринки. І жодної тобі зачіпки.

– Громадянин Близнюченко, – звернувся до Олександра капітан міліції, який на той час уже підвівся з ліжка, зодягнувся і сів на лаву, – тривалий час ви були відсутні. Скажіть, куди ви їздили?

– Я був у Краснодарі на батьківщині мами. Ходив на її могилу. Привів у порядок пам'ятник, позривав сухі квіти. Словом, наводив порядок.

«Гм…Порядок він наводив, – іронічно подумав детектив. – Та ти, певне, на могилі матері жодного разу не був. Від злочину ти втікав, аби перележати, переховатися. Втім, поспішати з висновками не будемо».

– Скажи, ти їздив з голими руками. Чи, можливо, з собою брав валізу, чемодан? – капітан міліції пильно спостерігав за допитуваним. Від його ока Близнюченко не міг приховати миттєву розгубленість.

– З валізою їздив.

– Де вона?

Проте детектив відповіді чекати не став. Його чіпкий погляд вихопив погрібець під поликом – там господарі утримували на зиму картоплю. Гм…Цікаво…цікаво. Ану, що ж тут? Коли підняв ляду, погляд забачив камуфляжний рюкзак. Це ж треба! А як відкрив, ледь за голову не схопився. У рюкзаку лежала бойова граната РГН із запалом, пристрій до підствольного гранатомета ВОГ-25 та набої калібру 7,62 і 15,45 мм, набої до автомата Калашникова й пістолет Макарова. На самому денці у целофановому пакеті, загорнутому в газету, лежали російські рублі. Сумніву не було: це ті гроші, які Олександр Близнюченко викрав у Краснодарі в магазині «Союз».

– А зброя? Де ти зброю взяв?

– Украв, – Олександр нічого не став приховувати.

– Кажи правду!

– Ми їхали в електричці, – почав гугнявіти Близнюченко. – Переді мною сиділи молоді вояки. Перед Комарівкою вони вийшли в тамбур покурити. Чомусь затрималися. Не знаю. Можливо, до туалету запраглося. А тут і електричка зупинилася. Станція Комарівка. Я, не довго думаючи, схопив рюкзак і чимдуж бігти по вагонах. На перон вийшов з останнього.

– Значить, сліди замітав…

– Виходить, що так.

– Із зброєю ми розібралися. Хоч сам розумієш, по голівці тебе ніхто не погладить. Тепер, переходимо до основного. Скажи, за що ти вбив Гордія Буцика?

– Та ви що! – Близнюченко аж підстрибнув на місці. – Я знати такого не знаю.

– Сусіди бачили: ти був у його оселі 21 листопада.

– 21 листопада на Михайла я був з корешами у ресторані.

– У ресторані ти був з п'ятої до восьмої вечора. Потім кореша тебе додому п'яного привели. Ми все уточнили, у Буцика ти був з третьої до п'ятої години. Тебе бачила листоноша. У цей час вона якраз Гордію Вікентійовичу приносила пенсію. Після того, як пішла листоноша ти, певне, посварився і убив господаря. Скажи, з якого приводу ви посварилися?

– Він мене образив, – Близнюченко засовався на місці. Його голос тремтів, вузькі плечі нервово дригоніли. – Обізвав мене ледарем, нікчемою і останнім дурнем. Мовляв, навіщо тільки таких земля родить.

– Ну, а ти що йому сказав?

– Я сказав, мовляв, ви хоч і старий чоловік, шанована людина, проте п'яниця. З вами навіть жінка не забажала жити. Після цього він накинувся на мене з кулаками. Я почав захищатися. Потім побачив у кутку сокиру. Схопив обома руками і почав бити обухом по голові. Він то кричав, а потім почав стихати, осунувся на підлогу і впав навзнак. Я зрозумів: убив Гордія Вікентійовича. Поставив сокиру там, де й брав, щільно причинив двері і вийшов на вулицю. Я не знав, куди мені йти і що робити. На мені тремтіло все тіло. По дорозі зустрів своїх знайомих хлопців. Вони йшли в ресторан. Запросили й мене. Я погодився.

– Ми змушені тебе затримати. Зодягайся! – наказав Богдан Стоколос.

* * *

За легендою, наведеною давньогрецьким письменником, істориком і філософом Плутархом, фрігійці, заслухавши поради оракула, обрали царем першого, хто зустрівся їм з возом біля храму Зевса. Це був простий селянин на ймення Гордій.

На знак про своє несподіване звеличення Гордій поставив у храмі Зевса цей віз і прив'язав ярмо до нього дуже заплутаним вузлом. Олександр Македонський, дізнавшись про пророцтво оракула («той, хто розплутає «Гордіїв вузол», стане володарем усієї Азії»), розрубав вузол мечем.

У переносному значенні «Гордіїв вузол» – заплутана справа; «розрубати» його означає розв'язати складне сплетіння обставин швидко і несподіваним способом.

Уже за годину підполковник Комарівського районного відділу внутрішніх справ Георгій Максимович Безкоровайний доповідав начальнику обласного управління внутрішніх справ полковнику Горносталю:

– З вашою допомогою, товаришу полковник, нам удалося розрубати цей затятий «Гордіїв вузол». Убивцю Буцика затримано. Це дехто Олександр Близнюченко, житель Комарівки. Зараз в ізоляторі тимчасового тримання він дає перші показання Богдану Стоколосу. Дякуємо за допомогу!

2017

ОПОВІДАННЯ, БУВАЛЬЩИНИ, ОПОВІДКИ

СПАЛАХ ПОСЕРЕД НОЧІ

Наприкінці 1991 року така гігантська країна як Союз РСР розвалилася. Розпалася на п'ятнадцять суверенних держав, практично перестала існувати. На шлях незалежності стала й Україна. Початок дев'яностих був украй важким для молодої української держави. Закривалися заводи і фабрики – десятки, сотні тисяч людей було викинуто на вулицю. А ті підприємства, які ще ледь животіли, мало не щомісяця влаштовували скорочення. Виникло масове безробіття – люди кинулися на заробітки до зарубіжних країн. Молодші, підприємливі люди скуповували в Україні товари і вивозили за кордон на продаж, аби вдома якось звести кінці з кінцями. Пішла дорожнеча, почали зникати продукти і товари першої необхідності – особливо великі проблеми виникли з паливно-мастильними матеріалами, карколомно стрибали ціни, знецінилися гроші, почала галопувати інфляція. У перекладі з латинської мови інфляція – переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових паперових грошей, що викликає знецінення їх, зростання цін на предмети першої потреби, зниження валютного курсу, падіння реальної заробітної плати.

Тяжкі часи переживали і родина Ковалів – Мар'яна з Максимом. Мар'яна хоч і викладала в школі математику, проте по три-чотири місяці не отримувала зарплати. Гроші, як потім з'ясувалося, були, але завідуючий міським відділом освіти прокручував їх у банку – клав на три місяці під великі проценти. Коли минав відповідний час, кошти забирав, віддавав учителям як заробітну плату, а проценти клав до власної кишені. У місті за такою тіньовою схемою діяли всі начальники. Правоохоронці про це добре знали, але заплющували очі.

Призупинив свою трудову діяльність й ремонтно-механічний завод, на якому працював майстром Максим Коваль. Розрахувався чоловік, отримав копійки, трудову книжку та й пішов на біржу. Такий спосіб життя йому сподобався – місяць нічого не робив, а кошти отримував. Так минув рік, після чого вся дурниця закінчилася. Відтоді ні роботи, ні грошей. Що робити? Вирішив спробувати себе у ранзі коробейника. Позичив у кума трохи коштів, накупив товару всякого – від мишоловок

до кінського хомута – і поїхав у Краків. Хомут продав одразу. А ось з дрібницями довелося повозитися. Коли повернувся додому, зробив підрахунки. Особливого виторгу не було, але заспокоював себе, мовляв, я був при ділі. Ще двічі їздив, та останнього разу майже половину товару, аби не везти додому, роздав даром, себто пустив по дешевій ціні. Товару тоді в Кракові на ринку була сила-силенна. Схоже, сюди ринулася мало не вся Європа.

– Знаєш, що я тобі скажу, добувачу мій любий, – якось після вечері розважливо мовила Мар'яна, – не треба нікуди їздити, спробуй зайнятися торгівлею вдома. Я сьогодні була у м'ясному павільйоні. М'яса і сала не особливо.

У народі кажуть: «Дружину послухай, а зроби все по-своєму». Однак Денис вчинив так, як наказувала жінка. Винайняв автівку, поїхав у село, придбав кабана, найняв колія, привіз свинину на ринок. За допомогою куми винайняв продавчиню – торгувала на Центральному ринку молочними продуктами. Тут вона, як мовиться, пройшла Крим і Рим – знала по чім молоко, сир, сметана, ряжанка, кефір. А стосовно цін на м'ясо і сало у неї абсолютно не було ніякого поняття. Люди підходять, цікавляться: «Почім у вас плечко? Підчеревина? Ніжки? Так потрібні на холодець». Вона – ні в зуб ногою. Максим Коваль спочатку бігав по торговельному залу і запитував у жінок-продавчинь, що й почім, та коли він, зрештою, їм набрид, вони послали його туди, куди Макар телят не ганяв. З труднощами йому вдалося розпродати. Уже був і не радий, що дружину послухав. Аж на ноги вдарило, певно, на нервовому грунті, ледь додому дістався. Коли увечері з дружиною все підраховували, з›ясувалося, був не у виграші, а в чималенькому програші. І знову дамокловим мечем над ним зависло: «Що робити? Все кинути?» Але, відчувши на собі всі труднощі, він уже заразився цією справою. Коли сам залишився вдома, на калькуляторі зробив відповідні підрахунки. Ситуація одразу прояснилася – потрібно нікого не винаймати, а робити все самому.

У загашнику трохи мав коштів – придбав беушну машину, сам сів за кермо і поїхав по селах. Виторгував подешевше, за селом заколов, обсмалив лампою, розібрав, привіз на ринок і почав продавати. Увечері підрахували з дружиною і пораділи – хоч і невеликий, проте виторг є. Уже він не був у прольоті.

З часом удома влаштував маленьку свиноферму – жив на околиці міста. Влітку мав дешевий корм, чималенько його заготовив і на зиму. По ярах і вибалках мало не в зріст людини росла темно-зелена кропива. Свині її охоче споживали. Паралельно зайнявся вирощуванням страусів – придбав самку і самця. До їжі вони були не дуже вибагливі – полюбляли бруньки, квітки, дрібні плодові рослини. А дрібні комахи,

ящірки, навіть маленькі черепахи для них були справжнім делікатесом. Максим почасти за винагороду наймав підлітків і ті ловили цих тваринок. Середня вага страуса становила 50-75 кілограмів, щоправда, окремі самці затягували більше центнера. Зубів у страуса бракувало і для подрібнення їжі в шлунку вони ковтали дрібні камінці. Страуси несли величезні яйця, мали поживне м'ясо. Як з'ясувалося, цінною була й сама шкіра – вона не пропускала води, з неї виготовляли взуття. Максим Коваль у центрі міста відкрив кав'ярню «Страус». Усередині, як елемент декору, стіни оформив страусиним пір'ям. Люди так зацікавилися, що з часом почали віддавати перевагу саме цій кав'ярні. З'явилися живі гроші. І немалі. З часом Максим Коваль перебудував житловий будинок – звів другий поверх. Придбав хоч і беушну, але цілком пристойну іномарку. Виручені кошти почав інвестувати у долари і євро. Відчув себе Людиною. Жителі міста шанобливо з ним віталися.

Та ось, коли на центральному ринку торгував свининою, до нього підійшов колишній однокласник. Коваль спочатку і не впізнав: з оспалим лицем, перебитим носом, на руці широкий шрам, біля великого пальця лівої руки татуювання у вигляді надпису «Мама». З лівого вуха звисала чорна кругла сережка.

– Ви щось хотіли? – Беріть м›ясо. Свіженьке. Учора закололи, – мовив Максим Коваль.

– Ти що, мене не впізнав? – оскалився незнайомець і додав: – Я Денис Корявко. Ми з тобою разом у школу ходили.

Максима аж пересмикнуло: Денис. Давненько він його не бачив, уже, мабуть, років з десять. Доводилося чути: Корявко потрапив до буцегарні. І раз, і вдруге. То за розбій, то за крадіжку.

– Отепер упізнав, – спокійно мовив Максим, – а спочатку, хоч ти мене вбий, не міг пригадати.

– Ти знаєш, друже, Денис перейшов на шепіт, – я двічі на зоні був. Там у мене залишилися путьові хлопці. Допоможи їм. Га?

Максим на деякий час замовк, немов води в рот набрав, збирався з думками. – Ну чого мовчиш, як риба? – Денис штурхнув Максима під бік. Говори, допоможеш? Ти тепер багатий, мільйонер. З такою шпаною як я і знатися не хочеш.

– Та який я мільйонер! – Коваль удавано обурився. – Сам розумієш, потрібно крутитися. У мене немає ні дня, ні ночі. Ти кажеш, допоможи. А чим? Я ж з буцегарні не визволю. Там, кажуть, потрібні великі бакси.

– Звичайно ні. Ти мені гривнями допоможи. Ну, скажемо, дві-три тисячі. Я їм посилками чаю надішлю, цигарок, шоколаду. Може, ще щось придумаю.

– Знаєш, що я тобі скажу: з такою братвою мені краще не зв'язуватися, бо й сам туди загримиш. Це ж ти там і наркоту пошлеш.

Коли запитають на чий кошт, мене засвітиш. Я буду ніби твій спільник. Тоді й мене за цугундер схоплять.

– Ти не бзди! – зле кинув Денис. – Ще й копійки не дав, а вже у штани наклав. Ти не спіши. Подумай! Я до тебе прийду через два дні.

Цю зустріч Максим витруїв з голови мов брудну пляму. У клопотах непомітно промайнули два дні. Перед обідом до прилавка, за яким торгував Коваль, знову наблизився Корявко. Обличчя сяє, на вустах посмішка. Так ніби рідного батька зустрів.

– Я вчасно прийшов? – Денис розкинув руки, мов лебідь крила.

– Ні, Денисе, ти знову невчасно прийшов. Бачиш, яка у мене черга.

– Нічого, я зачекаю, – відійшов убік, сперся об одвірок.

Хвилин за 15 черга розчинилася, мов цукор у кип'ятку. До Максима розвалькуватою ходою знову підійшов Денис. Цього разу його обличчя нагадувало грозову хмару:

– Слухай, я тебе востаннє питаю: допоможеш чи ні?

– Звичайно, ні. Я тебе не боюся. Таких як ти знаєш скільки тут перебувало. Якби усім відстьогував по дві тисячі, без штанів залишився б. Іди звідси і більше не приходь! А то в міліцію заявлю.

– Гм… Він у міліцію заявить. Та в нас усі менти куплені. Вони перед нами стоять виструнчившись. Попереджую: будеш противитись, я найму наркомана. За коробочку наркотиків він з тобою будь-що зробить.

Наближалося Великоднє свято. Мар'яна з донькою Лізою після обіду почали до нього готуватися. Спочатку зайнялися виготовленням пасок. Замісили тісто, а коли воно гарно підійшло, розкатали, поклали у формочки і поставили у гарячу духовку – нехай печеться. Весь час пильнували, а коли скориночка засмагла, вийняли і, поставивши на стіл, накрили чистою хустинкою. Потім взялися фарбувати яйця.

– Цього року ми більше приготуємо. Гості прийдуть, – мовила Мар'яна.

– Мамо, а страусині яйця будемо фарбувати? – вставила своє слово донька і додала: – якщо так, я кілька яєчок сама розмалюю.

– О, це ідея, – ствердно мовив батько, – як же я про це не подумав. Давайте для нашого кафе пофарбуємо десятків зо два. Коли буде на них попит, наступного року, як доживемо, приготуємо більше.

До вечора з усіма роботами справилися – паски напекли, яєць нафарбували, в оселі прибрали. Повечеряли, трохи подивилися телевізійні новини і вклалися спати. Як тільки почали поринати у глибокий сон, несподівано загавкала німецька вівчарка Арчі. Два роки тому Максим придбав у Києві на Бессарабському ринку маленьке цуценя. З нього виросла розумна і красива вівчарка. Вона мала гарний нюх і мужній характер.

– Максиме, ти чуєш? Собака загавкала, можливо, хтось ходить?

– Спи, то вона так. Спросоння, – чоловік почав заспокоювати дружину.

– Та ні. Даремно не буде гавкати, Мар'яна підвелася, одсунула на вікні фіранку, проте ніде не було нікого. Яскраво світив місяць, і все подвір'я було, немов на долоні. Вона знову закрила фіранку і лягла у ліжко. Проте Максим уже не спав. Перед очима стояла його вівчарка з дещо незвичним іменем Арчі. У неї була загострена морда з чорною пружною спиною зі сріблясто-сірими підпалинами. Вуха стоячі, гармонійні, плавні лінії корпуса. Кінцівки сильні та пружні, лапи круглі, з твердими подушечками. Максим десь читав: під час Першої світової війни вівчарки прокладали телефонні кабелі, підтримувати зв'язок, шукали поранених. Їх також використовували під час патрулювання і варти. Після війни армія та поліція всього світу взяли на службу собак «вовчого типу» – німецьких вівчарок. Вони були створені на основі англійської породи.

Та ось знову обізвалася Арчі. Цього разу Максим наслухав голоси. Один був тонкий, інший басистий. В останньому Коваль упізнав голос свого однокласника Дениса Корявко. Зодягнувши штани, він хутко вибіг на веранду, відімкнув двері.

– Хто там ходить? Ану, геть звідси! Зараз собаку відпущу.

У цей час спалах освітив подвір'я, і пролунав жаский вибух. Вівчарка заскавуліла і затихла.

– Максиме, ховайся! То бандити. Я ж казала: собака даремно не гавкатиме.

Максим повернувся до оселі. На ньому тремтіло все тіло. Раптом до прочиненого віконця долинув легенький шум автівки, за хвилину все стихло. Максим накинув на голі плечі куртку і вийшов на подвір'я. Увімкнув електричне світло. Довкруж зробилося видно, немов удень. Чоловік почав обстежувати подвір'я. «Розбійники, певне, кинули тротилову шашку», – подумав. Автівка стояла на місці, але трохи була пошкоджена – бокове скло – вибите, передні дверцята посічені осколками. «Це ще півбіди, – подумав про себе Коваль, – якби вони на цьому зупинилися. І раптом гострий здогад немов електрострумом, пронизав його з голови до ніг: «А де ж вівчарка? Чому вона мовчить?». Шлях до буди, в якій мешкала тварина, він подолав за кілька секунд. І раптом у калюжі крові, з розтрощеною головою забачив свого вірного і надійного друга. «Ох, нелюди! – гнівно вигукнув. – Немає у вас нічого святого. Перед великим празником отаке наробити». Напевне, коли на подвір›ї упав незнайомий предмет, вівчарка з недовірою підійшла до нього і почала обнюхувати. У цей час граната й вибухнула. Максим, опустивши голову, мовчки стояв над беззахисною невинною жертвою і відчував, як сльози стікають по його щоках. Йому так шкода було цієї розумної тваринки, у родині всі її вважали за свого сім'янина. До оселі повернувся засмученим.

– Ти хоч живий? – схвильованим голосом запитала дружина.

– Та я живий, а вівчарку нелюди прикінчили.

– Як? Це вже у нас немає Арчі? – підхопилася з ліжка донька. Звісила босі ноги, на ній тремтіло все тіло. – Мамо, я боюся!

– Не бійся, доню, вони вже поїхали. Тато купить нове цуценя.

– Але такої розумниці і красуні уже більше ніколи не буде! – дівчина облилася гіркими сльозами. Мама її ледь заспокоїла.

Відтак Максим Коваль уже ніскілечки не сумнівався – це справа рук Дениса. Ось у що вилилися його погрози. За цей час він зібрав про нього більше інформації. Виявляється, свої «тюремні університети» Корявко розпочав ще неповнолітнім – отримав термін за пограбування іноземця. Відсидів половину, вийшов на волю умовно-достроково, однак певних висновків для себе не зробив. Другу відсидку отримав за крадіжку. Однієї темної ночі, розбивши бокове скло чужої автівки, пробрався в салон у намаганні щось поцупити. Та тут миттєво спрацювала сигналізація – міліція застукала злодія на гарячому.

– Це лише початок, – наступного дня з сумом сказав Максим Мар'яні. – Оті тварюки на цьому не заспокояться.

– Що нам робити?

– Не припиняти ж бізнес. Саме так все налагодилося. Завтра напишу заяву на ім'я начальника райвідділу міліції, вручу йому особисто. Повинна ж бути на цьому світі якась справедливість.

Та наступного дня писати не став – ще тривало релігійне свято. Написав у вівторок і відразу поїхав у райвідділ.

– Ви до кого? – перепинив його на порозі черговий.

– До самого начальника, – чітко мовив, а щоб було зрозуміліше, додав: – Георгія Архиповича Феодулова.

– Начальника немає в себе. Годину тому він поїхав у обласне управління. Ви там щось принесли? Певне, заяву? Так залиште.

– Е, ні! – передам йому особисто в руки.

– Приїде він сьогодні пізно, стомиться – дорога далека. Йому буде не до ваших заяв. Приходьте краще завтра.

Другодні, коли Максим Коваль знову завітав до райвідділу, на нього чекало повне розчарування. Буквально кілька хвилин тому начальник відбув на залізничний вокзал. Перед цим невідомий зловмисник зателефонував і повідомив: залізничний вокзал заміновано. Жарт був досить серйозний. Залізнична станція вважалася вузловою, через неї щодня проходили десятки залізничних поїздів. Йшли навіть з самої Москви. Третього дня начальник також не зміг прийняти – був дуже зайнятий.

– Ти ходиш до нас кожного дня, немов на роботу, – черговий міліціонер зухвало дивився Ковалю в очі. Єхидна усмішка тремтіла на його надутих губах.

І лише наприкінці тижня Максим добився аудієнції. Та вже з перших хвилин зрозумів – прийшов невчасно. Феодулов був чимось заклопотаний: щось бубонів собі під ніс, поспіхом гортав якісь папери, перекладав з місця на місце. Якщо й дивився на нього, то поверх голови. До Коваля прийшла впевненість: його заяву покладуть під сукно. Так воно й сталося. Ніхто на неї не реагував, ніхто з правоохоронців з ним не зустрічався і тим більше ніхто кримінального авторитета навіть не допитав.

Нишком від начальства хлопці-міліціонери дали зрозуміти: справу «спустили на гальмах». У місті подейкували: Денис – далекий родич самого начальника райвідділу міліції Георгія Феодулова.

III

Максим Коваль зупинив автівку біля своєї кав'ярні «Страус». Це було його приватне кафе. Якихось надхмарних прибутків не мав, проте коли молодь збиралася завітати до кав'ярні, то обирала саме цю. У ній будь-якої пори: чи то холодної зимової днини, чи в літню спеку було тепло і затишно. Завжди був великий вибір дешевих страв. До того ж можна було посмакувати м'ясом страуса. Цей делікатес користувався великою популярністю не лише серед гурманів містечка, а й серед приїжджих. Окремі родини навіть влаштовували в кав'ярні дні народження, відзначали ювілеї, старшокласники проводили прощальні вечори з школою. Спиртне Коваль закуповував прямо на підприємстві, тому за весь час існування закладу не було жодного випадку, аби хтось отруївся. Штат був хоч і невеличкий, проте самовідданий, дружній і працьовитий. Коваль уже з першого дня запровадив: на першому плані – відвідувач. Обслужити належало ввічливо, культурно і без жодних нарікань. Колектив очолювала молода, енергійна, ініціативна жінка Роксана Болеславівна Бобок. Вищої освіти, правда, не мала, свого часу в обласному центрі закінчила торгово-кулінарне училище. Проте уміла все швидко і смачно готувати.

– Доброго дня! – ще з порога вигукнув Максим. – Розповідайте, як ви тут?

– Доброго, – привітно мовили у відповідь працівники кав'ярні.

Завідуюча ознайомила господаря із станом справ, обговорили низку фінансових питань, з›ясували, хто і коли піде у відпустку. Врешті Роксана Болеславівна мовила:

– Оце, Максиме Григоровичу, не збиралася вам і говорити, аби не псувати настрій, проте, оскільки ми в одному човні, скажу.

– Ми з вами свого часу домовилися: приховувати від мене нічого непотрібно, – завважив Коваль. – У нас все повинно бути, як мовиться сьогодні, прозоро.

– Учора були люди з Києва – один такий високий під самісіньку стелю, другий, – продовжувала завідуюча, – низенький, горщок м'яса і не більше. Проте здався мені міцним горішком – натоптуватий, м'язи так і грають, завоїстий. Пальця в рот не клади. Говорили про вас. Я так здивувалася: знають ваше прізвище, ім'я та по батькові, навіть, де ви мешкаєте. Ось вони й кажуть: ваш хазяїн має гарний бізнес – свининою на базарі торгує, страусину ферму розвів, кав'ярню у центрі міста тримає. А коштів нікому не одстьобує. Передайте йому: так добропорядні бізнесмени не роблять. Багатий, каже ще й усміхається, повинен поділитися з бідним. Я було почала казати, що ми займаємося благодійницькою справою: допомагаємо учням школи-інтернату, дітям-сиротам, та він мене обірвав і слухати не захотів.

– Я зрозумів, – мовив Коваль, коли завідуюча вилила все, що у неї наболіло на душі. – Мені також есемески надходили: «Не збираєшся платити – бережи доньку! Викрадемо і згвалтуємо».

– Та ви що! – вигукнула Роксана Болеславівна. – Про це аж страшно подумати. Отож бережіть доньку. Від цих нелюдів чого завгодно можна чекати.

– Я знаю, з чиєї руки все це робиться. Тут без Дениса Корявко не обходиться. Він – спрямовуюча сила. Я уже дві заяви написав на ім'я начальника райвідділу міліції Георгія Архиповича. Та результат поки що нульовий. Не вживатимуть заходів – звернуся за допомогою до Генеральної прокуратури України. Я їх не боюся, усіх пересаджаю.

IV

Минуло два тижні. Родину Ковалів ніхто не чіпав і ніхто не погрожував. Натомість у місті встановилася тиша.

– А може, вони зрозуміли, – мовила за обідом дружина.

– Я б також хотів у це вірити. Але сама знаєш: затишшя буває лише перед бурею.

Максим немов у воду дивився. Цього вечора, як і в усі попередні, повечеряли в родинному колі, переглянули газети, подивилися телевізійні новини і полягали спати. Годинник показував десяту вечора. Вибух пролунав рівно о третій ночі. І ні хвилиною раніше, ні хвилиною пізніше. Максим у чому був у тому й вискочив з хати. Під ногами щось затріщало. «Певне скло, – подумав, – у сутінках його не помітив». Та ось ногу щось обпекло. Сумніву не було, наступив на склянку. Вибігши на подвір›я, Максим помітив, як почергово почали відчинятися двері сусідів.

– Що тут трапилося? – занепокоєно вигукнув заспаний дядько Іван, протираючи очі.

– Не бачиш чи що? – подала хриплий голос баба Мотря. Вона з пе-

реляку вискочила на подвір'я у білій нічній сорочці, – на нашого Максима ці бандюки знову напали.

Потерпілий, який від дзвінка до дзвінка відслужив в армії два роки, зрозумів одразу: стріляли з протитанкового гранатомета. Цього разу шкоди було завдано значно більше. Граната пролетіла крізь веранду. Її осколки дісталися навіть сусідського паркану. Цегляні стіни веранди такого удару не витримали – потріскалися. Вибухами повибивало вікна в будинку і в автівці. Пригадав, як напередодні дружина просила загнати машину в гараж. І чому він її не послухав? Відтепер доведеться тисячу гривень на ремонт викидати. Та найбільше дісталося металевим воротам. Мало того, що вони відлетіли на вулицю метрів на два, так ще й посередині зяяла дірка.

На ранок з'ясувалося, нападом на садибу Максима Коваля бандити не обмежилися. Вони пожбурили гранату на подвір'я директора райспоживспілки Василя Горбаня. Розбійники випустили з пістолета чотири кулі в позашляховик «КІА Соренто», що належав бізнесменові Валентину Дробному. Автівка стояла під парканом його будинку. Певне, зловмисники збиралися підірвати машину, та не вдалося. Одна з куль за кілька сантиметрів пройшла від бензобака. Валентин також зізнався: напередодні отримував погрози. А з подвір'я директора ТОВ «М'ясова компанія» Андрія Горобця викрали автівку «Toyota Prado».

Постраждалі, зібравшись гуртом, у глухому кутку здибали Дениса Корявко.

– Денисе Івановичу, – звернулися до нього офіційно. Місто здригається од вибухів, люди шоковані, окремі бояться лягати спати. Ми твердо переконані: це справа твоїх рук. Якщо не припиниш свої розбої, ми звернемося за допомогою до міністра внутрішніх справ, а якщо і там не допоможуть, вчинимо самосуд. Так що не ображайся!

– Хлопці, та що ви таке говорите! Я жодного разу на вас не нападав. Я ні в чому не винний.

– Подумай! Ти нам увесь час погрожував, тепер ми тебе попереджуємо.

– Клянусь мамою рідною: то не я. Якщо не вірите, я забожусь, – перехрестився.

– А хто ж, якщо не ти?

– То все київські братки. Уже вони не раз приїжджали.

– Можливо, й київські, але вони діють за твоєю наводкою.

Чотири кримінальні епізоди за одну ніч – це вже було занадто для маленького провінційного містечка. Про них дізналися в обласній молодіжній газеті. Провести журналістське розслідування прибула молода, світлоока, енергійна жінка. Зустрілася і з Максимом Ковалем. Серед численних запитань, на які він дав чесну і справедливу відповідь, було чи не найголовніше:

– З якою метою все це робиться? Можливо, ваш бізнес йому муляє?

– Бізнес тут не причому, – відверто мовив Максим Коваль. – На моє тверде переконання Денис Корявко понад усе хоче вивищитися над нами, мовляв, він пуп землі, а ми – ніхто. Інколи спрацьовує у ньому цей генетичний код. Тільки пострілами та вибухами вищість не доводять. Потрібно працювати до сьомого поту. Ніщо даром не дається. А працювати, себто перти плуга, як у нас кажуть, він не бажає. У природі так не буває.

Журналістка, що розмовляла з іншими потерпілими, ходила, фотографувала. Коли матеріалу в неї було більше, ніж досить, завітала до райвідділу міліції, мала зустрітися з начальником Георгієм Феодуловим. Однак тут на неї чекало повне розчарування – зустріли її прохолодно, без ніякої зацікавленості. «Начальник з сьогоднішнього дня на лікарняному», – так їй пояснили і далі чергової частини не пустили.

Тоді журналістка попрохала аудієнції в заступника начальника. З другого поверху спустився високий, із значками на кітелі, залисинами на скронях і роздвоєним підборіддям заступник Іван Шерстобитов.

– Я вас слухаю, – сказав, як відрубав.

Журналістка представилася, пояснила ситуацію і попросила дати коментар. Шерстобитов особливо нічні події не коментував, мовляв, таємниця слідства, у своєму слові був чіткий і лаконічний:

«За кожним фактом за ознаками статті 296 ч. 4 Кримінального кодексу України порушено кримінальне провадження. Це хуліганство, вчинене із застосуванням зброї. Дана стаття передбачає до семи років позбавлення волі».

Наприкінці тижня в обласній молодіжній газеті майже на всю сторінку з'явилася стаття «Кривава ніч». «Підприємці пов'язують усі нічні пригоди між собою, – резюмувала журналістка. – У міліції ж поки що не бачать підстав об'єднувати провадження в одне». «Від гранати оперативники знайшли чеку, – зазначалося наприкінці статті, – там є номер, серія, гарантія. Але експертизу провадити не поспішають».

Публікація, звичайно, – не постріл з гранатомета, та резонанс був великий. Кілька днів підряд у місті тільки й розмов було, що про Дениса Корявко та його братків. Деня не стерпів і знову почав погрожувати.

V

Ідею про відкриття у містечку експериментального соціального холодильника підказало Українське телебачення. Про один з таких холодильників, що діяв у Києві, йшла мова в сюжеті телевізійних новин. Максим Коваль вирішив запровадити і в своєму місті. Габаритний холодильник «Веко» винесли і поставили поряд з кав'ярнею

«Страус». На горішніх дверцях скотчем приклеїли напис, виконаний на комп'ютері «Потребуєш – візьми. Можеш – поклади». Відтак люди бідніші, які терпіли скруту, мали можливість скористатися його послугами. До черева холодильника поклали м'ясо-молочні продукти, солодощі, фрукти і макаронні вироби. Увечері Максим Коваль відчинив дверцята і зітхнув розчаровано: уранці як поклали продукти, так вони й лежали. Причин на те було кілька. Багато людей не відало про його існування, інші, хоч і знали, проте соромилися брати. Та другодні увечері він уже був наполовину порожній. Цього разу до нього поклали ще й хлібобулочні вироби. Про благодійний експеримент дізналися й інші підприємці міста. Вони дружно підтримали ініціативу свого колеги. З часом люди звикли, брати не соромилися, натомість щиро дякували за таку несподівану поміч. У першу чергу розбиралися хлібобулочні вироби. Максим Коваль з сумом зазначив про себе: у місті багато нужденних людей, які навіть не наїдаються хліба.

Обідав у своїй кав'ярні – з апетитом з'їв першу і другу страви. Все це запив вишневим компотом. Молодці! Смачно приготували. Не гірше, ніж удома. Повернувшись до свого обійстя, кинувся годувати живність – тримав свиней, курей, качок і страусів. На його прохання підлітки для вихідців з Африки ловили ящірок і маленьких черепах. Страуси їх поїдали з великим апетитом. Після того, як нагодував живність, Максим вирішив трохи перепочити – саме спека стояла неймовірна. Раптом до нього долинув гул автівки. Здається, вона зупинилися біля його воріт. Відчинивши двері, Коваль побачив дві автомашини БМВ. Почергово відчинилися дверцята і з них вийшли п'ятеро у масках. В одного з них у руках був карабін, інші тримали пістолети. Як згодом з'ясувалося, пістолети були травматичні. Один за одним прозвучали чотири постріли – люди в масках стріляли по воротах.

– Що ви робите? – вигукнув Максим, – то вночі стріляли, а тепер знахабніли, що серед білого дня немає спокою.

– Перестань звертатися до міліції! – вигукнув коренастий, темноволосий, у чорній сорочці і таких же чорних штанях.

Його обличчя закривала маска з прорізами для очей. По голосу Коваль не впізнав, певне, був зальотний бандит.

– Ми контролюємо це місто, – додав інший худорлявий. – Нічого звертатися до міліції. До тебе що, не доходить?

Третій обізвався нецензурними словами.

Максим відчув: ситуація загострюється. Ще трохи і вона може перерости у бійку. Зачинив хвіртку, накинув гачок і пішов до оселі телефонувати до міліції. У цей час п'ятеро нападників вирішили більше не випробовувати долю – сіли в автівки і взяли курс до центральної частини міста.

До садиби Максима Коваля оперативна група прибула хвилин через двадцять.

– Що тут у вас?

Господар розповів, що десь із півгодини тому на нього знову вчинили напад. Показав сліди від куль на паркані та воротах.

Десь через годину оперативники зупинили автівки нападників на виїзді з міста. Уже їх було не п'ятеро, а четверо. Один з них по дорозі залишив машину. До того ж вони були без масок. Нападників доставили до райвідділу міліції.

– Громадяни начальники, – усміхнувся коренастий, звертаючись до працівників міліції, – то ми приїжджали до Максима на чай. А він нас так непривітно зустрів та ще й накричав, почав проганяти, а насамкінець обматюкав. Теж мені бізнесмен, культурна людина!

Після профілактичної бесіди у райвідділі міліції усіх чотирьох відпустили.

VI

Надалі терпіти ці знущання у Максима сил не вистачило. Він написав листа– скаргу на ім'я начальника обласного управління внутрішніх справ. Розповів про вимагання коштів на підтримку ув'язнених зеків, а коли відмовився платити данину, розпочалися погрози. Потім у хід пішли атаки, постріли з гранатомета, убили навіть вівчарку, а могла під кулями опинитися й людина. Новоявлені бандити з Києва нікого не бояться, у райцентрі вони правили бал. Дійшло до того, що нападали глупої ночі, а тепер так знахабніли – приїжджають навіть удень. У місті їх підтримує доморощений розбійник Денис Корявко. Кілька разів за допомогою звертався до працівників районного відділу внутрішніх справ, але, крім профілактичних бесід, оперативники більше нічого не чинять. На обласне управління Максим Коваль покладав великі надії. Так далі жити неможливо. Таке життя заявник порівнював з ходінням по мінному полю.

Начальник обласного управління внутрішніх справ полковник міліції Іван Олексійович Горносталь доручив розслідувати скаргу інспектору карного розшуку в особливо важливих справах капітану міліції Богдану Стоколосу.

– Богдане Михайловичу, як на одного з досвідчених ми покладаємо на вас великі надії. Вирушайте у відрядження і на місці розберіться. Не поспішайте, уважно ознайомтеся з ситуацією. Та не мені вас учити! З цим безладдям треба покінчити раз і назавжди. Якщо місцева міліція не справляється, внесемо відповідні корективи. Декого відправимо на заслужений відпочинок, якщо за кимсь тюрма плаче, прохання задо-

вольнимо. Треба, врешті-решт, людям дати мир і спокій. По мінному полю більше ходити не будуть. Ще не сказав головного: роздивишся на місці. Якщо буде необхідність, телефонуй. Ми вишлемо додаткову оперативно-слідчу групу.

– Дякую, товаришу полковник, – мовив Стоколос. – Гадаю з оперативною групою зачекаємо. В обласному центрі їй роботи вдосталь. А там ми й самі розберемося.

Прибувши до райцентру, перший з ким зустрівся інспектор карного розшуку, був Максим Коваль. Він справив на Стоколоса приємне враження. Спокійний, виважений, розсудливий. Певне, ті негідники його просто дістали.

– Вибачте, товаришу капітан, – поцікавився Коваль. – Скажіть, про ваш приїзд у райвідділі знають?

– Ні, я – інкогніто, – усміхнувся Стоколос. У мене з вами перша зустріч.

– Буду відвертим: наші бандити, а гуртує їх, як це не дивно, мій однокласник Дмитро Корявко, нахабно заявляють, мовляв, до міліції нічого звертатися – тут усе схвачено. «Пресують» вони не лише місцевих бізнесменів, а й простих «роботяг», таксистів. Міліція на звернення не реагує, розслідування справ затягується, а в кінцевому підсумку все зводиться нанівець. Потерпілим уривається терпець, окремі уже й не звертаються за допомогою, інші налаштовані інакше – готові вчинити самосуд.

– Гаразд, – громадянине Коваль, – ми вам вдячні за інформацію. Ви поки що вільні. Коли будете потрібні, ми зателефонуємо.

Богдан Стоколос часу не гаяв. Вирішив прямо зараз накрити кубло, з якого сотається все зло. Інтуїція підказувала: брати тільки зараз. І жодною годиною не пізніше. А вона його ще ніколи не підводила. У прокуратурі району отримав ордер на обшук, з собою взяв слідчого, два працівники міськради – Микола Соловйов та Панас Григор'єв погодилися бути понятими. Коли оперативна група зайшла до оселі Дениса Корявко, компанія сиділа за столом. Одна пляшка була випита, іншу відкорковував господар. Компанія була вже «тепленька».

– Спокійно! Міліція! – владно вигукнув Стоколос, пред'явивши посвідчення. – Всім залишатися на своїх місцях. Ви підозрюєтеся у збройних нападах на місцевих бізнесменів, торгівлі наркотиками.

Забачивши незнайомого правоохоронця, братки немов солоної ропи напилися, замовкли як сурки, ні пари з вуст.

– Перед обшуком ви повинні пред'явити ордер, – першим оговтався Корявко.

– Правильно, – мовив Стоколос, одразу видно ви вже битий. Ось

санкція прокурора, – Стоколос дістав з теки ордер. – Так, товариші, розпочинаємо.

Господар відчув: запахло смаленим. Аби хоч трохи пригасити вогонь, вигукнув:

– Громадянине начальник! Та які у нас наркотики! Бачите, самі коньяк вживаємо. Не вірите, прошу до нашого столу.

– Досить теревенити! – інспектор карного розшуку обірвав Корявко на півслові. – Відмикайте сундук!

– Не відімкну! Я ключі загубив.

– Я ще раз сказав: відмикайте! Вашу непокору оперативникам ми зафіксуємо у протоколі. Коли не хочете відмикати, ми й самі відімкнемо! – Стоколос зробив рішучий крок у напрямку обкованого металевими пластинами сундука.

Денис Корявко дістав з дна шухляди в'язку ключів, відімкнув масивний замок. Коли інспектор карного розшуку підняв кришку і забачив зброю, вигукнув: – Так ось з допомогою чого вони тримають усе місто в руках. – Товаришу слідчий, записуйте! – Стоколос почав виймати з сундука пістолет із набоями, саморобний обріз, дві ручні гранати, протитанкову і мінометну міни, заряджену кулеметну стрічку, набої до зенітної установки та великокаліберного кулемета, два магазини до автомата Калашникова, близько трьохсот набоїв різних калібрів. – А ось ми дісталися й наркотиків. А то «ми не вживаємо, коньяк п'ємо». Самі, можливо, не вживаєте, так людей отруюєте. – Стоколос поклав на стіл майже півкілограма розфасованої у пакетики маріхуани й кілька десятків пігулок із психотропними речовинами. – Товариші члени опергрупи й поняті, прошу звернути вашу увагу: – наркотики готувалися на продаж.

Після того, як було складено протокол, його підписали члени оперативної групи і понятті. Богдан Стоколос кинув погляд на Дениса Корявко і його братків:

– А зараз прошу прямувати за мною. Ви заарештовані!

– Громадянине начальник! – голосно вигукнув «амбал», який був під два метри зросту, – ми до цієї зброї абсолютно ніякого відношення не маємо. Ми – кияни. Опинилися тут чисто випадково – приїхали у гості.

– Збирайтесь! – гнівно вигукнув інспектор карного розшуку Богдан Стоколос, – у райвідділі міліції розберемося: є на ваших руках кров чи немає. Випадково ви сюди потрапили чи цілком закономірно.

2017

ЗА ЗАКОНОМ ВОВЧОЇ ЗГРАЇ

Муза Штиволока – оцупкувата з волохатими товстими литками дівчина. З-під рудих, вигорілих на сонці брів діткливо зоріли чорні воронячі очі. Тонкі і прямі вуста яскраво засвідчували про хитрість і підступність, вузьке чоло – про недалекий розум. Посеред обличчя чітко окреслювався продовгастий ніс з чорно-бурим ластовинням. Як тілько-но пригрівало весняне сонечко, на тілі Музи тут як тут прокльовувалися веснянки або ж пігментні плями. Коли їх небагато – одній дівчині вони пасують, а героїню нашої оповіді лише дратували. Як тільки дівчина вже з ними не боролася – половинку яєчного жовтка з краплями перекису водню втирала в руки та мармизу, накладала мигдальну маску, з бананів різала дрібненькі кубики, клала у формочки, а потім, заморозивши у холодильнику, змащувала шкіру. На деякий час все проходило, а потім знову давало про себе знати.

Втім, Музи на світі могло й не бути. У п'ятирічному віці, гостюючи в селі у дідуся й бабусі, вона дуже вчаділа. Старенькі, хоч і слабі були здоров'ям, проте відбулися легким переляком, у внучки отруєння проходило тяжче. Молодий організм чадний газ переносив важко – дівчинку доставили до районної лікарні. Бабуся так боляче переживала, відчувала себе винною – це вона так натопила хату і передчасно закрила трубу. Казала дідові: «Не дай Бог, щоб з нею трапилося, я б не пережила – взяла б вірьовку, пішла у берег і повісилася».

Зростала Муза нерішучою, замкнутою, відлюдькуватою.

– Ну, чому ти така безхарактерна і слабовольна? – дивувалися однокласниці. – Треба бути хоч трохи бідовішою. Запам'ятай раз і назавжди: сором'язливі і полохливі – нестерпно дурні.

Самолюбство дівчинки було вражене. Слова подруг запали в душу й осіли на самому денці. З несміливої, сором'язливої, боязкої, вона ставала палкою, пристрасною і полум'яною, швидко запалювалася, немов сірник. Дівчата, які наставляли її на шлях істинний, уже й не раді були. Непомітно вона ставала лідером, усі її жахалися і тіпалися.

З часом Муза Штиволока закінчила школу і вступила до педагогічного університету. Донедавна при вступі, члени приймальної комісії на екзаменах безпосередньо спілкувалися з абітурієнтами, мали можливість визначити не лише теоретичний рівень, а й інтелектуальний потенціал, відчути, наскільки юнак чи дівчина виховані, визначити характер, вдачу, по справжньому оцінити: чи здатна молода людина стати педагогом, виховувати юне покоління. На жаль, сьогодні такої можливості у них бракувало – з'явилася нова система, нові підходи. В результаті чого університетські аудиторії почали заповнювати неві-

гласи, люди далекі від педагогіки. Дипломовані спеціалісти, які самі – пили, курили, розмову приправляли нецензурною лайкою – у такому плані виховували й своїх учнів.

II

Лариса Чувиріна народилася від неслухняного батька. Дитячі роки того минули в сільській місцевості. Від нічого робити Шурик, так було звати хлопця, грався з дітлахами у різноманітні дитячі забави. Одного разу затіяли гру в пожежників. Шурко мав підпалювати солому, а його приятель Іван – гасити. І тут трапилося непередбачене. Солома спалахнула так швидко, що Іван не встиг її загасити. Полум'я одразу перекинулося на стіг і червоними язиками почало жадібно поїдати. Дорослі одразу викликали пожежників. Ті ніби й прибули швидко, проте ангар врятувати не вдалося – згоріло 250 тонн цінної поживи. Довелося Шурикову батьку Василю Пантелійовичу закуповувати у селян солому – потрібно ж було чимсь взимку годувати колгоспну худобу.

Батько вирішив виховувати сина по своєму. Спочатку за непослух ставив у куток. Та Шурик вирішив налякати батька – так розколупав носа, що з нього кров потекла. А одного разу сина прив'язав до дверей сарая – так він мотузок перегриз. Тоді батько вирішив посадити на собачий металевий ланцюг – цей уже не перегризе. Що ж тоді зробив син? Спочатку так обматюкав, що батько таких лайливих слів ніколи й не чув. Потім почав верещати, всі люди з довкружніх кутків збіглися: «Пантелійовичу, чого твій син розходився, неначе його хтось ріже». Довелося одв'язувати. Сусіди казали: «Потрібно було виховувати тоді, коли поперек ліжка лежав». Батьки любили свого пізнього синочка до безтями, дули в попу.

Шура схаменувся сам, коли виріс. Поїхав до Черняхівська, закінчив ПТУ, влаштувався працювати на виробниче об'єднання «Хімволокно», одружився. У цій родині і народилася Лариса Чувиріна.

Єдину доньку батьки пестили з самого дитинства, не давали, щоб на неї пилинка впала, пильнували, аби з людей косо ніхто не подивився. Зростала вона зневажливою, погордливою, непостійною. Ні з того, ні з сього могла зробитися шаленою, оскаженіти. Знайомі радили показати дівчинку лікарям-психіатрам. «Нічого серйозного, – мовили ті, уважно обстеживши, – таке буває у вигляді синдрому передменструального напруження – дратівливість, підвищена збудливість, головні болі, плаксивість. Врахували і ступінь передчасного статевого дозрівання. Воно набагато глибше спостерігається у дівчаток, ніж у хлопчиків. Передчасний розвиток статевих органів у Лариси поєднувався з передчасним розвитком мускулатури, кісток, тіла. Від інших дітей вона

здавалася дещо старшою за свій вік, відзначалася ходою, манерою розмовляти і особливим тембром голосу. Хода в дівчинки нагадувала ходу дорослої людини.

III

Доньку на честь покійної бабусі назвали Регіною. І в цьому не було нічого дивного і незвичайного. Проблема виникла, коли дівчинка пішла до школи. Діти спершу насміхалися з її імені, згодом, трохи оговтавшись і розібравшись, приклеїли два прізвиська – «Резіна» і «Дрезіна». Щоправда, дівчинка у боргу не залишалася, кожного разу давала насмішникам по пиці. Одного разу в шкільному коридорі її перестрів довгов'язий старшокласник Остап Чепіга. Той, спочатку озирнувшись, окинув дівчину з голови до ніг, і видав:

– Спасибі Сталіну-грузіну, що видумав резіну.

Регіна була засмучена і заглиблена у свої потаємні думки. Ну, й деньок у неї випав – щойно отримала незадовільну оцінку з тригонометрії. На уроці алгебри вчителя не слухала, перемовлялася з подружкою. Вчитель попрохав Регіну завтра до школи прийти з батьком. Зачувши такий несподіваний образливий наклич, дівчина, не довго думаючи, з усього размаху передком черевика вдарила Остапа в пах. Регіна сама не сподівалася – удар настільки був сильним і невідпорним, що Чепіга побілів, і, не мовлячи жодного слова, м'яко опустився на підлогу. Дівчина не на жарт перелякалася. Спочатку було подумала, що вбила його, та забачивши, потерпілий подає ознаки життя, подумала, що ж його робити: кликати когось на допомогу чи просто втекти? У цей час коридором йшов, нахнюпивши голову, директор школи Владислав Архипович. Забачивши таку трагічно-драматичну ситуацію, зорієнтувався миттєво: кинувся до свого кабінету і викликав швидку медичну допомогу. Медики, які негайно прибули на виклик, ввели ін'єкцію, хлопчина почав приходити до тями

Регіна – міцно складена, волосся на потилиці зав'язане хвостиком, з металевими нотками в голосі, колючими терновими очима матері і рішучим, чітко окресленим підборіддям батька.

За характером мовчазна, все приховувала у собі, секретами особливо не ділилася. Мама ж навпаки – прагла, аби донька повністю довіряла їй шкільні і дівочі таємниці, ділилася всім, що в неї було на душі. Мама з татом міркували за принципом: в Регіни має бути все і все найкраще – одяг, зачіска, взуття. Маму ж донька недолюблювала – рихло-крихкотіла, брезкла, квола, тремтіла над кожною гривнею, проте турбувалася, аби донька собі ні в чому не відмовляла. Батько на людях завжди прикидався хворим, удавав з себе дурника. Вдома

сміявся і казав: «Так легше прожити на цьому світі». Був непоказний, миршавий, незугарний з буйною повстю замість волосся на голові. Інколи вона просто соромилася зізнаватися, що це її батько. В уяві суджений Регіни поставав високим, чорнявим, щиросердним, чарівним з наллятими силами біцепсами, який би так міцно стиснув її у своїх обіймах, що аж кістки затріщали. Вона віддавала перевагу силі і красі. Розум у неї був на другому місці. Ось такі думки полонили Регіну Цимберову.

IV

Гаїна Тіпалова – швидка, й емоційна, навіжена і шалена. З досить складним характером і великою зарозумілістю. Егоїстична, бундючна, гордовита. Удавала з себе доброчесну, а насправді – брехлива, зухвала й лицемірна. Завше ходила на лезі бритви. Мала багату на вигадку уяву, проте, що вона бажала, до чого прагнула, не знала й сама. З малих літ дитина була недолюблена, її вихованню батьки мало приділяли уваги, тож вона постійно шукала, де б себе реалізувати. За натурою – лідер. Із захопленням віддавала перевагу спорту – займалася спортивною гімнастикою, легкою атлетикою, трохи волейболом, одначе нічого не доводила до кінця. Коли зрештою все це набридало, бігала в тир – там працював її бойфренд – любила на дурничку постріляти. На шкільних перервах нарівні з хлопцями багато курила. Поведінку розглядали на раді профілактики, на яку запрошували і її маму.

А то ще був випадок. Одного разу вигадала власне викрадення – під вечір пішла з дому і не повернулася. Заки мама телефонувала на лінію «102» Гаїна мобільником через соціальну мережу повідомила братові, мовляв її викрали двоє невідомих чоловіків, силою запхали в чорну автівку і везуть у невідомому напрямку.

На розшуки зниклої дівчини вийшли всі екіпажі патрульних машин, на трасі зупиняли кожну схожу за орієнтуванням та безрезультатно. Тим часом брат Гаїни отримує нове повідомлення: вона перебуває у невеликому садовому будинку неподалік Черняхівська, її викрадачі пиячать і погрожують згвалтуванням.

Патрульні обстежили сотні будинків довкруж міста, весь час телефонували зниклій, проте її мобільний мовчав. Дозвонился лише о п›ятій ранку. Потерпіла зазначила: вона перебуває на околиці міста на вулиці Квітневій. Невдовзі патрулі її підібрали і доставили додому. Іронічно посміхаючись, донька повідала своїм батькам по секрету: ніхто її не викрадав, все це – плід буйної фантазії. Коли мама поцікавилася, мовляв, навіщо ти таке притіяла, дівчина байдуже відповіла: «Я опинилася у гарній компанії, праглося довше погуляти». Їй було начхати,

що батько з матір'ю всю ніч очей не зімкнули, вибачившись за пізній час, телефонували її однокласникам. Свій фізичний стан підтримували корвалолом та валідолом.

І насамкінець включилася у гру «Спільноти смерті», яку деякий час тому запровадили в соціальній мережі «ВКонтакте». Гра ця закрита і взяти в ній участь може далеко не кожний. Вона дуже жорстка і має трагічний кінець. У ній пропагується суїцид і схиляють до гри підлітків. Гаїна вже пройшла так званий квест, з 50 різноманітних завдань і отримала остання завдання – другого квітня звести рахунки з життям. Це, мовляв, єдина можливість стати вільним від нього. Від адміністратора отримала місце, час і спосіб.

О шістнадцятій годині мала вистрибнути з шістнадцятого поверху готелю «Градецький». Але трапилося непередбачене – того недільного дня другого квітня вона порапила до іншого виру подій, де стала однією з головних учасниць.

V

У родині Козленко був всього-на-всього один телевізор. Повернувшись зі школи, Аїда могла дивитися телепередачі на власний смак і розсуд. А вже ввечері, коли на телеканалах одна за одною розпочиналися інформаційні телепередачі, батьки віддали їм перевагу. Хочеш – не хочеш, а доньці доводилося разом з ними мимоволі переглядати теленовини. Події в Україні, у близькому і далекому зарубіжжі, війна в Донбасі, кримінальна хроніка, новини культури і спорту. Та найбільше захоплення у неї викликали бійки у Верховній Раді. Ось один народний депутат потихеньку підійшов ззаду до виступаючого, який стояв за трибуною, взяв його під пах та попу і виніс звідтіль.

Одні кидали іронічні позирки, інші кинулися рятувати свого побратима, який неждано-негадано потрапив у халепу, інші – організували бійку, треті – давай розбороняти. Ганьба ж то яка – на всю Європу! Там, за кордоном, три дні ці сюжети прокручують – смакота-а-а! Де ще таке можна побачити, як не в Україні.

Другодні телеоператори зафіксували інший сюжет: нардепи блокують трибуну, інші рвуться до неї. Потім з нічого зав'язується бійка. Народні обранці становляться некерованими: з криком, галасом, ненавистю і злобою кидаються один на одного. Один з гамаликуватою шиєю кулачищем зацідив у зуби іншому – у того аж щелепа одвисла. А другий у боргу не залишився – так врізав у пику, аж іскри з очей посипалися. Якби ж тільки так поводилися народні депутати. А то ж і на засіданні Кабінету Міністрів не краще твориться. Комусь не сподобалися слова, мовлені на його адресу, – вилив склянку води прямо в об-

личчя, інший підбіг і носаком черевика по голові, як зацідить, бідолаха аж похилився. Аїда так захопилися бійкою на телеекрані, сиділа, тихо, немов мишка, лише відчувала: у самої руки чешуться. Була б вона там, не одному б затопила в пику. А якби ще телеоператори зняли її на відео та показали по телевізору на всю країну. Ото було б! Вона б на кілька порядків виросла в очах своїх ровесників.

VI

Світлана Гончаренко з тонкими і правильними рисами обличчя, привабливої зовнішності. Втім, за зовнішню і внутрішню красу, якою милувалися хлопці, дівчата її недолюблювали. За характером Світлана – виважена, зібрана, ніколи не поспішала з висновками, перш, ніж щось зробити, сто разів подумає. Аналізувала кожну ситуацію і прораховувала все до дрібниць. З нею було легко і приємно спілкуватися, вона була добра і позбавлена егоїзму. На думку педагогів у дівчинки була рідкісна, але гарна риса – вміння бачити себе збоку. З неї міг би вийти хороший керівник, особливо жіночого колективу. Вчилася старанно, намічала вступити до вишу, вдома була гарною господинею: вміла приготувати обід, кожного дня прибирала на кухні – мила посуд, ложки, виделки ходила до магазину за продуктами.

Літні канікули проводила в селі у бабусі . Змалечку спізнала нелегкий уклад сільського життя. Ще коли була маленькою, пасла гусей, а коли підросла, відпасувала череду. У березі рвала лободу, кропиву, кришила поросятам. Коли достигали яблука і груші, було, назбирає, намиє у відрі, поріже скибочками, тоненько розкладе в жаровні:

– Суньте, бабусю, до печі, нехай сохнуть. Взимку узвар варитимете?

Останнім часом бабуся навчила Світлану топити в печі: як з допомогою рогачів ставити і виймати чавунці.

Серед жителів села бабуся Мотря зажила доброї слави, як модистка – шила сільчанам сукенки, костюми, сорочки, валянки, кухвайки. Навіть для сільських модниць шила білі літні капелюшки. Влітку, коли було сонечко так припікає, вони накинуть на голову і пораються на городі. Премудрощів шиття старенька навчила і свою внучку. Звісно, що модне і важливе пошити не вміла, а ось простеньке – халатики, фартушок – це в неї виходило залюбки.

VII

Ще донедавна тут був приватний сектор – стояли одноповерхові будинки: кам'яні, дерев'яні, мазані. Криті шифером, черепицею і бляхою. За ними розстилалися городи. На невеличких клаптиках, що тільки не садили дбайливі і роботящі господині – помідори і огірки, буряки

і картоплю, суниці і мак, петрушку й окріп. Навіть кукурудзу і ту висаджували – влітку ламали качани, варили на обід.

З півстоліття тому міська влада вирішила все це прибрати. Людям у п'ятиповерхових «хрущовках» виділили квартири, а вивільнені городи впорядкували – посередині заасфальтували широку дорогу-тротуар для пішоходів. Обіч висадили дерева і кущі. Так на карті міста з'явився ще один парк чи то сквер, чи бульвар. Встановили в ньому пам'ятники, спорудили фонтан з басейном, влаштували всілякі дитячі розваги. Цей чарівний куточок припав до душі і серця багатьом черняхівцям. У ньому вони проводили своє дозвілля, а чи й просто, всівшись на зручних лавках, відпочивали, дрімали на сонечку. Уже значно пізніше, коли виросло нове покоління черняхівців, молоді люди почали влаштовувати між собою розбірки, які почасти закінчувалися бійками. Існував закритий діалог, де компанії підлітків «забивала стрілки», щоб звести рахунки з наперед визначеною жертвою і влаштували змагання цього шоу. Кожна бійка називалася «вайн-батл» – винні бійки. Їх знімали на смартфони, а потім викладали в соціальній мережі «ВКонтакте». Таких бійок було кілька. Найоригінальніші, найжорстокіші ставали переможцями. Можливо, учасниці бійки, про яку ми вам розповімо, і не змагалися за виняткову винагороду, але на таку жорстокість їх могло «надихнути» змагання, запроваджене у цих мережах.

Обідньої пори прибула сюди Світлана Гончаренко разом зі своїми подругами Юлею і Наталією. Настрій у Світлани був кепський. Напередодні хлопець Галини Тіпалової Аркадій побив її хлопця Михайла Овчаренка. Трапилося це за таких обставин. Світлана з Михайлом сиділи на лавочці в цьому ж парку. Тут, де не візьмись, з'явилася Гаїна зі своїм Аркадієм. Що їй уже в голову збрело, але вона підійшла до Михайла, всілася у нього на колінах і почала жартома вищіпувати брови – вони в нього були чорні і густі. Це одразу помітив Аркадій і приревнував Михайла до Гаїни Тіпалової. Різко підвівшись, не кажучи жодного слова, почав бити хлопця. Напад той спочатку оцінив, як прикре непорозуміння, та коли відчув, що його добряче побили, зрозумів – це не жарт. Це вже серйозно. Настільки серйозно, що довелося звертатися за допомогою до медиків. Ті, уважно обстеживши юнака, дали суворий вердикт – одна нирка опустилася. Однак в поліцію Михайло звертатися не став.

Ось Світлана Гончаренко з подругами вийшли до парку з центрального підземного переходу і забачили нерадісну картину – на них сунув натовп підлітків, чоловік з сорок. У Світлани аж ноги підкосилися, однак вона виду не подавала, намагалися тримати себе в спокої. Попереду натовпу йшли лідери – Гаїна Тіпалова, Муза Штиволока, Лариса Чувиріна і Регіна Цимберова.

Коли вони зблизилися, Цимберова звернулася до Світлани Гончаренко:

– Слухай, у твоєї подруги Юлі є з собою мобільний телефон? Нам конче необхідно зателефонувати, у моєму заряд закінчився.

– Ні, немає, – наслухавши прохання, замість Світлани відповіла Юля.

– Ми свої мобільні залишили вдома, – Світлана підтвердила слова подруги.

І тут треба було ж отакому трапитися: у кишені куртки Юлі озвався мобільний.

-Ха-а-а! – мало не істеричним голосом вигукнула Лариса Чувиріна, – а ще називається подруга. Та ви ж брехухи! Жлоби! Ми зараз провчимо вас, як брехати.

Світлана Гончаренко здогадалася одразу: кожна з них мала свій мобільник. Це просто був привід аби до них причепитися. Муза Штиволока разом з Регіною Цимберевою взяли під руки Юлю і кудись повели. Гаїна Тіпалова з Ларисою Чувиріною потягли Світлану через дорогу до «Мегацентра», потім через торговельний центр і супермаркет «Симпатик», який містився на цокольному поверсі, витягли на чорний вхід магазину, де була автостоянка. Світлана пручалася, намагалася вирватися, але вони міцно тримали її за косу.

– Куди ви мене тягнете? Я нікуди з вами не піду.

Ті не слухали і тягли Світлану до гаража. Тут уже стояв чималий гурт підлітків, деякі дістали мобільні телефони, щоб знімати відео.

– Ох, дівчата! – вигукнула Гаїна Тіпалова, – якби ви знали: як у мене з самого ранку чешуться руки, – тут же вдарила Світлану кулаком під око. – Н-на, отримуй! Щоб знала, як брехати! Мобільника в неї немає!

Била і руками і ногами. Куди била – не дивилася. В ноги, руки, обличчя, груди. Спосатку Світлана намагалася дати здачі, та потім дійшла певності: за непослух її ще можуть вбити. З розлюченою вовчою зграєю робити це просто нереально. За кілька хвилин натовп зацікавлених зівак, забачивши справжню бійку, зростав. Хлопці спокійно стояли, єхидно усміхалися, і всі перипетії фіксували на плівку. Ніхто з них не кинувся на допомогу. Один час Світлана намагалися вирватися, Регіна Цимберова схопила її за коси:

– Ти, наволоч, втікати надумалася? На, отримуй!

Зрештою, Світлана не витримала побоїв, закривавлена опустилася на землю. Дівчину били лежачу, намагалися підняти, тягли за волосся, галасували, матюкалися, наступали ногами на шию, душили. Лупцювали у тім'я і скроні – найбільше вразливі органи. Знали, іродові душі, куди бити! Потерпіла то втрачала пам'ять, частину бійки просто не пам'ятає – то вона знову до неї поверталася.

Жителька будинку по сусідству чисто випадково вийшла на балкон – уже кілька хвилин до її оселі долинали крики і маттюччя. Вирішила подивитися: що там робиться? Забачивши, як озвірілий натовп гамселить лежачу дівчину, в чому була, в тому й вибігла:

– Що ви робите, нелюди! Ви ж дитину вбили! Ось я зараз викличу міліцію.

Зачувши магічне слово «міліція», нападники кинулися врозтіч. Натовп зацікавлених почав зменшуватися. Інші кинулися на допомогу потерпілій. Одна з дівчат побігла до гастроному і принесла пляшку мінеральної води, десь взялися бинт і вата. Дівчині почали протирати обличчя, скроні, розстебнули горішнього гудзика на блузці. Світлана була настільки шокована – ніякого болю не відчувала. Та ось в її кишені озвався мобільний телефон. Відповісти абоненту вона не змогла – сил не було. Мобільник взяла дівчина, яка бігала по воду.

– Слухаю!

– Це ти, Світлано? Я Гаїна.

– Так, я … правда не зовсім. А що ти хотіла?

– Я хотіла в тебе запитати: ти жива чи ні? – Гаїна цинічно насміхалася. – Я тебе так била, що навіть собі руку зламала.

Невдовзі прибув екіпаж міліції, майже водночас прибула карета швидкої медичної допомоги. У Світлани Гончаренко лікарі діагностували закриту черепно-мозкову травму, забій нижньої щелепи. Її обличчя було подряпане і побите, волосся обпалене, під лівим оком темно-синьою сливою виднівся синець. Після обласної дитячої лікарні Світлану поклали на лікування в Києві.

VIII

Один з одним в Інтернеті почали з'являтися відео кривавого побоїща в Черняхівську. Воно швидко облетіла всі соціальні мережі. За порівняно короткий час його переглянули мільйони жителів України. Шок від цієї події тривав майже місяць. Через кілька днів телевізійні канали «Україна» та «Інтер» влаштували телешоу за участю учасниць бійки Гаїни Тіпалової і Регіни Цимберової. Кадри недільного побоїща демонстрували майже всі канали Європи. Воно здетонувало і вибухнуло в серцях багатьох людей. Деякий час розгубленість і паніка панували серед педагогів, особливо тих шкіл, в яких навчалися дівчата. Вчителі не розуміли: де вони прогавили, коли не додивилися – учениці були сумлінні, старанні, гарно виховані. Справжній шок та переполох були в Черняхівському національному педагогічному університеті ім. Т.Г. Шевченка. Ректор заявив, що у виші розглядатиметься питання щодо відрахування цієї студентки. Проте Муза Штиволока вже друго-

дні забрала документи з університету. Педагоги шкіл, викладачі вузів не знімали з себе відповідальності – вважали: у цьому також їхня вина. Прогледіли, не додивилися, не вникли, вчасно не зреагували.

Коли користувачі соціальних мереж дізналися, що Муза Штиволока навчалася на факультеті початкового навчання в педуніверситеті, їхньому обуренню не було меж! Як можна бандитці, яка б'ється і прилюдно матюкається, довіряти наших дітей? Один користувач заявив прямо і відверто: «Потрібно покарати не лише учасників бійки, а й батьків. Потрібно вимагати тюремного строку для батьків тих «звірів», які били дітей. І це публічне покарання повинно висвітлюватися на всіх каналах телебачення, щоб жодна паскуда не змогла відкупитися». Відповідальність за скоєне мають понести і батьки, адже корінь проблеми – в родині.

Крім тверджень про невідворотність покарання, лунали й діаметрально протилежні думки, висловлювалися пропозиції стосовно примирення. Покарання, мовляв, тільки зламає долі «поганих дівчат» і нічому хорошому їх не навчить. Насилля породжує насилля. Слова матері однієї з учасниць бійки просто шокували: «Що там серйозного – я не знаю. Роздули таке... Враження, ніби там 20 ножових поранень і вогнепал був на додачу…» Мати іншої також пнеться з усіх сил, аби захистити свою доньку: «Воно у мене таке мале, дурне, не розуміє, що робить. Я дивилася відео, моя дочка завдавала незначних ударів».

Потерпілій Світлані Гончаренко надходили взагалі погрозливі есемески: «Якщо ти не забереш заяву з міліції, то знову буде бійка. Подумай! Щоб потім не шкодувала». Залякували й подругу Світлани – Юлю. Спочатку дівчина навіть батькам не зізнавалася, що її побили. Сказала неправду, мовляв, сама вдарилася об двері.

Нападниці поводили себе нахабно і зухвало навіть на телешоу в Києві. Коли Гаїна Тіпалова і Регіна Цимберова виходили на подіум, поводили себе як справжні героїні – почувалися вільно, розкуто, впевнено, ще й усміхалися. Та як тільки дізналися, що за розбій їм світить до п'яти років ув'язнення, куди й поділася їхня бравада. Усмішки миттєво зникли, натомість обличчя заросилося слізьми. Коли одна з ведучих попрохала забіяку попросити пробачення в потерпілої, та так розплакалася, що мама заспокоювала її хвилин з десять. Зрештою, вона витерла сльози, підходила до кожної і вибачалася. Від пильного ока телеглядачів не вдалося приховати: слова розбіяки не йдуть від душі, вони не щирі. Вона боїться лише одного – покарання.

Правоохоронці Черняхівська настроєні серйозно: в даній ситуації має чітко спрацювати закон і винні повинні отримати по заслузі. За фактом події порушені кримінальні провадження за частиною 1 статті

125 (умисне легке тілесне ушкодження) та частиною 2 статті 296 (хуліганство, вчинене групою осіб) Кримінального кодексу України. І якщо перша стаття не передбачає позбавлення волі (там лише штраф, громадські чи виправні роботи), то друга тягне за собою обмеження волі до п'яти років чи навіть позбавлення волі до чотирьох років.

У міліції авторитетно заявляють: всіх винних обов'язково притягнуть до відповідальності. Місця, де збираються компанії підлітків, перевірятимуться і контролюватимуться більш ретельно. Проблему в жодному разі не можна замовчувати та лишати безкарною. Адже на місці жертви може опинитися дитина будь-кого з нас. Надалі потрібно унеможливити цей жах, привернути увагу до цієї проблеми не тільки на місцевому рівні, а й в масштабах країни. Ситуація з побиттям Світлани Гончаренко засвідчила: наше суспільство не готове до того, що виховує покоління дітей, які заради «лайків» у соціальних мережах та авторитету серед ровесників можуть забивати своїх ровесників до напівсмерті.

IX

Близько двадцяти днів Світлана Гончаренко перебувала в одній з київських лікарень. Там її уважно обстежили кваліфіковані фахівці й поставили діагноз: «Закрита черепно-мозкова травма, струс головного мозку, множинні забої, підшкірні та міжм'язові гематоми». Весь час з нею була поряд старша подруга Юлія. Стан здоров'я потерпілої значно поліпшився, але психологи з нею працюватимуть ще тривалий час. До школи не ходить, лікарі не рекомендують. Кажуть, їй потрібні тиша і спокій.

За фактом кримінального провадження йшло слідство. Підозри тим дівчатам поки що не оголосили. На прес-конференції головний міліцейський області Владислав Алексеєв повідомив журналістів, що серед учасників події 2 квітня є чотири дівчини, яким мають бути оголошені підозри у злочині.

Водночас небайдужі люди продовжують підтримувати Світлану Гончаренко, наполягаючи, аби її кривдниць обов'язково покарали. У Черняхівську навіть зібралися чоловіки-активісти, які заявили, що готові стати на захист Світлани та інших дівчат, записали відеозвернення й виклали його в Інтернет. Чоловіки висловили думку, що вони готові дати адекватну відсіч усім, хто підніме руку на представниць слабкої статі чи погрожуватиме їхнім батькам.

* * *

Разом з мільйонами глядачів переглянули кадри і інші жертви, які допоки мовчали й боялися виступити супроти своїх кривдників. Пра-

цівники міліції встановили не лише імена всіх учасників кривавого побоїща, а й назвали прізвища тих, хто підбурював, а сам обіч байдуже стояв і цинічно насміхався чи ще гірше – спокійно знімав на відео. Оперативники з дня в день скрупульозно і ретельно провели слідчі дії. Під час них було допитано 39 осіб, проведено 20 слідчих експериментів і п'ять експертиз. П'ятьом учасницям – Музі Штиволоці, Ларисі Чувиріній, Регіні Цимберовій, Гаїні Тіпаловій, Аїді Козленко оголошено підозри у вчиненні групового хуліганства. Чітко виокремився один з мотивів цієї бійні – утвердження в підлітковому середовищі шляхом приниження й побиття інших осіб.

І ось нарешті кількамісячна праця стосовно розслідування діянь вовчої зграї завершена. Оперативники розставили всі акценти, всі крапки над «і». Матеріали кримінального провадження відтак лягли на стіл суддів. Після ретельного й об'єктивного вивчення їм належало дати сувору, але цілком справедливо оцінку підозрюваним.

2017

НАПАД НА ІНКАСАТОРІВ

І

Інспектор карного розшуку в особливо важливих справах Черняхівського обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос збирався у відпустку. «Ще один тиждень відпрацюю, а вже наступного буду в Одесі, – розмірковував. – Ох, Одеса!» Як же йому подобалося це місто. І хоч уже не сезон засмагати на золотистих пляжах, купатися в Чорному морі, проте відпочине в санаторії, пройде лікувальний курс, набереться сил. Ось уже впродовж тривалого часу відпустку він проводить у цьому мальовничому курортному місті. Путівку отримує в один і той же санаторій. Медичний і обслуговуючий персонал його добре пам'ятають і щороку сюди він приїздить, немов додому. У вільний від процедур час – до його послуг парки, сквери, бульвари, театри, кіноконцертні зали, стадіони. Богдан Михайлович палкий прихильник одеського «Чорноморця». А скільки сил і снаги додає одна прогулянка по Дерибасівській!

Та ось думки перервалися і подаленіли невідь куди. Його терміново викликав начальник обласного управління внутрішніх справ полковник міліції Горносталь. Детектив збентежився: якщо викликає сам начальник – це дуже серйозно. Даремно не запрошуватиме. Стоколос хутчій зібрав до теки папери, поклав у сейф, замкнув на замок. За півхвилини він переступав поріг кабінету полковника.

– Викликали, Іване Олексійовичу? – запитав капітан, але забачивши збентежене обличчя, все зрозумів і одразу замовк.

– Викликали, – замість нього відповів начальник карного розшуку підполковник Арсірій. – Сідай!

– Товариші, мушу вам повідомити неприємну новину, – уважно-зосереджене обличчя Горносталя, схоже, аж потемніло. – Сьогодні вранці троє інкасаторів з «Приватбанку» поїхали до Києва за готівкою. У броньований автомобіль «Фольксваген» завантажили мішки з грошима. Десять мільйонів п'ятсот тисяч гривень та кейс з валютою – сто п'ятдесят тисяч доларів і тридцять тисяч євро. Об 11.38 інкасаторська автівка виїхала з Києва. Автомобіль був обладнаний навігатором – від самого банку маршрут відслідковувався повністю. Але потім зник. Стосовно цього є дві версії. За першою – «Фольксваген» зупинявся на кілька хвилин у Броварах, за іншою – в селі Прогрес Козелецького району, що посадовою інструкцією категорично заборонено.

О 13.44 у «Приватбанк» надійшов сигнал: у машині спрацювала тривожна кнопка. Зв'язок з інкасаторською автівкою втрачено. Ще навігатор показав: за селом Красне Черняхівського району автомобіль відхилився від маршруту на двісті метрів у напрямку села Скорінець. Буквально в ці хвилини надійшла інформація: автівка горить. Служба безпеки банку вже готова до виїзду. За хвилину-дві ми також виїжджаємо. Богдане Михайловичу, – Горносталь звернувся до Стоколоса, – поїдете автівкою Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру. Експерт Володимир Богатирьов завершує готувати спецзасоби. Як тільки прибудете на місце, негайно телефонуйте. З підполковником Арсірієм ми залишаємося на господарстві. Звідси керуватимемо оперативною ситуацією. Все! Крапка. Відповіді на свої запитання одержите по прибуттю. Щасливої дороги! – Іван Олексійович міцно потиснув руку інспектору карного розшуку.

II

Богдан Стоколос глибоко шанував і поважав Володимира Богатирьова. У міліції той працював порівняно недавно, але за цей час зарекомендував себе з найкращого боку: серйозний, вдумливий, відповідальний. Свого часу закінчив Черкаський інститут пожежної безпеки. Деякий час працював у пожежній частині одного з райцентрів області. Згодом йому запропонували перейти в органи внутрішніх справ. Через рік полковник доручив Богатирьову очолити сектор вибухотехнічної експертизи Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Черняхівській області. Так він став експертом-вибухотехніком. Робота була небезпечна, інколи пов'язана з ризиком,

але потрібна і цікава. Донедавна, працюючи в районі, він здебільшого перевіряв установи у плані пожежної безпеки, ще займався всякою документацією, писаниною, звітами. А тут одразу напружена робота. Пожежі почасти виникали з ознаками криміналу. Так, як ось зараз.

У розпорядженні Володимира Богатирьова була спеціально обладнана автомашина. У її багажнику містилося чимало серйозної техніки – від дистанційного маніпулятора, гідродинамічної гармати до елементарних дрібниць – штангенциркуль, липуча стрічка, плискогубці, ліхтарик, експрес-тести. Останні використовуються, коли прямо на місці потрібно перевірити боєприпаси на вибухонебезпечність.

Виїхавши за місто і, подолавши якийсь десяток кілометрів, на горизонті оперативники забачили стовп диму і червоне вогнище пожежі. Картина була вражаюча. Піди дізнайся: що? де? коли? і як? А де кошти шукати: розбійники забрали, чи в полум'ї згоріли? Втім, до цього їм не звикати. З дня на день збиратимуть по крупиці, аби відновити весь хід трагедії. Коли прибули на місце спаленища, пожежники вже встигли загасити полум'я. Мотив злочину було видно неозброєним оком – розбійники ціною трьох життів вирішили заволодіти капіталом. Пожежа була такої сили, що навіть довкруж автівки обгоріла земля, пахло глиною і печеним людським м'ясом. Картина була не для вразливих. На своєму життєвому шляху Богдан Стоколос бачив чимало трагедій. А ось такої… Не пригадував. Тіла інкасаторів обгоріли – обличчя не впізнати. Крім голови, сильно обгоріли й ноги.

Водій Анатолій Наумов сидів за кермом, трохи нахиливши у лівий бік голову. Поряд, схилившись до віконця, застиг інкасатор Валентин Гомін. Третій інкасатор Юлій Моторний лежав біля дверцят відсіку, де зберігалися гроші. Навіть мертвий їх оберігав. Богдан Стоколос, уважно оглянувши, завважив про себе: жодного речового доказу – ні залишків асигнацій, ні пломб, ні інкасаторських мішків не було, лише тихо лежали обгорілі стрічки для банкнот.

– Богдане Михайловичу, – Богатирьов звернувся до Стоколоса, – зверніть увагу: все відбулося миттєво, смерть настала одразу, в результаті задухи продуктів горіння.

Володимир Богатирьов окреслив низку експертиз, у тому числі і ДНК. Трохи пізніше воно підтвердилося: це були тіла інкасаторів.

– Температура горіння просто зашкалювала, – продовжував експерт-криміналіст, лобове броньоване скло розплавилося. Сіра маса потекла в салон. До речі, ось мобільний телефон, – вигукнув Богатирьов. – Як вони його залишили? Певне, вважали згорить у полум'ї.

– Це важливий речовий доказ, – погодився Стоколос.

– Що цікаво, мобільник уцілів, оплавився лише корпус, – додав експерт-криміналіст.

До речі, це мобільник Валентина Гомона. У ньому розписані коди на сейф, що був в інкасаторському авто. Певне, злочинці ним і скористалися.

III

Посада водія-інкасатора, охоронника в «Приватбанку» – була одна з найважливіших, найвідповідальніших і, прямо скажемо, найнебезпечніших. В його обов'язки входило перевезення та інкасація готівки і коштовностей, обслуговування відділень, банкоматів, терміналів, торгових точок. Проведення комплексу заходів по охороні і супроводженню цінностей, які перевозилися, здійснення контролю за технічним станом автотранспорту.

Вимоги до тих, хто наймався на цю посаду, були високі: вища освіта, в крайньому випадкові середня технічна, наявність стажу водія не менше, ніж два роки, категорія В, медична довідка про стан здоров'я. Перевагу віддавали кандидатам, які відслужили армію і військовослужбовцям у відставці, а також тим, які пройшли онлайн-практику, і отримали сертифікат на практиці. До уваги також бралися такі риси, як порядність, стресостійкість, відповідальність, організованість, уміння вживатися у трудовому колективі.

Графік роботи був плаваючий – інколи доводилося працювати в нічні зміни. Зарплату отримували вчасно, оклад виплачувався тричі на місяць, крім цього щомісяця нараховувалися бонуси. Відпустка на рік складала 24 календарні дні.

Анатолій Наумов – спокійний, виважений, неконфліктний. Скільки в нього було планів і мрій. Його відповідальність просто вражала, для колег по роботі він завше був взірцем. У будь-яку хвилину міг прийти на допомогу. Одного разу в тролейбусі кинувся на захист незнайомої жінки, з кишені якої злодій поцупив дорогий мобільний телефон і гаманець з грошима. Зловмисник, якого він затримав, виявляється, уже був судимий за крадіжки і пограбування. Він щойно вийшов з ув'язнення і знову взявся за своє.

Валентин Гомон – еталон доброчесності, сильний духом, ніколи не нервував, не вибухав. Відзначався особливим здоров'ям і силою – гнув цвяхи та арматуру, як лозове пруття. Біловидий, з каштановим волоссям – йому всі симпатизували на роботі.

Юлій Моторний – добрий, справедливий, душевний, щиросердний. Ніколи ні на що не скаржився і не скиглив, навіть тоді, коли на риболовлі у нього влучила блискавка. Завдяки мужності, силі духу – вижив і знову повернувся до повноцінного життя.

Олександр Маслюков – за характером – лагідний і спокійний, поважний і серйозний. Інколи навіть трохи сором'язливий. Але це аж ніяк не відбивалося на його роботі. Володіючи чуттям і хваткою, до неї він ставився з усією серйозністю і відповідальністю. Деякий час тому відсвяткував трояндове весілля – з дружиною прожив перше десятиліття.

IV

До кола підозрюваних і свідків потрапило тридцять осіб. Богдан Стоколос зустрівся і допитав кожного з них. Серед свідків був і Олександр Маслюков, який працював на посаді водія-інкасатора, охоронника. Спершу інспектор карного розшуку провів обшук в оселі Маслюкова. Він мешкав на околиці Черняхівська. За кілька хвилин міліцейський уазик вже прибув на вулицю Замкову, 43. Серед одноповерхових дерев'яних будинків, його двоповерховий, викладений з червоної і білої цегли, чітко вирізнявся. Двері металевої хвіртки відчинилися легко. Зачувши виск петель, з буди вискочила темно-каштанова вівчарка і почала ошаліло гавкати. У цю мить на порозі оселі з'явився простоволосий чоловік. Був він у чорному шкіряному піджаку на блискавці, синіх джинсах, замшових чоботях.

– Діна, заспокойся, – господар спокійно мовив собаці. – Це свої.

Вівчарка підібгала кудлатий хвіст, усміхнулася і поковиляла до буди.

– Олександр Маслюков? – Богдан Стоколос звернувся до молодого чоловіка.

– Так. Маслюков.

– Карний розшук. Обласне управління внутрішніх справ. – Детектив у розгорнутому вигляді пред'явив посвідчення. – У кримінальній справі щодо вбивства трьох інкасаторів і пограбування ви проходите, як свідок. Ми проведемо у вас обшук.

– Нічого не маю проти, – спокійно погодився Олександр, – воля ваша.

Дві сусідки категорично відмовилися бути понятими, а два сусіди – Степан Корогод і Григорій Шекеря одразу погодилися. Олександру Маслюкову і понятим було одразу роз'яснено: обшук проводиться за постановою слідчого і з санкції прокурора. Водночас обшукуваному і понятим Стоколос роз'яснив їх право бути присутніми при всіх діях слідчого, робити заяви з приводу цих дій.

– Товаришу Маслюков, – на початку обшуку інспектор звернувся до господаря, – прошу покласти на стіл ощадні книжки, гроші, коштовні речі, мобільні телефони.

– Коштовності у нас якщо і є, то на тілі дружини: обручка, сережки, золотий ланцюжок. То що, знімати?

У цей час до кімнати зайшла дружина Марія. Богдан Стоколос пильним поглядом окинув з голови до ніг.

– Знімати не треба їх і так видно неозброєним оком.

– Грошима також завідує дружина, – усміхнувся Маслюков. – Там є про чорний день кілька тисяч.

– А ось гроші викладіть. Ми вам потім повернемо. Всі до копієчки, – розпорядився інспектор.

«Певне, переписуватимуть номери і серії, – гадкував про себе Олександр. – Невже вони думають, що це я вчинив розбійний напад і пограбував інкасаторів.? Та мені таке і в голову не могло прийти!»

Увагу Богдана Стоколоса привернув пістолет-травматик.

– Це мій власний пістолет, – пояснив Маслюков. – Без нього мене б не взяли на роботу.

Саме тоді грошей бракувало, на його покупку мама зі свого бюджету викроїла тисячу гривень.

Обшук проводили ретельно, не поспішаючи. Господар нічого не приховував. Та, власне, і приховувати особливо було нічого. Сьогоднішнє домашнє начиння – комп'ютер, телевізор, великогабаритний холодильник, пральна машина, відеомагнітофон, мікрохвильова піч – є майже в кожній українській родині. Олександр охоче відмикав замкнені приміщення, шафи і шухляди. Поцікавились навіть підвальним сховищем. Та ради Бога – Маслюков охоче відімкнув двері. Вилучені гроші, мобільні телефони та ще деякі коштовні речі упакували і опечатали. Після обшуку було складено протокол у двох примірниках з додержанням статті 85 кримінально-процесуального Кодексу України. В протоколі зазначили підстави для обшуку, місце, в якому його було проведено, результати. Другий примірник протоколу Богдан Стоколос вручив Олександру Маслюкову.

– Тепер ми підійшли до найголовнішого, – мовив інспектор карного розшуку. – Сьогодні о другій годині дня в обласному управлінні внутрішніх справ ми запрошуємо вас на допит. Ось повістка. Все по закону.

Коли детективи поїхали, Олександр пообідав і, не гаючи жодної хвилини, відбув в обласне управління. За характером він був обов'язковий, пунктуальний. Сам не любив, коли хтось запізнюється, не любив й інших чекати. Отож рівно о другій годині дня допит розпочався. Спочатку Стоколос вдався до формальностей – встановив особу Маслюкова, проінформував його в якій справі викликаний, попередив про обов'язок розповісти все відоме йому у справі, а також про кримінальну відповідальність за відмову дати показання і за дачу завідомо неправдивих показань. Потім інспектор з'ясував стосунки між свідком і потерпілими.

На останнє Олександр Маслюков відповів:

– Родинні зв'язки – відсутні. Ми – були колегами по роботі. І друзями.

– Гаразд, назвіть посаду і місце роботи. З якого часу там працюєте?

– У Черняхівському ПАТ «Приватбанк» працюю з січня 2014 року на посаді водія інкасатора, охоронника.

– Розкажіть детально по годинах, як ви провели той злополучний день 23 жовтня 2015 року.

– Того дня після нічного чергування у мене був вихідний. Якби я знав, що мені шитимуть таку справу, після нічного моєї б ноги не було в банку.

– Громадянин Маслюков, по-перше, вам ніхто нічого не шиє, по-друге, ви виступаєте, не як обвинувачений, а всього-навсього, як свідок. Це абсолютно діаметрально протилежні речі. Отже, що ви робили і де перебували того дня?

– 23 жовтня о 7.35 я прийшов на роботу, де взяв участь у нараді відділу інкасаторів.

– Які питання обговорювали?

– Скажу по совісті, ніколи не думав, що мені доведеться передавати зміст наради. Я тихенько сидів і дрімав. У суть дуже не вникав. Крізь сон чув, як мова йшла про виробничі проблеми, про посилення пильності, побутові питання. Обговорювалися квартирні питання. Але скажу прямо: оселя в мене є, тому квартира не цікавила.

– Куди ви направилися після наради?

– Після наради, приблизно о 9.00 я пішов до Центрального ринку Черняхівська. Дещо купив з продуктів, дітям – гостинців. Опісля поїхав додому. Приблизно о 12.00 зустрів сина зі школи. Ви вже знаєте, я живу на околиці міста, школи бракує. Автобуси і маршрутки до нас майже не ходять. Синові доводиться чималу відстань долати пішки. Як тільки у мене випадає вільний час, я неодмінно зустрічаю Владика.

– Гаразд, тепер розкажіть де ви були після обіду?

– Близько 15.00 я поїхав у центр міста, де в аптеці по вулиці Щорса, 55 придбав препарат від опіків.

– Що за опіки і де ви їх отримали?

– 22 жовтня у вечірній час після нічного чергування вдома чистив чайник від накипу.

Робив це під час кип'ятіння. Пара з чайника потрапила мені на праву руку, обличчя та вухо з правого боку. Ось дивіться: Маслюков розстебнув на рукаві ґудзик сорочки, – по ушкодженій поверхні шкіри утворився сильний опік.

– Що ви робили після відвідин аптеки?

– Після аптеки пішов до дитячого садка № 37 забрати доньку. Забравши Олю з садка, ми поїхали додому. Як бачите, за межі Черняхівська я не виїжджав, трагедія з інкасаторами трапилися в обідній час. Хоч вірте, хоч ні: я коли дізнався про смерть моїх товаришів, мало не плакав. Мало того, що загинули люди, на їхньому місці міг би опинитися і я. Який жах!

Допит тривав п'ять годин. Олександр Маслюков аж упрів, проте тримався з гідністю. Інспектор карного розшуку зрозумів: у нього стопроцентне алібі. Опісля допитуваний прочитав протокол і на двох аркушах написав: «З моїх слів записано вірно». Внизу поставив чіткий розмашистий підпис. Лише після цього заспокоївся і полегшено зітхнув.

V

Карний розшук обласного управління внутрішніх справ та служба безпеки банку вели паралельні розслідування. Робота була проведена дуже велика. Всі деталі розслідування трималися у суворій таємниці. Допитали тридцять осіб підозрюваних у тяжкому вбивстві, але в усіх було алібі. Справжнього замовника і виконавця так і не було знайдено. Одного разу, коли Богдан Стоколос вийшов на роботу, начальник карного розшуку підполковник Арсірій його просто ошелешив: «Свідок Олександр Маслюков залишив Черняхівськ і зник у невідомому напрямку. Що цікаво, він не взяв з собою ні українського, ні закордонного паспорта. Зброю – травматичний пістолет також залишив вдома. Проте втікаючи забрав з собою двоюрідного брата Михайла. Той мешкав у Києві, в одному з столичних гуртожитків. Богдан Стоколос деякий час мовчав, буцім на решеті у мізках перевіював щойно почуте, зрештою, добувся на слово: «Втеча обох не означає, що саме вони позбавили життя інкасаторів, серед білого дня вчинили розбійний напад. Пред'явити обвинувачення можна буде лише після затримання та з'ясування обставин».

Отже, довелося починати все спочатку. Відтак міліціянти всі зусилля кинули на розшуки Олександра Маслюкова, його брата Михайла і грошей. Не могли ж вони усі згоріти, хтось, певне, скористався ними. Зробили повторний обшук у будинку Олександра – перерили все в оселі. Знову обстежили підвал і горище, перекопали три сотки городу. Обшукали кімнату в київському гуртожитку, де мешкав двоюрідний брат, намагалися віднайти зброю. Провели обшук у Горобіївці, де мешкали батьки Михайла, обстежили всі його речі, навіть принюхувалися до штанів, скопали город. Перекопали город і в селі Озерне, в якому мешкає дівчина Михайла. Певне, гадали: гроші заховав у діжці. Але все було безрезультатно.

Цього ранку, коли Богдан Стоколос прийшов на роботу, йому сказали: «Приходив якийсь чоловік, дуже хоче з вами поговорити. Підкреслював: тільки з вами. У мене є для нього важлива інформація».

І тут Стоколос пригадав: дійсно, у фойє він бачив одного чоловіка в сірому довгому демісезонному пальто, старомодній сірій шляпі.

– Пропустіть і негайно! – розпорядився інспектор.

За хвилину незнайомець уже сидів в його кабінеті. У чоловіка було коротке з сивиною русяве волосся, шрам на першій фаланзі безіменного пальця правої руки. Стоколос добре роздивився: незнайомець нервово перебирав у руках пом'ятого капелюха. Світлозелені очі, схоже, утримували якусь таємницю.

– Слухаю вас.

– Я Дмитро Васильович Маслюков, батько Олександра. Мій син хоч і підозрюється

у вбивстві, проте скажу з усією відповідальністю: нікого він не вбивав. Саша в нас дуже вразливий, вбити нікого не може. Грошима він також не заволодів. Ще коли служив в армії на Західній Україні, саме величезна повінь була, на поверхні плавало багато трупів… Демобілізувавшись, він ще довго не міг прийти до тями – ночами прокидався від тих страхіть, кричав. Мама до бабки водила та відшептала. А коли вдома кололи порося, він під різними приводами йшов геть.

– Якщо він у вас такий вразливий і не вбивав, то скажіть мені: чому він тоді втік з дому?

– У нього просто не витримали нерви. Після п'ятигодинного допиту син повернувся додому сумний і пригнічений, ледь не плакав. Здебільшого мовчав, тільки й мовив: «Все хочуть повісити на мене». А невдовзі, близько дев'ятої вечора, влучив момент, коли діти спали, а дружина була зайнята господарськими справами, пішов з дому і безвісти зник. Немає і зараз. Куди він подівся – один Бог знає. У мене є інша думка: це вбивство здійснили професіонали. Вони зарані знали, яким маршрутом їхатимуть. На перших порах на одному з телеканалів я наслухав, буцім машину облили якимсь спеціальним розчином, аби не залишилось ніяких слідів. І тут діяв не один бандит. Тут була ціла зграя. Всі навчені, організовані, операція була так чітко продумана, що самі бачите: скільки часу минуло, а всі розшуки, звиняйте, коту під хвоста. Я припускаю таку думку: сина утримує, або служба безпеки банку, або міліція, або СБУ. Можливо, навіть потрапив до лабет самих бандитів. І вони його, бідного, тримають у катівнях підвалу. Усіх непокоїть одне – де гроші? Самі розумієте, під тортурами можна зізнатися в чому завгодно. Ще раз підкреслюю: я не вірю, що Саша міг таке зробити. Ми його не так виховували. І все ж, як би там не було

– родина живе надіями: наш син – живий. Дітям щодня кажемо: «Наш татко – найкращий! Зачекайте, трохи мине часу і він знову до нас повернеться». Пліткам, звичайно, ми не віримо. Що тільки люди язиками не мелють. Кажуть, неначе у нас вдома знайшли півтора кілограма банківського золота. Та він у банку і працював всього один рік. А якби й більше пробув, то не те, що не дозволив би собі – одного грама взяти, а навіть подумати про це не зміг би. Про що тільки не пишуть у засобах масової інформації. Інколи таке, що, даруйте, й на голову не злізе. Нам же правди ніхто не каже, у розслідування не посвячують – таємниця слідства. А воно з кожним днем, чим більше таємниць – тим більше неправди.

Богдан Стоколос абсолютно був згідний з словами відвідувача. Але хіба про це йому скажеш, тут тільки можна подумати. Перед очима постала ухвала суду, яка є в кримінальному провадженні. Вона йому також не дає спокою. Там чорним по білому, зокрема, значиться: «23 жовтня 2015 року в денний час невстановлені особи, перебуваючи у лісосмузі на дорозі між селами Красне та Скорінець Черняхівського району, з корисливих мотивів вчинили вбивство трьох інкасаторів, які знаходилися в автомобілі «Фольксваген», після чого заволоділи грошовими коштами, які були в автомобілі, підпалили його та втекли з місця події…

Під час огляду автомашини було виявлено та вилучено стріляну гільзу з маркуванням «38х38». Згідно з висновком експерта, гільза є частиною патрона калібру 7.62 міліметра до нарізної зброї зразка 1930-33 року. Використовується також для стрільби з пістолетів-кулеметів ППДП, НПШ, ПНС і з іноземною зброєю, чехословацьким пістолетом CZ-52, пістолетами-кулеметами китайських типів 50, 54, 64, югославським М-56, корейського типу 45, іранським М-52, в’єтнамським К-50М».

Втім, сьогодні про результати говорити було ще рано. Слідчі дії тривали…

2015

З СИНОМ НЕЩАСТЯ?

I

Геннадія Морозова та Вікторію Личак познайомила Всесоюзна комсомольська будова Сибіру – споруджували Красноярську ГЕС. Він сюди прибув з Криму, а вона приїхала з черняхівського Полісся. Як тільки Геннадій забачив Вікторію, та одразу припала до серця. Шостим чуттям відчув: вона буде вірним і надійним охоронцем домашнього

вогнища. І не помилився. Уже з перших днів після невеличкого весілля, стосунки в них склалися успішно. В родині панувала злагода і взаєморозуміння. Кажуть: у чоловіка шлях любові до дружини пролягає через шлунок. В робочі дні харчувалися у їдальні, а у вихідні Вікторія вдома готувала і сніданки, і обіди, і вечері. Бувало, з нічого стільки страв наготує, та все таке смачне – пальчики оближеш. У скромній кімнаті гуртожитку уміла створити домашній затишок, в дружбі була віддана і вірна, будь-які проблеми вирішували тільки спільно, завжди приходили до єдиного знаменника. Коли Вікторія завагітніла, Геннадій і каже:

– Давай ще з півроку попрацюємо, заробимо грошенят на дорогу, а тоді розрахуємося і махнемо до мене в Крим. Не народжувати ж тобі на сорокаградусному морозі.

– Та воно й таке, – усміхнулася дружина. – Тільки чому в Крим? Там спекотно, давай радше на Черняхівщину. У нас Десна – ти ж любиш ловити рибу, довкруж ліси, а в них повно грибів і ягід. Це вже по моїй частині. Назбираємо, насолимо на зиму, варення наваримо.

– Розумієш, я хочу маму догодувати. У неї хоч будинок і старенький, та на його місці я запланував новий спорудити. Влітку до нас приїздять тисячі відпочиваючих, пару кімнат здаватимемо під житло. Гроші самі пливуть до рук, встигай тільки рахувати, та розумно використати.

– Гаразд, – погодилася Вікторія, – переконав і умовив.

Отак після тріскучих сибірських морозів вони опинилися в сонячному Криму. Вікторія взагалі була тут вперше. Уже з перших днів перебування на півострові була вражена незвичайною красою. Десь вдалині, окутані сивою пеленою туману, бовваніли гостроверхі шпилі гір, внизу лагідно билися об прибережну гладь шовкові хвилі Чорного моря. І море сонця. З самого ранку і до пізнього вечора. За якийсь короткий час вона так засмагла, що скидалася на циганочку. Життя плинуло за планом Геннадія: на місці старої батьківської оселі збудували новий кам'яний будинок. Вікторія народила спочатку дочку Алевтину, потім сина Євгена. Чоловік виявився справжнім майстром – буквально все робив сам. Кликав на допомогу людей, коли потрібно було щось підняти, чи закинути на гору. У будинку знайшлося місце і для санвузла – туалету і ванни. Аби було прийняти душ, воду доводилося підігрівати з допомогою електрики. Збудувавши будинок, спорудив хлів з мансардою. Внизу тримали домашню живність, горішні кімнати здавали відпочиваючим. А їхало їх сюди з усього Союзу – Півночі і Сходу, Півдня і Заходу. І справді, гроші плили рікою.

… Минуло років з двадцять. Одного разу Вікторія виходила з ванни і відчула, як її легенько вдарило електрострумом.

– Гена, з тобою такого не було? Мене електрострумом ударило.

– Нехай я подивлюся. Трохи пізніше. Зараз так ніколи.

Дружина вдруге не нагадувала. Знала: Геннадій обов'язково ліквідує неполадку. Тільки тут трапилося непередбачене: чоловік сказав, а сам забув. Інші клопоти обсіли голову. Другодні сам почав приймати ванну і отримав смертельний удар електрострумом. Вікторія викликала бригаду швидкої медичної допомоги, та медики лише констатували смерть. Дружина з дочкою та сином поховали батька і чоловіка, посумували, пом'янули, поплакали. На сімейній раді донька Алевтина, болісно зітхнувши, мовила:

– Мамо, я не можу далі мешкати в оселі, у котрій не стало нашого тата. Давай кудись переїдемо.

– Згодна з тобою, доню, – погодилася мама. – Я також ходжу немов сама не своя. Все нагадує про нашого батька. І те він робив, і те. Гарну пам'ять про себе залишив. Тільки змиритися з думкою, що його вже немає, ніяк не можу. Давайте переїдемо на мою маленьку батьківщину – в Черняхівськ. Там хоч не так спекотно. Заки молодшою була, спеку спокійно переносила, а зараз просто дихати нічим – тиск так і скаче.

Гроші виторгували хороші. У Черняхівську придбали трикімнатну кооперативну квартиру, та й ще залишилися. Як казала мама: «Нехай лежать про чорний день».

Незабаром син одружився. Невістка Ксенія була місцева, мешкала у приватному будинкові з батьком і матір'ю, сама симпатична, з довгою до пояса косою, проте за характером – уперта, дратівлива, трохи ледача і егоїстична. Вікторія про себе подумала: «Яка вже не є, добре, що хоч не курить». І чоловік у неї не курив, і син. Вона того курива страх, як не переносила. Одразу виникав кашель і таке враження: буцім задихається. З часом мати з Алевтиною зрозуміли: місця їм у квартирі бракує. То було хоч конем грай, а тепер зробилося затісно. А тут ще й донька народилася. Назвали Анжелою. Що візьмеш з маленької? Стала підростати, почала хворіти. Крик, плач… І так майже щодня.

II

Згодом обставини склалися так, що Алевтина на виробничому об'єднанні «Радіоприладний завод» саме закінчувала навчання. На щастя, отримала призначення в Клайпеду. За свій невеликий вік вона там не бувала жодного разу, проте з географії знала: Клайпеда – незамерзаючий морський порт на березі Балтійського моря. Коли приїхала, зробила для себе несподіване відкриття: чого-чого, а моряків тут хоч греблю гати. Невзабарі познайомилася і вийшла заміж за латвійця

Віліса. Він працював у торговому флоті. Спершу справив враження сором'язливої людини, був зібраним, уважним. Після кожного повернення до Клайпеди закидав Алевтину коштовними подарунками. Та майже, як і в кожного моряка, у Віліса була одна слабкість. Коли корабель швартувався у морському порту, моряки, зійшовши на берег, одразу шукали коханок. Не зміг утриматися й Віліс, навіть тоді, коли одружився. Одного разу, коли Алевтина на якусь годину повернулась раніше, тільки відчинила двері, глядь, а її благовірний з напівоголеною кумою п'ють на брудершафт. Вона настільки розгубилася, що не могла придумати, що його робити – вчинити скандал, дати ляпаса, чи розвернутись і піти? Вирішила зробити все цивілізованим шляхом – розлучитися.

Після розлучення доля звела Алевтину також з розлученим чоловіком. Це був росіянин Славик. На противагу Вілісу він був зовсім іншою людиною. Аби не мешкати в місті, яке обом не принесло ні щастя, ні долі, вирішили виїхати взагалі до іншої країни. Обрали Норвегію – там жило і працювало багато вихідців з Клайпеди. Вячеслав влаштувався на нафтопромислі, Алевтина почала освоювати перукарську справу. З часом вона також оволоділа азами перукарської майстерності, що крім праці в приватника (тут йшов робочий стаж) відкрила свою приватну жіночу перукарню. Трохи обжившись, взяли у банку позику і в передмісті Осло збудували двоповерховий котедж.

III

З часом померла сваха Вікторії. Сват поїхав у село, пристав до однієї вдови у прийми. Ось одного разу невістка й мовить:

– Знаєте, мамо, що я збираюся вам сказати?

– А що ти скажеш мені, доню? – вся одразу насторожилася.

– Вільна батьківська хата. Як нам її здавати квартирантам, а вони загадять, то радше ви переходьте і живіть. Вам там ніхто не заважатиме.

Вікторія так і зробила. Нав'ючила валізи своїм добром і пішла до нового помешкання. Це, звичайно, не Крим, але й не кооперативна квартира на п'ятому поверсі. Кожного дня не потрібно було підніматися по отих сходинках, задихавшись, відпочивати на третьому поверсі. Сад того літа народив щедро, як ніколи: абрикоси, яблука, груші. Що вже сама наїлася, що законсервувала. І собі на зиму стачить, і сину з невісткою буде. Та коли настали холоди – повіяли північні вітри, сніжочола віхола вкрила землю і затріщали морози, в оселі стало холодно і непривітно. Особливо дуло з вікон, баба Вікторія не шкодувала газу, палила на всю котушку. А потім прийшли такі квитанції на оплату, що

в неї аж в очах потемніло. Так минуло кілька років. Влітку – уже і не треба платити за опалення, взимку – одні проблеми. А тут ще й невістка масла в вогонь давай підливати:

– Мамо, жінка, в якої батько був у приймах, померла, самому жити дуже важко. Хоче додому повернутися. Ви не будете заперечувати, якщо він у вас житиме?

– Нехай живе, – спокійно мовила у відповідь. – Тільки мені там жити досить! Я й так намучилася. Все збиралася вам сказати: гроші у мене ще залишилися. Допоможіть придбати однокімнатну квартиру.

На щастя, квартира бабі Вікторії підвернулася двокімнатна. Викупили її за двадцять тисяч доларів, ще й п'ять тисяч зелененьких залишилося.

– Мамо, ви у нас поживіть пару місяців, поки ми у квартирі зробимо євроремонт: поміняємо двері, вікна, переклеїмо шпалери, приведемо в порядок підлогу, – розважливо мовив син Женя.

Вона погодилася, мовляв, робіть, що хочете.

Вікторія так звикла бути в своєму домі господинею, що уже з перших днів перебування у невістки, почала рахувати дні, коли минуть ті два місяці. Що значить бути не вдома. То вона не там стала, то не там сіла, то чого розляглася посеред дня? Особливо напружені стосунки складалися з внучкою. Баба спочатку взялася виховувати, хотіла перекроїти її на свій лад. Що це за діла такі: робити – не робить, кожного вечора бігає у генделик, а повертається о шостій ранку, потім спить до обіду. І ніхто не цікавиться: де вона проводить всю ніч, з ким зустрічається, хто і за який кошт її пригощає. Та з часом бабуся зрозуміли: всі її потуги стосовно перевиховання онучки – марні. За цей час з тихої і ласкавої, як і її мати, зробилася груба, егоїстична, вперта. А тут ще й просочилося: буцім злигалася вона з старшим за неї чоловіком на двадцять п'ять років. Що це був за чоловік, звідки в нього такі шалені гроші, ніхто нічого не знав.

IV

З Осло приїхала на гостину Алевтина. Навезла подарунків, щедро винагородила кожного. Щиро хвалилася:

– Я там стала людиною.

Коли дізналася про витівки племінниці, заявила однозначно:

– Ось я повернуся додому, зроблю Анжелі виклик, нехай приїжджає. Я з неї також зроблю справжню людину.

– Ой, доню-доню, – мама похитала головою, – раз такою вродилася, вона вже ніколи не візьметься за розум.

Через певний час з Норвегії на ім'я Анжели справді прийшов ви-

клик. Споряджали її гуртом: до валізи поклали українських продуктів, ласощів. Анжела ті валізи ледь підняла. Винайняли таксі, відвезли в Бориспільський аеропорт.

А через три дні Анжела пришуміла назад. Всі були просто вражені і шоковані.

– Ой, ма'! Ти хоч була там? Чи, може, повернулася з дороги? – вдарила долонями об поли баба Вікторія.

– Та була-була, – мовила скоромовкою, – не сподобалося мені там. Я й чкурнула.

Ситуацію з поверненням Анжели прояснив лист, який написала Алевтина і котрий прийшов трохи пізніше: «Вибачте, що я її так швидко відправила. Розумієте, у мене нерви не витримали. Долетіли ми нормально, приїхали додому. Пообідали, відпочили з дороги, а у вечері Анжела й заявляє:

– Тьотю, я схожу трохи провітрюся. Ознайомлюся з вашим містечком. Тут усе так гарно.

– Іди, – кажу їй, – тільки о дев'ятій вечора, щоб ти була вдома.

– Тьотю, я неодмінно буду о дев'ятій. Хвилина в хвилину, – запевнила вона.

Час збіг непомітно. Надійшла дев'ята вечора, а моєї племінниці немає. Нічого, думаю, може трохи заблукала. Місто чуже, незнайоме – і втішаю сама себе: зараз прийде.

Але минула година – немає моєї племінниці. Десята – також немає. Уже й стемніло. Дванадцята ночі – також немає. Дві години ночі. Три… Уже й на ранок звернуло. Де ж ти, думаю, бродиш? Якщо й справді забрела куди, ти ж жодного слова по норвезьки не знаєш. Як ти знайдеш ту дорогу? Що ви думаєте? Приплентались о шостій ранку. Вірите, я всю ніч не спала, на мені не було жодного живого місця. Не доведи, Господи, що б з нею трапилося, то що б ви мені сказали? З'ясовувати – де і з ким вона була, я не стала. Просто замовила таксі, відвезла в аеропорт, придбала квиток, посадила на літак, а коли він піднявся в небо, лише тоді пішла додому».

Відтоді Алевтина з рідним братом Євгеном стали ворогами назавжди.

V

Наступного вечора Анжела зустрілася зі своїм коханим. Звали його Силантій. Його дуже зацікавила бабуся Вікторія. Анжела про стареньку розповіла все. І про те, що в Криму продала садибу, отримала великі гроші. За них в Черняхівську викупили спочатку трикімнатну квартиру, потім – двокімнатну. Зробила євроремонт. Коли виселялась, забрала

п'ять тисяч баксів, що залишилися і десять тисяч гривень. Як мама з татом її не переконували, мовляв, нехай у нас зберігаються – ми їх не потратимо – не послухала. Днями ремонт у квартирі завершиться і баба нарешті переберетьcя у своє житло. Я лише через неї вдома не ночую.

Силантій вів розмову у ненав'язливому тоні, так ніби між іншим, аби про що поговорити, а сам все закарбовував і кожну деталь прокручував у мізках.

– Ти не пам'ятаєш, по якій вулиці бабуся викупила квартиру?

– Та чому ж ні. Пам'ятаю. Я сама там була кілька разів. Це по вулиці Коровайній, 135, квартира 75. На п'ятому поверсі. Мама по секрету зізналась: якщо баба помре, квартира дістанеться мені. Ось чому вони євроремонт зробили.

На знак вдячності за інформацію Силантій ніжно гладив її витончене біле тіло, масними вустами цілував у губи, щоки, груди… Зрештою черга дійшла до запитань про батька.

– А тато твій працює?

– Працював. У міськгазі. Потім його посаду скоротили, стоїть на біржі.

– Виходить він на утриманні мами?

– Я б так не сказала. У тата, як і в його покійного батька, а мого дідуся, – продовжувала Анжела, – золоті руки. Він будь-що може відремонтувати: телевізор, радіоприймач, комп'ютер, мобільник. Щоправда, не завжди замовлення бувають. Один раз так в чергу стають, а іншого – тиждень ніхто й не зателефонує. Гроші невеликі, проте свіжа копійка є. У сусідів не позичаємо.

І ось нарешті настав той день, коли ремонт квартири було завершено. Баба Вікторія зібрала свої манатки і переїхала у нову оселю. Враження таке, буцім вдруге на світ народилася. І все було б добре, якби не отой телефонний дзвінок.

VI

Він прозвучав після дев'ятої вечора. На той час баба Вікторія уже повечеряла, переглянула останні новини і додивлялася новий телевізійний серіал. Ось-ось мав закінчитися. Після цього вона зазвичай лягала відпочивати. І в цей час, немов на пожежу, пролунав різкий телефонний дзвінок.

– Горить, чи що, – мовила про себе й підняла трубку, – слухаю!

– Це Вікторія Дмитрівна? – пролунав біля вуха чоловічий голос.

– Так. Слухаю вас.

– Доброго вечора. З вами розмовляє Олег, приятель вашого сина

Жені. Прошу: наберіться мужності і терпіння. Я чисто випадково став свідком дорожньо-транспортної пригоди. На моїх очах Женя переходив дорогу неподалік готелю «Україна» і його збила машина. Стан дуже тяжкий: пошкоджено легені, пробитий череп. Зараз його машиною «швидкої» допомоги доставили до міської лікарні № 2. Де робитимуть операцію: в Черняхівську, чи, можливо, навіть у Києві, це не так і важливо. Важливо те, що потрібно кошти. Великі кошти. Рахунок життя Жені йде на хвилини.

Далі Вікторія Дмитрівна вже не слухала. Вона почала голосити й приказувати, та так сумно й слізно, що приятелеві Жені зробилося кепсько.

– О-о-о, Боже! Якщо він помре, я цього не переживу. Він – моя надія і опора. Без нього моє життя втратить всякий сенс. Я вийду на балкон і викинусь з п'ятого поверху. Без сина – мені не жити, – переплакавши і переголосивши, вона запитала: – а він хоч живий?

– Живий-живий – радо відгукнувся молодий чоловік. – Я зараз дам йому мобільний.

– Мамо, це я, Женя! – хриплий голос сина вона ледь впізнала. – Мене й справді збила машина. Побиті легені, мені важко дихати. Мали везти до Києва, та вирішили оперувати в Черняхівську. Прямо зараз. На операцію потрібно п'ять тисяч доларів. Тільки що підійшов хірург і сказав: «Потрібно ще й гривні». Словом, мамо, ти все зрозуміла. Зараз до тебе приїде мій приятель Олег, віддай йому всі гроші, які в тебе є.

Через кілька хвилин до квартири й справді подзвонили. Вікторія Дмитрівна, витираючи сльози, охкаючи підійшла до дверей.

– Хто там?

– Це я, Олег. Друг вашого Жені.

Коли жінка відчинила двері, поріг переступив молодий чоловік середнього зросту. Був він вузьколобий, на круглій голові кошлатився чорний чуб. Очі збентежено бігали: то вправо, то вліво. Зодягнений у чорну зимову куртку з білими вузенькими смужками по боках, вистріпаних на колінах синіх джинсах. Баба Вікторія злегенька обняла його за плечі, впала на груди і заголосила:

– Ой, синочку, ти мій що ж ти й наробив? Та там же підземний перехід є. Чого ти поплентався через ту вулицю?

– Вікторіє Дмитрівно, зараз не час з'ясовувати – чому він пішов через вулицю? Кожна хвилина на вагу золота. Женю вже повезли в операційну. Давайте всі гроші, які у вас є. Я неодмінно йому передам. Не хвилюйтеся і не плачте. Все буде добре.

– Ось долари. П'ять тисяч. На операцію повинно вистачити. А це гривні… Десять тисяч, – подала тремтливими руками тугі згортки.

Отримавши гроші, молодий чоловік опустився навшпиньки і почав рахувати долари. Гривні рахувати не став.

– Ось і добре, – коротко мовив. – Я зараз негайно їду в лікарню. А ви заспокойтесь, не плачте. Кажуть люди, сльозами горю не зарадиш. Все буде добре.

Коли за молодим чоловіком зачинилися двері, туга і розпач, схоже, ще більше охопили Вікторію Дмитрівну. Вона знову почала плакати і приказувати. А коли сліз більше не стачило, здавалося, виплакала їх усі, вирішила зателефонувати своїй подрузі Ользі Сергіївні – разом торгують на ринку всяким непотребом.

– Сергіївно, ви ще не спите? – збентежено мовила.

– Ще ні, але ліжко уже розіслала. А що трапилося? Ви ніби чимсь занепокоєні.

– Ох, Сергіївно, й не питайте. У мене таке горе… таке горе. Сина збила машина. Зараз у міській лікарні оперують.

– Заспокойтесь. Не плачте. Йому сльозами не допоможете, тільки собі артеріальний тиск підвищите. Так кажете, його зараз оперують?

– Так, у хірургії міської лікарні № 2. Тільки що приїздив його друг. Звати Олег. Я зібрала всі гроші, які були в мене, і віддала на операцію. Якщо не одужає, я накладу на себе руки – викинуся з п’ятого поверху.

– Та що ви таке кажете? Не робіть цього. Заспокойтесь… А ви додому Жені дзвонили?

– Телефонувала. І не раз. Тільки там ніхто слухавку не бере. Внучка знову повіялася до того чоловіка. Невістки немає вдома.

І тут Ольга Сергіївна пригадала: Женя, як серцем відчував: про всякий випадок залишив їй номер мобільного телефону.

– Вікторіє Дмитрівно, у мене просто з голови вилетіло. Десь був мобільний Жені. Я йому зараз зателефоную, – тремкими пальцями почала набирати номер. – Алло, це Женя?

– Ну, який Женя?! – обурено вигукнула жінка. – Ви мужчину розшукуєте?

– Так.

– Невже ви не можете відрізнити жіночий голос від чоловічого?

– Вибачте, не туди потрапила, мовила про себе Ольга Сергіївна і почала набирати вдруге.

– Женя?

– Я не Женя. Я – Льолік! – обізвався п’яний чоловічий голос.

Ольга Сергіївна лише за третім разом додзвонилася до Жені.

– Алло, це Женя?

– Так, Ольго Сергіївно, я вас слухаю, – він одразу впізнав голос маминої подруги.

– Ти зараз де перебуваєш?

– Ми з дружиною сидимо у кума за столом. А що, власне, трапилося?

– Твою маму щойно обікрали шахраї. – Ольга Сергіївна розповіла все по порядку.

– Гаразд. Дякую, що подзвонили. Ми зараз виїжджаємо.

Потім Ольга Сергіївна зателефонувала Вікторії Дмитрівні:

– Заспокойтесь, ваш Женя живий і здоровий. Гостював у кума із Ксенією. А ви зберіться з думками і викликайте міліцію. Вас просто ошукали шахраї. Про ці схеми ми чули по радіо і телебаченню, читали в газетах. Оскільки вони нас не стосувалися, ми просто не звертали уваги. Відтак будемо обачними.

Син з невісткою і міліція приїхали майже водночас.

– Бачте, мамо, – не стерпіла невістка, – як я вас прохала, як благала: не забирайте гроші, нехай у нас лежать. Боялися, що ми їх потратимо. Тепер віддали якомусь негідникові. Зараз вони сміються, що стару бабу обдурили.

– Та біс з ними, з тими грошима. Ще заробимо. Головне, що синочок – живий і здоровий!

VII

Як тільки Силантій з Анжелою перестали кохатися, у двері подзвонили. Силантій неохоче підвівся, натягнув на себе плавки.

– Хто там? – заплющивши одне око, другим подивився у вічко.

– Карний розшук. Відчиніть!

Коли двері відчинилися, інспектор карного розшуку в особливо важливих справах капітан міліції Богдан Стоколос пред'явив посвідчення.

– Дозвольте зайти.

– Прошу.

Зайшовши до світлиці, детектив побачив на ліжку голу-голісіньку жінку. Вона чарівно усміхнулася і нервовим порухом натягла простирадло до самого підборіддя.

– Ви – Силантій Горбунов? – Стоколос кинув погляд на чоловіка, який почав зодягати штани. Одна нога в колошу влізла, інша ніяк не хотіла потрапляти. – Ви підозрюєтеся у шахрайській схемі по видурюванню коштів у громадян нашого міста. Цієї ночі ви обібрали жительку Черняхівська, людину похилого віку Вікторію Дмитрівну Личак.

– Ха-а-а! Так це ж моя бабуся! – вигукнула Анжела, – про себе подумала: – бач, чого він так випитував у мене про бабусю і де вона живе.

– Ви мотивували тим, що її син Євген Личак став жертвою дорож-

ньо-транспортної пригоди, в результаті чого потрапив на операційний стіл.

– Ха-а-а! Це ж мій тато! – знову вихопилося в Анжели. – І все це підлаштував цей негідник. Так ось чому він обдаровував дорогими подарунками. Боже-Боже, з ким я зв'язалася, – вона випірнула з під простирадла і почала зодягатися. – Більше тут моєї ноги не буде.

– Ви на відмінно розіграли шахрайську схему, чудово перевтілилися в образ приятеля Євгена Личака. Якби свій талант використали в корисних цілях, з вас би вийшов непоганий артист, – резюмував Богдан Стоколос. – А так ви наробили стільки лиха – обдурили стару людину, виманили працею зароблені гроші, довели стареньку до гіпертонічного кризу. Цей номер вам так не пройде, за все доведеться відповідати. Збирайтеся! Ви – заарештовані! Цього разу відповідальності уникнути не вдасться. На вашій совісті десятки шахрайських справ. Якщо не більше. Ця – остання.

2017

АТАКУВАЛИ ЛОМБАРД

Аркадій Абламонов виріс, немов на дріжджах – високий, респектабельний, дещо манірний. Під видовженим носом чорніли вуса, закручені в кільця. Поганих звичок не мав – не курив, не зловживав чаркою, пив у міру, не бігав за спідницями, вони самі за ним бігали. Одружився на черняхівській красуні Софії Ісаєнко – дівчині запаморочливої краси – не міг намилуватися чіткими окресленнями її білої стрункої постави. І хоч була Софія не першої свіжості – з нею під час конкурсу переспав мало не кожний член журі, років зо два прожили душа в душу. Аркадій ніколи їй не докоряв, не ревнував. Думки їхні завше збігалися, розходилися лише в одному – подружжя ніяк не могло зачати дитину. Аркадій мало не кожного дня приходив додому напідпитку. Працював сантехніком у ЖЕКу. Люди викликали додому щодня. Одні казали «спасибі!», інші тицяли в руки гривні, треті – наливали сто грамів домашньої – самогонні апарати були тоді майже в кожній квартирі. У такому випадкові Софія не зважувалася зачати дитину. А чоловік, чим далі, тим розпивався все більше. Куди й поділись його скромність і манірність. З часом черняхівська красуня не витримала такого випробування долі – подала на розлучення, повернулася жити до мами. Аркадій у чотирьох стінах залишився сам.

Одного разу сантехніка викликала сімдесятирічна бабуся Любомира. І хоч була вона уже в роках, проте рум'янощока, з мерехтливими вогниками у звабливих очах. Вона одразу запала в душу Аркадія. Пе-

рекривши воду, сантехнік почав ремонтувати кран. Власне, тут особливо й лагодити було нічого, просто підкрутив гайки і – жодної тобі краплі.

– Все в порядку! – весело вигукнув і підморгнув старенькій.

– Що з мене? – ніяково запитала вона. – Може…

Договорити не встигла, Аркадій схопив її в оберемок і кинув на ліжко: – А з тебе я візьму натурою!

Коли до Любомири дійшло, руки судорожно засмикалися, вона почала кричати на всю хату:

– Рятуйте! Гвалтують.

Може, хтось з сусідів і чув цей розпачливий крик, та на допомогу не прийшов ніхто.

Коли за сантехніком хряснули вхідні двері, бабуся, ойкаючи і сумно зітхаючи, почала зодягатися. Втім, зодягати практично було нічого – кофта і спідниця були порвані, довелося зодягати сукню. Потім вона тяжко опустилася на стілець і гірко заплакала. Враження таке, буцім хтось плюнув їй у душу, витер об неї чоботи. Любомиру так ніхто і ніколи не опаскуджував. До одруження вона була доброчесною, вперше віддалася коханому. На старості літ, коли чоловіка не стало, скільки до неї не сваталося, всім давала одкоша – вона не зрадила навіть мертвому. А тут на тобі! Бабуся, переплакавши, трохи заспокоїлася, проте не змогла стерпіти наругу – подзвонила начальнику ЖЕКу, а той повідомив міліцію. Порушили кримінальну справу. Суд визнав Аркадія Абламонова винним в умисному завданні ушкоджень середньої тяжкості та зґвалтуванні і присудив йому позбавлення волі на п’ять років.

II

Софія, після розлучення, про своє невдале заміжжя вирішила одразу забути, як жаский сон. Поміняла паспорт, знову взяла своє дівоче прізвище – Ісаєнко. Запраглося їй простору, волі, дихати чистим повітрям, раз і назавжди виїхати з Черняхівська. Через Інтернет в соціальних мережах познайомилася з молодим бізнесменом з Арабської Республіки Єгипет, Мухаммедом Аміном. Мешкав він у місті Александрія, заснованому свого часу Олександром Македонським, колишній столиці Стародавнього Єгипту і центрі александрійської культури. Спілкувалися заочно майже півроку та коли Мухаммед запропонував Софії серце і руку, не вагалася жодної хвилини.

І ось нарешті вона в Єгипті. Природа стародавньої держави її вразила. Пустелі вкриті бархатними пісками. Між пустельними плато розлягалася долина Нілу з її родючими грунтами. Ботанічні сади, пальмові гаї. Уперше побачила крокодилів, також вперше каталася на верблюдах – мирних, довірливих тваринах.

Єгиптянин справив на неї досить приємне враження: за характером – доброзичливий, уважний, коректний і поштивий. У передмісті Александрії мав триповерховий власний будинок. За фахом – інженер-будівельник. Софія, трохи опанувавши арабську мову, влаштувалася у місцевому турагенстві. А туристи приїжджали з усієї Європи. Чимало було й з України, розмовляла з ними рідною, українською мовою і таке враження, буцім вона вдома, нікуди й не виїжджала.

На вихідні вдома готувала страви, особливо Мухаммеду подобався борщ з пампушками, вареники з ягодами. Любила поратися на городі. Землі біля будинку було не особливо багато, тож Софія раціонально використовувала кожний квадратний метр. Дуже любила квіти. Засівала українськими чорнобривцями, айстрами, жоржинами. Прижилися і троянди, які вона привезла з рідного Черняхівська.

І все ж, як би гарно не було в Єгипті, Софія Ісаєнко залишалася громадянкою України – у Єгипті в неї був вид на проживання. Віросповідання також не змінила. Одягалася по сучасному, правда, коли до Мухаммеда приходили гості, зодягала єгипетський національний одяг.

III

В ув'язненні Аркадій Абламонов зі спиртним зав'язав, натомість причастився до чефіру і наркотиків – трохи заробляв грошей, всі їх і тратив. Вживав усе, що викликало стан наркозу – закис азоту, етиловий ефір, опій, гашиш, марихуану, знеболювальні й снотворні засоби – зв'язок зі світом був налагоджений. Постачальниками наркоти за певну мзду почасти виступали самі конвоїри. У в'язниці можна було отримати все, що душа забажає. Хочеш жінку, буде тобі на вечір коханка. Після наркотичного сп'яніння Аркадій майже кожного дня перебував у стані ейфорії. Часте вживання наркотиків привело його до наркозалежності і давало про себе знати. Воно проявлялося у розладі психічних функцій, згодом виявилися ознаки напруження фізичного стану. Коли закінчувався строк ув'язнення, Абламонов уже був з грубим порушенням життєдіяльності організму, повною деградацією – глибоке виснаження, розлад травкого апарату, депресія. В ув'язненні заприятелював з таким, як і сам – Януаром Кнутовим. Звільнялися майже водночас. Януару йти було нікуди. Тому, коли Аркадій запропонував їхати з ним, той охоче погодився. Прибувши до Черняхівська, вони деякий час перебивалися з хліба на воду. Та кошти небавом закінчилися, купувати наркоту було нізащо. Організм уже вимагав щоденної максимальної дози. Вирішили добувати власними силами.

Перший напад обрали на митницю. Зодягнувши чорні маски з прорізами для очей, і натягнувши рукавички, аби не залишати після себе слідів, о шостій ранку увірвалися до будинку митниці. Обидва в руках

тримали металеві монтировки. У приміщенні не було нікого. Лише біля віконця дрімав черговий.

– Гроші! Давай гроші! Інакше ми тебе прикінчимо! – гортанним голосом вигукнув Абламонов.

Тут же підскочив Януар Кнутов і завдав кількох ударів. Черговий, аби хоч на кілька секунд приспати пильність напарників, вийняв з нагрудної кишені портмоне і кинув в обличчя Аркадію. Портмоне вдарившись, впало на підлогу. Поки вони збирали асигнації, які розсипалися, черговий встиг вибігти на вулицю. На його щастя мимо проїжджав екіпаж патрульної міліції. Автівка зупинилася:

– Що трапилося?

Черговий не встиг відповісти, як з відчинених дверей вибігли двоє у балаклавах і кинулися в розтіч. Трохи згодом прибули спецназівці, прочистили прибудинкову територію, але зловмисників, як вітром здуло. Єдине, що було встановлено: злочинці потрапили всередину митниці, зірвавши замок на дверях. Чергового міліціонера доставили в міську лікарню. Лікарі діагностували струс головного мозку і черепно-мозкову травму.

Двісті гривень, які вони вибили з чергового, нічого не давали. Тоді зловмисники вирішили піти на хитрість. У генделику на Центральному ринку познайомилися з одним п'яничкою. Підпоїли його, той саме отримав пенсію. З'ясувалося, він живе сам, дружина півроку тому, як померла. Діти мешкали десь в Росії, раз на рік приїжджали до нього, допомагали. Аркадій одразу підморгнув Януарові, мовляв, це наш клієнт! Вони так підпоїли Григорія, так було звати їх нового «приятеля», що той додому сам не зміг дістатися. Все намагався викликати таксі.

– Та яке там «таксі»! – вигукнув Абламонов, – ми тебе самі додому доведемо. Ти далеко живеш?

– Та ні, майже рядом. На Муринсона.

Братки й справді довели Григорія додому, вклали спати, а самі обчистили квартиру – у присховках знайшли десять тисяч. Повернувшись додому, на деякий час залягли на дно. У хвилини просвітлення вирішили напасти на ломбард. Це – не митниця. Тут – живі гроші, коштовні речі, золото і срібло. Якщо вдало провести операцію, можна безбідно прожити півроку.

IV

На розі вулиць імені Карпенко-Карого та Квітневої за деякий час виріс дев'ятиповерховий будинок-красень. Викладений з силікатної білої цегли з деякими вкрапинами червоної між старими будівлями, він плив буцім сніжно-білий лебідь. З другого по дев'ятий поверх у ньому мешкали люди. Усі вважали себе щасливими – оселі світлі й просторі,

з балконами, лоджіями. Ці лоджії дбайливі господарі одразу засклили, утворилася велика господарська кімната. На першому поверсі розташувався супермаркет «Союз», а з боку скромненько притулився ломбард. Скромний тільки на перший погляд – у ньому незміряне багатство. Нападники дослідили: приміщення складалося із зали для клієнтів та окремої кімнати, в якій перебував оцінювач товару. Їх одне від одного відокремлювала глуха стіна з єдиним загратованим віконцем. Ломбард являв собою кредитну установу, що надавала грошові позички. Він приймав від громадян також особисті речі, предмети домашнього вжитку, коштовні вироби із золота і срібла на збереження або в заставу.

Аркадій та Януар, так неначе прогулюючись містом, милувалися будівлею. Щоправда, милуватися було чим. Вражав справжній витвір мистецтва – мурал, який прийшов з Європи і все владніше завойовував свої позиції на будинках і парканах міста. Під осінній парк було стилізовано бетонну огорожу, що пролягала неподалік тротуару. Тильна сторона будинку також була розмальована. Погляд вражала деталізована картина, вихоплена з міського життя, обіч вулиці, запруженої людьми та автівками, виструнчилися багатоповерхівки. Витвір вирізнявся великою кількістю дрібних деталей, яскравістю розмаїтих кольорів.

Прошкуючи неквапом і стиха між собою розмовляючи ні про що, Аркадій та Януар водночас прикидали: ломбард найкраще брати о п’ятій вечора. На той час уже споночіє, а з відвідувачів – майже нікого. Всі, хто бажав скористатися ним, скористалися протягом дня. У вікнах житлового будинку світло горіло де-не-де, люди ще не повернулися з роботи. Район віддалений від центральних магістралей. Транспорт – автобуси, маршрутки, тролейбуси – по вулиці взагалі не проїжджає. Цього разу нападники не ризикували. Замість металевих монтировок вирішили озброїтися – прихопили з собою гранату і автомат Калашникова, зодягли маски і рукавички.

Увірвавшись до зали ломбарду, Януар Кнутов басовито-зухвалим голосом вигукнув:

– Спокійно! Це – пограбування!

Аркадій Абламонов з автомата випустив чергу по загратованому віконцю.

Оцінювач товару Володимир Новик – молодий, чорнявий, симпатичний чоловік, перед тим, як отримав тяжке поранення, викликав охорону. Трохи пізніше лікарі діагностували: поранення правої скроневої кістки з травмами голови.

Аркадій Абламонов випустив чергу по дверях. Вони жалібно, мов

людина, вискнули і різко відчинилися. Нападник хутко забіг до кімнати, почав кидати у рюкзак все, що потрапляло під руки – одяг, золото і срібні прикраси, антикваріат. Дещо розгублений Януар Кнутов кинувся і собі щось прихопити та в цей час зоддалеку донісся звук міліцейської сирени. Правоохоронці, отримавши виклик, поспішали на допомогу.

– Аркаша, мусора! – вигукнув Януар і нападникам у спішному порядку довелося втікати.

Вступати у двобій з міліціянтами, не стали. І так випустили з автомата більше двох десятків куль.

Наступного дня жителі Черняхівська були шоковані. Тільки й розмов, що містом ходять два бандюки з автоматом Калашникова, від яких не знати чого й чекати. Проте автоматників правоохоронці з допомогою сучасної техніки досить швидко вирахували і вийшли на їхній слід.

V

Інспектор карного розшуку в особливо важливих справах обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос доповідав начальнику карного розшуку підполковнику Арсірію:

– Квартира, в якій переховуються нападники, міститься в будинку за номером 132 по вулиці Польовій. Вона належить Аркадію Абламонову. У ній, крім господаря, перебуває Януар Кнутов. Вони разом відбували покарання у в'язниці, разом вийшли з відсидки. Абламонов озброєний і дуже небезпечний. Він чудово усвідомлює: за ним можуть прийти в будь-яку хвилину, тому до пояса своїх штанів прикріпив гранату. З нею інколи навіть ходить по місту. У нас є інформація: на вулицях Абламонов уже не раз погрожував перехожим. Це – непередбачуваний бандит. Протягом тривалого часу вживає наркотичні речовини. А впродовж кількох останніх днів взагалі перебуває у вкрай неадекватному стані. Протягом свого багаторічного періоду роботи я не зустрічав подібного йому наркомана. Цей тип дуже щільно сидить на голці. Кожного дня з допомогою ін'єкції вживає по десять «кубиків» ацетильованого опіуму. Один куб сьогодні коштує сто гривень. Уявляєте, на день, аби вгамувати свою наркотичну пристрасть, йому потрібно тисячу гривень.

– Наше з вами завдання, – уважно вислухавши Богдана Стоколоса, – розважливо мовив підполковник Арсірій, – підозрюваних потрібно взяти живими. До речі, ви не цікавились, де вони придбали зброю?

– Сьогодні придбати зброю, особливих проблем не становить, – зітхнув Стоколос, але в даному випадку ми над цим питанням працюємо, хоч, власне, за якусь годину він і сам все розповість.

– Гаразд, часу гаяти не будемо, – резюмував підполковник Арсірій. – Аби не натворили вони більшого лиха, квартиру необхідно взяти штурмом, – зиркнувши на годинник додав, – у вас операція о десятій?

– Так, у нас все готово. Вирушаємо прямо зараз.

– Бажаю успіху. І нехай вас береже Всевишній.

VI

Богдан Стоколос натиснув кнопку дзвінка. З протилежного боку дверей деякий час ніхто не відповідав. Оперативники вже почали гадати, що бандюків немає вдома і вони прорахувалися з початком операції. Та раптом з коридору долинуло човгання капців. Скоріше за все, були вони сорок п'ятого розміру.

– Хто там? – пролунав хрипкий зі сну голос.

– З тепломережі, – чітко мовив Богдан Стоколос. – Відчиніть двері. У вас заборгованість за оплату.

– У нас немає ніякої заборгованості, – знову долинув хрипкий голос. – Ходять тут всякі. То штундисти, то сектанти. Літературу якусь пропонують. А на фіг вона нам здалася? А може, ви – мусора! Не відчиню!

– Нам треба серйозно поговорити. А поки що за несплату ми відріжемо вам тепло.

– Пішов ти в дупу, – кроки подаленіли від дверей. – «Серйозно» поговорити йому треба. Ну, точно, мусора.

– Що будемо робити? – пошепки спитав молодший лейтенант міліції Ткачов.

– Вибиваємо двері! – рішуче мовив Богдан Стоколос. – Іншого не дано.

– Товаришу капітан, – старший сержант Сергій Мацьківський звернувся до детектива. – Дозвольте мені це зробити. Самі знаєте, у мене – удар невідпорний.

– Дозволяю! – сказав, як відрубав Стоколос.

Мацьківський зробив два кроки назад, розбігся, ударив правою ногою так сильно – двері злетіли з петель.

– Міліція! Всім скласти зброю! Ви заарештовані! – вигукнув Стоколос.

Першими до квартири увірвалися Тигипко і Мацьківський.

Абламонов зорієнтувався миттєво – висмикнув чеку і пожбурив гранату під ноги міліціонерів. Стіни здригнулися, від шаленого вибуху вилетіли шибки в кімнатах з тильного боку будинку, а також в під'їзді. Тяжких поранень зазнали правоохоронці. З спеціального одягу, який міг би убезпечити під час операції, на них були лише бронежилети

та каски. Взагалі ще був спеціальний вибухозахисний костюм EOD 9. Він закривав повністю все тіло. За характеристиками костюм захищав, навіть якщо у тебе в руках розірветься граната. Руки може пошкодити, але людина залишиться живою. В такому костюмі є все: і режим вентиляції, і ліхтарик на шоломі, і мікрофон. Але він дуже дорогий, зодягають його міліціянти лише в екстремальних випадках.

Мацьківський отримав проникаючі осколкові поранення черевної порожнини, Тигипко зазнав контузії. Тут же з ношами підбігли медпрацівники «швидкої» допомоги. Вони по черзі винесли поранених і негайно доставили їх до міської лікарні № 2.

Януара Кнутова осколками не зачепило, а ось Аркадія Абламонова, який кидав гранату, поранило у ліве плече та стегно. Правоохоронці їм обом накинули на зап'ястя рук кайданки. Коли виходили на подвір'я, бандюки глипали спідлоб'я, зелені очі оскаженіло горіли ненавистю, бліді обличчя нервово шарпалися. Вони чудово усвідомлювали, чим закінчується двобій з міліцією.

– Товариші, зараз проведемо обшук! – розпорядився Стоколос.

На допомогу понятим прийшли сусіди – молодий чоловік Рустам і вже в літах Іван Григорович. Останній поцікавився, мовляв, вибухів більше не буде?

Богдан Стоколос усміхнувся: звичайно, ні. Найстрашніше позаду. Правоохоронці одразу знайшли склад зброї. Він хоч і був невеличкий, проте у житловому приміщенні становив собою небезпеку. Експерт-криміналіст старший лейтенант міліції Володимир Богатирьов, оглянувши автомат, мовив: – Прошу занести до протоколу: автомат Калашникова АКС-74 У, калібру 5.45 із глушником і три споряджені магазини. Гранати ручні, протипіхотні. Уражають осколки, ударна хвиля, або кумулятивний струмінь.

Потім черга дійшла до золотих прикрас – ланцюжки з хрестиком, кулони, печатки, обручки, був навіть один злиток золота. Купюри – долари, євро, гривні підрахували, записали номери.

– А тепер прошу підписати протоколи обшуку, – Богдан Стоколос звернувся до понятих і додав: – Зауважень не буде?

– Звичайно, ні, – полегшено мовили поняті, – все чітко і професійно. Ми гадали тут роботи на півдня.

– Роботи не особливо, а ось строк тягне років на п'ятнадцять, – іронічно додав Богдан Стоколос.

2017

ДОМАШНЮ АДРЕСУ НАПИСАВ КРОВ'Ю

Брати-близнята Микита та Іван Шувалови були дуже між собою схожі. Обидва майже однакового зросту, мали короткі товсті ноги, вилицюваті обличчя з роздвоєними підборіддями, схожими на бульби, приплюснутими носами. Від раптового хвилювання несподівано змінювалися їхні обличчя – ставали блідими, немов крейда, й нервовими.

З-під кошлатих темно-гнідих брів затуманеним поглядом воронячі очі дивилися зизом. Коли щось не по їхньому, брати одразу копилили губи і скаженіли до нестямності.

До школи ходили через пень-колоду – ледь закінчили. Коли отримали свідоцтва, вчителі хором полегшено зітхнули: більше мучитися з ними сил би не вистачило. Микита, той хоч одслужив армію. Івана не взяли – видали «білий» білет. Мав гандж – у підлітковому віці, коли заготовляв у лісі дрова, колодою прищемило ногу. Так і залишився кульгавим на все життя. У його характері серед багатьох негативних рис мав одну з найганебніших – потяг до крадіжок. Було зайде до універмагу, аби приміряти светр чи штани, зодягне, а потім, не розрахувавшись, приспішить до виходу. Так траплялося кілька разів, заки працівники універмагу не впіймали його на гарячому, і не передали правоохоронним органам. Ті повісили на нього «всіх собак» – те, що крав і чого не брав. Поки старший брат Микита служив в армії, менший Іван мотав строк. А коли звільнилися, закон почали порушувати вдвох. Воно так наче було охотніше.

Цього разу Микита та Іван опинилися в Мені. Розбійний наліт здійснили на вісімдесятилітню пенсіонерку – зв'язали за спиною руки, заткнули рот ганчіркою – аби не кричала. Самі почали нишпорити в оселі. Перебрали всю білизну в шафі, перемацали посуд в серванті, перерили все в кухонному столику – нашкребли дві сотні.

– Бабо, давай гроші! – Микита бив кулаками в груди.

– Та які в мене, дітки, гроші? Живу від пенсії до пенсії.

– Бабо, не бреши! Сам бачив, як на базарі торгувала самогонкою! – піддавав жару Іван.

Баба Наталка спочатку віднікувалася, та зрештою не стрималася – почала плакати. Сльози струмками текли по її зморшкуватому обличчю.

– Скажи спасибі, що ми тебе живою залишаємо! – вигукнув один з них.

– Заявиш ментам, під землею знайдемо! – додав інший.

Роздивилися – пожива аж занадто скромна. Та й справді, що зі

старої візьмеш. Все, що відібрали, одразу й пропили в генделику. До Черняхівська добиратися було нізащо – хоч вирушай в дорогу одинадцятим номером.

– Що за проблеми! – вигукнув Микита. – Давай зупинимо будь-яку автівку. Приставимо ножа до горла і скажемо: «Вези нас у Черняхівськ! Не повезеш – ніж у серце. Куди він дінеться – одразу в штани накладе».

Чекати довго не довелося. За якийсь час біля них пригальмувала автівка Daewoo Lanos.

Це було приватне таксі з шашечками на даху. Керманив його Григорій Дуб.

II

На військовій службі Григорію довелося мати справу з агресивними хімікатами. Молодий, дужий організм особливо на них не реагував. Демобілізувавшись, повернувся додому, одружився. На автотранспортному підприємстві влаштувався водієм на міжміський автобус. Спочатку їздив по області, потім і на Україну вийшов. Хоч світу побачив. На заробіток не скаржився – реконструював будинок, незабаром придбав беушну іномарку. Та з часом відчув: справа з агресивними хімікатами безслідно не минула. З кожним відірваним листком календаря здоров'я почало погіршуватися: спочатку починало пекти в очах та носі, докучав нежить, якого в нього зроду-звіку не було. Потім почали чесатися і запалюватися повіки. В очах таке відчуття – буцім хто пожбурив пригорщу піску. Деякий час терпів, може, пройде. Та з часом, коли терпіти стало не сила, пішов до медпрацівників. Ті уважно обстежили і встановили діагноз: алергічний кон'юнктивіт. Призначали якісь краплі, але все безрезультатно. Хвороба прогресувала – довелося навіть розрахуватися на роботі. За такого стану здоров'я вирушати в далекі рейси не став, та й лікарі радили змінити місце роботи.

У цей час трапилися на очі краплі «Оковирін» – вичитав у якійсь рекламній газеті. Пропонували заїжджі медики. Завітав на виставку-продаж, повідав про своє горе, придбав для профілактичного курсу дві упаковки. Почав вживати. Після першого курсу різь в очах зменшилася, зникли плями і мушки перед очима, нормалізувався тиск. Після другого – зір майже повністю відновився. Диво-краплі повернули Григорію Дубу здоров'я і впевненість у своїх силах. Повернулося бажання і далі жити повнокровним життям. Щоправда, за кермо автобуса більше не сів, а ось таксувати в приватному порядку розпочав – водійське посвідчення мав на руках, а досвіду керування автомобілем – йому не позичати. На даху власної автівки прикріпив символ таксі – візерунок у вигляді шашечок. Придбав лічильник і встановив в салоні. Його водії

ще називали «таксометр». Щоправда, не все ладилося, та на допомогу йому щоразу приходили досвідчені колеги по роботі. З ними можна було не лише порадитись, а й отримати відповідну консультацію.

Замовлень було багато – хоч відбавляй. Бублик керма доводилося крутити з раннього ранку і не лише до пізнього вечора, інколи й до самої ночі. Між іншим, Григорію Дубу подобалося працювати вночі – цієї пори, як правило, на дорогах було менше автомобільного транспорту. Швидкість можна було розвинути до максимальної.

З часом подорожчав проїзд. І не раз. Проте замовлень не зменшувалося. Мав постійних клієнтів – одного відвезти, іншого привезти. Телефонували йому мало не щодня. А у вихідні та святкові дні, чи під час негоди замовлень збільшувалося удвічі. До кожного пасажира, яким би він не був – молодий, середнього, чи похилого віку, з тонким, чи товстим гаманцем, Григорій ставився, як до рідної людини. Спізнавши доброту, вони запам'ятовували його назавше. Замовляючи таксомотор, чекали саме на приїзд свого улюбленого таксиста. Він розумів і добре усвідомлював: крім того, що упевнено крутити кермо, таксистові ще потрібно бути тонким психологом, мати залізні нерви і максимальну витримку. Пасажири траплялися всякі: надміру веселі і сумні, мовчазні і балакучі, тверезі і під градусом. Григорій з розумінням ставився до кожного з них. Один раз було підтримає розмову, а іншого разу доведеться й промовчати. Хоч за характером він був більше комунікабельний.

Ось і зараз Григорій Дуб отримав замовлення – відвезти двох пасажирів до Сосниці. Їхати, то й їхати. Дорога – знайома. Сотні разів їздив нею на автобусі на батьківщину Олександра Довженка. Під'їхав до п'ятиповерхового викладеного з червоної цегли житлового будинку. Біля нього з валізами в руках вже переминалися на ногах два пасажири. Обидва кремезні, чубаті, один ретельно поголений, інший – з мефістофельською борідкою.

– Сосниця? Сідайте! – Григорій Дуб відчинив дверцята і жестом десниці запросив до салону.

– Дякуємо! – мовили навперебій пасажири. – Тільки до Сосниці.

– І без зупинок, – додав один з них. – Ми – в цейтноті. Дуже поспішаємо.

– Назад повертаєтеся завтра? – не стримався таксист.

– А це вже як нас приймуть. Гарно – залишемося на тиждень.

– О-о-о, ні. Мій брат жартує, звичайно. У мене на суботу квиток до Варшави.

– То ви з самої Польщі?

– З самої. Я мешкаю під Краковом. Чули таке місто?

– А чому б і ні, – радо пожвавився таксист, – я два роки служив у Польщі. А ви давно там мешкаєте?

– Заїхав туди років з десять тому, – продовжував пасажир. – Саме у нас, в Черняхівську, роботи не було, поїхав зі своїм приятелем на заробітки. Мій товариш через місяць удрав, а я опинився під Краковом у одного заможного господаря, по їхньому сказати, в пана. У того був великий сад – понад двадцять гектарів. Саме був час збирати плоди. Я за освітою плодоовочівник. Колись закінчив сільськогосподарський технікум. Отут мої знання і пригодилися. Я так сподобався панові, що яблука позбирали, а він мене відпускати не збирається. Так і залишився у нього. Згодом одружився на його доньці Юзефі. І не шкодую.

– Тепер і ви стали паном? – усміхнувся таксист.

– А, звісно, що пан. Зроду-звіку не думав і не гадав: своє щастя знайду в Польщі. Коли починаю думати: щоб я робив в Україні – горобцям дулі давав, якби тут залишився, – мене проймає дрож.

Отак за розмовами та жартами не зчулися як і до Мени доїхали. А звідти до Сосниці уже рукою подати. Приїхали, розрахувалися. Пасажири по черзі потиснули таксистові руку, побажали щасливої дороги.

На зворотньому шляху пасажирів особливо чекати не довелося. Вони знайшлися одразу. Це були люди похилого віку – дідусь і бабуся. Їхали до Мени і везли с собою здоровенного собацюру.

– Він у вас не кусається? – напівсерйозно, напівжартома запитав таксист.

– Та ні! Що ви? – в один голос вигукнули дід з бабою.

– То він на вигляд такий, – уточнила старенька, – а насправді ласкавий, немов дитина.

– Тоді ми посадимо його на передньому сидінні, а ви сідайте позаду, – розпорядився водій.

Потім Григорій увімкнув радіо. Старенькі почали одразу дрімати, а пес всю дорогу не зімкнув очей – слухав пісні.

– Так, Мена. Вам куди? – таксист зупинив автівку.

– Це центр міста?

– Так, центр.

– Тоді нам час вставати, – дід завовтузився на місці.

Водій хутенько вийшов з кабіни, відчинив дверцята:

– Прошу!

У Мені до Черняхівська пасажирів не було. А ось на виїзді з містечка світло фар вихопило двох чоловіків. Один тримався ще нічого, а другому – був кульгавий – стояти було кепсько. Григорій Дуб похитав головою: «Отакий хворий. Куди ж ти проти ночі зібрався? Гаразд, я підвезу».

Обидва пасажири, не подякувавши і не привітавшись, гепнулись на заднє сидіння. «Якщо так кожний сідатиме, то сидіння надовго не стачить», – подумав таксист, але промовчав.

За хвилину, той, що сидів позаду справа, мовив: «Щось у вас так тихо, немов у похоронному бюро. – Може б, радіо включили».

– Радіо, це можна! – усміхнувся водій. – Я, правда, його тільки виключив. Оце всю дорогу грало.

Клацнув тумблер, рукоятка наладки гайнула то вліво, то вправо і ось уже в салоні залунав дзвінкий голос київської співачки Алли Кудлай – передавали концерт на замовлення.

– Наша співачка, ніжинська! – радо всміхнувся Григорій Дуб. – Як тільки гарно співає. Пам'ятаю, колись я таксував у Києві. Їду по Володимирській, зупиняє мене така чарівна жінка. Ну, думаю, де я її бачив? Відчиняю дверцята, вона мене обдає ніжною усмішкою і так благає: «Я, – каже, – артистка Алла Кудлай. – Запізнююся на концерт. Через десять хвилин маю виступати в Палаці культури. Довезіть, будь ласка». Воно там і їхати було недалеко, а для неї ж кожна хвилина дорога. Привіз я її, вона гаманець розстібає, сотню гривень дістає. А я такий радий, що велику людину привіз, вірте, жодної копійки не взяв.

– Зробіть ще одне хороше діло, – мовив пасажир, який сидів за спиною Григорія, – мені так забандюрилося до вітру. Напилися здуру того пива. Зупиніть на хвилинку.

– О-о-о, це можна, – таксист зменшив швидкість і почав керманити автівку до узбіччя.

У цей час Микита дістав з кишені саморобну фінку і полоснув таксиста по шиї. Григорій Дуб відчув: щось гаряче запекло.

– Ах ти ж гад! – таксист зупинив автівку, захрипів і, відчинивши дверцята, випав з кабіни.

– Дорізати його, чи що? – Микита спитав «поради» у Івана.

– Йому й цього досить. Сам дійде, – «порадив» Іван.

Микита сів за кермо і наддав швидкості. За вікнами автівки тільки змигували чорні стволи тополь. Уже добре стемніло і траса була вільною. На спідометрі червона стрілка злегенька хилиталася на позначці «100».

Якусь мить Григорій Дуб лежав незворушно, та потім, переборюючи біль, дістав носову хустину, перев'язав рану на шиї, злегенька зіп'явшись на ноги, почвалав до крайньої оселі, в якій так яскраво горіло світло. З горем-пополам дістався будинку. Намагався говорити, але з горла вилітали хрипкі уривчасті звуки. Тоді закривавленим пальцем почав шкрябати по віконному склу.

– Хто там? – гайнула занавіска.

Таксист знову щось намагався сказати, але жодного слова мовити так і не зміг. Залишалося лише шкрябати пальцем.

– Я одинока жінка, – долинуло з оселі. – Уже пізно. О такій порі до хати нікого не впускаю. Ідіть до сусідів, там повно людей.

Сказала, а самій погано зробилося на душі. Чому ти так повелася з людиною? А може, їй недобре, може, вона у тебе благає допомоги. І саме від тебе залежить – жити їй, чи померти. І тут баба Соня подумала: та в неї ж лампочка на подвір'ї є, як вона про неї забула. Аби краще роздивитися, світло у хаті вимкнула, а на подвір'ї увімкнула. Бачить, біля вікна стоїть ледь не впаде, чоловік, рукою тримається за закривавлене горло. Де тут у старенької і хоробрість взялася! Убігла у сіни, відсунула засув:

– Заходь, добрий чоловіче!

Таксист Григорій Дуб, як тільки переступив поріг світлиці, так і впав на дерев'яну підлогу. Говорити не міг. Палець вмокав у кров, неначе в чорнильницю і писав на підлозі. Баба Соня слідом читала: «Я таксист», «Черняхівськ», «мене поранили», зазначив номер автівки. І підпис «Григорій».

Баба Соня тремтячими руками взяла телефон і на диску почала набирати цифри. Вона так хвилювалася і поспішала, що окремі цифри набирала по два рази. Зрештою, трохи заспокоїлася і по черзі викликала швидку медичну допомогу і міліцію.

– Ви народилися в сорочці, – надавши медичну допомогу потерпілому, мовив лікар Василь Загорулько. – Лезо пройшло в кількох міліметрах від сонної артерії.

Як тільки медики повезли потерпілого до лікарні, прибули міліціянти. Отримавши від баби Соні необхідну інформацію, вони по рації зв'язалися з правоохоронцями обласного центру. Негайно було введено план «Перехоплення».

III

Викрадена іномарка, якою керманили розбійники, шалено мчала вперед. Ось змигнули яскраві вогні Черняхівська. Раптом, на крутому повороті, Микита Шувалов не справився з управлінням. Його різко занесло вправо й іномарка збила велосипедиста. Втікачі, не надавши допомоги, і навіть не зупинившись, помчали далі.

У цей час подружжя Миронюків – Неля й Вячеслав поверталися з обласного музично-драматичного театру. Крім них на вулиці не було нікого. Вони й були свідками дорожньо-транспортної пригоди. Одразу по мобільному зателефонували черговому міського відділу міліції, зазначили номер автівки, що збила велосипедиста.

Потерпілого таксиста, якого привезли до районної лікарні, одразу оглянули досвідчені фахівці – промили і перев'язали рану. Говорити потерпілому поки було дуже важко. Лікарі дозволи дати інформацію працівникам міліції лише в письмовій формі. Йому подали ручку і папір. Таксист написав вихідні дані: прізвище, ім'я, місце проживання. А ще він зазначив дуже важливу ознаку: на правій іклі одного з нападників зблискувала металева фікса. Другий – на ліву ногу накульгував.

Черняхівські детективи, переглянувши базу даних, відтак уже ніскілечки не сумнівалися: це – брати Шувалови. Їм вдалося нічної пори у сутемряві проїхати непоміченими об'їздним шляхом, обхитрити план «Перехоплення» і дістатися дому.

Коли інспектор карного розшуку в особливо важливих справах капітан міліції Богдан Стоколос та експерт-криміналіст старший лейтенант міліції Володимир Богатирьов пізньої ночі прибули на вулицю Глібова, 35, на якій мешкали брати Шувалови, нападники вже були вдома. Правоохоронці вільно зайшли на подвір'я – хвіртка була не на замку. Посеред двору на дерев'яних колодах стояла вкрадена іномарка Daewoo Lanos. Колеса познімали – автівку готували на завтрашній авторинок. Володимир Богатирьов оглянув машину – двигун ще не встиг навіть охолонути. Повернув ключ запалення – мотор запрацював. Правий бік бампера був відірваний – ним смертельно зачепили велосипедиста. На місці заднього сидіння експерт-криміналіст виявив злегка закривавлену саморобну фінку – такі таємно виробляли на радіоприладному заводі. Саме нею Шувалови і полоснули по шиї таксиста. Детективи уже не сумнівалися: шлях нападників і вбивць закінчується саме тут. Залишалося брати їх ще «тепленькими». Богдан Стоколос різко підійшов до вікна, зібравши пальці в кулак, гучно постукав у шибку.

– Хто там? – після деякої мовчанки у вікні спочатку змигнула блакитна фіранка, потім з'явилося бородате обличчя.

– Міліція. Карний розшук. Відчиніть!

У коридорі хтось довго брязкав ключами, певне, у пітьмі ніяк не міг влучити у дірочку. Зрештою, світло спалахнуло, двері відчинилися.

– Тут мешкають Микита та Іван Шувалови? – уточнив Стоколос.

– Так, – мовив дідусь. – Це мої сини. Але вони щойно заснули.

Коли правоохоронці зайшли до будинку, батько ніби виправдовувався: – Я ж кажу: вони їздили в Мену, купили машину на продаж. Тільки що пригнали. Повечеряли і вклалися спати. Казали, так стомилися. Може, нехай би відпочили, ви б завтра до них приїхали.

«Знав би ти, батьку, чим займаються твої синки, ти б не такої заспівав», – подумав Стоколос, але мовив інакше:

– Завтра буде новий день і будуть нові проблеми, за скоєне потрібно відповідати уже сьогодні. Будіть негайно!

Батько кинувся будити. Спочатку одного, потім іншого, зрештою, будив обох водночас.

Що в Мені випили, що вдома добавили – пізніше в їхній крові медики виявлять два проміле алкоголю – просиналися важко. Зрештою, обидва розлупалися. Розплющивши очі, почали терти кулаками.

– Тату, в чому справа? – мовив один з них, – ми ж тільки поснули. Ще й сон такий гарний приснився.

Стоколос з Богатирьовим двозначно переглянулися: в роті одного з двох нападників зблиснула металева фікса. Та, яку запам'ятав потерпілий таксист.

– Встали дружно. По команді! Раз-два! – Богдан Стоколос пред'явив посвідчення в розгорнутому вигляді. – Міліція. Карний розшук. Ви підозрюєтеся у нанесенні тяжких поранень таксистові Григорію Дубу, заволодінні його транспортним засобом, нанесенню смертельної травми велосипедистові.

Шувалови були настільки вражені оперативністю працівників міліції, що вони дійсно, немов по команді, дружно підвелися.

– Порушивши правила безпеки дорожнього руху, – продовжував Богдан Стоколос, – ви збили на смерть начальника Черняхівського районного сектора Управління держслужби з надзвичайних ситуацій Юхима Судаченка, підполковника, батька двох дітей. Ви – заарештовані. Руки витягнули вперед! – на зап'ястях дзенькнули кайданки.

Батько нараз побілів, правою рукою схопився за серце і важко опустився на стілець.

2017

ЕКСТРАСЕНС «ЗНІМАЄ ПОРЧУ»

I

Начальник карного розшуку обласного управління внутрішніх справ підполковник Арсірій запросив до себе інспектора карного розшуку в особливо важливих справах капітана міліції Богдана Стоколоса. Підполковник не став ходити біля теми довкруж, одразу розпочав прямим текстом:

– У Києві тиждень тому зникло молоде подружжя – Ярина і Валентин Хомазюки. Рідні забили на сполох, мовляв, нічого подібного з ними ніколи не було – мобільний не відповідає, на роботі немає, в квартирі, яку вони винаймали на Оболоні, – також. У Києві на Подолі мешкає рідна сестра зниклої – Соломія. Востаннє вони вели перемовини тиждень тому. Київські міліціянти вирахували: Ярина під час роз-

мови перебувала в Черняхівській області. Більше по мобільному вони не зв'язувалися.

– Отак значить… – роздумливо мовив Стоколос.

– Отак, – піддакнув Арсірій, – але слідчі дії будемо розпочинати з Києва. Ви готовий сьогодні відбути у відрядження?

– Я, як піонер, – усміхнувся Богдан Михайлович, – завжди готовий.

– У такому разі оформляйте відрядження і виїжджайте. Щасливої дороги!

Електричка, вдаряючись напівовальним лобом об пругкий вітер, нестримно мчала вперед. За ретельно вимитим вікном змигували села і містечка. Ніжин… Носівка… Бобровиця… Десь обіч залишилося маленьке село Бобрик, яке навіть не значилося на географічній карті місцевого значення, але було знане на всю Європу. На початку двадцятого століття в сільського багатія Шила, якого під час громадянської війни розстріляли комуняки, народився син Петро. Коли виріс, опанував фах бухгалтера. На диво, був «кмітливий і метикуватий», де б не працював – всюди крав гроші. Щоправда, так просто це йому з рук не сходило – тричі сидів у сталінських таборах. І тричі втікав. За останньою втечею підробив собі документи на прізвище Таврін. Під ним і призвали до лав Червоної Армії. Коли Шило-Таврін командував кулеметною ротою, хтось з бійців упізнав у ньому рецидивіста. Довелося втікати до німців. Спочатку був провокатором по таборах. Згодом познайомився з великими німецькими чинами, йому тиснув ручку навіть улюбленець Гітлера – Отто Скорцені.

Потім Петро Шило два роки навчався в команді «Русланд-Норд» та на курсах особливого призначення «Оранієнбург». Після навчання отримав бойове завдання: пробратися у Москву і вбити Йосипа Сталіна. З ним відбула й секретар особового відділу дивізії молодший лейтенант Лідія Шилова. Послужний список Петра Шила був більше, ніж вагомий: Герой Радянського Союзу, кавалер двох орденів Леніна, двох – Червоного Прапора, Олександра Невського, Червоної Зірки. З ним була спецзброя для вбивства вождя – найпотужніша радіовибухівка, велика кількість пістолетів, рація і шифри, документи на всі випадки – паспорти, службові посвідчення, білети на відпустку та відрядження, свідчення про поранення, дипломи вузів, права водія, 120 печаток і державних штампів, військових, партійних та інших організацій, навіть факсіміле самого Голови Президії Верховної Ради СРСР.

Та не допомогло ніщо – біля першого ж шлагбауму обох кілерів заарештували. Потрапивши до справжнього «Смершу» Петро Шило дуже перелякався і відразу розколовся. До 1952 року він працював на радянську контррозвідку.

II

Богдан Стоколос плавно натиснув кнопку і ліфт безшумно поніс його на десятий поверх. «Що значить, столиця», – подумав про себе слідчий, – скрізь чисто, акуратно. Видно, люди бережуть комунальне добро, певне, серед жителів будинку підібрався контингент інтелектуалів. Це не те, що в їхніх Масанах. Будинок, в якому деякий час поселився Богдан Михайлович, по суті, ще новий, але над ним так поглумилися, що й заходити страшно. Вікна повибивані, взимку протяги снують, можна простудитися. Стіни пообписувані впритул до непристойностей, кнопки у кабінах ліфтів випалені сірниками… Та ось ліфт, уповільнивши рух, зупинився, двері відчинилися. На табличці значилось: 80. Саме ця квартира була й потрібна інспектору. Натиснув кнопку. Двері відчинила пишногруда брюнетка з чітко окресленою лебединою шиєю, трохи сором'язлива й манірна. Оперативник пред'явив посвідчення:

– Капітан міліції Стоколос. Карний розшук.

– О-о-о, нарешті! – вихопилося в жінки. – Ми давно на вас чекаємо. Заходьте, – відступила крок, даючи дорогу. – Я сестра зниклої Ярини. Звати мене Соломія.

– Розкажіть все, що ви знаєте у справі зникнення родини Хомазюків, – детектив відкрив товстий зшиток и приготувався все записувати.

– Я вже вам представилась: Соломія – старша сестра Ярини. Ми народилися і виросли в Луцьку. Хоч і обласний центр, та місто за обсягами невелике, роботи особливої для нас не було і ми поїхали до Києва. Спочатку першою до столиці прибула я, а вже потім Ярина. Обом нам пощастило. Я знайшла собі хорошу роботу, вийшла заміж за киянина. Ярині також пощастило. Влаштувалася офіціанткою в ресторані – принаймні, двічі на день можна безкоштовно поїсти. Заробіток, як для нас провінціалок, був непоганий, а інколи щедрі бізнесмени з тугими гаманцями обдарювали «чайовими». Згодом Ярина вийшла заміж. Чоловік, хоч і не киянин, уродженець Хмельницького, але трапився вихований, доброчесний і порядний. Жили душа в душу. Гроші не тринькали, збирали. У перспективі планували купити квартиру. Усе було добре, не було одного – Всевишній не дав діток. П'ять років прожили і Яринка жодного разу не завагітніла. У яких тільки лікарнях і клініках вони не лікувалися, все марно… Хтось порадив звернутися до бабок, аби пошептали. Та, чи їздили вони до них – не знаю, а неправду говорити не буду. Спілкувалися ми з допомогою мобільного. У нас один оператор МТС, бувало, що й по півгодини розмовляли. Але останнім часом моя сестричка зробилася дратівлива, збуджена, нервова, вона ніби збиралася мені про щось розповісти, та все не зважу-

валася. А я не хотіла лізти в душу. Тиждень тому я їй зателефонувала, вона мовила кілька фраз, а потім заявляє: «Ти знаєш, Соломіє, я така стомлена, що говорити просто сил немає. Давай поспілкуємось іншим разом. Я тобі про все, про все розповім». Після цієї розмови обидва телефони – Ярини й Валентина вимкнулися, а вранці наступного дня вони обоє не вийшли на роботу. Зв'язок було втрачено. Ніколи нічого подібного з ними не траплялося, таке було вперше. Ми з чоловіком вирішили самостійно розпочати пошуки – розмістили оголошення в інтернеті з надією, може, відгукнуться. І вони відгукнулися, але після кількох фраз розмова знову обірвалася. Тоді ми звернулися за допомогою до міліції. Ті зафіксували: дзвінок був з Черняхівської області.

– У вас випадково немає зайвої фотокартки подружжя?

– Та чому ж, є, – Соломія дістала з шухляди фотоальбом, – ось фотокартка місячної давності. Візьміть, будь ласка.

З світлини на Богдана Стоколоса дивилася жінка-білявка приємної зовнішності з сонцебризною усмішкою на вустах і ямками на щоках, у Валентина ямка виднілася на широкому вольовому підборідді.

– За фотознімок велике спасибі. Скажіть, а у вас випадково немає адреси квартири, яку вони винаймали?

– Адреса у мене ось тут, – Соломія сумно усміхнулася, приклавши пальці до голови. – Записуйте. Тільки я боюся, що так може трапитися, приїдете, а квартира на замку.

– То нічого, – прояснив ситуацію детектив. – Поговоримо з сусідами. У них достеменно буде якась інформація.

III

На щастя, Богдану Стоколосу посміхнулась вдача. На його дзвінок двері відчинила середніх років жінка з каштановим волоссям у світлих окулярах.

– Карний розшук. Інспектор Богдан Стоколос, – детектив пред'явив посвідчення.

– Ой, заходьте, – схвильовано мовила жінка і додала: – Я так боюся цієї міліції – у мене аж литки затремтіли. Це вже десь щось трапилося?

– Так, трапилося, – піддакнув Богдан Стоколос, – зникли ваші квартиранти.

– Як зникли? – збентежено мовила жінка. – Куди ж вони поділися? Кажіть, вони живі, чи ні?

– Оце питання ми зараз і намагаємося розв'язати. Вони у вас давно квартиру винаймають? Що ви про них можете розповісти.

– А що я скажу: люди хороші. І він, і вона. Чесні, порядні, гроші

платять справно день у день. Тільки сьогодні казус вийшов. Я прийшла за грошима, а їх вдома немає. У нас з ними така домовленість, якщо вдома не буде, гроші залишають у кришталевій вазі. Я заглянула туди – порожньо. Це в мене таке вперше. Я обдивилася квартиру: ніби все на місці. Паспорти, одяг, взуття. Таке враження, ніби вони щойно кудись вийшли і ось-ось мають повернутися. На дзвінки не відповідають, сиділа чекала на них. А тут – ви…

– У вас з ними не було ніяких потаємних розмов?

– Скажу по секрету: була розмова про безплідність. Я вже не знаю, хто з них винен. Тільки ось п'ять років прожили у шлюбі, а діток немає. Вони й лікувалися та нічого не допомогло. Ніби хтось на них наслав «порчу». «Ви, Михайлівно, не знаєте таких бабок, – зверталися до мене, – які б зняли з нас це прокляття»?

– І що ви їм сказали?

– Та що б я сказала. Не знаю, кажу. А якби й знала, то ніколи б вам не дала адреси. Шарлатани – ці бабаки. Гроші видурять, а толку ніякого. Через місяць прийшла до них за грошима, а вони такі раді, усміхнені. Знайшли, кажуть, таку людину, що з нас «порчу» зніме. Правда, це не бабка, а молодий чоловік. Я поцікавилася, мовляв, де він мешкає, у Києві? «Та ні, – кажуть, – у Черняхівській області. Є таке село Шаболтасівка. Приймає по вівторках, четвергах і суботах». Збиралися їхати. Тепер, бач, немає. Може, в аварію якусь потрапили. Зараз транспорту того стільки розвелося. Літають, мов навіжені. А, може… – хазяйка похитала головою і замовкла.

IV

Прибувши до Шаболтасівки, Богдан Стоколос з'ясував: дійсно, в оселі Надії Цапенко приймав хворих народний цілитель Ігор. З'явився він три місяці тому, його в селі називали Ігор Чорний. Оселю, в якій мешкала Надія, детектив відшукав без особливих труднощів. Біла, обмазана вапном хата, стояла на околиці села супроти цвинтаря. Майже все подвір'я полум'яніло у квітах – саме цвіли троянди і лілеї. Праворуч, у глибині саду стояв невеличкий будинок критий шифером з коридором і дверима по центру.

– Це літня кухня, – сіроока господиня показала поглядом на невеличкий будинок. – У ньому мешкав і приймав хворих екстрасенс Ігор Чорний.

– Чорний – це псевдонім? Скажіть, а яким було його справжнє прізвище?

– За паспортом він Кушнір Ігор В'ячеславович, родом ніби з Бобрика, це під Ніжином. Яка в нього освіта і спеціальність не цікавилася. Для мене аби він справно платив гроші.

– Скажіть, як він вийшов на вас?

– Його попросила пустити пожити мамина подруга – вчителька з Галайбино. Казала, він дуже хороша людина. Ми пустили його в літню кухню, але він там не жив, а приймав час від часу своїх клієнтів. Обряди якісь проводив. Інколи приїжджав раз на місяць, а іншим разом – кожного тижня.

– Сьогодні – четвер, прийомний день. Скажіть, чому він не приймає?

– Ігор В'ячеславович просив передати всім, хто приїде до нього на прийом: місяць не буде. Він поїхав до Трускавця на мінеральні води. В санаторії «Весна» ганяє камінчики в нирках.

– Виходить, що й екстрасенси лікуються, – іронічно усміхнувся Богдан Стоколос.

– Лікуються, – мовила Надія Цапенко і на повному серйозі додала, – всі ми ходимо під Богом. Не знаємо, що з нами буде завтра.

– Ще питання, так би мовити, на «засипку». У вас лікувалося подружжя Хомазюків з Києва?

– Я не знаю, хто то були: Хомазюки чи Гомазюки, але люди з Києва до нього приїздили.

– Ось ці люди лікувалися? – Богдан Стоколос дістав з теки фотокартку.

– Отак би зразу й сказали. Це Ярина і Валік. Кілька разів до нього приїжджали. А хиба що, киян не можна було лікувати?

– Не лише можна, Надіє Митрофанівно, а й потрібно. Тільки вбивати не можна. За нашими даними Ярини і Валентина Хомазюків уже немає на цьому світі, а у вбивстві підозрюється народний цілитель Ігор В'ячеславович Кушнір. Ми вимушені у вашій оселі зробити обшук. Ось санкція прокурора. Для встановлення істини ми шукаємо знаряддя злочину. У нас є достатньо даних, що саме в літній кухні творив свої темні справи закоренілий злочинець. Надіє Митрофанівно, я прошу попередьте своїх рідних: під час обшуку не заходити в приміщення, не спілкуватися з іншими особами. В противному разі ми будемо змушені залучати до проведення обшуку працівників внутрішніх справ. Зрозуміло?

– Так, – кивком голови погодилася Надія Цапенко.

– Поняті, – звернувся він до двох депутатів сільської Ради, які стояли обіч і терпляче чекали, – прошу заходити.

Коли відчинили двері літньої кухні, в обличчя вдарив кислий запах – у грубці господиня варила страву козі, курям та поросяті. В іншій кімнаті стояло металеве ліжко, на ньому лежав товстий матрац, поряд – невеличкий столик. На стінах, обклеєних шпалерами, висіли чотири

ікони та розп'яття. Під столом на поличках лежало багато церковних книжок, амулети, ритуальні предмети. «Певне з їхньою допомогою екстрасенс проводив «сеанси», – гадкував Стоколос.

У кутку погляд слідчого вихопив копаницю, сокиру, на підлозі лежав ніж з широким сталевим лезом.

– Це вже серйозно, – детектив по черзі оглядав предмети.

На що звернув увагу Стоколос, це те, що вони були ретельно вимиті – жодної пляминки крові, жодної грудочки землі. Не інакше, як Надія Митрофанівна постаралася. Невже і вона була причетна до вбивства? А якщо конкретно і безпосередньо не вбивала, то була співучасницею злочину. Це вже достеменно.

– Сокиру, лопату і ніж ми змушені вилучити, – розпорядився слідчий. Дістав з полиці релігійні, окультні книги й почав гортати, – скажіть, Надіє Митрофанівно, це все ваші, чи екстрасенса?

– Звичайно, мої! – вигукнула Надія Цапенко. – Я – людина віруюча. Років з п'ять тому співала в церковному хорі. Коли батюшка виїжджав у турне по монастирях, то й мене брав з собою. Каюся, але з часом мене лихий попутав – несподівано для себе я захопилася магією і від церкви віддалилася. Проте за давньою звичкою сельчани кликали мене читати молитви над померлими. Намагалася я і ворожити. Можливо, не всім допомагала – тут треба вірити, а деякі клієнти іронічно насміхалися. Від жителів сусідніх сіл відбою не було.

– Скажіть, Надіє Митрофанівно, як оплачувалася праця Ігоря Кушніра?

– За один сеанс подружжя Хомазюків платило по сто доларів мені та Ігорю Кушніру.

– Скільки разів вони приїжджали?

– Разів з п'ять, а може, й шість.

– Тобто, з часом, подружжя Хомазюків прийшло до думки: викинуто на вітер тисячу американських доларів, а результату – ніякого. Природна річ, вони обурювалися, прохали повернути витрачені кошти. Звичайно, повертати гроші екстрасенс не збирався, отож було вирішено: вбити!

– Так, – на очі Надії Цапенко набігли сльози, нижня губа затремтіла.

– Тепер ми підійшли до головного: хто вбивав – ви, чи Ігор Кушнір?

– Я не вбивала… не вбивала! – з очей Надії зливою бризнули сльози. – Не винна я… не винна. То все він, Ігор! – перейшла на істеричний плач жінка.

– О-о-о, а ось істерики нам не треба. Заспокойтесь, – Богдан Стоколос налив води у гранчасту склянку, подав Надії.

Цокаючи зубами об скло, жадібними ковтками Надія Цапенко випила повну склянку, поставила на стіл.

– Дякую. Що ви питали?

– Де він їх вбивав? Тут?

– Ні. О дванадцятій годині ночі водив на подвір'я свиноферми – там зарані викопав яму. Казав: «порчу» треба виганяти опівночі за межами села. Спочатку відвів туди чоловіка, там убив і скинув у яму, а потім прийшов за жінкою. Так же і її порішив.

– Товариші поняті, – Богдан Стоколос звернувся до двох депутатів, – зараз ми підемо на подвір'я свиноферми. Надія Цапенко покаже місце поховання київського подружжя.

Іти далеко не довелося. Подолавши якусь сотню метрів підозрювана привела оперативників на закинуте подвір'я.

– Ось тут, – Надія показала затуманеним поглядом на свіжий горбик землі, який гороїжився неподалік паркану.

Невзабарі оперативники відкопали два трупи – чоловіка і дружини. Експерт-криміналіст старший лейтенант міліції Володимир Богатирьов у загиблого Валентина Хомазюка нарахував шість проникаючих колото-різаних ран у грудну клітину, а в Ярини – п'ять. Обличчя чоловіка було не впізнати – розтрощене до неможливого.

… Наступного дня Богдан Стоколос прибув до санаторію «Весна», що містився в центральній частині міста Трускавець. У відділі реєстрації його проінформували: відпочиваючий Кушнір Ігор В'ячеславович прибув до санаторію тиждень тому і поселився на четвертому поверсі в кімнаті за номером 45. За хвилину детектив тричі постукав у двері.

– Хто там? – з протилежного боку долинув заспаний голос.

За мить двері відчинилися і на порозі постав атлетично скроєний молодий чоловік з червоним м'ясистим обличчям у трусах майже до колін і чорною скуйовдженою чуприною.

– Ви громадянин Кушнір?

– Так. Що ви хотіли? – збентежено запитав той, а в самого холод гайнув по спині.

– Черняхівськ. Обласне управління внутрішніх справ. Карний розшук. Капітан міліції Богдан Стоколос! – детектив пред'явив посвідчення. – Ви заарештовані!

V

Було відкрито кримінальне провадження за пунктом І частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України /умисне вбивство двох або більше осіб/, що передбачає позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої цієї статті /корисливі мотиви/.

Ігор Кушнір зізнався у вбивстві і прохав суд відпустити його під домашній арешт. Однак суд прохання підозрюваного у вбивстві не задовольнив, а ухвалив тримання у СІЗО.

Надія Цапенко потрапила до лікарні з підозрою на інсульт. Однак діагноз не підтвердився, тоді вона почала вимагати детального обстеження у невропатологів, психіатрів. Винною у вбивстві себе не визнавала. Поки йшло слідство, суд також присудив їй тримання в СІЗО.

2017

ІНАКШЕ ЗДОХНЕШ ПІД ТИНОМ

Семен Гаврилович Бобров трохи вище середнього зросту, широке випещене обличчя, іронічно-примружений погляд. На покатих плечах завис світло-сірий у клітинку піджак, з під-нього виглядає біла сорочка в коричневу смужку. Комір на шиї злегенька стискує товстий вузол краватки. На ногах чорні штани кльош, чорні черевики з шкірзамінника. Людині непосвяченій, яка вперше бачить Семена Гавриловича, може здатися: перед ним – високоосвічений, культурний, інтелігентний чоловік – письменник, кандидат наук, чи актор столичного театру. Але Семен Гаврилович був ні тим, ні іншим. Нікому ніколи б і на думку не спало, що цей чоловік половину свого життя провів у в’язницях і таборах.

Першу відсидку, тоді ще сімнадцятирічним юнаком, Семен Бобров отримав у Пермі – там мешкав з мамою і батьком. Його батько Гаврило Дем’янович – серйозний, розсудливий чоловік – працював на посаді начальника Пермського залізничного вокзалу. Син був частим гостем привокзального ресторану. Офіціантки перед ним розсипалися бісером. Ще б пак! Син начальника. Цього разу, коли Сеня прибув до ресторану, з’ясувалося: він був зачинений – технічна перерва. Біля дверей на стільці, схиливши велику голову на одвірок, куняв вусатий швейцар. Цього дня він вперше вийшов на роботу і, звісна річ, молодого чоловіка не знав.

– Пусти! – наказним тоном заявив Сеня.

– У ресторані зараз технічна перерва – дівчата миють підлогу, зачекайте хвилин п’ятнадцять, тоді зайдете.

Сені не терпеливилося. Він узяв швейцара за барки:

– Чекати мені ніколи, я запізнююся на поїзд. Впусти, я тобі сказав.

– Не положено.

– Я син начальника залізничного вокзалу.

– Та мені яке до цього діло? Будьте хоч сином міністра залізничного

транспорту, а порядок є порядок, – злегка відчинив двері, окинув поглядом зал, – домиють підлогу, отоді і зайдете.

Потужним ударом костистого кулака Семен Бобров вибив товсте скло у вхідних дверях. Швейцар здійняв бучу. Його крик наслухав міліціонер, який з кобурою на поясі чинно походжав по перону. Він кинувся на допомогу швейцару, аби втихомирити зухвалого бешкетника, та сам нічого вдіяти не міг. Сеня так швиргонув міліціонера, що той юзом посунувся по вичовганому тисячами пар підошов асфальту, так ніби черевик по лакованому паркету. Та ось на допомогу кинувся ще один. Його настигла така ж доля. І лише, коли підскочив третій – вайлуватий, немов ведмідь, – вдалося скрутити руки. Його одразу передали трійці. Суд, який відбувся в одній з кімнат вокзалу, тривав недовго – всього годину. За хуліганські дії в громадських місцях і злісну непокору працівникам міліції Семен Бобров отримав строк – один рік ув'язнення. Коли батько прибув на залізничний вокзал, сина саме заводили до загратованої автівки. Як тільки через рік вийшов на волю, розпочалася Друга світова війна. Захищати священні рубежі Радянської Вітчизни від німецько-фашистських загарбників, не поспішав. Скоїв ще один злочин і вдруге потрапив за грати. Сірі одноманітні дні за колючим дротом текли брудною масою. Сніданок, робота на лісоповалі, обід, опісля знову робота, а коли сутінки огортали ліс, давали вечерю. О десятій – відбій.

Така буденна одноманітність повторювалася кожного дня. Та ось одного похмурого ранку ув'язнених вишикували на плацу. Сивочолий полковник, розставляючи міцні ноги, так буцім боявся, що його зараз хтось зіб'є, суворо-зосередженим поглядом зелених очей просвердлив зеків. Товсті губи відкрилися і на підвищеному регістрі пролунав чіткий голос:

– Наша країна в небезпеці. На всіх фронтах ллється кров. Радянські бійці не шкодуючи свого життя , борються з ненависним ворогом. Якщо ви бажаєте свою вину змити власною кров'ю, можете стати в ряди захисників Вітчизни. Тим, хто прагне це зробити, три кроки вперед.

Одним серед перших вийшов Семен Бобров.

– Раз, два, три…

За ними виходили інші зеки.

… Тяжкі кровопролитні бої на Ленінградському фронті тривали протягом року. Та ось війська під командуванням генерала армії Леоніда Говорова перейшли в наступ. Порти і кораблі Балтійського флоту відкрили ураганний вогонь по укріплених позиціях ворога. У бій водночас вступили солдати Волховського фронту. Штрафбат також пішов в атаку. Семен Бобров, як і наказувало командування, зброю здобув в бою.

Фріца не боявся, смерті дивився у вічі. Можливо, вона не витримувала цього погляду і оминала його. Отут і стали в нагоді фізичні сили і витривалість штрафника. Сміливість і мужність були відзначені бойовим орденом. Дійшов до Польщі.

Повернувшись додому, потинявся без діла, потім влаштувався на роботу, поробив трохи, а тоді знову щось скоїв і загримів за грати. Покарання відбував у сибірських таборах. А там робота одна – лісоповал. Походив трохи Семен і дійшов думки: якщо й надалі валятиме ліс, все – гибле діло. Не витримає. Дуже важко. Просто неймовірно важко. Особливо взимку. Семен почав хитрувати. Кожного разу після сніданку непомітно пробирався до кочегарки. Там був знайомий зек. Жодного разу не видав Семена. А Семен Гаврилович влаштовувався на лаві і спав майже цілий день. Навіть ухитрявся піти і пообідати. Якби не наважився на такий крок – загинув би. Скільки їх там полягло в снігах тайги, ніхто не злічить. Була людина і враз немає. Кому яке діло? Головне, що за загиблих ніхто і ніколи не відповідав. Ніби так і треба.

У полудень свого віку Семен Гаврилович, хоч і з однією ниркою, але вийшов живим. Цього разу назавжди. З далекого холодного Сибіру повернувся на свою історичну батьківщину – Чернігів. Зійшовся з однією жінкою – працювала медичною сестрою в обласній психоневрологічній лікарні. Щоб заводити дітей, уже й думки не було. Обом перевалило за п’ятдесят. Семен Гаврилович спочатку працював вантажником на музичній фабриці, а потім влаштувався у міський тир. Бажаючих постріляти особливо не було. Якщо й приходили, то здебільшого діти. Зарплата – невеличка, та все таки якась копійка була. Христина Мартинівна, так було звати дружину, в магазині або на ринку купувала продукти, а він готував їжу. Навчився і котлети смажити, і голубці тушити, і борщ варити. Те, що готувала дружина, не їв, гидував. Тут треба сказати, що Христина, його дружина дуже полюбляла тварин. Підбирала на вулицях бездомних котів і собак та приносила додому.

На вихідні, а інколи й після роботи, Семен Гаврилович любив випити чарку. Та й не малу. Коли випивав – краще не займати. У гніві був страшний. Одного разу так був розгнівався на дружину, що відчинив вікно і з другого поверху викинув на тротуар диван-ліжко. Мешкали вони у малосімейці зі спільною кухнею. Та ось Семен Гаврилович захворів на туберкульоз. Далися взнаки зеківські роки, проведені у таборах. Розлучилися фіктивно. Отримали по однокімнатній квартирі. Перед розлученням домовлялись: одержать по квартирі, зійдуться, аби обміняти на двокімнатну. Та Семену Гавриловичу так сподобалося привільне холостяцьке життя, що він навідріз відмовився змінюватись. Тим не менше, Христина Мартинівна провідувала свого Сеню, як вона його називала, приносила продукти, а інколи й пляшечку. Разом від-

значали дні народження, радянські та релігійні свята.

І лише з роками, коли зробилося зовсім зле, дозволив дружині продати свою однокімнатну квартиру і перейти до нього жити. Також однокімнатну, але ізольовану квартиру. Христина Мартинівна так і зробила. Квартиру продала, а взамін отримала велику пачку грошей. Саме тоді в обігу були купони.

І тут Семен Гаврилович вийшов з пропозицією:

– Оскільки ти живеш у моїй квартирі, гроші давай поділимо навпіл.

Дружина так і зробила. Одну половину коштів поклала на ощадну книжку, а другу віддала чоловікові. Семен Гаврилович одразу пустив їх в оборот. Майже кожного дня прошкував до винно-горілчаного магазину, а назад повертався з пляшкою в кишені. Коли інфляція з'їла кошти дружини Христини, він довго зловтішався і потирав від задоволення руки:

– Я хоч горілки напився, а ти пролетіла, як фанера над Парижем.

На старість пригадав: колись у роки молодості, ще до війни, одна циганка нагадала йому, що проживе він на цьому світі сімдесят чотири роки. З її пророцтва Сеня тоді лише посміявся, не звернувши на це ніякої уваги. Тепер, коли вийшов на фінішну пряму і наближався до цієї позначки, задумувався все частіше. І ось занедужав. Та так, що з ліжка ледь підводився. Страви, які готувала дружина не їв. Тоді сердобольна сусідка кожного ранку почала йому приносити свіженького супчику. Дивись, і ожив! Став на ноги.

– Дякую, Савеліївно! Це ви мене до життя повернули. Я вже однією ногою був у могилі.

Та коли вдруге захворів, уже не допомогло ніщо.

– Та звідки в тебе ті сили будуть? – бідкалася дружина, – як ти нічого не їси. Я ось і млинчики спекла, і борщик зварила, каву приготувала. Вставай, їж. А коли не годний підвестися, то у ліжко принесу.

Приносила й сусідка, та світ йому вже був немилий. Бурчання Христини лише гнівило його і дратувало. Той гнів днями накопичувався в душі. Було боляче і образливо, що до оселі заглядає таке веселе і яскраве сонце, а він немічний і безпорадний лежить у ліжку і не вистачає сил підвестися. Що поряд, за стіною, живуть люди – долинають їхній сміх і радісні голоси, що їхній шлях простилається у завтра, а його, земний, йде в нікуди. Все – віджив, відпив, відкурив, відлюбив, і навіть відсидів. То ж коли дружина знову підійшла до його ліжка і почала картати за те, що він сьогодні нічого не їв, Семен Гаврилович воєдино зібрав всі свої сили – де тільки вони в нього й взялися – і кістлявим висхлим жовтим кулаком вдарив її між брів.

Христина Мартинівна злегенька похитнулася , але у відповідь змовчала. Певне, одразу вибачила йому все.

За якусь годину чоловік відійшов, відтануло серце.

– Ходи-но сюди, – поманив пальцем до себе.

– Знову битимеш?

– Та ні, – намагався усміхнутися, та усмішка вийшла скарлючена. – Чую: моя пісня вже одспівана. Моя чарка вже випита. Збираюся йти додому… Додому, – у грудях захрипіло, – а ти… а ти, – переборюючи біль, швидше прошепотів, ніж мовив, – тримайся сусідів – Валерія Михайловича й Оксани Савеліївни. Інакше твої родичі квартиру в тебе видурять, а ти здохнеш під тином…

* * *

На старість, коли Христина Мартинівна стала хворою і немічною, як і наказував чоловік, її доглядала Оксана Савеліївна. На кошти, які кожного місяця зі своєї пенсії виділяла старенька, сусідка готувала сніданки та обіди. Христина Мартинівна так зріднилася, що без неї свого подальшого життя не уявляла. Роки минали… Уже і до вісімдесяти п'яти дотягнула. Казала: «Я, мабуть, як мій батько до дев'яноста років доживу». Та ось занедужала. Ноги не носили, світ мерехтів у згляді. Сусід Валерій Михайлович, який саме зайшов до оселі, зміряв тиск – пульс ледь пробивався скрізь жовту висхлу шкіру, викликав швидку медичну допомогу. Ті приїхали, оглянули стареньку, порадили пити чай з медом і більше лежати.

– Цього дня я мала померти, – мовила Христина Мартинівна, як тільки за лікарями зачинилися двері, – але ви, Валерію Михайловичу, мені життя врятували.

Через місяць-два їй знову зробилося кепсько. Коли до неї зайшла Оксана Савеліївна, старенька почала бідкатися:

– Щось мені так недобре. У грудях пече, губи зашерхли, так наче оце б пити і пити.

– Давайте я вам водички подам.

– Ні, Оксано, ти принеси мені чаю. Завари такого крутого-крутого. Я, мабуть, скоро помру. Душа моя чує.

– Та живіть до ста років.

– Е ні, – скрушно хитнула головою, – якщо так вже й трапиться, то ти, голубко, щоб приходила до мене на могилу. Я тебе мало не кожного дня виглядатиму.

За п'ять хвилин Оксана Савеліївна повернулася з чашкою круто завареного чорного чаю, але пити вже було нікому. Христина Мартинівна, опустившись на ванну, лежала мертва. Її земний шлях скінчився у власній оселі. І стали вони з її Сенею знову разом.

2015

КВАРТИРА

Мина Оверкович середнього зросту, тонкий, мов палець. Тягар минулих років зсутулив поставу. Темні брови, які в молодості причаровували не одну полісянку, поруділи. Деякий час тому відпустив бороду, спочатку вона зависала чорною підковою, небавом вкрапилися сиві волосинки, а з часом і зовсім стала сивою, так неначе хто обсипав борошном. За характером Мина спокійний, урівноважений, дещо повільний. Двічі був одружений. Дружини траплялися такі, що не міг ні перекричати, ні в чомусь переконати. Дітей не було. З кожною прожив по два роки та й порозходилися. Мина – уродженець поліського краю, щедрого на ягоди, гриби та рибу. Однак в селі жити не забажав. Одслужив кадрову і перебрався до Черняхівська. Влаштувався вантажником на камвольно-суконному комбінаті. Підприємство тоді міцно трималося на ногах і заробіток був непоганим. Через кілька років комбінат спорудив багатоквартирний житловий будинок за типом малосімейки. У ньому Мина і отримав квартиру. Житлова площа була невелика – вісімнадцять квадратних метрів та ще кухня, ванна, санвузол. Неодруженому чоловікові про іншу квартиру і думати не доводилося.

Отак Мина Оверкович і пропрацював все життя на камвольно-суконному. Влітку під час відпустки їздив до рідного брата Наума, який разом зі своєю родиною мешкав у селі – ловив рибу, збирав гриби, ягоди, здавав у кооперацію. Дивись, ще якийсь і виторг мав. Та потім озвалося страшне чорнобильське лихо. Село віднесли до зони радіоактивного забруднення. Почалося масове переселення. Вікна забивали дошками, на хвіртки накидали прив'язь. А потім пішли мародери – зривали шифер, розбирали добротні будинки, продавали цеглу, виймали вікна. Хати зяяли чорними проймами, так неначе хто в них очі повиколупував. Проте, близько двадцяти родин у селі залишилося. Нікуди не виїхав з села і рідний брат Мини – Наум Оверкович з дружиною та двома синами.

Цього дня Мина Оверкович прокинувся напрочуд рано. Напередодні з такими ж, як і сам, начаркувався в генделику, а потім на полірування ще й пива випили. Як згадав аж моторошно стало. Бр-р-р-р… Скільки вже клявся не пити того клятого пива. Нудило. Неначе розколювалася голова. Подивився у люстерко. Волосся розкошлане, під очима з'явилося якесь дивне почервоніння, котрого донедавна не було. В куточках губ помітив тріщинки. «Це вже, певне, старість», – подумав Мина. Зачекав ще трохи, а потім зодягнувся і тролейбусом сьомого маршруту поїхав на Центральний ринок. У місцевому генделику продавали пиво. Та тут з'ясувалося: пиво останнім часом подо-

рожчало. Мина Оверкович почав шкрябати по кишенях та все ж на кухоль пива не вистачало. Неподалік, за сусіднім столиком стояв чоловік трохи молодший за нього і також пив пиво. Був він охайно зодягнений: новий добротно зшитий костюм, чиста сорочка, краватка. Мина ніколи не був прохачем, але цього разу, вибачившись, попрохав у незнайомця полтинник.

– Та що там полтинник у наш час! – вигукнув чоловік. – Що ви за нього купите?

Візьміть ось, – дістав гаманця і подав дві гривні.

Мина Оверкович страшенно порадів: це ж треба! Виявляється, світ не збіднів, трапляються і в ньому добрі люди. Буде і на кухоль пива та ще тараньку візьму.

– Дякую. Красно дякую, – Мина низько вклонився. – Я ось отримаю пенсію і борг поверну.

– Пусте, – миролюбно мовив незнайомець. Не забивайте голову всякими дурницями. Беріть пиво і підходьте до мого столика.

Мина Оверкович взяв два кухлі пива, тараньки вирішив не брати, і підійшов до столика. Незнайомий чоловік назвався Нестором Пантелеймоновичем. Розповів: працює інженером на виробничому об'єднанні «Хімволокно».

– О-о-о, та ми сусіди, – вигукнув Мина Оверкович. – А я на камвольному працював.

Потім розповів незнайомцю, що був двічі одружений, але з жодною з дружин не живе, Має квартиру-малосімейку, підтримує зв'язки з рідним братом, який мешкає в селі. Днями звідти повернувся. Картоплю допомагав вибирати.

– Ну, й чудово! – зрадів Нестор Пантелеймонович. – Моя рідна сестра живе в селі. Самотня. Чоловік деякий час тому помер. Діти роз'їхалися. Там така хата: дерев'яна, на фундаменті, підлога дерев'яна, скрізь килими. Корівку тримає, курей, гусей повний двір. Саме картоплю вибирає. Я на вихідних оце їздив, допоміг трохи, та скільки я там допоміг. А то вона все сама. І підкопує, і вибирає, і мішки до погреба носить.

– І справді, мені робота ця знайома, – Мина Оверкович насолоджувався пінистим напоєм.

– Ось і добре, – Нестор Пантелеймонович погладив свого нового приятеля по руці. – А не змогли б ви допомогти моїй сестрі?

– А чому б і ні? Руки є, ноги ще носять.

– Їй Богу, – Нестор Пантелеймонович аж пожвавішав. – Даю слово офіцера, вона вас не зобидить. Я бачу, ви й чарочку любите.

– Не зловживаю. П'ю в міру.

– Отож бо й воно. І чарочку вам наллє, і погодує. А ще може, – підморгнув сірим оком, – сподобаєтесь одне одному, то й поберетеся.

«Е, ні, – подумав про себе Мина, – у мене хоч і малосімейка, але квартира в місті, всі зручності». Проте, – набігла інша думка, – воно, чого, можна і в неї залишитися, квартира племінникові буде.

Цього ж дня Нестор Пантелеймонович відвіз Мину Оверковича в село. Автомашиною вони довго петляли курними дорогами, аж поки не з'явилися перші хати.

– А як хоч село називається? – не стримався Мина Оверкович.

– Та яке це для вас має значення? Село, як село. Як усі села на нашій Україні. Вимирає, я вам скажу село. Багато порожніх хат залишилося. Правда, останнім часом дачники з Черняхівська наїхали, викупили з півсотні осель. Влітку воно оживає, а восени всі роз'їжджаються.

Хата не справила на Мину Оверковича приємного враження. Це була стара дерев'яна селянська оселя, складена в зруб. Аби привести її до ладу потрібні руки й руки, а ще, за сьогоднішніми мірками, гроші. Сарай також був старенький аж ніби похилився, проте у дворі живності бігало чималенько. З оселі вийшла жінка, певне, сестра Нестора Пантелеймоновича – середнього зросту, продовгасте, мов сливка, обличчя, з під картатої хустини вибивалося пасмо темного з сивиною волосся. На рум'яному обличчі виокремлювався продовгуватий з горбинкою ніс.

– Оце тобі, Павлинко, – радісно вигукнув Нестор Пантелеймонович, – помічника привіз. Пообіцяв допомогти картоплю вибрати. Привіз на деякий час, а, якщо сподобається, то, може, й назавжди.

Такому помічникові жінка невимовно зраділа. Одразу кинулася до печі, відкрила заслінку. Витягла борщ, картоплю, зварену в чавунчику. Кинулася пригощати.

Після обіду Нестор Пантелеймонович одразу поїхав, а Мина Оверкович з Павлиною пішли на город. І справді, латка картоплі була чималенька. Мина роздивився уважніше: обійстя містилося на околиці села. З одного боку підступав праліс, з іншого були хати, але між ними виднілася латка чийогось городу – там росло жито, а потім його скосили, лишилася стерня. А далі стояла хата, але, певне, у ній ніхто не жив – город по самий пояс заріс бур'яном. «Завезли мене казна й куди, – розмірковував Мина, підкопуючи кущ картоплі, – навіть не кажуть, як село називається. Ще, чого доброго вб'ють, то ніхто і не знайде».

Увечері повечеряли і полягали спати. Натрудившись, Мина Оверкович заснув одразу. Та, прокинувшись серед ночі, відчув щось не те. Спершу зі сну не міг нічого второпати, що з ним діється. Зрештою, дійшов певності: та це ж він в селі, на вибиранні картоплі. А поряд з ним лежить Павлина.

– Проснувся? – жінка ніжно до нього пригорнулася і Мина відчув тепло її тіла. – Ти спочатку хропів, я ніяк не могла заснути… А потім так, нічого. Не бійся. Сміливіше.

Її солодке тіло немовби злилося з його і Мина полинув у солодкий дурман…

Коли закінчували вибирати картоплю, автомашиною заявився Нестор Пантелеймонович. Навіз гостинців – лимони, мандарини, палку ковбаси, свіжого запашного хліба. Перед Миною Оверковичем поставив чотиригранну пляшку горілки, таємниче і загадково усміхнувся. Згодом відкоркував, почав наливати.

– Пий на здоров'я!

Сам не пив, лише пригублював. Не зчувся Мина Оверкович, як майже пляшку осушив – на денці трохи залишилося. Від випитого розв'язався язик – почав багато говорити, безпричинно сміявся. Нестор Пантелеймонович відчув: саме час. Дістав з потертого шкіряного портфеля якісь папери, підсунув Мині Оверковичу.

– Ось тут, в цьому кутку, треба поставити свій підпис.

– А що й розпишуся, – Мина Оверкович вимахував десницею. – Я тобі де хочеш розпишуся. Можу й на доларах.

– Ні, на доларах не треба. То зайве. Зайве, Мине Оверковичу. А ось тут ще раз розпишіться.

Мина Оверкович на обох аркушах вивів кривулясті каракулі, проте прізвище «Храпченко» можна було прочитати.

– А тепер ці підписи давайте скріпимо сто грамами, – Нестор Пантелеймонович потягнувся до пляшки.

– Які підписи? – Мина Оверкович нараз ніби протверезів і насторожився. – До чого ці п… підписи? І навіщо їх с…скріплювати?

– Гаразд, гаразд, не будемо, миролюбно мовив Нестор Пантелеймонович.

– А тепер роздягайся і лягай спати, – скомандувала Павлина.

Мина Оверкович покірно виконав наказ.

Минув місяць. Город спорожнів. Зібрали картоплю і кормові буряки, позносили до хліва гарбузи, згребли й спалили посеред городу суху гудину. Мині Оверковичу роботи не залишалося ніякої. Хіба що там у хліві вичистити, води витягти, дров нарубати. І занудьгував Мина Оверкович за своєю невеличкою, але затишною міською квартирою, пивним генделиком на Центральному ринку, де кожного ранку збиралися такі ж, як і він, п'янички. А, хильнувши пару кухлів, згадували молодість, балакали про всяку всячину, про політику. Додому приходив десь під обід, одразу вкладався спати. Просинався під вечір. Вмикав телевізор, дивився останні новини. Його цікавило все, що діялося в державі і світі, поки він пиячив у генделику.

– Та що робити, – розводила руками Павлина. – У селі робота влітку, а тепер лягай і відпочивай. Телевізор і в мене є. Аж п'ятнадцять програм показує. Не подобається одна, перемикай на іншу.

Мина Оверкович відзначив про себе: за півтора місяці, крім Павлини і Нестора Пантелеймоновича, він не перекинувся ні з ким жодним словом. Живе ніби у в'язниці. Навіть до лавки його не пускають.

– А що тобі там робити? – удавано обурюється Павлина. – Їсти вдома є, пити також. Он скільки виноградного вина наробила. Правда, з вином потрібно трохи зачекати. Воно ще дуже молоде.

– Ой ма'! – злякано вигукнув Мина Оверкович. – Це ж, певно, і пенсію приносили, – мене вдома не було. Ні! – категорично наполягав на своєму, – треба їхати! Дай мені, Павлино, на дорогу хоч десять гривень.

– Я тобі і двадцять дам. Та знаю одне: ти до мене скоро прикуриш.

– Як я до тебе прикурю, коли навіть не знаю, як село називається.

– Хацапетівка. Село називається Хацапетівка.

«Може, й пришумлю, – розмірковував про себе Мина Оверкович, – але не так швидко, як ти думаєш».

Наступного дня Мина маршруткою прибув до обласного центру. Зійшов якраз неподалік Центрального ринку, забіг до генделика. Його кореші вже були п'яненькі, одразу накинулися на Мину Оверковича, мовляв, де пропадав, чи не одружився бува? Хоч би адрес залишив. Мина Оверкович на ті жарти лише безпосередньо усміхався і на радощах кожному своєму приятелеві взяв по келиху пива. Розпрощавшись, сів на тролейбус, який саме підійшов до зупинки, і дістався свого дев'ятиповерхового будинку, в якому містилася його оселя. Злегенька похитуючись, зайшов до під'їзду, але нараз остовпів. Замість дерев'яних обдертих дверей, що вели до його оселі, були навішені бронедвері. Спочатку подумав, що це він сп'яну переплутав під'їзд. Вийшов на підвір'я. Та ні ж. Це був його третій під'їзд. І лише тепер помітив: вікна у квартирі поміняли на металопластикові та ще й жалюзі повісили. Знову зайшов до під'їзду. Подзвонив до своєї квартири – замки також поміняли. За дверима деякий час було тихо, потім зачовгали капці, хтось підійшов до дверей, почав розглядати його у вічко. Однак дверей відчиняти не збирався. Тоді Мина Оверкович подзвонив до сусідки – тітки Мотрони.

– Ой ма', – вигукнула тітка, забачивши на порозі сусіда. – А ти живий?

– Таке й скажете, тьотю! – удавано обурився. – А чому я маю бути мертвим?

– А де ти оце був? Твою квартиру уже, мабуть, двічі продали.

Мину Оверковича аж хилитнуло. Його так ніби обухом по тім'ю вдарили. Так ось чого його до села возили. Ось чого його спершу напоїли, а потім підсунули документи, аби підписав. Отепер все зрозуміло. Якби ж то знаття…

– Я вже давно звернула увагу: тебе немає вдома, – продовжувала тітка Мотрона. – Тоді я викликала з села твого рідного брата. У нього, правда, був ключ, але до оселі ми зайти не зважилися. Боялися, може, там труп. Зазирнули у вікно, але що за фіранками побачиш? Пішли до дільничного, а він до міського відділу міліції направив. Брат написав заяву про твоє зникнення. Тоді з'явилися якісь люди. Почали вивозити меблі. Згодом завезли будівельні матеріали – почали робити ремонт. Після цього я нічого не бачила, лише чула: у квартирі хтось ходить.

– Тьотю, – крізь сльози мовив чоловік, – а можна у вас хоч води напитися?

– Та чому ж не можна, – тітка Мотрона розчинила двері, – заходь, поснідаєш, я такого смачного борщу наварила. І додала: – що ж тепер будемо робити? Знову до міліції звертатися?

– Та що робити? – Мина Оверкович безпорадно розвів руками і розповів, як він у Хацапетівці цілу осінь вибирав картоплю, як йому горілкою заливали очі.

– То може туди поїдеш жити? – обережно поцікавилася тітка.

– Та що ви! Ні в якому разі! Це вони спершу квартиру відібрали, а якщо туди поїду, там мені жаба й цицьки дасть. Уб'ють і на смітник викинуть. Правди ніде не шукатиму. Де тепер знайдеш ту правду? Поїду у Калинівку. Там у мене рідний брат мешкає. Гадаю, місце й мені знайдеться.

2008

ГАСТРОЛЕРИ

Орина Гнатівна вперше у житті отримала таку велику заробітну плату – більше, ніж три тисячі гривень. Увечері, повертаючись з роботи, подумки прикидала: п'ятсот віддасть боргу. Як тільки прийде додому, так і поверне сусідці, – тисячу за квартиру, купить щось з одягу дівчаткам, а у вихідний піде на ринок, візьме сала, м'яса. Свята, коли ціни зашкалювали, минули, продукти повинні подешевшати. Ось вона звернула до свого провулочка, де мешкала в приватному секторі. Смеркало, людей не було, певне, уже встигли порозбігатися. Кинула погляд на годинник, та враз згадала: обідньої пори він у неї чомусь зупинився. «Треба буде і на його ремонт зекономити», – тільки й по-

думала. Раптом за товстелезним стовбуром оголеної верби забачила парочку – чоловік і жінка. Ще не зовсім смеркло і Орина Гнатівна добре роздивилася: чоловік середнього зросту зі щетиною, у продовгастому темно-синьому пальто, капелюсі, натягнутому мало не на самі очі, дивився спідлоба. На ногах виглядали спортивні штани з білими смужками. Жінка ж навпаки – зодягнена у коротку темну куртку з білим коміром, так наче була підстрелена. Замість спідниці на ній темні джинси, у що взута, добре не роздивилася. «Ось у них і спитає, котра зараз година». Деякий час вона переглядає багатосерійний телевізійний фільм, намагалася і цього разу не запізнитися.

Як тільки порівнялася з незнайомою парочкою, мужчина вибіг з-за стовбура, перегородив дорогу:

– Тьотя, ша! Це пограбування.

Орина Гнатівна помітила, як зблиснуло холодне лезо сталевого ножа і, здається, ноги підкосилися, ледь утрималася, аби не впасти.

Той же чоловічий голос продовжував гугнявити:

– У мне в руках шприц з ВІЛ-інфікованою кров'ю. Сама розумієш, однієї подряпини досить, аби ти заразилася СНІДом.

Орина Гнатівна це добре розуміла. Сама за фахом лікар. Через її руки пройшли сотні хворих на цю смертельну недугу. А в неї дві доньки на виданні. Не дай Бог захворіти, дізнаються наречені, хто ж їх заміж візьме?

Раптом до неї підбігла тонкостанна дівчина, артистичними порухами зняла золоті прикраси, годинник, який не йшов, але він був дорогий, зрештою, тонка худорлява рука опинилася у її сумочці. Спочатку вона щось там мацала, а віднайшовши гаманець із отриманою зарплатою, парочка кинулася навтьоки. Ще якусь мить їхні постаті бовваніли на видноколі, а згодом розчинилися у темряві зимового вечора.

За якусь мить парочка вже випірнула, мов з ріки, в іншому місці. Тротуаром, низько опустивши голову, поринувши у невеселі думи, йшла середніх років жінка. Першим до неї підбіг все той же мужчина:

– Тьотя, тіше! Це – пограбування! – У мене в руці шприц заражений СНІДом. Один необережний і неслухняний крок, і ти все життя шкодуватимеш.

Жінка не встигла опам'ятатися , як невідь звідки вибігла молода довгонога дівчина і почала її обирати.

Коли парочка обчистила жертву, вона, як раптово з'явилася, так же хутко і зникла. Несподівані напади на жінок виникали то в одному, то в іншому кінці міста. По кілька разів на день до Черняхівського міського відділу міліції надходили заяви про розбійні напади. Злочинців було двоє – чоловік і жінка, діяли за продуманою ними традиційною схе-

мою. Грабіжники до того знахабніли, що напади здійснювали не лише тоді, коли смеркало, а й прямо посеред білого дня. Жінки ж навпаки – спочатку так були налякані, що падали в обморок і не могли окреслити портрети нападників. Це вже було пізніше, коли молода дівчина-спортсменка носаком чобота завдала удару мужчині в пах, а жінці втелющила в перенісся, так що аж в очах змигнули сотні блискавиць, – запам'ятала деталі. Так по крупиці збиралися обидва портрети. Через засоби масової інформації – газети, радіо, телебачення правоохоронці звернулися до жителів міста з проханням: якщо на вулицях забачите двох підозрілих – чоловіка і жінку, негайно повідомляйте органи внутрішніх справ.

На жаль, це звернення не дало бажаного результату. Крадіжки тривали. А ця взагалі шокувала всіх. До міліції звернулася американська волонтерка, яка приїхала до Черняхівська добровольцем Корпусу Миру. В одному з кафе міста, в якому вона обідала, зник телефон «Iphone 5S». Такий айфон коштував близько десяти тисяч гривень. Волонтерка не зразу звернулася до міліції – намагалася знайти телефон самостійно. З допомогою спеціального мобільного додатка жінка відстежила: її айфон невідомий злодій вмикав неподалік готелю «Україна». На жаль, самостійні пошуки успіхом не увінчалися – довелося звертатися за допомогою.

Цей день працівникам міліції також не обіцяв нічого хорошого. Щойно прибули вони на зміну, як з вулиці Олекси Десняка надійшла інформація: зловмисник зламав потерпілій ніс та щелепу, а потім відібрав сумку з грошима. У міському відділі було негайно введено оперативний план «Атака!». На місце пригоди прибув патрульний екіпаж. Але замість того, щоб розшукувати бандитів, він змушений був везти потерпілу до лікарні – швидка медична допомога не обіцяла оперативного прибуття. Жінка була заюшена кров'ю, проте сказала: вона намагалася відбиватися.

Після цього в розшук ввели ще один патрульний екіпаж. До нього увійшов один з професіоналів – старший інспектор обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос. Уже з перших хвилин правоохоронці почали прочісувати небезпечний район. Забачивши двох хлопців, які у скверику прогулювали вівчарку, Богдан Стоколос попрохав водія зупинитися.

– Хлопці, – мовив інспектор, прочинивши дверцята, – підійдіть до нас на хвилинку. Коли ті підійшли, поцікавився: – Вам випадково не доводилося бачити парочку – чоловіка і жінку з білою сумочкою в руках? Чоловік у довгому пальто і капелюсі.

– Знаєте, товаришу міліціонер, – старший кинув поглядом на мен-

шого товариша, – ми з Олегом не бачили, але якщо такий з'явиться в нашому районі, неодмінно зателефонуємо.

Правоохоронці ще не встигли вийти на слід нападників, як надійшла нова інформація про ще одне пограбування – негідник напав на молоду маму, яка везла дитину у візочку, і пограбував.

… Вівчарка вловивши сліди, побігла у глибину скверу. Слідом за нею помчали і два приятелі – Микола та Олег. Яке ж було у них здивування, коли вони забачили схожого за описом чоловіка, котрий у закутку патрував сумку. Забравши гаманець з грішми, мобільний телефон, він пожбурив сумку на сніг. У цей час хлопці зателефонували до міліції. «Тепер, – Микола звернувся до Олега, – перед нами стоїть одне завдання: якось їх треба затримати». І тут на допомогу прийшла вівчарка. Коли пробігала мимо парочки, яка вмостилася на лаві, мужчина спрямував на собаку погляд і почав дражнити:

– Гр-р-р!...

– Дядя, не чіпайте, це німецька вівчарка, – пояснив Микола. – Вона добре тренована і стає розлюченою, коли її хтось образить.

Потім мужчина почав розпитувати, мовляв, де ви її взяли, де живе? Микола, не поспішаючи, почав розповідати. Говорив повільно, не поспішаючи, аби встигли прибути правоохоронці. І ось неподалік входу до сквера зупинилася блакитного кольору міліцейська машина. Мужчина і жінка так захопилися розмовою, що не встигли й не помітили, як поряд з ними вже були правоохоронці.

– Спокійно, міліція! – владно наказав Богдан Стоколос, – просимо пред'явити документи.

Мужчина хутко підвівся і здійснив кілька кроків убік, у намаганні втекти, але відмінна фізична підготовка Стоколоса не дозволила цього зробити. Один чіткий порух і розбійник вже лежав на снігу. На руки йому накинули кайданки. Жінка була настільки розгублена, що про втечу і не думала – вона покірно пішла до автівки.

Затриманим в установленому кримінально-процесуальним кодексом України було винесено постанову про притягнення їх до кримінальної відповідальності, як обвинувачених. До слідчого кабінету першим завели Андрія Парасюка. Той чвалав з низько опущеною головою, з опало-сонливим обличчям (спав у залі чекання залізничного вокзалу), раз по раз шморгав широким прямим носом, плямкав товстими губами, був трохи косооким, під правою бровою виднівся шрам. Забачивши стілець, не чекаючи особливого запрошення, він просто впав на нього – нерви були на межі.

Богдан Стоколос підсунув ближче бланк протоколу, зазначив місце і дату допиту, свою посаду та прізвище. Прізвище, ім'я та по батькові

адвоката, яка була присутня, на час початку допиту. Зрештою, чітким карбованим голосом мовив:

– Обвинувачений, назвіть своє прізвище, ім'я та по батькові.

– Парасюк наше прізвище, а звати Андрій Іванович.

– Рік, місяць і день народження.

– Тринадцяте вересня 1960-го року, село Сохачівка Кіцманського району, Чернівецької області.

– Громадянство?

– Громадянин України.

– Національність?

– Українець.

– Освіта?

– Вісім класів, навчався в плодоовочевому технікумі. Звільнили за неуспішність.

– Сімейний стан?

– Розлучений. Маю доньку. Вона з мамою мешкає у Черкасах. Я перебуваю в цивільному шлюбі.

– Рід занять, посада?

– Тимчасово не працюю.

– Місце проживання?

– Село Максимівка Ровенського району цієї ж області.

– Судимість?

– Я ніколи не був судимим.

– Так, громадянине Парасюк, надалі раджу говорити правду і тільки правду.

Уже з самого початку ви лукавите. У нас так номер не пройде. Ви звинувачуєтеся у грабежах і розбійних нападах. Ми вас перевірили за базою даних. З'ясувалося, ви скоїли пограбування не лише в Черняхівську, а й перебуваєте у розшуку в Житомирській і Тернопільській областях за підозрою у скоєнні серії пограбувань і розбоїв. Мало того, ви – двічі судимий, мали проблеми із законом через майнові злочини. І хоч ви пройшли, так би мовити, «тюремні університети», обізнані із законом, я нагадаю вам права і обов'язки, які має обвинувачений. Він повинен давати показання і відповідати на запитання, мати захисника. Захисник у вас, – Стоколос представив молоду чорняву жінку, яка сиділа поряд, – Михайлова Рима Василівна. Тепер ви можете подавати докази, заявляти клопотання, ознайомлюватися після попереднього слідства з усіма матеріалами справи, брати участь у судовому розгляді в суді першої інстанції, заявляти відводи, подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого прокурора, судді та суду. Підсудний має право на останнє слово. Все зрозуміло?

– Так, громадянине начальник, – Парасюк ще нижче похнюпив голову, поглядом блукав у пониззі.

– Ви крали гроші і коштовності у людей. Ви б могли сьогодні їх повернути.

– Та про що ви говорите, громадянине начальник?! – допитуваний аж відсахнувся.

Повернути не можна з однієї простої причини. Їх у нас просто немає. Цінні речі ми здавали до ломбардів, а виручені кошти витрачали на наркотики.

– Ваша дружина також наркозалежна?

– Так, тільки вона цивільна дружина.

– Шприц, яким здійснювали ін'єкції, був наповнений кров'ю зараженою ВІЛ інфекцією. Скажіть, приблизно, скількох людей ви заразили?

– Вибачте, начальник, – Парасюк іронічно усміхнувся, – у шприцах справді була наша кров. Але ми тільки залякували людей. Ми хворі не на СНІД, а всього-навсього на гепатит.

– Гаразд. Допит закінчено. Згідно із законом я маю пред'явити протокол обвинуваченому для прочитання.

Андрій Парасюк взяв до рук аркуш, то підносив близько до очей, то читав на відстані. Стоколос розумів: хвилюється, а ще заважає косоокість. Зрештою обвинувачений повернув протокол.

– Я вам повністю довіряю, громадянине начальник, – мовив байдуже.

– Ви маєте право доповнити протокол і внести до нього поправки. Вам надається можливість написати свої показання власноручно, а ми зробимо відмітку в протоколі допиту.

– Нічого я дописувати не буду. Я вже так стомився. Відпускайте мене.

– Гаразд, ми вас відпустимо. До камери, звичайно, у якій вам буде час подумати. А поки що на цій сторінці і ось цій, в правому кутку розпишіться.

Потім розписалися Богдан Стоколос і адвокат Римма Михайлова.

… До кабінету завели підозрювану Тамару Горбатюк. Обличчя у неї було червоне, заплакане і ніби аж опухле.

– Сідайте! – Стоколос показав поглядом на стілець, який був прикутий до підлоги. – Вам загрожує великий строк тюремного ув'язнення, – продовжив Богдан Стоколос. – Тільки у співробітництві зі слідчим і щиросердечне зізнання може слугувати пом'якшуючими обставинами при винесенні вироку.

Слова слідчого, певне, трохи розчулили Тамару Горбатюк. У відповідь вона ще нижче схилила голову і розплакалася. Плечі почергово

конвульсійно здригалися. Зрештою вона шморгнула носом, стихла, і підвела голову:

– Я… я… готова з вами співробітничати.

– Скажіть, який у вас сімейний стан?

– Розлучена. Від першого шлюбу маю двох синів. Старший Ігор хлопець, як хлопець - красивий, розумний. Хоче бути військовим, атлетично скроєний. А менший Ромця у мене хворий на дитячий церебральний параліч. Вірите, – допитувана знову почала схлипувати, – він у мене з голови не виходить. Заплющу очі, а синок стоїть перед очима: кульгає на ліву ногу, праву руку притримує до тулуба, самі кисті рук деформовані, говорить погано, слова затягує, проте завжди усміхається. І від того мені і радісно, і боляче на душі.

– Чому ви розлучилися з чоловіком?

– Він у мене був дуже вразливий. Хворого сина пропонував здати в будинок-інтернат для інвалідів. Я не погодилася. Він не міг спокійно дивитися на мої муки і муки нашого сина. Вимушений був виїхати з села.

– Ось дивіться, у вас таке горе. Як ви могли зійтися з тюремником?

– Та як же! Їздила у Ровно, збиралася старшому синові придбати одяг та взуття. Стою в тролейбусі на задній площадці, тримаюся за поручень, у вікно розглядаю силуети міста. І раптом чую наче поліз хтось до моєї кишені – я була в піджаку. Повертаю голову. Бачу: стоїть симпатичний молодий чоловік. Я й кажу йому: «Не клав – не бери!» Він, як розсміється, витягнув з кишені свою руку і каже: «У тобі щось є. Ти мені сподобалася». Слово за слово. Куди я – туди й він. Мені вже час додому їхати. Я – на автовокзал і він слідом. «Оце проведеш мене, – кажу йому, – а сам іди». «Куди?» – він питає. «А йди куди хочеш». «Мені нікуди йти, – відповідає, – ти в мене єдина». І так мені Андрія чомусь шкода стало. Привезла його додому. Мама сварила спочатку, а потім змирилася. Пожив він у нас з тиждень, а потім як поїхав, немає й нема. Я так зраділа: як несподівано познайомилися, так несподівано й зник. Та одного дня під вечір заявляється. Дітям гостинців привіз, а мені – гроші тиче, золото, коштовності. Я й обмерла. «Де ти взяв, – питаю, – вкрав? Це ж тюрма». «Тюрма, – сміється. Тільки ти в мене розумниця. Ніколи, ніде і нікому не кажи. Дізнаються менти, обох заметуть. Відтепер ти моя спільниця».

– А як ви в Черняхівську опинилися?

– Та як? Силоміць він примусив мене їхати. Заспокоїв, мовляв, ти нічого не крастимеш, тільки на шухері стоятимеш. Злякалася я його. Думала, це такий, що шило в печінку встромить і не заплаче. Мені нічого не залишалося, як поїхати.

– А дітей на кого ви залишили?

– На маму. Я розумію, їй бідненькій, нелегко. Та якби ще менший синок був здоровий. Подумала так: оце ще раз з тобою з'їжджу, а тоді більше не проси і не моли. Роби зі мною, що хочеш, а слухати тебе не буду. Тільки бачте, як воно вийшло.

Богдан Стоколос усвідомлював: це не допит, а швидше сповідь обвинуваченної. Втім, маємо те, що маємо. Будемо вважати: це – явка з повинною.

2017

ОБЛИВ БЕНЗИНОМ, А ПІДПАЛИТИ НЕ ВСТИГ

У нього було старовинне ім'я – Ларіон. Скрізь то Жені, то Валерики, то Валіки. А він – Ларіон. Назвали батьки сина на честь покійного діда Ларіона. Бився з німчурою з першого до останнього дня. Брав участь у знаменитій Курській битві, горів у танку, у сорок п'ятому повернувся додому інвалідом.

Роботи ніякої не робив, жінка Горпина було виб'є соняшникове насіння, розсипле по ряднах, розгорне, аби сохло. Ларіон сидів на присьбі, брав до рук сучкувату коцюбу і махав на курей, які норовили скраєчку клюнути зерно. Узимку ледь залазив на піч – позаду Горпина підпирала: вкладався на гарячій черені, стиха кректав і покашлював.

Минуло два роки. Здоров'я тануло з кожним днем. З часом попухли ноги, пропав апетит, пив тільки водичку – у звутлілих грудях пекло. А перед самим Благовіщенням Ларіон помер.

Коли в його сина народився хлопчик, того, на честь покійного діда, назвали Ларіоном. Підростав хлопчина і все більше скидався на свого предка. Такий же рославий, швидкий і проворний. Продовгуватий ніс, широкі брови, карі очі. Волосся в хлопчини від народження було біле, а потім злегенька потемніло, набрало темно-русявого кольору. У дитинстві Ларіона ще називали Лариком. Хтось легкий на руку назвав його так, бо й у старших класах дівчата й хлопці також називали Лариком.

Згодом Ларіон закінчив школу, відслужив армію, прибув до обласного містечка Черняхівськ. Влаштувався на ремонтно-механічний завод. Мав тягу до металу, ще коли мешкав у селі, частенько бігав до колгоспної майстерні. Там, на токарному верстаті, працював німий чоловік Петро Овдієнко. Ларіон відразу з ним порозумівся, з часом навчився виготовляти деталі до сільгоспмашин. Та такі, що й не відрізниш, де Ларик виготовив, а де Петро Васильович.

На ремонтно-механічному заводі Ларіону одразу виділили місце в гуртожитку.

– Це нічого, що біля вікна? – поцікавилася комендант.

– О,-о-о, що ви! – вигукнув Ларіон. – Це просто чудово. Я так люблю природу, сонце.

З вікна відкривалася мальовнича панорама на місто. Внизу живою артерією пульсувала магістраль – вдень була запруджена вантажними і легковими автомашинами.

У перший же вихідний Ларіон пішов на танці. Танцювальний майданчик містився на пагорбі, неподалік Катерининської церкви. З усіх куточків міста, немов на свято, струмували потічки гарно зодягнених хлопців і дівчат. У Ларіона аж очі розбігалися. Вдивлявся в дівочі обличчя – одна іншої красивіша. У касі взяв квиток. На майданчику групками тіснилися чорняві і кароокі, білявки і шатенки. Блакитні, зелені очі. Дівчат, як море – втонути можна… Яку б її обрати? Та ось вдарили музики. Дівочі групки танули – підходили хлопці і одну за одною запрошували до танку. У куточку скромно стояла худорлява, середнього зросту дівчина з довгим темно-сірим волоссям і світло-сірими очима. Ларіон не вагаючись підійшов до дівчини.

– Я вас хочу запросити на танець.

Дівчина ніби чекала його, хоча злегенька зашарілася і подала руку:

– Ходімо.

Ларіон Килині сподобався одразу. Високий, стрункий, статечний, ввічливий. Спочатку танцював дещо невміло – Килина раз по раз поправляла. Та учень виявився дуже слухняним – враховував всі зауваження «вчительки». Під час танців перекинулися кількома словами. Ларіон уже знав: Килина, так було звати дівчину, працює ткалею на камвольно-суконному комбінаті, тче поліську веселку. Коли танці закінчилися, Ларіон взявся проводжати Килину до гуртожитку. По дорозі розговорилися. Дівчина розповіла, що сама вона родом з Ровенської області. Там, у невеличкому селі, залишилася велика родина – батько, мати, три сестрички менші за неї і братик. Коли настав час розлучатися, кожен з них відзначив про себе: познайомилися щойно, а таке враження, буцім знають одне одного багато років.

З часом одружилися. Розписалися в сільській раді, батьки Ларіона влаштували невелику вечірку. Мешкали спочатку в гуртожитку, потім знімали хатинку. Килина народила двох синів. Згодом на Бобровицькому житловому масиві отримали трикімнатну квартиру. Ларіон старався працювати на повну силу: ім'я заносили на дошку пошани, був ударником комуністичної праці, депутатом Деснянської районної ради. Обжилися – купили меблевий гарнітур, дерев'яні ліжка у спальню, красивий одяг, і діти їхні були зодягнуті не гірше за інших.

А життя бігло, як прудконогі коні. Коли воно промчало мимо них, ні Ларіон, ні Килина так і не зчулися. Виросли обидва сини, поприводили в дім невісток, а ті народили діду та бабі ще по онуку.

Одного разу після сімейної вечері Ларіон каже:

– Діти, в цій оселі відтепер нам стало жити затісно. Давайте зробимо так. В хаті залишуся я з матір'ю та ще з кимось із вас. А одному купимо трикімнатну квартиру, виплачувати будемо гуртом. Я скільки можу допоможу. У мене й пенсія непогана та ще й за сторожування там щось накинуть. Одне слово, розплатимося.

– Гаразд, тату, – мовив Радислав, – я старший, отож мені і відокремлюватися. А Святослав зі своєю сім'єю нехай живе з вами.

– Добре, – батько звернув погляд до Святослава і невістки Юлії, ми вам особливо заважати не будемо. З ранньої весни і до пізньої осені житимемо на дачі. А взимку перебиватимемося тут. Будиночок у нас, хоч і є, та він – літній, взимку не натопиш. А так курочок заведемо, матимемо своє яєчко, овочі вирощуватимемо, там яблуко якесь підспіє. Може, що продамо.

Батько запевнив, він хоч і пенсіонер, але на хорошому рахунку на підприємстві. Візьме позику – п'ятдесят тисяч доларів.

Незабаром і справді на проспекті Рокоссовського на четвертому поверсі купили трикімнатну квартиру – одна родина виїжджала на постійне місце проживання до Німеччини. Рік усі платили дружньо. Збирали гривню до гривні, переводили в долари. Батько кожного місяця ходив до банку і сплачував кошти. Та ось одного вечора мало не з кожної передачі телевізійних новин донеслося: гряде світова економічна криза. «Це нас не стосується, не хвилюйтеся», – запевнив усіх батько. Та минув певний час, докотилася вона і до Черняхівська. Ларіона відправили на пенсію. Коли він розгублено чухав потилицю: «Я ж позику взяв», – директор байдуже стенув плечима: «То ваші проблеми». Радислав, який працював у відкритому акціонерному товаристві «Хімволокно» телефонним майстром, на роботу виходив кожного дня, але впродовж трьох місяців не отримував заробітної плати. Невістка Юля, дружина Радислава, вчителька за фахом, деякий час тому у школі розрахувалася і пішла працювати на ринок. Спочатку ніби йшло все непогано, та потім наклали такі податки, що вони ледь зводили кінці з кінцями.

…Вечеряли мовчки. Мама подала суп, потім картоплю з капустою. Кожен, втупившись у миску, думав про щось своє. А як почали пити чай, першим озвався батько.

– М-да, пішов останній рік президентського правління… Яким тільки полум'ям палахкотіла ота «помаранчева революція». Скільки було обіцянок народу, скільки запевнень. Хто б міг подумати, що доживемо

до такого горя. Президент не виконав жодної обіцянки, якої давав на майдані, натомість народ загнав у глухий кут. Обіцяв зробити «десять кроків назустріч людям», та слова виявилися звичайнісінькою половою, або простіше сказати, брехнею. Обіцяв п'ять мільйонів робочих місць, а це я чув по радіо, – батько витер вуста і поклав серветку на край столика, – на кінець його президентства прогнозується п'ять мільйонів безробітних.

– А пам'ятаєте, як він розпинався за пріоритетне фінансування соціальних програм, мовив Святослав. – І фінансував себе і свою челядь на мільярди гривень. А ще на мисливське господарство. А який розкішний персональний аеробус придбав.

– Ви бачите, що робиться в державі, – додав Радислав. – Заморожуються зарплати і пенсії. Інфляція скаче галопом, мов той норовистий кінь. Що не день, зростають ціни на газ, продукти харчування. А скільки трагедій: вибухають будинки, гинуть люди на шахтах.

– Я оце в село до мами їздила, – обізвалася невістка Юля, – село просто вимирає. Скільки порожніх хат стоїть. А колись же в нашому селі школа була, дитячий садок, клуб, колгосп, медичний пункт. Все позакривали й зруйнували. Недаремно Україну визнали вимираючою нацією.

– Ми вимремо, – спокійно мовив батько, – а вони багатії залишаться.

– Не переймайся, старий, спокійно мовила мама. – Всі не вимремо, будемо якось жити. Маємо дачі, город в селі. Наростимо картоплі, капусти, насолимо помідорів та огірків. А на хліб, може, пенсії дадуть. Мені оце тільки погано, що позакривали російські телеканали. Я так любила фільми дивитися, та й концерти інколи гарні показували.

Минуло кілька тижнів. Економічна ситуація в родині не поліпшувалася. Мало того, почали ще затримувати й пенсію. А з банку на адресу батька мало не кожного дня йшли листи і лунали телефонні дзвінки з вимогою сплатити відсотки по кредиту. Мовляв, якщо не буде платить, то й квартиру відберуть. Він уже, бідний, не знає, як і віднікуватися. Останнім часом Ларіон змарнів, схуд, зробився, наче сам не свій. Почав задумуватися. Сяде за столом, втупиться в одну точку, дивиться і про щось думає. У розмові з бабою по кілька разів перепитує одне й те ж.

Якось після обіду Ларіон сходив до магазину, у картатій валізі приніс каністру з гасом. Гострий запах одразу розійшовся по квартирі. Поставив на балкон і попередив хлопців, аби там не курили.

– Куріть, – казав, – на площадці, або, як мами немає, на кухні.

– І нащо ти його приніс посеред зими, – обурювалася Килина.

– Завтра на дачу поїду і відвезу, – оправдовувався. – Інколи на дачі

негода світло вимикає. Тепер буде мені гасову лампу і грубку чим розпалювати. Інколи сирі дрова довго не займаються.

Баба Килина уважно слухала Ларіона, але десь там, на денці душі, сумнів черв'ячком точив його доводи.

Наступного ранку Ларіон тільки-но поснідав, як у квартирі знову пролунав телефонний дзвінок. Телефонували з Мегабанку. Застерегли, якщо протягом двох найближчих днів не погасить заборгованість, будуть вжиті суворі заходи. «А ось дзуськи! Заходів вам вжити і не вдасться», – Ларіон прошепотів про себе і усміхнувся. Потім дістав аркуш паперу, написав передсмертну записку і поклав її так, аби баба одразу не помітила. Зодягнувся, взяв валізу з каністрою і пішов.

– Ти надовго? – кинула навздогін Килина.

– Буде видно, – позаду скрипнули двері.

Дід Ларіон сів до тролейбуса і поїхав у напрямку ремонтно-механічного заводу.

– Хух, як тут гасом тхне, – принюхалася молода кондукторка і окинула поглядом зіщулену постать старого. – Діду, це ви гас везете? У транспорті перевозити речі, які спалахують, категорично заборонено!

– Гаразд, гаразд, – скоромовкою мовив Ларіон. – Я на першій зупинці вийду.

Коли тролейбус підійшов до зупинки, Ларіон і справді залишив салон. Хвилин за десять він уже підходив до ремонтно-механічного заводу, якому віддав мало не півстоліття свого життя. Звільнить же звільнили, а розрахувати не розрахували. «Потерпіть, – казали, – мине криза і гроші вам неодмінно виплатимо. А зараз усім нам важко». Однак проходили дні, тижні і місяці, а грошей люди так і не отримували. Поза спинами гомоніли, буцім начальство і головний бухгалтер зарплату отримують справно.

Ларіон потягнув на себе ковані масивні двері. Біля порога за столиком сидів молодий охоронник у чорній уніформі і гортав товстелезний журнал, помережений записами.

– Здрастуй, Ігорьок!

– Доброго дня, Ларіоне Потаповичу, – буркнув молодик, і не підводячи голови, додав:

– Казала головний бухгалтер, цього місяця зарплати не буде, так що не ходіть даремно!

– Та я… Та я… – зам'явся Ларіон і відійшов до протилежного боку.

Охоронник звівши на переніссі рудуваті брови, знову вшнипився в журнал. Ларіон відкрутив пробку на каністрі та хутко облив себе гасом. Гострий запах гасу нараз заповнив просторе фойє. Охоронник підвів голову, миттєво зорієнтувався в ситуації і кинувся до діда.

– Що… Та що ви робите?!

Ларіон швидким порухом дістав сірники, нервовими пальцями почав терти, але від хвилювання сірник зламався. Дістав іншого і вже збирався ним черкнути, та охоронник Ігор вдарив по руках Ларіона Потаповича. Коробка з сірниками глухо впала на бетонну підлогу. По щоках Ларіона котилися сльози, ноги його підкосилися і він впав на підлогу поруч з коробкою сірників…

2005

СУДОВА ТЯГАНИНА

Баба Малашка двічі виходила заміж. Перший раз в селі – було їй ще тільки сімнадцять – дівкою вискочила за Тодося Федорця. Зачарувала юнака тугою чорною косою і веселими задерикуватими очима. Прижили разом хлопчика – Олексієм назвали. Життя буцім розпочиналось і непогано – вона на свинофермі, він – у тракторній на ХТЗ. І статки мали непогані, домашнє господарство вели. Та з часом Тодось тягатись почав – по бабах швендяв. Не перебирав. Чи то заміжня, чи вдова. А ще чарочку пив, а, повернувшись додому, лупцював по чім попало. Терпіла, аби трохи син підріс. А коли закінчив вісім класів і поїхав до міста навчатися в профтехучилище, кинула к бісу того Тодося і виїхала до Черняхівська. Їй тоді виповнилося тридцять два роки. Влаштувалася на комбінат хімічних волокон, а згодом вийшла заміж за вдівця. Та так вдало. На Подусівці окремий будинок – дві сотки городу, домашнє господарство: кролі, кури, нутрії. І сам на вид гожий: брови прямі, темно-русявий, очі сірі. Малашка була аж помолоділа, то зроду брів не підмальовувала, а це всядеться перед люстерком і нумо красу наводити. Цера робилася така свіженька і гарна.

Небавом від другого шлюбу народила доньку Ірину. Після декретної відпустки знову вийшла на роботу. Більше діток Бог не дав. Як вона жартувала, грошей бракує, купувати нізащо. Донька виросла, вийшла заміж, мешкала в родині чоловіка. Малашка до пенсії допрацювала, буцім пісню проспівала. Не зчулася, коли воно все й минуло. І жити б й далі, радуватися – та ось біда: чоловік раптово захворів і помер. Залишилася одна. З роками старіла, все важче і важче стало обходити господарство. Позбулася нутрій, потім кролів – нелегко стало на горбу траву носити –, а, коли подорожчало зерно, то й курей порізала. Почали докучати всілякі болячки: то тиск підніметься, то в серці заколе, а це ще й подагра долучилася – пів пенсії на ліки викидала.

Донька Ірина хазяйнувала на дві родини – свою і мамину. Інколи було хоч розірвись. Спочатку вдома наготовить, потім біжить до мами борщ варити та налисники готувати. Та ще по аптеках попобігає, заки

ті ліки віднайде. Ось одного разу вона й каже: «Знаєте, мамо, що: перебирайтесь до нас жити. Звичайно, кімнату ми вам не виділимо, а куточок – так. Головне, у хаті всі зручності! Ванна, туалет, батареї теплі. Взимку не треба ні топити, ні до холодної вбиральні бігати. Житимете, як у раю».

У відповідь мама й мовить:

– Я про це також думала. Але ж ви на сьомому поверсі. Я тієї висоти так боюся. Як у молодості впала з вишні, коли ягоди рвала, відтоді й боюся. Ні, мабуть, таки не піду.

Донька доти вмовляла маму, доки та не погодилася. І ось одного весняного дня таки зважилася і переїхала. На вихідні, то ще нічого, а в будні дні всі порозбігаються хто куди. Донька з чоловіком – по роботах, онуки – в університет. Сидить на ліжку крячкою. До балкона і підходити боїться. Проте були і свої переваги. Справді, вода на місці, не потрібно до колонки ходити, та й нужник у хаті. «Але, – міркувала про себе, – то я було вийду на подвір'я, в земельці поколупаюсь, одразу й полегшає на душі». З часом баба Малашка оволоділа ліфтом. З допомогою зятя навчилася натискувати кнопки. Тепер сама, без сторонньої допомоги опускалася і піднімалася. Розпитала, де продуктовий магазин. Отримає пенсію і шкандибає до нього. Накупить ковбаси, сиру, масла, солодкої води, онукам шоколадок. Хоч уже й дорослі, проте полюбляють. Може б і далі жила в доньки, та одного разу з нею трапилася пригода, після якої бабі забандюрилося додому. Як усі порозходилися, поснідала, помила посуд, зодяглася, взяла церату валізу і попрошкувала до магазину. Коли дісталася ліфта, кинулася – немає гаманця. Забула вдома. «Це на невдачу, – ще й подумала, – хоч би ніякий урка з кишені грошей не витіг». Сховала гаманець подалі, викликала ліфт. Швидко й приїхав. З брязкотом відчинилися дверцята, спокійно зайшла до середини, в ліфті нікого не було. Натиснула кнопку з цифрою «один», а потім «пуск». Раптом у вухах буцім заклало, а небавом так наче загуло. Зрозуміла: летить у безодню. Та ось ліфт загальмував. Це було так різко і несподівано, що порожня валіза випала з рук. Двері не відчинялися. Намагалася розвести їх руками, та марно. Баба Малашка зразу дійшла певності: самотужки з цієї пастки їй не вибратися. Тоді почала просити допомоги. Але крикнути голосно не вийшло – щось їй заважало дихати, одну мить здавалося, ось-ось забракне повітря і вона тут задихнеться. На щастя баби, сходинками спускалася жінка. Вона і викликала ліфтера. З'ясувалося, ліфт застряг між першим і другим поверхами.

– Ваше щастя, що він загальмував, – мовила ліфтер, – від біди відділяв один крок.

Відтак баба Малашка перестала користуватися ліфтом, а ходити

пішки на сьомий поверх далеко – дуже ноги болять. Про те, щоб далі жити в доньки й мови не вела.

– Хочу додому, – ствердно заявила вона.

Ірина достеменно знала твердий, вольовий і рішучий мамин характер. Якщо завинпериться – ніколи не переконаєш. Найняла таксі і відвезла стареньку додому. Прибувши до рідної оселі, Малашка немов на світ народилася.

Трохи згодом об'явився син Олексій від першого шлюбу. Колишній чоловік її Тодось помер, а син, виявляється, мешкав у селі з дружиною. Та ось і її не стало. Жив одинаком, мов той Робінзон. Коли попросився до оселі, мама не відмовила. Пожив деякий час, а потім і каже:

– Мамо, тут в Черняхівську, на квартирі, мешкає мій син Боря, ваш уже онук. Ви його так і не бачили. Не будете заперечувати, якщо він перебереться сюди жити?

Вона поцікавилася, чи не п'є, не курить, бо її астма докучає.

– Ні, мамо, – авторитетно ствердив, – колись, правда, і пив, і курив, та все це залишилося у минулому.

Наступного дня переїхав і Боря. Як глянула на нього Малашка – ледь не зомліла – викапенний Тодось. Ще й родимка неподалік губи зависла. З'яву рідного брата по маминій лінії Ірина зустріла не дуже схвально. То варила страви на одну маму, а тепер потрібно на трьох – хоч і гроші виділяли. Та незабаром трохи полегшало – Боря одружився. Взяв у дружини просту сільську дівчину Олесю. Вона так вписалася в родину, буцім все життя в ній провела. Зайшла на кухню, одразу почала порядкувати. На стінах поклеїла гарні шпалери, пофарбувала вікна. Готувала смачно. Малашці дуже подобалося. Ірина полегшено зітхнула – схоже, життя почало налагоджуватися.

Та через два роки мами не стало. Поділити хату Ірині з братом Олексієм мирним шляхом не вдалося. Розпочалася судова тяганина. Тривала вона не місяць і не два – майже рік. За цей час Олеся народила сина і вже вдруге ходила вагітною. Ірина наполягала на своєму – оселя її. Вона у ній народилась, мешкала, допоки й заміж не вийшла. Олексій доводив на суді: донька мамі не допомагала, чому вона й викликала його до себе. Ірина поставила суд в пікантне становище: чи Олексій рідний син матері, не самозванець? Довелося у старих чемоданах розшукувати свідоцтво про народження, військовий квиток, паспорт. На щастя, знайшлося і свідоцтво про шлюб матері з батьком Олексія. Та коли таки довів: він – істинно її син, все одно довідки про право на частину спадщини не отримав. І знову почав судитися. Справа дійшла до Верховного суду.

Нарешті майно розділили… Олексію зі своєю родиною дісталися дві кімнати посеред хати. Але, щоб до них дістатися, потрібно пройти

через коридор, який належить Ірині. Іншого шляху немає. Щоправда, є вікно, але ж вагітна жінка з немовлям не буде через нього проникати до оселі. Поки тепло, розмістилися в сараї – обладнали спальну кімнату: поставили два ліжка – для себе і для сина. Коли народиться ще одне немовля – колиску хоч на дворі лаштуй. А як вдарила сорокаградусна спека – у хліві стояв запах все одно, що в свининці.

Олесю, яка вже була вагітна на шостому місяці, кожного ранку, мов мухи, обсідали надокучливі думки. Це поки тепло, ще якийсь місяць-два можна жити в сараї, а коли похолодає, куди подітися? Цього ранку вона поспішала до жіночої консультації. Їй належало подолати пішохідний перехід, вималюваний під зебру. Подивилася направо – нікого, наліво – теж саме. На світлофорі спалахнуло зелене світло. Тільки-но почала переходити, як із-за повороту, мов навіжена, вилетіла іномарка. Відчула: її підкинуло, ось вона вже на капоті – спиною вдарилася об лобове скло. Далі Олеся нічого не пам'ятала…

Розплющила очі. Біла палата. Люди в білих халатах. Згодом – операційна. Пучок яскравого світла. Наркоз – не повернутися, ні пальцем ворухнути. Оперував її один з найкращих судинних хірургів Терентій Воробйов. Свого часу Терентію Федуловичу довелося побувати в Афганістані. Один раз оперував молодого бійця в польових умовах – бракувало електричного світла. За операційний стіл правили кілька порожніх ящиків, накритих дошками. Кисень хворому подавали ручним апаратом. За електроенергію правили сонячні промені – з допомогою дзеркал їх ловили два солдати і спрямовували на операційний стіл. Поряд з лікарем-хірургом була його помічниця – медсестра Маргарита Ковязіна. Разом з Терентієм Федуловичем вона також пройшла Афган. Набачилася всього. Особливо було образливо до сліз, коли ще вчора розмовляла з здоровими бійцями, а сьогодні до моргу бетеери доставляли понівечені тіла.

На щастя, та безглузда, нікому не потрібна війна закінчилася. Маргарита Ковязіна цілою і неушкодженою повернулася додому. Сьогодні їй уже за п'ятдесят, але, як і в роки своєї молодості, залишалася жвавою і енергійною. Хіба що трохи розповніла і була, як маківочка.

…Стан вагітної жінки – катастрофічний – відкрита черепно-мозкова травма, забій легенів. Як наслідок травмування судин черевного простору – почалася внутрішня кровотеча. Біля операційного столу зібралася ціла бригада медиків – хірург, гінеколог, анестезіолог. Перед судинним хірургом стояло одне завдання – врятувати не лише жінку, а й дитину. Коли розпочалася операція, несподівано виникла ще одна проблема – незсідання крові у хворої. Йшла напружена, наполеглива боротьба. За стінами медичного закладу палила неймовірна спека. Схоже, такої ще не знав старовинний Черняхівськ. Чоло лікаря одразу

вкрили сріблясті краплі поту. Маргарита Ковязіна білосніжним бинтом раз по раз витирала. Раптом всі відчули: до операційної крізь шпарки просочується дим. Звідки б йому взятися?

– Маргарито Павлівно, терміново з'ясуйте, звідки взявся оцей дим? – розпорядився Воробйов.

Коли медсестра відчинила двері, в ніс різко вдарив запаморочливий запах горілого. Дим сотався з допоміжного приміщення. Жінка відчинила двері. Вогню не було, проте дим заповнив усю кімнату. По дорозі до операційної Маргарита Павлівна звернула увагу: сморід охопив увесь сьомий поверх. З кожною хвилиною дихати ставало все важче. Оперувати за такої ситуації було просто неможливо.

– Терентію Федуловичу, небезпека йде з допоміжного приміщення, – доповіла медсестра. – Що будемо робити?

– А чи не перевезти нам пацієнтку разом з операційним столом і наркозно- дихальною апаратурою до сусіднього приміщення? – висловив пропозицію лікар-анастезіолог.

– Ні в якому разі, – ствердно мовив Воробйов. – Операція продовжується. Тільки негайно викличте пожежників. А ви, дівчата, – кинув поглядом на санітарок, – біжіть гасити.

Небавом прибули пожежники. Минуло небагато часу і їм вдалося побороти лихо. Відчинили вікна в коридорі, сизий дим швидко вивітрився. Дихати стало легше. Проте напруга не спадала. Дрібні росинки поту вкривали чоло хірурга. Минула година, дві. Здається, все. Терентій Федулович подивився на годинник, – нічого собі – операція тривала чотири години. Потерпіла нарешті розплющила очі:

– Лікарю, а як мій маленький? – прошепотіла блідими обезкровленими вустами, – ми житимемо лікарю?

– Так, житимете! І не тільки. Ще й народжуватимете.

2009

ЯВКА З ПОВИННОЮ

Фуражир Ярема Ковбаса за літру самогонки завіз два мішки комбікормів Матвію Швайці. Коли розвантажували, крізь шпарку в паркані це помітив сусід Максим Гудзь і заявив дільничному – років зо два, як ворогували. Ярему судили, дали строк – два роки. Коли відбув ув'язнення, повернувся додому. Мами вже не було, батько помер раніше, кохана дівчина Настуся, яка доїла корів на фермі, вийшла заміж за моряка і виїхала з села. Ярема залишився в хаті один. Оселя була добротна – викладена з червоної цегли, з дерев'яною підлогою, крита бляхою – батько звів перед тим, як піти з цього світу. У Яреми були

золоті руки – міг і електропроводку провести, і бензопилою дров напиляти. У спадок отримав електромлин, циркулярку – молов борошно сусідам, пиляв колоди на дошки. Та коли увечері заходив до оселі, віч-на-віч опинявся з самотністю. Зі стін на нього дивилися лише мамині рушники та родичі з фотокарток, майстерно вмонтованих у рамки, виготовлені батьковими руками. Незвична тиша давила на чоловіка, притискувала мало не до самісінької підлоги. Ярема почергово вмикав то радіо, то телевізор, аби уникнути сумних думок, та, зрештою, все це набридало. Заскорузла душа, прибита горем, прагнула тепла і ласки. На вихідні з міста приїхала рідна сестра Мотька – наварила їсти, помила підлогу, випрала одяг. Завесніло на душі в брата. За обідом, коли випили по чарчині домашньої, Мотька й каже:

– Я оце, братику, бачу, як ти мучишся і думаю: жіночка тобі потрібна. Знаєш, що я тобі скажу? У селі Криве Озеро, неподалік сільмагу, мешкає самотня жінка з п'ятирічною дівчинкою. Звати Лукерія. Вона твоїх років. Минулої неділі я з нею на базарі бачилася. Розповіла їй і про тебе. Вона не проти прийняти. З'їздив би…

Ярема подивився у люстерко. На нього глянуло чорняве симпатичне обличчя з поперечними борозенками на лобі, густими волохатими бровами. Правда, на голові деінде сріблилися сиві волосинки. «То не біда, – гадкував про себе, – можна й вистригти. Хоч і не першої молодості, проте козак хоч куди». Нагрів води, поголився, помився, розчесав чуприну, другодні зодягнувся у святковий одяг – саме була неділя – сів на велосипед та й поїхав свататися.

Жінка справила на Ярему хороше враження – червонощока, на голові каштанове хвилясте волосся, та й характером нівроку: дружелюбна, весела вдачою, а ще здалося, несперечлива, покладиста. Щебече – ніби весняне джерельце ллється. Саме про таку й мріяв. Він їй також сподобався, бо одразу погодилася прийняти.

Ярема найняв у селі Грицька Конопляника, тому з колгоспу на пай дістався «газон», завантажили батькове добро: електромлин, циркулярку, бензопилку, електроточило і поїхав до Лукерії. Уже з перших днів Ярема кинувся хазяйнувати: спочатку поставив паркан, якого тут і в помині не було – хоч возом заїжджай. Потім прибудував коридор, спорудив літню кухню, небавом купили теличку, з якої почали ростити корову. Мотька, хоч і не часто, та все ж зустрічалася з братом, цікавилася, як живеться. «Та нічого, – відповідав Ярема, – жити можна». Сестра була невимовно рада, що прилаштувала брата, проте кожного разу на закінчення зустрічі не забувала нагадати: «Ти б з нею розписався, мало чого в житті буває».

Сестра, мов у воду дивилася. Як тільки обжилися, Лукерія почала «качати» свої права. Гріх сказати – Ярема був доброї душі чоловік – допомагав усім, хто до нього звертався. А плата у селі яка – пляшка самогонки. Отак потроху і причастився до горілочки. А перед цим же один час і чарки до рук не брав. Терпіла-терпіла Лукерія, а тоді терпець й урвався.

– Що, знову нажрався? – нервово моргнула довгими віями, – у тебе не так випивка, як похмілля. Господа-а-а-р! На готове прийшов, тепер, бач, розумним став.

Слова Лукерії за живе зачіпали Ярему. Вони буцім прачем били по тім'ю.

– Як, на «готове»? – підстрибував на місці, наче шершень ужалив. – А обгородився хто? У тебе ж навіть паркана не було. Он скільки дощок напиляв, тепер – найкращий на вулиці. Літню кухню збудував, сарай, погріб викопав, цеглою виклав.

– Ти взагалі не людина, а казна-що. Волоцюга якийсь. Ні трудової книжки, ні паспорта.

– Е, ні! За паспорт вже не бреши, – не стерпів Ярема. – Позавчора в райвідділі міліції новенький видали. А трудового стажу, якщо порахувати, років з десять набереться.

Коли в селі настало безробіття, Ярема вирішив поїхати на заробітки до Києва. Влаштувався у бригаду, що ремонтувала квартири. За три місяці заробив гроші. І непогані. Перед Новим роком хлопці роз'їхалися по домівках. Ярема також вирішив провідати Лукерію. Під вечір прибув до Прилук. На рейсовий автобус не встиг – той щойно відправився. Пішов на залізничний вокзал. Там такий гарний збудували. І в залі очікування тепло, і поряд туалет теплий. І кафе з гарячим чаєм. Ярема трохи перекусив – випив пляшку пива, з'їв два бутерброди. Сів у залі, людей було небагато, біля ніг поставив валізу. Лава була хоч і тверда, проте тепла. Так тепло і затишно зробилось в нього й на душі. Пиво розлилося по всьому тілу. Не зчувся, коли й задрімав. Напередодні закінчували ремонтувати одну квартиру. Так поспішали, аби до свят закінчити, робили майже всю ніч. Ярема стомився. Сон одразу його й зборов… Розплющив очі, а валізу, немов корова язиком злизала. А там же й паспорт, і трудова книжка, і зароблені гроші. Добре, хоч на дорогу в кишені здача від буфету залишилася. Коли по приїзду все це розповів Лукерії, та не стримувала гніву. «Треба було менше жерти!» – вигукнула. «Та я всього ж пляшечку пива», – оправдовувався Ярема. Пиляла не день і не два. Гадав, може набридне, та ні ж. А коли на нього накинулася з вилами – ледь не заколола – терпіння лопнуло. Вирішив твердо: досить з нього приймів. Потрібно повертатися додому.

І знову винайняв автомашину, завантажив «придане», котре свого часу перевіз до Лукерії – бензопилу, електроточило, електромлин, циркулярку. Привіз до рідного дому, розплатився з водієм, вивантажив на подвір'я. «Все, баста! – мовив сам собі, – більше мене ні в які прийми й калачем не заманиш».

На ранок до подвір'я Яреми Ковбаси підкотив міліцейський газик. З нього вийшли два правоохоронці. Один поправив на собі формений піджак, інший підняв кашкет, пригладив чуба. Забачивши непроханих гостей, Ярема з віником – саме замітав подвір'я – зупинився посеред двору.

– Доброго ранку! – обидва чемно привіталися.

– Доброго… – в очах Яреми подив і обурення.

– Ви будете громадянин Ярема Ковбаса? – запитав тонкий довгобразий міліціонер.

– Так, власною персоною, – продовгастим пальцем підняв козирок кашкета.

– Ви знаєте громадянку Лукерію Лещотну?

– Так, знаю. Я в неї у приймах був. Не вжилися. Учора повернувся.

– Вона написала заяву до міліції, що ви її обікрали. Забрали інструменти першого чоловіка.

– Хто? Я… я її обікрав? – Ярема від несподіванки аж заїкатися почав. Ви Лукерію послухали? Та вона мене язиком, наче ціпом б'є. Я своє забрав, те що привіз з батьківського двору. А власного інструменту в неї зроду-віку не було. Так як і чоловіка. Дитину вона нагуляла.

– Це до справи не стосується. Зодягайтеся, поїдемо до райвідділу міліції. Там і напишете явку з повинною.

2012

РАНИ, НЕСУМІСНІ З ЖИТТЯМ

Вони утрьох – Микола Шемендюк, Агата Козицька і Домаха Мозирко – мешкали на околиці села Стара Брикуля. Крайня хата – дерев'яна, крита бляхою, діда Миколи, поряд жила баба Агата, біля неї в старенькій, але добротній оселі коротала вік баба Домаха. Були вони однолітками, кожному з них виповнилося по сімдесят п'ять. За свій вік заробили таку-сяку пенсію – на хліб, печиво, сірники та цукор. На місяць вистачало. Харчувалися в основному з власних городів. Та ще дехто тримав живність – козу, курей. У діда Миколи, правда, з домашніх тварин був лише сірий кудлатий кіт, який днями вилежувався на черені, а увечері, як старий лягав спати, вмощувався в ногах і довго

любив мурчати. Те муркотіння для діда слугувало своєрідною колисковою. Від довго слухав, а потім засинав і до самісінького ранку спав непробудним сном.

Та ось настав час залишати цей світ. Першою пішла з життя баба Агата. Вийшло усе так несподівано і непередбачено. Розпочиналося з грози. Баба бачила, як з-за лісу на її царину насувається темно-синя хмара. А потім почало блимати і гриміти. Баба на подвір'ї саме квасолю лущила, довелося втікати до хати. Як тільки переступила поріг, наслухала: раптово здійнявся шалений вітер, тугі краплі дощу затарабанили по шибках. Скинула з себе хустину – ніби жарко зробилося. І тут, як блисне – аж в очах засвітилося, праву руку і ногу немов відняло. Баба Агата нараз знепритомніла і зсунулася на підлогу – все тіло неначе оніміло. За якусь хвилину-дві до оселі зайшла баба Домаха.

– Ти хоч жива тут, чи ні? – кинула з порога.

Забачивши, що сусідка лежить посеред хати, Домаха підвела її, поклала на ліжко.

– Як ти себе почуваєш?

– Та ніби трохи краще, – мовила через силу. – Ногу вже відпустило, тільки рука й досі мліє, немов хто кропивою понаджигував.

– Давай до фельдшерки збігаю. «Швидку» викличемо.

– Та навіщо мені та лікарня. В сірих очах баби Агати виступили сльози, – якщо вже суджено померти, то краще в рідних стінах.

Так воно і сталося…

На царині баба Домаха залишилася удвох з дідом Миколою. Шемендюк особливим здоров'ям не відзначався – мав природжений дефект грудної клітки, в ділянці серця була невеличка ямочка. За інвалідністю до лікарів не звертався – отак і прожив увесь вік, трудився на легких роботах. Весь час сторожував – то біля лавки, то в саду, то біля комір, то на свинофермі. А тут, на старість, ще й нові болячки долучилися: піднявся артеріальний тиск, у вухах шуміло, в руках не відчував сил. Баба Домаха з дідом Миколою домовилися: оскільки удвох залишилися, допомагатимемо одне одному, провідуватимемо щоранку, щоб не околіти, як помремо.

Цього ранку баба Домаха збиралася їхати до обласного центру. В онкологічному диспансері їй мали вирізати гулю – колись у молодості рогом вдарила корова. Лікарі порадили: аби бути від гріха подалі, вирізати наростень. Перед від'їздом попрохала діда Миколу доглядати за хатою, погодувати курей, налити у сковорідку свіжої водички. Якщо чималенько знесуть, можна видрати яйця.

Коли баба Домаха прийшла на автобусну зупинку, що містилася в центрі села, саме з міста прибув автобус. Пасажирів було небагато –

до батьків навідалися діти, порівнявшись з нею, почергово привіталися. Баба Домаха уже збиралася заходити до салону, як у дверях лоб у лоб, ледь не вдарилася, зіткнулася з двома пасажирами. Це були два цигани. Один з них старший – засмагле, ніби аж синювате обличчя, м'ясистий ніс зі шрамом посередині. Ніздрі роздувалися, темними очима, схоже, він просвердлював її наскрізь. За ним вистрибнув з салону молодий циганчук. У нього також був горизонтальний шрам на переніссі, з лівого вуха звисала сережка, на товстих волосатих пальцях виднілися перстні. Від такої несподіваної зустрічі у баби Домахи в душі щось теленькнуло, ноги злегка підкосилися і вона ледь не впала. «Гм… Дивно… До кого вони приїхали?» – подумала вона, і тут же спало на думку: «Та до кого ж… Красти приїхали. Зараз гайнуть по хатах. Добре що попросила Миколу, аби спостерігав за її оселею». На цьому вона заспокоїлася, і весь час, заки перебувала на лікуванні, утверджувалася думкою: все буде добре.

У цей час Микола Шемендюк порався на городі. Раптом наслухав, як на вулиці загавкали собаки. То, було, гавкнуть один раз-два, та й замовкнуть, а це так гавкали, ніби когось за колошу хапали. «Певне, чужий хтось», – подумав Шемендюк. У цю мить з вулиці долинуло:

– Хазяїн! Агов-в-в, тут є хто живий?

– Є живий! – у відповідь вигукнув Микола. – Що вам треба?

Коли він опинився на подвір'ї, зупинився вражений, на якусь мить аж ніби розгубився – не знав, що й робити: гнати в шию непроханих гостей, чи самому втікати. Перед ним стояло двоє чоловіків у чорних балаклавах. Заки роздумував, один з них пирснув діду в обличчя з газового балончика. Потім удвох потягли до хати. Тут зв'язали руки за спиною і ноги.

– Старий, давай по хорошому: признавайся – де сховав гроші? – гучно вигукнув молодший циган.

– Віддавай нам. Скоро їх мінятимуть – все одно вони в тебе пропадуть.

– Та які гроші!? – в розпачі вигукнув дід Микола. – Пенсія маленька. Тільки й живу на неї.

– Не бреши! На похорони ж назбирав?

– Та скільки я там назбирав? Є дві тисячі.

– Бач, отак би й зразу. А то брехав «де ті гроші».

Аби старий був більше зговірливим, поїли горілкою.

– Та в мене серце з дитинства хворе. За своє життя я й пляшки не випив.

– Тоді віддавай гроші. По хорошому не хочеш, заберемо силою. Ну?...

Перевернули все в хаті, зробили повнісінький гармидер. Забравши все, що тільки можна було забрати, пішли. У сінях стояла бензопила – і ту забрали.

Через три дні баба Домаха повернулася додому. Операція пройшла успішно. Лікарі порадили: «Наглядатиметесь у своєї фельдшерки. У разі необхідності негайно приїжджайте до нас». З радісними думками їхала додому, збиралася ними поділитися з дідом Миколою – більше радитися було ні з ким. Та коли прибула на подвір'я, серцем відчула: щось не так. У сковорідці було порожньо, відкрила мішок, Микола жодного совка зерна так і не взяв. Сковорідка, в якій мала бути вода, взагалі лежала перевернута догори дном. Раптовий здогад пронизав її з голови до ніг: а можливо, з ним щось трапилося? І на своєму подвір'ї не видно. У чому стояла, в тому і побігла до сусіда.

– Миколо, ти живий тут? – вигукнула Домаха, вбігши в сіни. – Що з тобою трапилося?

Та коли залетіла до світлиці, з переляку ледь не впала – на підлозі лежав зв'язаний Микола.

– Тут я … Тут…- тяжко прохрипів дід, обличчям вткнувшись у долівку.

– Ось я зараз, – баба ворушила вустами, – зараз я тебе визволю, – але як не розв'язувала, все безуспішно. Мотузки були такі міцні, що справитися з ними Домасі було не під силу – такими мотузками тюкують солому.

Дістала з шухляди кухонний ніж, почала перерізати. Спочатку Микола розправив одну руку, потім – іншу. Вони так розпухли, що нагадували колоди. Потім з допомогою мобільного телефону викликала швидку медичну допомогу, а тоді – міліцію.

Першими прибули медики. Зробивши побіжний медичний огляд, вони мовили одностайно: «Потрібна госпіталізація!» Як тільки карета швидкої медичної допомоги від'їхала, прибули оперативники. Інспектор карного розшуку в особливо важливих справах обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос допитав Домаху Мозирко. Вона розповіла все по порядку – і про життя на відшибі, і про те, як їздила в онкологічний диспансер і як просила Миколу наглядати за її подвір'ям.

– Подумайте, можливо, вам запам'яталися якісь малопомітні деталі. Можливо, для вас це були дрібниці, але для нас вони багато значитимуть.

– Так, були «дрібниці», як ви їх називаєте. Я на них особливо увагу й не звернула. Коли збиралася зайти до салону автобуса, з нього вийшли два цигани.

– Які вони були на вигляд, ви їх добре роздивилися?

– Так, роздивилася, – баба Домаха зітхнула полегшено і детально описала кожного з них.

У районній лікарні Богдан Стоколос допитав і потерпілого. Та додаткової інформації не отримав – обидва бандити були в чорних балаклавах, розмовляли російською мовою з акцентом. Одна така деталь: виходячи з хати, один з них вдарив діда графином по голові.

– Так… – роздумливо мовив Стоколос. – Швидше за все це були люди ромської національності. Це не перший розбійний напад в районі. За ними давно в'язниця плаче.

Минуло кілька днів. Після численних катувань хворе серце Миколи Шемендюка не витримало і зупинилося на світанні. Судово-медична експертиза засвідчила: рани, завдані бандитами, були несумісні з життям. Тіло вкривали численні гематоми, садна, а ще – крововилив у мозок, поламані ребра.

Шановного односельця в останню дорогу проводжали всі жителі села Стара Брикуля. На поминки, що відбулися в сільському клубі, зібралися в складчину.

Минув ще один тиждень. Домасі Мозирко, яка тепер на цьому кутку залишилася сама, не спалося. Вона встала рана-раненько, ще тільки світало. Випустила курей на подвір'я, в одну сковорідку насипала зерна, а іншу – налила свіжої водиці. Потім взяла сапу і пішла на город. Вирішила, заки не так палить сонце, обсипле картоплю. Ледь встигла пройти два рядки, як з її подвір'я донеслося:

– Хазяюшка, металолом імєєтся? Купім дорого!

– Вона кинула сапу між рядками, а сама сховалася за старезним тлустим стовбуром груші, котра росла неподалік обніжка. Краєчком ока глянула на подвір'я і в незнайомцях впізнала двох циган, яких зустріла на виході з салону автобуса. Зачекала, поки непрохані гості підуть з двору, побігла до хати, тремтячими руками схопила мобільний телефон і викликала міліцію.

Оперативники прибули вчасно. Селяни підказали: їх обох треба шукати в оселі Одарки Нехворощ. Цигани пішли саме туди.

Коли правоохоронці увірвалися до будинку, бандитів застукали на гарячому – зв'язана господиня лежала на підлозі. Нападники катували нещасну, вимагаючи гроші і коштовності. По її щоках котилися сльози.

2017

ГЕРОЯ ПРОВОДЖАЛИ СТОЯЧИ НА КОЛІНАХ

Сашко народився в Дніпропетровську. Коли ще був маленький, кожного літа з батьками приїздив до дідуся і бабусі, які мешкали в одному з мальовничих сіл на півночі Чернігівщини. З першого разу він заприятелював з сусідськім хлопцем, звали його Андрій. Були вони чимось схожі один на одного – що однолітки, а ще однакові на зріст, гостролиці. Єдине, що різнило, в Сашка був кирпатий ніс з горбинкою, а в Андрія – прямий і видовжений. Андрій з часом навчив Сашка, як рвати в лісі ягоди – чорниці, збирати гриби. Кожного літа, зустрічаючись, батьки зазначали: хлопці підростають, на кілька сантиметрів стають вищими. Ось пішли до школи, а ось уже й закінчили її. Збирались кудись вступати, та з тієї затії нічого не вийшло. Отак і залишилися – Сашко в місті, Андрій – в селі. Відтак зустрічатися стали рідше, більше один одного подумки підтримували.

Сашко одразу кинувся в бізнес – накупить товару – і на Польщу. Там його спочатку мало не з руками відривали. А коли грошей підзаробив і товар в ціні впав, влаштувався на станцію технічного обслуговування. Спочатку мив машини, згодом навчився ремонтувати. Мав гідну зарплату. Одружився, викупив трикімнатну квартиру, дістав беушну іномарку. Одну з відпусток вирішив провести в селі. Та коли прибув, діда й баби вже не було. Його приймали тьотя Оля з чоловіком Миколою і донькою Мариною. Зустрівся й з товаришем по босоногому дитинству – Андрієм. У сільському генделику випили по чарці – Сашко багато не пив, а Андрій любив випити, особливо на дурничку.

– Ну, друже, розказуй, як ти тут живеш? – спитав Сашко.

– Та як, – промимрив Андрій, – роботи в селі – ніякої. Ходжу по людях, допомагаю – хто що дасть. В основному розплачуються чарочкою. Взимку роботи катма, сиджу вдома. Звиняй на слові, горобцям дулі даю. Жінка впівока дивиться, каже: «Питимеш – кину». А в нас же троє діток.

– Гаразд, друже, – сумно зітхнув Сашко. – З тобою все зрозуміло. Знаєш, що я тобі скажу: поїхали зі мною в Дніпропетровськ. Хазяїн СТО, на якій я робив, постарів і станцію продав мені. Розумієш, він мене дуже поважав. Тепер у мене власний бізнес. Якраз і вакансія є – хлопчина, який мив машини, пішов у армію. Спочатку цим займешся, а потім я тебе навчу й гайки крутитимеш. Ти хоч і байталуватий і любиш побалабонити, але чую: башковитий. Заробіток у мене нормальний, не ображатимешся. Половину коштів на себе витрачатимеш, а другу – й жінці відсилатимеш. Вона також в обиді не буде і тебе ніколи не покине. Ну, як, поїхали?

– З дорогою душею, – усміхнувся Андрій і міцно потиснув Сашкову руку.

Уже з першого дня Андрій з головою поринув у роботу. Машини під'їжджали одна за одною, треба було швидко підготувати до ремонту. Під вечір не відчував ні рук, ні ніг. До того ж був увесь мокрий, як хлющ. «І чого я дурний зголосився поїхати? – міркував Андрій, присівши на лавку. – Ходив би по людях і хоч би не кожного дня перепадала чарка, так був би в теплі і добрі. А так аж ніби замерз. Бр-р-р…»

– Де ти ходиш? – накинувся Сашко, коли Андрій після невеликого перепочину трапився йому на очі. – Підготуй ще одну автівку. І на сьогодні досить.

Андрій полегшено зітхнув і взявся ретельно мити.

Так було кілька днів. Зрештою, Андрій призвичаївся до своїх обов'язків, достоту знав, коли і що йому робити. А як отримав першу зарплату, то й взагалі був задоволений. Одразу пішов на поштове відділення і частину коштів відправив дружині і дітям. Минуло півроку.

– Слухай, друже, – якось Андрій мовив Сашку, – у мене діти не хрещені. Я б просив тебе стати для них названим батьком.

– Від хреста гріх відмовлятися, – розважливо мовив Сашко, – я неодмінно стану для них хрещеним.

Так минуло ще з півроку. І тут Андрій не втримався. Сашко все частіше почав помічати: той вдаряється в чарочку. Мало не щодня приходить на роботу із запашком. При нагоді дав зрозуміти: ми так не домовлялися. Андрій відтоді пообіцяв і в рот не брати.

Одного разу Сашко поїхав у відрядження. Повернувся під вечір. Бачить: біля СТО стоїть карета швидкої медичної допомоги. У нього аж в серці кольнуло: невже з Андрієм біда? Коли відчинив двері, забачив жаску картину: на ношах лежав друг дитинства. Його обличчя було вкрито атраментовими плямами.

– Не встигли довезти до лікарні, – з сумом констатував лікар швидкої. – Вибачте…

– Від чого він помер?

– Харчове отруєння. Він випив якусь мастику. Вона виявилася смертельною.

Сашко схопився за голову: «Ну навіщо він поїхав в оте відрядження?» Картав себе подумки, відчував винним. Всі витрати на похорони взяв на себе. У бюро ритуальних послуг замовив рафік, відвіз до рідного дому, там у селі його й поховали. Допомагав, як тільки міг. Дітей взував і зодягав, привозив продукти, на різдвяні свята дарував гроші. Особливо вболівав за старшого Михайлика. Він так був схожий на

батька. Коли той підріс, хрещений запрошував до себе, та хлопчина чомусь не забажав. Певне, вирішив залишитись неподалік мами, аби допомагати своїм братикам. Вивчився на маляра-штукатура, та за фахом на роботу не влаштувався. Працював експедитором в одній з чернігівських фірм. Згодом був призваний на строкову службу, потім почав служити за контрактом на Донбасі. Брав участь в російсько-українській війні.

Бойові побратими одразу пройнялися довірою до молодого бійця – відповідальний, безвідмовний, завжди готовий прийти на допомогу. Михайло мав бездоганний слух і першим чув, коли летить міна. Зачувши її свист, попереджував побратимів:

– Хлопці, міни!

Цього разу Михайло повернувся стомлений, але радий від усвідомлення виконаного бойового завдання, яке тривало три дні. Ноги ледь волочив. Ще трохи, впаде і спатиме непробудним сном. Та тут з'ясувалося: потрібні добровольці підкріпити позиції в сусідній роті, аби побратими мали можливість вийти в тил. Михайло без роздумів і вагань пішов на допомогу. І тут проросійські бойовики розпочали нищівний обстріл. Під час одного з них Михайло отримав важке поранення – осколком розірвало легені і селезінку. Його повезли до одного з кращих шпиталів Дніпра – лікарню імені Мечнікова. Та по дорозі, прямо в кареті швидкої медичної допомоги, він помер.

Ховали Михайла в рідному селі. Вздовж всієї дороги від обласного центра до села живим коридором стояли люди. Старенькі бабусі, опустившись на коліна, молились і просили Всевишнього аби швидше закінчилася ота триклята війна, розв'язана зухвалим російським агресором. Такого похорону в селі ще ніколи не було. Віддати останню шану мужньому захисникові української землі, безстрашному ї хороброму воїнові з довкружніх сіл прибули сотні людей. Мама весь час втрачала свідомість і почорніла від горя. Хрещений батько Олександр також прибув на похорони. Схоже, після них у нього з'явилася сивина на скронях.

Поховали Михайла на сільському кладовищі поряд з батьком. Навічно прийняла його у своє лоно рідна земля, на якій він свого часу пустився босоніж, яку палко любив, котру самовіддано і завзято захищав і за яку без вагань віддав своє життя.

2017

ДОКІР СУМЛІННЯ

Павлин Орефович Стрюков у свої сорок років виглядав на п'ятдесят. Широке підборіддя, на приплюснутому лобі косий шрам, скроні злегка запушені інеєм. Карі очі відсвічували жовтизною, опуклі оболонки вкриті червоними прожилками. Павлин Орефович працював на посаді директора лісгоспзагу. Могоричі самі плили до рук – деревина користувалася неабияким попитом. Мало не кожного дня додому повертався напідпитку. Дружина здебільшого мовчала – ще кине, такого більше не знайде. А ось п'ятнадцятирічна донька – палець до рота не клади. Кожного разу заводила сварку. Ще й на неньку гримала:

– Мамо, ну чого ти мовчиш? Кожного дня приходить підшофе, а вона ні пари з вуст.

Павлин Орефович вдома здебільшого мовчазний і замкнутий, проте на роботі був зовсім іншою людиною. Тільки йому, здається, і нікому більше був притаманний хист спілкування з людьми – коректний, доброзичливий. Якщо комусь і робив зауваги, то вони були здебільшого правильні і виважені. Ніхто і ніколи не збирався їх заперечувати. У його задумливих очах завжди іскрився смарагдовий промінь.

Головним бухгалтером лісгоспзагу працювала Сабіна Наркисівна Зотова, тридятип'ятирічна розлучена жінка. Довге чорне волосся, на округлих щоках ямочки. Розпашілі вуста завше віддавали бентежно-втішливим усміхом. Її гнучкий стан щільно облягав сіро-синій в смужку в'язаний светр. На струнких ногах чорна міні-спідничка, на лівій руці виднівся срібний перстень з написом «Врятуй і збережи». Влітку носила чорні сонцезахисні окуляри в пластиковій оправі. Жінка була вільна, нікому і нічим не зобов'язана. За характером – добросовісна і послужлива. Можливо, аж занадто домовита: все довкруж себе прагнула налагодити і облаштувати. Свої думки даремно не викидала на вітер, вважала за краще тримати при собі. Від першого і останнього шлюбу мала чотирнадцятирічного сина Олега – навчався в сьомому класі.

Павлин Орефович досить довго придивлявся до головного бухгалтера. З кожним днем відзначав про себе: Сабіна Наркисівна подобається йому все більше. У п'ятницю, перед вихідним, попрохав її залишитися після роботи. Гадала, мова йтиме про роботу. Під руку, про всяк випадок, якщо поцікавиться начальник, поклала всі необхідні бухгалтерські документи. Та цього разу Павлин Орефович перегорнув платівку. З кишені картатого піджака дістав в'язку ключів, відімкнув сейф, поставив на стіл п'ятизірковий коньяк, відкрив велику коробку шоколадних цукерок. Жінка здивовано випнула брови, проте запере-

чувати не стала. Уже від першої чарки злегенька сп'яніла, надалі з кожної пили лише половинку. Зав'язалася розмова. Ініціативою володіли почергово: то він, то вона. Обоє почували себе затишно і комфортно. Коли поцілував її у пропахлі коньяком розпашілі вуста, а потім розстібав квасолинки-гудзики на блузці, зашарілася, але покірно мовчала…

Так минув рік. Зустрічалися один раз на тиждень перед вихідним. Потім директор придбав путівку в будинок відпочинку «Зелений Гай». Там її також провідував, але вже частіше. Від неї отримував те, що й мав отримувати чоловік від жінки – кохання і ласку. Цього йому так бракувало вдома. Вона на нього ніколи не гримала, не ображала, не сварила.

Як тільки Сабіна Наркисівна повернулася з відпустки, на лісгоспзаг нагрянуло контрольно-ревізійне управління. Почалася фронтальна перевірка. Перевіряючі зажадали, аби дирекція виділила їм окремий кабінет, надала всі документи. Потім почали вести розмови, то з директором Павлином Орефовичем, то з головним бухгалтером Сабіною Наркисівною. З часом обом здалося: розмови не на їхню користь. Ревізори знайшли чималенько недоліків, всіляких огріхів. Директор відчув: пахне смаленим. Чого доброго, можуть і кримінальну справу порушити. Нерви не витримали: все почав валити на головного бухгалтера. Сабіна Наркисівна спочатку, аби ніхто не помітив, носовою хустиною крадьки витирала сльози, згодом їх не соромилася. Замкнулась у собі, стала немов не своя. Колеги по роботі її просто не впізнавали. А одного разу і взагалі не вийшла на роботу. «Певне, занедужала», – подумали співробітники. Втім, вирішили зачекати. Однак на роботу так і не з'явилася ні через годину, ні через дві. У ревізорів за цей час назбиралося багато запитань. На них могла відповісти лише вона. Тоді вирішили зателефонувати. Однак слухавку ніхто не брав. А через годину прибіг заплаканий син і крізь сльози видавив:

– Мама повісилась.

Сабіну Наркисівну поховали через день. Колеги здогадувалися про її роман з директором, шепталися між собою, але категорично висловлювати уголос думки не зважився ніхто. Всі боялися за свої місця. Дізнається начальство – не здобрувати. Чого доброго, знайде якусь зачіпку, ще й з роботи витурлить. Павлин Орефович виділив певну суму грошей на похорони, та ще й самі зібрали. Поховали, пом'янули у кафе. Згадали її теплим і добрим словом.

А невдовзі й перевірка закінчилася. Нічого серйозного не виявили. Даремно молода жінка звела рахунки з життям. Проти директора кримінальної справи не порушували, обійшлися доганою. Син покійної

Олег залишився сиротою. Його взяла на виховання мамина рідна сестра.

Павлин Орефович відчував докір сумління. Куди не поспішав, що не робив – бачив перед собою заплакане обличчя Сабіни з докірливим поглядом. Воно буцім промовляло: «Ну навіщо ви так? Навіщо?» Намагався викинути з голови, забути, та марно. Чим більше вдумувався, тим більше відчував свою провину. По дорозі – чи то додому, чи на роботу, Стрюков мало не кожного дня зустрічався з сином покійної. Забачивши кругловиде білолице обличчя, знетямлювався. Відчував у душі біль – осиротив безневинного хлопчину. Все думав, чим би йому допомогти. Матеріально не міг, а ось морально… Хіба, що тільки куцими розмовами: «Як твоє здоров'я?», «Як справи у школі?», «Куди збираєшся вступати після закінчення?» Довго дивитися на хлопчину не міг – він так був схожий на маму. Розмовляв з ним, а здавалося, так неначе перед очима стоїть Сабіна Наркисівна.

Відзначив про себе: з кожним днем йому робилося кепсько. Раптово підскочив артеріальний тиск, про який він донедавна і поняття не мав. Почало молоточками вистукувати у скронях. Щемними болями давало знати про себе серце. То був червоний, мов стиглий помідор, а це зробився блідий, як стіна.

– Ти б, може, до лікаря звернувся, – збентежено звернулася дружина.

– Ходив уже, – безнадійно махнув рукою.

Відчував: на його душевну рану не накладеш пов'язку, недугу не вилікує ніхто. І ніколи.

Цього разу додому повернувся тверезим. До того ж раніше, ніж зазвичай.

– Так мені погано, – тільки й мовив.

– Давай я викличу «швидку», – занепокоїлася дружина.

– Я тебе одне прошу: не потрібно, – приліг на канапу, взяв до рук книжку. Заплющив очі, болісно зітхнув. Книжка випала на підлогу…

Коли за хвилину дружина зайшла до спальні, стрепенулася: обличчя чоловіка було жовте, мов віск, повні вуста зробилися плоскими, під загостреним носом чітко окреслились темні кола.

Стиха підійшла, притулила голову до грудей. Серце не билося.

На роботі колеги Павлина Ореховича цинічно шептались поміж собою: «То Сабіна Наркисівна забрала його до себе».

2010

КВАРТИРАНТ – УБИВЦЯ

Ірина Михайлівна Столярчук мешкала в Черняхівську на околиці міста. Приватний сектор тут розкинувся на десятки гектарів. Люди у своїй переважній більшості були вихідцями з сіл, тому на старість називали її на свій манер – баба Оришка. Одного ранку зі світлом у баби трапилася така придибенція. Вона тільки-но ввімкнула лампочку на кухні, як та спочатку злегенька вистрілила, а потім вкрилася матовим кольором.

– Певне згоріла, – мовила про себе. – Це вже давненько вона й міняла. Підставила табуретку, охкаючи, забралася на неї. Тільки крутнула, а лампочка взяла й відірвалася. Цоколь залишився у патроні. Пригадала: таке колись траплялося. Тоді допоміг сусід Олексій Майстренко. Доведеться ще раз до нього іти. Нехай виручає. А що ж діяти? Сама вона не полагодить.

Коли баба Оришка зайшла на подвір'я свого сусіда, бачить: двері на веранді злегенька прохилені. «Значить уже прокинувся, – подумала баба, – та він господар. Рано встає». Проте, коли зайшла до оселі, у світлиці його не було, не забачила вона Олексія у спальні і на кухні. Але, що вразило сусідку, це – страшенний розгардіяш. Дверці у шафі прочинені, на підлозі валяється білизна, шухляди відсунуті. Такого непорядку у нього ніколи не було. Гм… цікаво, хто ж тут похазяйнував? А може, його обікрали? Так, а куди ж Олексій подівся? Вона ще раз окинула поглядом світлицю і вийшла в коридор. Спускаючись з веранди, на східцях помітила свіжу, але злегенька загуслу кров. Подивилися на хлів – замок висить. І ніде немає нікого. Щось її занепокоїло. Баба Оришка якомога швидше залишила обійстя. Повернувшись додому, сіла на табуретку, якусь мить осмислювала побачене, зрештою, зателефонувала до міліції. Там не забарилися. Через кілька хвилин біля обійстя Олексія Майстренка, якій мешкав на вулиці Глібова, 54, зупинився міліцейський уазик. Патрульний екіпаж очолював інспектор карного розшуку капітан міліції Богдан Стоколос. Детектив спочатку пильно оглянув оселю. Дійсно, немає нікого. Крім крові на сходинках, інспектор не помітив нічого підозрілого. Почав оглядати подвір'я. і лише на задньому дворі Стоколос помітив труп чоловіка років 40-45 з тілесними ушкодженнями. Судово-медичний експерт Ігор Потапенко, оглянувши небіжчика, зазначив:

– Смерть настала сьогодні між четвертою і п'ятою годинами ранку.

Експерт-криміналіст, старший лейтенант міліції Володимир Богатирьов вилучив речові докази, які будуть ретельно оглянуті в експертно-криміналістичному центрі. Богдан Стоколос розпорядився, щоб труп

потерпілого доставили до міського моргу № 1, потім допитав Ірину Михайлівну Столярчук.

– Так, дійсно, я першою виявила відсутність мого сусіда Олексія Оксентійовича, ходила до нього за допомогою – у мене на кухні лампочка згоріла. Хата була не замкнена. Коли зайшла до світлиці, зупинилася вражена. Там був справжнісінький гармидер. Це було аж ніяк не схоже на мого сусіда. Він у нас – чистюля, в усьому акуратний, домашні речі і в хаті, і в сараї лежать у порядку. Всі вони знають своє місце. Значить, хтось тут був. Хто, я не стала виясняти, чого доброго, ще мене запідозрять. М-да, я ось не сказала – прибудинкова територія, що на вулиці, одна – з найкращих. Рано навесні її скопає, квітів насіє, все літо квітнуть. Правда, це був його своєрідний бізнес, трохи підторговував. Квіти йшли, коли діти закінчували школу і коли розпочиналися заняття. Так що свіжа копієчка була в чоловіка. Він нікому і ніколи не сказав поганого слова, у нього було багато друзів і приятелів.

– Гаразд, а недруги були в нього? – поцікавився Стоколос.

– Цього я вам достеменно не скажу, проте думаю: навряд. Усі до нього добре ставилися. Ось я вам таке розповім. Один час по нашій вулиці ходив колишній зек і шукав квартиру. Влаштувався на м'ясокомбінат забійником худоби. Так його всі боялися брати, а Олексій Оксентійович приютив.

Детектив нараз пожвавився:

– Як довго жив у нього зек?

– Та майже з рік, а тоді розрахувався і виїхав.

– Куди?

– Оцього вже не знаю.

– А за що відбував строк, не цікавилися?

– Можливо, він і розказував Олексію, та я не знаю. Навіщо мені чуже горе. Тут і свого вистачає.

Богдан Стоколос здійснив подворові обходи, обстежив сусідні господарства, описав всіх можливих свідків злочину, встановив коло знайомих загиблого. Ніхто не чув, не бачив і не знає. І лише Оверко Пантелійович Гломозда, котрий на світанку ходив до вітру, бачив, як з подвір'я Олексія Майстренка виходило двоє мужчин з туго набитими валізами.

– Ви можете назвати їх?

– Одного я взагалі не знаю, бачив уперше, – мовив Оверко Пантелійович, – а ось другого впізнав. Це був його квартирант.

– Ви не звернули увагу, у що він був зодягнений?

– Та чому ж, звернув! – вигукнув свідок. – Сам середнього зросту, одягнений у чорну куртку з капюшоном, темну в'язану шапку і темні

штани. Було ще не дуже світло, у що взутий – не роздивився.

– А що ви скажете про його напарника?

– Як мені здалося, це взагалі людина з причудами. Все зиркав по боках, та озирався, певне, боявся, аби їх ніхто не помітив. Спочатку він мені нагадував психічно-хворого, та потім я подумав: певне, не раз бував у бувальцях, хитрий лис. Такого голими руками не візьмеш.

– Куди вони пішли, не бачили?

– Бачив. Мене самого розпирав інтерес. Думаю, куди ж вони підуть? Я прочинив хвіртку, стояв у ній, доки вони й не зникли з поля зору. Скажу так: пішли або на автостанцію, може, на маршрутку або на залізничний вокзал. Там на електричку до Ніжина, а тоді до Києва. У такому великому місті все одно, що голку в сіні шукати.

– Дякую, Оверку Пантелійовичу, – вдячно мовив Стоколос, – ви нам дуже допомогли.

Як детектив не вдивлявся в пасажирів, які були на автовокзалі, підозрюваних не забачив.

У залі чекання залізничного вокзалу дітклaивий погляд капітана міліції одразу вихопив двох мужчин з картатими баулами. За ознаками, той, що був вищий і коренастий, скидався на квартиранта. Стоколос непомітно підійшов впритул до підозрюваних:

– Стояти на місці! Карний розшук! Прошу пред'явити документи, – чітко і владно мовив інспектор.

Квартирант паспорт подав одразу. Той, що був нижчий у рудих вкрапинах, почав длубатися у нагрудних кишенях. Спочатку в одній, потім – в другій. Стоколос весь час перебував у вищій нервовій напрузі. «Що він там шукає? – запитував себе інспектор карного розшуку і тут же відповідав: – Пістолет?» та Богдан Михайлович був готовий до всього. Свою реакцію він налаштував до автоматизму. Не встигне натиснути на гашетку, як зіб'ю з ніг. Та ось детектив полегшено зітхнув. Той подав обшмульгане посвідчення. У ньому була фотокартка і прізвище. Не паспорт, але це вже щось значило.

– Громадяни Морозов і Зибін, – мовив Стоколос, – ви підозрюєтесь у вбивстві громадянина Олексія Майстренка. Прошу пройти зі мною.

На привокзальній площі на них чекав міліцейський уазик. За кілька хвилин молодиків доставили в ізолятор тимчасового утримання. З'ясувалося, у валізах злочинці винесли з будинку потерпілого плазмовий телевізор, ноутбук, накопичувач до камери відеонагляду, два телевізійні тюнери, портативний програвач, на дні лежав замотаний в чисту ганчірку пневматичний пістолет. Розбійники прихопили з собою й домашні речі – два кухонні ножі, дещо з одягу та взуття.

Квартирант Морозов зізнався, що в ніч на третє лютого, вони при-

були до Олексія Майстренка і попросилися переночувати. Той охоче погодився. Як старого знайомого, приятеля бачив уперше, пригостив вечерею – саме наварив картоплі. Свій злочин Морозов із Зибіним здійснили на світанку. Двічі вдарили свою жертву по голові заздалегідь приготовленою трубою, після чого тіло винесли на задній двір, де ще раз ударили по голові цеглиною.

Правоохоронці відкрили кримінальне провадження за статтею «Умисне вбивство».

«Морозов… Морозов», – Богдан Стоколос подумки перебирав у пам'яті прізвища розбійників. Щось дуже знайоме.

– Морозов, ви вже мали судимість?

– Так, була, – неохоче промимрив той. – А звідки ви мене знаєте?

– Здається, сиділи також за крадіжку і на шлях виправлення не стали?

– Не став, – Морозов провинено опустив очі. – Я вас також пригадав.

– Гаразд, тепер у вас буде багато часу, аби все добре обмізкувати і подумати над своїм подальшим майбутнім, – мовив Стоколос і звернувся до сержанта: – Виведіть заарештованого!

2017

НА ЩЕДРИЙ ВЕЧІР

Кузьма Мотовило середнього зросту, опасистий. На блідому вилицюватому обличчі чітко окреслювався великий рот з товстими губами. Нижня губа виступала вперед і трохи одвисала. Руки мав продовгасті, немов граблі, на кожній руці зрослися по два пальці. На ліве око Кузьма бачив погано і коли роздивлявся, весь час примружував погляд. Від природи був трохи недорікуватий, коли хвилювався, обличчя спалахувало жевривом і починав заїкатися. Кузьма жив з батьком і матір'ю у старій дерев'яній проте теплій і затишній оселі.

Та ось батьки почали відлітати за вічний обрій. Першим пішов у засвіти батько Никодим. Їхав з райцентру до села, перебував на кузові, вщерть завантаженому торфом. На повороті колесо газону потрапило в баюру – перед цим пройшли зливові дощі. Автомашину хилитнуло, Никодим не втримався, полетів сторчма і вдарився скронею об узгірок. Через рік своєю смертю пішла з цього світу і мама Єлизавета. Небавом Кузьма одружився, взяв за жінку просту селянську дівчину Зінаїду, а по вуличному Зіньку. Хоч вона й була миловидна на обличчя, проте

до неї ніхто не сватався, мала гандж – народилася без лівої долоні. Люди в селі картали батька, мовляв, то все через отого безбожника. На велике релігійне свято Усікновення глави Пророка, коли в цей день набожні люди не беруть в руки ні ножа, ні сокири, Ярема пиляв і рубав дрова. От вам і результат – донька народилася без руки.

Трохи більше року Кузьма прожив із Зінькою. А тоді мати пішла й забрала дочку додому. Людям казала:

– Він каліка і вона, зроблять дитинку, якою ж та народиться? У мене й так серце розривається, коли забачу безруку доньку.

Кузьма залишився в оселі сам. «Це ж одному сидіти в хаті, здуріти можна», – гадкував. Та сумувати довелося недовго. Невзабарі в село повернувся Яким Мотузка – відбував строк у буцегарні. Відсидів п'ять років – день у день. Перед цим Яким мешкав у райцентрі. Трудився на м'ясокомбінаті – забивав худобу. Одного вечора під хмеликом повертався додому – мешкав у гуртожитку м'ясокомбінату. До нього вже залишалося недалечко. Раптом у вікні студентського гуртожитку забачив дівчат. Почав ліпити сніжки і кидати у вікно. Один перехожий з осудом подивився, але нічого не сказав, пройшов мовчки. Інший не стримався:

– Що ти робиш? А як вікна повибиваєш! Як же тоді спати людям? Зима ж бо на дворі!

Яким не стримався, дістав з кишені ніж і пірнув у груди. Негайно викликали міліцію і «швидку». Якима застукали на місці злочину, потерпілий був вчасно доставлений до лікарні і одужав. Проте строк Якиму Мотузці впаяли. За цей час, доки він перебував у в'язниці, батьки померли, хату напіврозвалили: спочатку повиймали вікна, потім зняли з петель двері, зрештою, і до печі черга дійшла. Жити практично було ніде. Хтось порадив звернутися до Кузьми Мотовила, може, візьме. Той не віднікувався, взяв на постій одразу. Міркував так: буде хоч з ким словом перекинутися. Було це за тиждень до Нового року. Хлопці зажили дружно – обідали й вечеряли з чаркою: Яким якусь копійку з буцегарні привіз, та й Кузьма пенсію отримав. А тут ще й свята одне за одним. Настала Різдвяна ніч. Кузьма і Яким пригадали, як вони маленькими ходили щедрувати. «А чому ми зараз не можемо привітати односельчан?» – мовили одне одному і пішли по хатах.

Щедрик ведрик,
Дайте вареник,
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски, – тонким голосом починав Кузьма.

А як не дасте,
Візьму вола за ріжок,
Повезу на торжок,
Куплю собі пиріжок,
Дайте, дайте коляду,
Бо вам хату завалю, – басував Яким.

– Ні-ні, хлопці, ось вам пироги з калиною, тільки хати не розвалюйте, – господар широко відчиняв двері, – за гроші уже звиняйте, ще ми з бабою пенсії не получили. А сто грамів завжди пожалуйста.

Остання оселя до якої вони зайшли, була оселя Зіньки. Тут збиралися і заночувати та колишня теща Кузьми ледь випровадила їх з хати. За вечір так наклюкалися, що тільки опівночі приплентались додому. Кузьма вийняв з кишень пиріжки і поклав на столі – вранці буде чим загризти. Потім сіли, покурили, погомоніли, випили ще по чарці і повкладалися спати. Яким ліг на холодній черені. Хоч і топили вранці піч та вона за день схолола. Кузьма в чому був – куртці і кирзових чоботях впав на дощаний полик.

Спочатку так міцно заснули та посеред ночі їх підняв холод. Схоже, зуб на зуб не потрапляв.

– Ти хоч топив уранці? – запитав Яким.

– Та трохи прокурів, – сконфужено відповів Кузьма.

– А чим же ти топив? Дровами, вугіллям?

– Та яким там вугіллям? – єхидно сказав Кузьма. – Лозою топив. Пішов он на болото, нарубав стільки, скільки донесу.

– «Лозою»… «Скільки донесу», – передражнив Яким. – Ти не хазяїн, а гнида.

– То з нас горілка виходить, ось ми й замерзли.

При згадці про спиртне, Яким схопився з черені, увімкнув світло.

– О-о-о, слухай, а давай похмелимося. Там у нас, здається, сто грамів залишалося.

– Залишалося, та вже немає. Я допив, – усміхнувся Кузьма.

– Коли ж ти вправився?

– А тоді, коли ти ходив до нужника.

– От гнида! Ну, що ти йому скажеш! – Яким зі злості взяв на столі пиріжок і пожбурив на Кузьму.

– Щ…Що ти р…робиш? Х…хліб – це святе! Я…як т…тобі не соромно?

– Не тобі, недоуку, вказувати, що мені соромно, а що – ні! – Яким дістав сірники, почав запалювати цигарку. Доки курив, мовчав, тільки глухо кашляв, дерло у горлі. Коли перестав курити, знову почав

шпетити Кузьму: – Ти, недорікувата гнидо, пальцем роблений. Скажи, кому ти потрібний?

– А ти? – визвірився Кузьма. – Яка не яка, а в мене хоч хата є, а в тебе і того немає. Скажи спасибі, що я тебе на зиму впустив. Надійде весна, ночуватимеш на дворі.

Суперечка, яка соталася немов дим з цигарки, тривала майже до самісінького ранку.

Стихла, коли почало світати і хтось проїхав саньми по вулиці. Яким, як сидів на табуретці, так і продовжував сидіти. Кузьма, аби не розбудити, стиха зліз з печі. Та в останню мить Яким розплющив одне око.

– Ти куди? За пляшкою?

– За пляшкою. Дрімай, – стиха наказав.

Яким заплющив очі і почав сопіти, немов ковальській міх.

У сінях Кузьма навпомацки віднайшов сокиру, стиха переступив хатній поріг. Схоже, Яким саме поринав у блаженне царство сну. Кузьма зробив кілька кроків уперед, підняв сокиру і з усієї сили втелющив по голові Якима. Той змахнув руками, немов грак крилами, захропів і наче мішок з піском впав на підлогу, здригаючись у конвульсіях…

Кузьма переступив труп, підійшов до шифоньєра, витягнув приховану недопиту пляшку і, зловісно всміхаючись, жадібно випив.

2017

АЛЬФОНС

Як тільки Лілія розлучившись з чоловіком, з котрим прожила близько десяти років, сідала за комп'ютер, перше, що вона робила, вмикала сайт служби знайомств. Ну, дуже жінці не хотілося жити самітною. Вона вірила, жила надією і була упевнена: неодмінно таки знайде свою половинку. Та вже недалеко, майже поряд, схоже, простягни руку і вона опиниться у міцній долоні мужчини. Ось і зараз на моніторі змигнуло:

«Мені двадцять років. Зріст 178 см. За фахом будівельник. До спиртного ставлюся негативно».

«Ні, цей не підходить, – резюмувала Ліля, – уже занадто молодий. Їй би так років за тридцять».

«Хочу познайомитися з порядним чоловіком і створити сім'ю»…

«Це жінка. Що ж, наміри благородні. Знайомся і створюй. Щасти!»

«Віддам перевагу тій, котрій необхідна турбота, кохання і ласка і яка погодиться на переїзд у село».

«О-о-о, ні, в село вона не бажає. Туди і на аркані її не затягнеш. Ага, ось здається, те, що вона шукала».

«Довго не наважувався у мережі шукати подругу для життя, але, зрештою, переконав себе, що в цьому нічого поганого немає. Мені 35 років, зріст 180 см, до повноти не схильний. Освіта вища, технічна. За характером спокійний, урівноважений. Не курю, до спиртного ставлюся байдуже. Працелюбний. Маю права водія, захоплююсь риболовлею. Через сором'язливість ніяк не знайду дівчини. Свою суджену уявляю простою, доброю, щирою і, звичайно, без шкідливих звичок. Можливо, відгукнеться дівчина, або жінка, якій також набридло одиноке життя, котра прагне тепла і затишку і згодна на переїзд до Києва».

Прочитавши листа, Лілія одразу дала відповідь:

«Розлучена. Дітей не маю. Хочу створити сім'ю, аби виконати на землі свій обов'язок жінки і матері. Мені тридцять років. За характером спокійна, врівноважена, м'яка. Шкідливих звичок немає. Люблю домашній затишок, умію виконувати всю жіночу роботу. Шию, в'яжу. Умію чекати і бути вірною. Буду рада познайомитися з порядною людиною для створення сім'ї з серйозними поглядами на життя. – Написавши, Лілія уважно прочитала і, прикусивши нижню губу, подумала: все, досить! Та раптом прийшла ще одна думка і вона вирішила дописати, – аби чіткіше він уявив її характер, – у мужчинах можну зрозуміти і вибачити все, крім жорстокості, обману й підлості, не терплю пияцтва».

Відповідь не забарилася. Уже наступного дня Лілія читала теплого і зворушливого листа – аж сльози на очах виступили. Так раділа, ніби душа співала, а ноги самі пускалися в танок.

А через кілька днів Руслан, так було його звати, переслав на банківську картку Лілії п'ятсот гривень, аби вона на добу орендувала квартиру, та придбала харчів – відсвяткувати першу зустріч. При цьому повідомив: приїжджаю у неділю маршруткою. Упізнати буде легко. Трохи вище середнього зросту, у темно-синіх джинсах, светрі зеленого кольору, чорних кросівках і з рюкзаком на плечі. Лілія відповіла ствердно: так, вона чекатиме.

Потім скільки часу Руслан їхав з Києва до Черняхівська, стільки й перемовлявся з нею по мобільнику. То він їй зателефонує, то вона йому. І ось нарешті прозвучало:

– Я у Черняхівську. Проїхали якусь церкву, піднімаємося на пагорб.

Чекати довелося недовго. За кілька хвилин на кінцеву зупинку, що неподалік готелю «Україна», під'їхала маршрутка з написом «Київ-Черняхівськ». Відчинилися дверцята і першим зістрибнув на тротуар середніх років стрункий чоловік.

– Ліля! – вигукнув м'яким ніжним голосом. – Я тебе одразу впізнав.

– Руслан! – усміхнулася жінка, – ти такий, яким я тебе і уявляла.

Вони обнялися, як давні добрі приятелі, котрі не бачилися сто літ.

Однокімнатну квартиру Лілія орендувала на третьому поверсі дев'ятиповерхового будинку, який стояв неподалік лісопарку Кордівка.

– О-о-о, як тут чудово! – вигукнув гість, як тільки вони переступили поріг, – скромно, але привітно і затишно.

У широке вікно заглядали гілки вересу, берези і дуба.

– Чудово! – ще раз мовив Руслан. – А можна я вікно відчиню?

– Звичайно, можна. Воно, правда, й було відчинене, ще коли я виходила, про всякий випадок, зачинила, – мовила господиня і почала накривати на стіл.

Руслан дістав з рюкзака коробку цукерок, пляшку шампанського, пляшку коньяку й поставив на стіл. Лілія спершу хотіла сказати, мовляв, навіщо ти тратився, я й сама дещо взяла, та вирішила за краще мовчати. А то ще подумає – скупердяга. Вона хоч і вживає спиртне, та в мінімальних дозах, а тут – на цілу компанію.

Коли Руслан відчинив вікно, до кімнати враз увірвалося пташине суголосся. «Тік-тік…» – з верховіття долинало голосне покрикування.

– Це зорянка. Так називається пташка, – пояснив Руслан. – Там, де вона селиться, неодмінно має бути й горихвістка. У цієї яскраво-рудий хвостик, так неначе горить. Ось за цей хвостик горихвістка й отримала своє ім'я.

З пониззя, яке було вкрите зеленим килимом трави, злетіла буруватo-сіра пташка і вслід за нею пролунало: «Чек-чек».

– А цю звати луговий чекан. Як і зорянка, горихвістка, мухоловка, кам'янка, чекан – комахоїдні птахи. Це вірні вартові лісу, лугу й огороду.

Лілія була приємно вражена і не втрималася:

– Звідки така обізнаність?

– За генезисом – я ваш земляк. Мої дідусь і бабуся свого часу жили на Корюківщині. Я проводив у них усі свої літні канікули. Село містилося прямо посеред лісу. Під час війни було воно партизанським. Отам я й запізнався з птахами.

– Гаразд, – Лілія поглядом окинула стіл, – здається, все готове, можна розпочинати.

Руслан так артистично відкоркував шампанське, що на стіл не пролилася жодна крапля.

– За знайомство! – піднявши келих, мовила Лілія.

– І подружнє життя! – додав Руслан.

Жінка скосувала на нього усміх, але у відповідь нічого не сказала.

Раптом у двері подзвонили. Лілія побігла у передпокій.

– Хто там? – вигукнула, забачивши вусатого чоловіка.

– Скажіть, Іванцов тут проживає?

– Тут. Але зараз його не має вдома. Квартиру він здав в оренду.

– Вибачте.

– Будь ласка, – мовила Ліля і хутенько сіла за стіл.

– А тепер давай вип'ємо на брудершафт, – запропонував Руслан.

– Давай, – охоче погодилася жінка.

…Лілія прокинулася, коли до її оголеного плеча хтось доторкнувся. Розплющила очі. Перед нею стояв господар, який здавав квартиру. Звати його було Микола Михайлович.

– Ви продовжуватиме оренду? – поцікавився він. – Якщо ні, то ваш час минув.

Лілія відчула, як розколюється голова, ніби болить все тіло, а в роті пече згага.

– Ні, не продовжуватимемо, – ледь вимовила і додала, – скажіть, котра зараз година?

– Дванадцята дня. Квартиру вже замовив інший чоловік.

– Дванадцята?..

Що ж вона наробила? Оце заснула, так заснула! І на роботу запізнилася. Тепер не бачити їй квартальних преміальних, як своїх вух. А де ж Руслан? Чому він її не розбудив? Мабуть, будив і не добудився, поїхав на Київ. І раптом думка, мов кип'ятком, ошпарила мізки: певне, снотворне мені підсипав. І коли він тільки встиг? Та коли? Як подзвонили в двері і вона побігла у передпокій. Ох, і негідник! – рвучко скинуло з себе простирадло і підвелася з ліжка.

І лише зараз до неї дійшло: у ліжку вона лежала гола-голісінька. Микола Михайлович від несподіванки аж розгубився – якусь мить стояв, немов заворожений і милувався її красивим струнким тілом.

– Вийдіть, будь ласка, на кухню, я зодягнуся, – Лілія натягнула на себе простирадло.

Коли зодягнулася, помітила: на шиї немає золотого ланцюжка з хрестиком. На пальці лівої руки бракує золотої каблучки з діамантом – подарунок колишнього чоловіка на річницю весілля. Їй буцім на голову вилив хто відро холодної води. Кинулася до сумки – порожня. Про це навіть соромно сказати Миколі Михайловичу. Добре, що хоч за оренду квартири розрахувалася. Втім, він помітив розгублений вираз на обличчі і сам поцікавився:

– У вас неприємності?

– У мене все нормально, – спокійно мовила жінка, а сама подумала: «Ох і негідник! З сумки вкрав банківські картки, смартфон, триста гривень. Добре, що хоч проїздний залишив, буде за що додому доїхати. Це не тільки альфонс, а й професіональний злодюга. Мало того, що роздягнув наголо, так ще й спокусив і обікрав».

2017

ПЛАЧ ПУГАЧА НА СВІТАННІ

Дід Македон з рудуватою щетиною на широкому підборідді, вигорілими на сонці рудими бровами-крильцями, трохи зігнутий у стані – саме поперек прихватив. Не кваплячись, злегенька охаючи, нагнувся, відчинив дверцята комода, з нижньої шухляди дістав старовинний коричневий альбом з обшмульганими кутиками. Картонні палітурки були злегенька побиті шашелем. Йому вже літ і літ. Ще як одружувався, подарували на весілля. Здавалося, дрібниця, а в ньому у фотокартках вмістилося все його життя з Палажкою.

– Що ти там робиш? – кинула від печі дружина. – Скоро снідати будемо. Ось тільки суп довариться.

– Чогось забандюрилося мені фотоальбом подивитися. Бач, яка ти тут красива! Волосся біле-біле, мов сніг. Кажуть, білявки – дурні і примхливі. Неправда все це, ти в мене – розумниця!

– Ой, діду, тобі що: робити нічого? Візьми радше відерце та витягни мені водиці свіженької.

Македон зняв окуляри, поклав у альбом, згори прикрив обкладинкою. Вийшов на подвір'я. В розпашіле обличчя вдарили дрібні просинки дощу, на повні груди вдихнув терпкий запах бузку. Високо в небі із задерикуватим криком проносилися смолисто-чорні серпокрильці. Раптом з-за зеленого острівця лісу долинув гул, так ніби летіла аеромашина. Коли дід витягнув відро води і вже повертався до оселі, білосніжний літак чітко окреслювався на темно-синьому небі. Тепер він краще його роздивився і дійшов думки: з літаком щось не те. Крила помітно вібрували, та й звук був якийсь дивний, такий буцім йому було важко летіти. Ось він почав розвертатися, а потім різко пішов у піке. Дідові здалося, що літак впаде прямісінько на нього, і щосили з відром кинувся у бік. Він не на жарт перелякався, аж пополотнів. В останню мить літак пролетів над головою і, з страшенним скреготом, врізався носом у будинок діда Македона. Удар був настільки сильним, аж цегла посипалася.

– О-о-о, Боже! – схопився руками за голову. – А як же Палажка, мене з хати спровадила, а сама лишилася.

Полум'я спалахнуло миттєво і сягнуло даху будинку. Дід кулею шмигнув до оселі. У сінях він лоб у лоб зіткнувся з дружиною.

– Що там трапилося? – з переляку в неї заокруглилися чорні очі.

- Літак упав на нашу хату. Втікаймо звідси! – на щоці діда сіпався нерв.

З довколишніх будинків назустріч лиху бігли діти і дорослі.

– Дітей до спаленища близько не підпускати, бо ще літак вибухне,

– розпорядився дід. –Треба негайно викликати пожежників і «швидку» допомогу.

– Вже їдуть. Мій онук викликав, – вигукнув дід Терно, який прибіг з порожнім відром.

Вишикувавшись один за одним, люди тягали воду з криниці і передавали по живому ланцюгу. Інші, взявши до рук копаниці, закидали літак землею. Ось пролунало моторошне завивання сирени. Одна за одною почали прибувати пожежні машини. Вогнище одразу почали гасити піною. Коли вдалося збити полум'я, в кабіні літака завиднівся обгорілий труп пілота. Вогонь був настільки сильний, що від нього не залишилося живого місця. Комбінезон льотчика згорів ущент. Довкруж смерділо гаривом, керосином і паленим м'ясом.

Пожежу швидко локалізували, але люди були настільки шоковані і перелякані, що деякий час стояли мовчки. Зрештою, першою озвалася Ганна Тимощук:

– А я, люди добрі, серцем відчувала біду. Цієї ночі так погано спала. Прокинулася на світанку і чую, ніби десь щось гуде, а потім раптом упало.

– А я вранці розсаду висаджувала, – додала Людмила Ященко. – Почула дивний звук, ніби десь поряд плаче маленька дитина. Але одразу сама собі заперечила, де б їй взятися – на кутку жодного немовля немає. Випросталась, прислухалась – а таки плаче. Звук долинав од груші, що за хатою діда Македона. Тут підійшла донька. «Ану, – кажу, – доню, ще ти послухай, що воно плаче?» Вона одразу мене і заспокоїла: «Мамо, не бійся. То пугач. Он на груші сидить». Я одразу зрозуміла, що на біду. Вірите, і так моторошно стало, неначе мурашки по спині полізли.

– Ой, бабоньки! – болісно озвалася Надія Грицюк. – Ця трагедія розігралася на моїх очах. Літак мав би упасти на дах, але в останню мить льотчик вивернув кермо і він врізався з боку. Бач, сам не врятувався, то бабу Палажку і хату врятував.

– Вона, як відчувала, – витираючи сльози, – додав дід Македон, – мене з хати випровадила, а сама залишилася.

– Значить, не смерть була, – піддакнула Ганна Тимощук. – Ще житиме твоя баба. І ти з нею.

Через кілька днів дід Македон з бабою Палажкою отримали обласну молодіжну газету. Уже з півсотні літ вони її передплачують. Як тільки одружилися, так і запізналися з цим виданням. Дід дістав з чорного футляра окуляри, носовою хустиною протер скельця і почав читати. Баба через свою катаракту майже нічого не бачила – перед очима – сіра пляма, та ще й сльози з очей струмують.

«Приватний літак «Cessna-172M», якого керманив пілот Богдан Захмарний, здійснював технічний плановий політ, – читав дід. – Загиблий пілот – уродженець Житомирської області, свого часу закінчив Харківський національний університет імені Кожедуба. Служив військовим льотчиком в армії, захоплювався дельтапланеризмом. Коли почалися воєнні дії на Донбасі, без всяких роздумів і вагань пішов на передову. Хтось на війну брав з дому карабін, хтось не шкодував особистого автомобіля. Та Богдан Захмарний перевершив усіх, він прилетів в АТО на …легкомоторному літаку. Захмарний ухитрявся збивати російські безпілотники з …дробовика. Демобілізувавшись з четвертої хвилі, Богдан залишився вірний своєму захопленню – він дуже любив літати і конструювати літаки. На прохання друзів ніколи не відмовляв покатати їх в своїй аеромашині і ніколи за це не брав грошей, бо йому подобалося дарувати людям невимовну радість польоту».

– Бач, така його смерть, – тяжко і сумно зітхнула баба Палажка. – Любив небо і воно назавше покликало його до себе…

2017

ПОСТРІЛ

Перед світанком Марині не спалося. Пригадувалося казна й що, лізла в голову всяка всячина. «Мабуть, це перед магнітними бурями, – подумала. – Колись читала в газеті: все починається зі спалахів на Сонці. Потім вони летять на землю, притягує їх Північний полюс – там сильні магніти. А через кілька днів магніти відштовхують від себе ті спалахи і вони окутують нашу планету. Отоді метеозалежним людям робиться кепсько. Саме до розряду таких належить вона».

Та ось склепились повіки, Марина тільки-но почала дрімати, як нічну тишу розбудив дзвінок. Спочатку подумала: домофон. Схопилася з ліжка, побігла у передпокій, зняла трубку:

– Хто там?

Але у відповідь домофон мовчав, у її спальні продовжувало дзвонити. Тоді до неї прийшла певність: це ж мобільний.

– Слухаю, – мовила тремтливим голосом.

Телефонував рідний брат Дмитро Лихошва, який мешкав у селі Верхолісся. Це її рідне село, розкинулось воно у виярку, неподалік Черняхівська. Їх троє було у батьків. Старший Фелікс поїхав у Петропавловськ-Камчатський ловити рибу, та там і залишився. Закарбувався в пам’яті Марини – високий, з цинічним поглядом холодно-зелених очей, а ще – категоричний і нестямний. З чиєюсь думкою ніколи не

рахувався, вважав: він – пуп землі. Фелікс був повною протилежністю найменшому Дмитрові. За характером цей – урівноважений, м'який і вразливий. У селі з дитячих літ був мішенню для гостровухих і гостроязиких. Трагічною виявилася його доля. А розпочиналося все так гарно. Одружився – у Верхолісся після закінчення технікуму приїхала чорнява, симпатична дівчина Оксана. Народила вона братові троє дітей – двох синів Ігоря та Валерія і доньку Орисю. Нещастя в родину чорним птахом прилетіло п'ять років тому – втопився у ставку п'ятирічний Ігор, за ним уві сні помер трирічний Валера. Дружина забрала меншу доньку і поїхала на Черкащину до мами. Дмитро залишився у чотирьох стінах. Сам жив, сам хазяйнував – обробляв город, варив їсти, прав одяг.

Через деякий час і з ним трапилося нещастя. Перед цим до Верхолісся зачастили зграї голодних вовків. Спочатку підходили обережно, вночі нападали на сільських собак. Та потім так знахабніли, що на подвір'ї Дмитра Лихошви загризли вівчарку. Він не став чекати, доки районні власті організують мисливську бригаду, з хижакам вирішив боротися сам. У помічники взяв свого односельчанина і найліпшого приятеля Володимира Солов'яна. Мисливці вони бувалі, знали всі вовчі лігва і додому жодного разу не поверталися без трофеїв. Сільська рада за кожного вбитого вовка пообіцяла заплатити по п'ятсот гривень. Та цього разу на мисливців чекала невдача – жодного сіроманця не вдалося вполювати – день проходили і марно. Стомлені, голодні поверталися додому. Володимир ішов попереду, Дмитро – позаду. Коли виходили з лісу, трапилося непередбачене. Дмитро перечепився через гілляку і, падаючи, випадково натиснув на спусковий гачок рушниці. Куля влучила у товариша. Володимир Солов'ян встиг лише застогнати і впав, немов косою підкошений.

Міліція порушила кримінальну справу, але з часом закрила – смерть настала через необережне поводження з мисливською зброєю.

– Алло, це ти, Дмитре? – Марина одразу впізнала голос брата.

– Так… це… я, – обізвалося біля вуха.

– Як ти себе почуваєш?

– Не питай. Як би я себе почував. Товариш з голови не виходить. Всю ніч з ним розмовляв. Запрошував у гості.

І справді, Володимир був зразковим сім'янином, батьком двох роботящих дітей. Та й сам хазяйновитий, один з найкращих працівників підприємства. Загинув ні за що, ні про що. Буцім його хтось вкрав у родини.

– То я приїду. Яких тобі ліків привезти? Може, щось від тиску. Який він у тебе?

– Тиск аж зашкалює. Учора фельдшер міряла. Ліки в мене є, так що нічого не привозь. А приїжджати – приїжджай. До вечора, може, і не доживу.

Снігу тієї зими насипало чимало. Арктичний циклон, який пронісся над Європою, не оминув і їхній край. У полях такі кучугури понамітало, дороги так занесло, що села на кілька днів втратили зв'язок з навколишнім світом. Коли Марина виїхала ранковим рейсом до Верхолісся, дорога уже була звільнена від снігового полону, проте пролягала в одну колію. Трапився б зустрічний транспорт – не розминутися. У центрі села біля клубу і магазинів автобус зупинився.

– Все приїхали! Далі дороги немає, – водій стомленими руками обхопив відполірований бублик керма. – Виходьте!

– Дякую, що довезли. Мені далі й не потрібно, – мовила одна-однісінька пасажирка і з вдячністю подивилася на водія. – Щасливої вам дороги на зворотньому шляху. А завтра приїдете?

– Приїду за однієї умови, якщо не буде хурделиці.

Дорога до батьківської оселі була геть занесена снігом. Схоже, там ніхто й не жив. Як тільки вона зійшла з шляху, провалилася по пояс. «Скажи кому – не повірить», – мовила сама про себе. З труднощами дісталася хвіртки. Ледь відчинила, так низ примерз до землі. На подвір'ї також не було жодного сліду. Навіть кіт і той не пробіг. Лише у голому верховітті дружно стрекотіли сороки.

Ось нарешті вона й удома. Стіни оббиті дошками, в деяких місцях фарба облущилась. Не завадило б влітку пофарбувати. Взялася за клямку сінешніх дверей – вона була така холодна, що, схоже, хтось пригоршню снігу сипнув їй на голу спину. Та непокоїло інше – двері були на засуві, не відчинялися. Значить, Дмитро в хаті. «Може, заснув», – подумала. Грузнучи по коліна в сніг, підійшла до причілкового вікна, дашком склала руки, притулилася до скла:

– Дмитре, ти вдома? Це я, Марина! Уже приїхала. Відчиняй!

У цей час з оселі долинув гулкий уривчастий звук. У свіжому повітрі він нагадував удар пуги. Що це? Та розгадка прийшла одразу. Це – постріл. Невже Дмитро звів рахунки з життям?

– Братик-у-у-у! – сестра вигукнула переляканим голосом і лице її забрижилося.

У відповідь лише глуха мовчанка. Навіть сороки і ті мовчки знялися з гілок і, хутко змахуючи крилами, полетіли на болото.

Тремтячими ногами Марина підійшла до сінешніх дверей. Посинілими пучками доторкнулася холодної клямки. Вискнувши на заржавілих завісах, розсохлі, давно не фарбовані двері відчинилися навстіж.

На підлозі долілиць, зібгавши в коліні ліву ногу, лежав брат. Поряд – рушниця. Схоже, з дула ще сотався димок. Сестра розгублено опустилася на коліна і навічно закрила блакитні очі брата, які віддавали холодом того світу.

2017

СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК

Собака так ошаліло загавкала, буцім з ланцюга зривалася.

– Ану, діду, сходи подивися, кого там принесло, – баба Докія показала поглядом на хатні двері.

Дід Антон зодягнув куфайку і голомозий вийшов на вулицю.

– Ти хоч би шапку накинув, аби лисиною не світив, – кинула навздогін.

У ледь прохиленій дощаній хвіртці забачив чорняву пишногруду жінку років тридцяти з пухкими рожевими, як у немовляти щоками і чорною сумкою в руках.

– Дружок, Дружок, ану досить гавкати! То свої.

Зачувши голос господаря, жінка усміхнулася такою щирою і заворожливою усмішкою, що розтопила крихітку недовіри у діда.

– Ви щось хотіли? – дід Антон також усміхнувся і помахом руки дав знак заходити до господи.

– Так. Я з райцентру. Працівник соціального захисту. Мені потрібно з вами поговорити. До речі, ви самі живете?

– Та ні. Дякувати Богові баба моя Докія жива. З нею і мешкаємо. Заходьте.

Коли жінка переступила поріг, чемно привіталася з бабою і представилися:

– Ми опікуємося людьми такого, як оце ви, похилого віку, – дістала з сумки службове посвідчення, розгорнула.

– Та я вам вірю-вірю, – баба Докія побачила лише на фотокартці красуню, все інше у неї зливалося перед очима.

– Ти, Антоне, віднеси молоко, – баба подала бідончик, – скоро молоковоз приїде, а ми з людиною поговоримо, – і мовила їй, – це в нас по середах молоковоз з маслозаводу приїжджає. Спасибі йому, маємо свіжу копійку.

– Ось і добре, – озвалася гостя і продовжила, – ви, бабусю, певне, чули: у фінансовій системі скоро буде справжня революція.

– А чому ж і ні? По телевізору майже кожного дня передають: долар скаче, мов навіжений кінь.

– Правильно, – соціальний працівник дістала з сумки великого і товстого зошита. – Незабаром випустять тисячу однією асигнацією. Старі купюри номіналом п'ятсот гривень мінятимуть на нові. Коли у вас є якісь заощадження, покажіть нам, ми перепишемо їхні серійні номери у спеціальний журнал.

Баба Докія, не вагаючись, відчинила шафу, скинула на бік всяке лахміття і зі споду дістала трилітрову скляну банку, наповнену асигнаціями.

– Та є трохи, – усміхнулася, – з дідом на смерть назбирали. Не вічні ж ми на цьому світі.

Соціальна працівниця розгорнула журнал. Баба скосувала погляд і помітила: сторінки списані дрібним почерком. У неї відлягло від душі. Жінка уважно оглянула кожну купюру, занотувала і додала:

– А тепер запишемо ваші пропозиції, поради, зауваження.

– Та зауважень і немає. А ось пропозиції є. Якби нам з дідом виділили субсидію. Дуже багато грошей йде на опалення газом. Та не відмовились би і від індексації до пенсії. Раніше, бачте, була, а тепер одмінили. А воно з кожним днем все дорожчає. Підеш до лавки сотню візьмеш і нічого не принесеш. Гроші тепер стали ніщо.

– У такій спосіб ми складаємо заявки на допомогу, – авторитетно мовила гостя. – Таких запитів у нас назбиралося чималенько. Ми вас поставимо на чергу. Правда, трохи доведеться зачекати. Але всі прохання виконаємо. Не переймайтеся. М-да, до речі, ледь не забула. Ще пред'явіть своє і дідове посвідчення. Нам потрібно записати їхні номери.

– Це можна. Тільки побудьте самі. Наші пенсійні в хатині зберігаються. Я зараз…

За хвилину баба Докія принесла обоє посвідчень. Жінка красивим каліграфічним почерком занотувала до свого журналу і додала: – Гаразд, тепер ось тут, в куточку, поставте свій підпис. За діда також розпишіться. Тільки трохи іншим почерком.

Баба Докія зодягла окуляри і розписалася. За діда і за себе.

– Ось і все. Бувайте здорові. І чекайте на допомогу, – гостя на прощання обдала бабу чарівною усмішкою.

Через деякий час повернувся дід.

– Ну, як ти тут? Та вже пішла? – поцікавився.

Баба Докія хвалилася: жінка пообіцяла поклопотатися, аби ми отримали субсидію, продуктові набори до різдвяних свят, а там, дивись, може, й індексацію до пенсії повернуть.

– А трилітрова банка на місці? – дід Антон аж стрепенувся, душею щось неладне відчув.

– На місці, – спокійно мовила Докія. – Я її знову у шафу заховала, – вона відчинила двері і знечів'я почала перебирати лахміття: кофти, блузка, спідниця, куртка з відірваними кишенями. Все було на місці, крім банки. – А куди ж я її поставила? – уже мовила збентежено і почала з місця на місце перекидати лахміття.

– От бачиш, все перебрала, а банки немає! – вигукнув дід. – Шахрайка вона, а не працівниця соціального захисту. Ти ще й мене, аби не заважав, спровадила молоко понести.

– І коли вона встигла? – баба зробилася біла, як крейда. Її всю почало лихоманити.

– Ти з хати не виходила?

– Та чому ж. Вона попросила пенсійні посвідчення, потрібно було записати номери. Я в хатину виходила. Так я ж мигом – одна нога тут, друга – там.

– Ось вона і скористалася твоєю відсутністю.

– Що ж нам тепер робити? Га? – баба Докія схрестивши на грудях руки, розгублена стояла посеред хати…

2017

ЛЮСЯ

Дружина Миколи Кириленка Валентина була великою прихильницею домашніх тварин. Та особливо вона обожнювала маленьких песиків. Свого часу жили в неї Кнопа і Топа – кумедні такі, а що вже розумні… Та зістарилися і пропали. Після того дружина мала намір знову завести маленького домашнього гавкуна. Та все ніяк не виходило. А тут якось телефонує зять старшої дочки:

– Мамо, ти хотіла собачку?

– Так, сину.

– Є гарний песик, розумний такий.

– Привозьте.

Сходила до магазину, купила нашийник. За хвилину зайшов чоловік – ходив до поліклініки. Забачивши в коридорі нашийник, іронічно запитав:

– Це що, для мене? Так ніби малий.

– Мовчи, – загадково усміхнулася. – Зараз собачку привезуть.

За кілька хвилин до квартири подзвонили. Валентина відчинила двері.

– Ви собачку замовляли?

– Так, – забачивши величезного рудого капловухого собацюру, її очі від подиву заокруглилися.

– Тримайте, – чорнявий незнайомець посміхнувся в козацькі вуса і подав поводок. – Звати її Люся. Бережіть. Їй ціни не буде. Тільки, – окинув поглядом господарів, – вдома саму не залишайте. Вона страх, як цього не любить.

Наступного ранку молодша донька із зятем пішли на роботу, чоловік поїхав на дачу, а Валентині – хоч розірвись. Повела внука до дитячого садочка. Він був неподалік, за кілька десятків метрів. Люсю залишила вдома. «Не вести ж мені в одній руці внука, а в другій – собаку», – подумки гадкувала.

Перед цим вони в квартирі зробили євроремонт. Поклеїли дорогі шпалери, на вікна повісили нові портьєри. До кімнати, в якій мешкали молоді, встановили євродвері, вартістю півтори тисячі гривень…

Як тільки Валентина, повернувшись додому, переступила поріг оселі, схопилася за голову: шпалери обірвані, квіти, що стояли на підвіконні, валялися на підлозі. Килимова доріжка встелена черепками і всипана землею. Шкода було кришталевої вази – подарунок зятя – лежала під столом. Підняла, обдивилася, на диво, ваза була ціла. А коли перевела погляд на євродвері, ледь не зомліла – згори до низу подряпані кігтями. А де ж Люся? Оглянула ванну, спальню – не було ніде. І раптом бачить, двері на балкон відчинені. Як вона умудрилася їх відчинити – просто незрозуміло. Вийшла на балкон. Петляючи між будинками, Люся весело і радісно гавкала й чимдуж летіла у напрямку вулиці.

2010

ПОМІНЯЛИ

Українці Микола та Федір майже півроку без вихідних гарували на півночі Росії. Гроші заробили, й чималенькі. Дещо скупилися, деякі кошти витратили на квитки. Решту вирішили обміняти на долари. Прикинули: буде близько тисячі. Вони, мовляв, їсти не просять, нехай лежать про чорний день.

Прибули на Київський залізничний вокзал. Люду – не проштовхнутися. Коли виїжджали, на півночі було морозяно, тож обидва зодягли білі кожухи. У Москві стало тепліше – люди ходили в легеньких куртках. Нараз зробилося жарко. Микола та Федір розстебнули на сорочках горішні ґудзики. Забачили віконце – філіал якогось банку. Тут і ви-

рішили поміняти зароблене. Стали в чергу. Раптом, де не візьмися, молодий дженджик. Чорна куртка з червоними вставками – розстебнута, з-під неї виглядає сірий джемпер, на ногах темно-коричневі кросівки. Як здалося хлопцям, сам відкритий, дружелюбний, запобігливий.

– Ви что, рєбята, дєньгі хотіте поменять? – запитав улесливо.

– Так, – простувато мовив Микола.

– Російські рублі на долари, – уточнив Федір.

– Відіте, какая очєрєдь, часок прідьотся постоять. У своїх кожухах ви іспарітєсь.

– М-да, – плямкнув губами Федір, – черга і справді, немов до Мавзолею.

– Какая разніца, гдє мєнять, – співав своєї дженджик, – можетє і у мєня ето сдєлать. Вам по тисячє, говоріте?

– Так, по тисячі доларів.

Незнайомець дістав тугу пачку американських асигнацій, нарахував одну тисячу, поклав до кишені. Після цього почав відраховувати другу тисячу.

Все це робив так майстерно – пальці лише змигували. Проте вони викликали недовіру у Миколи та Федора – на великому пальці лівої руки виднілося татуювання у вигляді німецького хреста, на безіменному проглядався знак «З», на середньому було татуювання у вигляді корони. Це викликало осторогу, проте відступати вже було пізно.

– Давайте ваші гроші.

Микола та Федір по черзі віддали тугі пачки російських рублів. Міняйло тут чомусь напівповернувся й дав пачку доларів спочатку Миколі, затим Федорові. І тут раптом невідь звідки взявся міліціонер – сам худенький, миршавенький, проте голос був поставлений чітко.

– Ви что, рєбята, валюту мєняєтє? Ето нєзаконная опєрація. У нас за такіе вєщи прідется отвєчать по закону.

– Тікайте! – нашептав міняйло і, мов пігулка у воді, швиденько розчинився у натовпі.

– Та ми, та ми… – зам’явся Микола, коли міліціонер узявся за борт кожуха.

– Та ми нічого не міняємо, – прийшов на допомогу дещо розгубленому Миколі Федір.

– Смотріте мне! – покивав пальцем міліціонер.– Єщьо раз увіжу, доставлю в отдєлєніє, составім протокол.

Коли міліціонер зник так же раптово, як і з’явився, хлопці відійшли до стіни й почали рахувати долари. Спочатку порахував Микола і за голову схопився.

– Слухай, та він же обдурив нас. Рахував по сотні, а поклав по до-

лару, ще кілька асигнацій по п'ять. Усього п'ятдесят назбиралося. Бач, чого він повернувся, коли витягував гроші з кишені. Ох і негідник! Отак довкруж пальця обвів.

– М-да, на тобі, друже, добряче руки нагрів, – усміхнувся Федір.

– А ти порахуй свої, певно, й тебе обманув.

Приятель дістав із нагрудної кишені пачку доларів, почав рахувати й аж побілів від несподіванки:

– Тобі п'ятдесят виділив, а мені – шістдесят. На десятку більше. Слухай, Миколо, а давай пошукаємо. Ми ж його добре запам'ятали.

– Та де ми його знайдемо? – розпачливо вигукнув Микола, – та ще з нашими валізами.

У кожного в руках було по дві валізи в'яленої та копченої риби – везли рідним на подарунок.

– А бий його лиха година, – безнадійно махнув рукою Микола.

– Нехай йому добра не буде! – з сумом додав Федір.

Звідки було знати чернігівцям, що і міняйло, й міліціонер насправді були звичайнісінькими шахраями.

2000

ПІШЛА І НЕ ПОВЕРНУЛАСЯ

Лавро і Степанида, як тільки пішли на пенсію, поселилися на дачі – завели курей, кролів. Усе це ночами допомагав охороняти кудлатий пес Каштан. Жили, немов на курорті – неподалік Десна. Лавро ловив рибу, а Степанида смажила на сковорідці. Вийдуть уранці на подвір'я, а в обличчя запаморочливо вдаряє свіже повітря, настояне на запахах лугових квітів, розбавлене солов'їним співом. Тепер вони й дітям не заважали – ті мешкали у двокімнатній міській квартирі, в котрій свого часу усім було затісно. У селі залишилися старі батьки, час від часу Лавро зі Степанидою туди наїжджали, допомагали обробляти город. Зараз настав час полоти картоплю, а чоловік вставати й не збирався.

– Ти думаєш їхати в село чи ні? –мовила суворо Степанида.

– Знаєш що? – плямкнув товстими губами Лавро. – Я вчора з кумом, мабуть, зайвого хильнув.

– Ти вічно так робиш! – гримнула, немов мокрим рядном накрила. – Тільки тещі допомогти, одразу в чарку заглядаєш.

– У кума день народження був. Ось і запросив чоловік. Ми там і випили – пляшку на двох.

– Забувай уже. Тобі не двадцять… – продовжувала виховувати жінка.

– Знаєш, що: ти їдь ранковим автобусом, а я поїду в обід.

– Дивися ж, не проспи! – хряснула дверима так, що аж тиньк зі стелі посипався.

Лавро ще якусь годину полежав, потім підвівся, сходив до Десни, скупався – ніби полегшало. З'їв яєчню, зодягнувся й дачним автобусом поїхав до міста.

Коли прибув до села, тесть і теща в одну душу:

– А чому Степанида не приїхала? Захворіла чи що?

– Як не приїхала? – обличчя Лавра нараз побіліло. – Вона мала ще вранці прибути.

– Не було. Я й на автобусну ходив стрічати. Люди були, а її не бачив.

Не приїхала Степанида й увечері, й наступного дня. Картоплю пололи без неї. Тут уже й Лавро занепокоївся. Повернувшись до міста, про зникнення дружини повідомив міліцію. Ті на видних місцях розвішали оголошення.

«28 травня пішла з дому і не повернулася Кириленко Степанида Олексіївна. Прикмети: на вигляд п'ятдесят п'ять років, середнього складу тіла, овальне обличчя, круглий шрам на лобі зліва, темно-коричнева родимка на спині поблизу шиї, темне з сивиною волосся до плечей. Зодягнена в чорну футболку, джинсову спідницю, босоніжки кольору кави, запнута білою хустиною. При собі мала валізу синього кольору, мобільний телефон «Соні Еріксон». Мала їхати в сільську місцевість. Хто знає про місце перебування Степаниди Олексіївни Кириленко, просимо повідомити…» Тут зазначалися телефони – домашній, міліції, мобільні – сина й чоловіка.

Уся родина жила надіями – мама ось-ось повернеться. Проте минали дні за днями, місяці за місяцями, а вона все не поверталася. Лавро саме годував курей, як до нього зайшла схвильована сусідка.

– Лавро Максимович, – збентежено мовила, – я оце ходила по малину, прохилила кущі і мало не зомліла – бачу, труп жінки. Він почав розкладатися – обличчя не впізнати. Але мені здалося, то ваша Степанида.

Лавро аж присів від несподіванки. Забіг до будиночка, випив сто грамів.

– Ану, ходімо!

Коли прийшли до малинника, сусідка тремтливою рукою розсунула горішні гілочки. На землі і справді лежала жінка. Це була його дружина. Її поставу він би вирізнив серед тисячі жінок.

– І як вона сюди потрапила? – мовила про себе сусідка.

– Та як, – розважливо відповів Лавро, – йшла на автобусну зупинку.

Дорогою на шаленій швидкості мчала іномарка. Вони ж тепер їздять, мов навіжені. Швидше за все, водій її збив, а коли вийшов з автівки й побачив, що мертва, затягнув у кущі, аби приховати сліди злочину.

– Та воно й таке, – схлипнула сусідка і тричі перехрестилася…

2013

ЦЕ – НЕ ГРОШІ. ЦЕ – РОЗІГРАШ

За вікном – пізня осінь. Черлене листя, що на початку жовтня товстим килимом укрило землю, встигло почорніти. У верховітті оголених гілок натужно сопе холодний вітер, мов отари овечок, жене по безбарвному небу чорні кубласті хмари. Баба Іраїда зодягається тепліше: накидає джинсову спідницю, на ноги натягує чорні колготки, а тоді ще й вовняні шкарпетки – сама плела. Ноги почергово встромляє у чобітки – донька на день народження подарувала. Зодягає червону в'язану кофту на блискавці, теплу куртку з підкладкою.

– Ти йдеш на базар, немов на Північний полюс збираєшся, – іронічно посміхається в пишні злегка пожовтілі від курива вуса, дід Вікентій.

– Якби там хоч раз постояв, знав би. Замерзнеш до кісток, – оправдовується баба.

– Чого б ото я стояв на такому холоді, як не продається нічого. Аби тільки лиха набратися.

– Сходжу, може щось і продам. Куплю крупів, макаронів, ковбаси хоч грамів двісті скуштувати, я вже й смак забула, цукру до чаю – закінчується.

– Слухай, бабо, а продай мою куртку. Тільки не ту, що з капюшоном, а оту синю з білими вставками. Щось повніти на старість почав. Та й вона більше для молодих підходить.

Коли прийшла на «товкучку», торговці ще тільки-но сходилися. Жінка вибрала гарне місце, розіслала клейонку, виклала товар. Дідова куртка одразу прийшлася до шмиги одному молодикові.

– Скільки? – косує оком.

– Сто.

– Дорого. Прошу сімдесят.

– Давайте й не по-вашому, й не по-нашому. Будете брати – віддам за вісімдесят.

– Згоден, – молодик подав асигнацію у сто гривень. Новенька така, аж хрустить. Ніби щойно з-під друкарського верстата.

– Ой! – вигукує баба Іраїда. – Так у мене й здачі немає. Ще не наторгувала. Візьміть щось з товару.

Молодик погодився.

– Гаразд. Тільки що у вас взяти. Давайте оту хустину, дружині пригодиться. Бачу, вона ще новенька.

– Так-так, новенька. Тільки й того, що в шафі пролежала.

Баба Іраїда того дня так намерзлася, що до магазину й не заходила. Оту новеньку асигнацію у сто гривень додому принесла.

– Продала куртку? – поцікавився дід.

– Продала, – задоволено мовила у відповідь баба. – Одразу й забрали. Вісімдесят гривень виторгувала. Якийсь молодий чоловік придбав. Він мені сотню дав, – подала дідові асигнацію, – давай здачу.

– Та й нова яка, – Вікентій з цікавістю оглядає купюру, – таку шкода й до магазину нести.

З одного боку на діда дивився молодий Шевченко, з протилежного простував кобзар із поводирем. А там, де мав бути номер, виднівся якийсь напис. Дід дістав окуляри з чорного футляра, що лежав на столі, прочитав: «Це – не гроші. Це – розіграш».

– Отакої! – на всю світлицю вигукнув дід Вікентій. Та так грімко, що баба аж присіла. – Ну, це ж треба!

– Чим ти, діду, невдоволений?

– Знаєш, бабо, які тобі на базарі гроші всукали?

– Що, може, фальшиві?

– Атож які. Новенькі аж хрустять. Ще й в обігу не були. Вони у мене одразу підозру викликали. Певно, вночі клятий шахрай друкував, коли ми з тобою спали.

2010

ЯК ОНУК ДІДА З БАБОЮ ПІДВІВ

Онук Роман, демобілізувавшись із армії, повернувся до матері. Деякий час не брався ні за холодну воду – байдикував. На роботу влаштуватися не зміг із однієї причини – її просто бракувало. Власне, робота була, але Роман мріяв, аби вона була чиста, легка та прибуткова. За нещасну тисячу він працювати не бажав. Одного разу хлопець завітав до діда й баби, котрі мешкали в центральній частині міста. Вони давненько не бачили онука, спочатку й не впізнали: зодягнений у чорні спортивні штани з червоними лампасами, синьо-білу тільняшку, руді з білими смужками кросівки. На лівій руці між вказівним та середнім пальцями – татуювання «Віка».

Старенькі радо прийняли з'яву онука. Як найдорожчого гостя посадили на почесному місці. Бабуся зрихтувала й подала на стіл сніданок, дідусь дістав карафку, налив по чарці.

– Оце, дідусю, досить дурня валяти. Вирішив зайнятися бізнесом, – почав розпатякувати злегка захмелілий онук.

Дід з бабою невимовно пораділи: нарешті Роман за розум узявся.

– Візьму в банку позику і відкрию свою справу.

– Що ж ти, онуче, робитимеш? – підібгавши вуста, насмілилася запитати бабуся.

– На околиці міста у приватному секторі поставлю кіоск і ремонтуватиму взуття. Я ж недаремно до армії профтехучилище закінчив.

– Що ж, справа благородна, – виважено мовив дід.

– І прибуткова, – додала баба. – Клієнти щодня. Нині босим ніхто не ходить.

– Тільки ви, дідусю, ось тут розпишіться.

Дід узяв до рук папір, покрутив у руках, але не побачив нічого.

– Стара, а де мої окуляри?

– Підписуй, діду, не читавши. Невже рідному онукові не довіряєш? А хочеш – бери мої.

– Твої з мінусом, а у мене плюсові.

Дід не став більше розшукувати пропажу – підписався в тому місці, на яке вказав Роман. Той на радощах по черзі обняв діда й бабу і поцілував у щоки.

Минуло два місяці. Якось одразу після полудня, коли старенькі збиралися прилягти відпочити, до квартири подзвонили. Коли відчинили двері, на порозі побачили двох молодиків. Представилися працівниками банку «Демарк».

– Скажіть, Іван Гаврилович Сидорчук тут мешкає?

– Тут-тут, – визирнув із-за бабиної спини дід. – А в чому справа?

– У тому, що ваш онук Роман Васильович Сидорчук для відкриття власного бізнесу взяв у нас кредит на десять тисяч доларів. І ще не повернув жодного цента. Платити за нього доведеться вам.

– Ой ма'! – вигукнула баба. – Як же він поверне той кредит? Роман виїхав у невідомому напрямку. Навіть батькам своїм нічого не сказав.

– Іване Гавриловичу, ще раз наголошуємо: платити доведеться вам. Позичальник боргове зобов'язання забезпечив вашою квартирою. До речі, це ваш підпис?

– Мій, – розгублено закліпав очима дід і спрямував погляд на бабу: – Бач, чому тоді окуляри не знайшлися. Я душею відчував.

– Що стосується того, де брати гроші, – це ваші проблеми. Шукайте

де хочете, але повертати потрібно. Інакше продамо вашу квартиру й погасимо борг.

– Я думав, підписую договір, аби Роман тільки прописався в нашій квартирі.

– Наступного разу будете обачнішими. Перш ніж щось підписувати, потрібно добре ознайомитися з самим документом…

2010

НАЛЯКАЛИ

Після того, як фашистська Німеччина капітулювала, верховну владу в ній взяли на себе уряди СРСР, США, Великобританії та Франції. Війська кожної з цих держав займали одну з чотирьох окупаційних зон. Михайло Савенко служив в окупаційних військах Групи радянських військ в Німеччині. Ще з юних літ був затятим мисливцем і рибалкою. Ось одного вихідного дня радянські офіцери вирішили піти на полювання. Отримали ліцензію і прибули до лісу. Лісник середніх літ – білявий розповнілий Вальтер з безвіїми повіками радо зустрів наших вояків. Привітавшись, одразу познайомилися. Вальтер чудово розумів російську – воював на Східному фронті, потрапив у полон. Замість холодних сибірських таборів покарання відбував у Чернігові – відбудовував вщент зруйноване місто. Додому повернувся в обірваній, заляпаній цементним розчином, радянській шинелі. Німці спершу з осудом дивилися на колишнього солдата Вермахту. Сусіди і сельчани вважали Вальтера зрадником, котрий не віддав своє життя і не поліг за перемогу, як сотні тисяч німецьких солдатів, а потрапив до полону і тепер повернувся додому. Проте Вальтер і тому був радий. Головне – живий і неушкоджений. Треба було десь працювати і він влаштувався лісником. У віданні колишнього полоненого були сотні гектарів зеленого царства…

Цього разу полювання розпочалося досить вдало. Господар повів вояків саме в ті місця, де було багато дичини. Мало не до самого вечора бродили по лісу, полюючи на звіра. Та ось всі разом зібралися на широкій мальовничій галявині. За неписаною мисливською традицією гості повинні накрити стіл. На простирадло виставили мало не цілу батарею «Московської», виклали смачну закуску. Лісник, забачивши таку кількість пляшок з горілкою, тільки головою похитав:

– Навіщо було стільки брати? Нам же цієї горілки ніколи не випити.

– Вип’ємо, Вальтер, вип’ємо! Ще й мало буде, – іронічно усміхнувся капітан Воронов.

І справді, через три години пляшки спорожніли. Офіцери сп'яніли, але трималися на ногах. В одного лише Вальтера ноги підкошувалися. Залишати в будинку п'яного лісника не зважилися. Вирішили відвезти додому. На диво, він сам зайшов до автівки. Почував себе весело: підтримував розмову, сипав дотепи, розповідав німецькі анекдоти. Та з часом розморило і Вальтер полинув у глибокий сон. Коли під'їхали до оселі, німець так міцно спав – не могли добудитися. Відчинили дверцята автівки, він випав з неї. Капітан Воронов з майором Ніконовим взяли Вальтера на руки і понесли до оселі. Забачивши чоловіка на руках радянських вояків, дружина подумала, що під час полювання його ненароком вбили. Від душевного болю заламувала руки, голосила й причитала. Що саме, наші солдати зрозуміти не могли. Та коли роздивилася, що Вальтер живий, просто напився до нестями, змінила плач на гнів. І так розпасіювалась і на чоловіка, і на офіцерів, що ті в спішному порядку вимушені були втікати, хто на своїх двох, а хто на чотирьох…

Втікаючи, майор Ніконов зазначив:

– Не вміють німці пити, так як ми.

– Проте баби їхні лаються, як наші, – додав капітан.

І обидва зареготали.

1980

ПІДМІНИЛИ

До пологового будинку Фросину Індило доставила карета швидкої медичної допомоги. Доставила дуже вчасно – невзабарі розпочалися родові перейми. З кожною хвилиною вони ставали все сильнішими і довшими. Жінка, кусаючи розпухлі вуста, мовчки тамувала біль, на чолі раз по раз квасолинками виступали сріблясті краплі поту.

– Ви не вперше народжуєте? – поцікавилася лікар Євгенія Михайлівна.

– Звичайно, ні, – Фросина намагалася усміхнутися, тільки усмішка вийшла якоюсь кислою, – це я вже народжуватиму четверту дитину. Вдома на мене чекають дві доньки і синочок.

– Ось і добре, – заспокійливо мовила Євгенія Михайлівна, – ви, так би мовити, з досвідом. Отже, все має бути гаразд.

Цієї миті Фросина не стерпіла – скрикнула.

– Підготуйтеся. У нас знову розпочалися перейми. Раз! Два! Ще раз!

За якийсь час жінка народила хлопчика. Свою появу на світ він засвідчив голосним криком і тіпанням червоних ніжок.

Другодні до палати лікарка зайшла збентеженою і занепокоєною:

– Виявляється, ви хворі на туберкульоз. Я просто випустила з виду.

– Так, я знаю, – уточнила Фросина, вткнувшись обличчям у стелю.

– Дитину ми вимушені ізолювати, а вас відправити на лікування до обласного тубдиспансеру, – у голосі лунали тверді нотки.

… Зустрілася мама з сином лише через півроку. Як повністю вилікувалася від тяжкої недуги. Коли вперше подивилася на маленького, її чоло збрижилося, обличчя вкрила осмута. Вона нараз замахала руками і зіщулилась:

– Це не моє дитя… не моє. Ми всі чорняві, а воно, бачите яке, біляве.

– Ваше дитя. Ваше! – а те, що воно біляве, не переймайтеся, так буває з багатьма дітьми. Народиться з білявою голівкою, а через рік, дивись, вже й почорніє, – категорично мовила Євгенія Михайлівна.

– Не моє, не моє… – Фросина повторювала одні й ті ж слова.

– А де б же ваше ми поділи?

– Моє підмінили, – обурено сіпнулися брови.

Все ж Фросині більше нічого не залишалося робити, як забрати з собою маленького. У родині всі не злюбили Богданка уже з першого дня. Він їх просто дратував. Хлопчина, коли трохи підріс, почав терпіти пекельні муки. Інколи, в пориві гніву, мати спочатку легенько била долонею по попі, а з часом і до лозинки дійшло. Батько також, не лише гримав, а й вдаряв, що не раз доводило малого до сліз. Тер кулачком заплакані очі, весь бруд розмазував по обличчю. Діти, забачивши, як знущаються з Богданка батьки, і самі почали стукати братика. Старший Вася одного разу навіть розбив йому голову. Коли сусідка тьотя Мотя поцікавилася – навіщо він так зробив, Вася виправдовувався:

– Ну, не люблять його діти на вулиці. Кажуть, він не наш братик. Богдан, то бреше дітлахам, то кепкує з них, то відбирає іграшки. Ось за це його і не злюбили.

Тьотя Мотя не раз чула: від такого жорстокого поводження хлопчина і сам став психований, часто б’ється головою об землю, об двері. Вона не раз казала мамі, аби лікарю показала, на що та байдуже махала рукою.

З часом батьки переселили сина до літньої кухні. Гіршого покарання не могли вигадати – хлопчина вночі прокидається і ходить «по великому» прямо в хаті на підлогу. Пояснював просто: «Я хотів какати. Аби вийти на вулицю, не зміг. Двері на замку, я відімкнути не вмію. Намагався розбудити спочатку маму, а потім тата, та не добудився. Вони звечора так понапиваються, вночі сплять непробудним сном – хоч з гармати стріляй. Хропуть, аж занавіски на вікнах ходором ходять».

Коли Богданку виповнилося п'ять років, у нього пробудився неабиякий апетит. Хлопець виїдав все, що йому клали в миску, а потім ще й добавки просив. Не по роках почав товстіти. Тут уже показали лікарю-педіатру. Той, уважно обстеживши, якоїсь недуги не виявив, просто порадив: намагайтеся менше годувати.

– А що я можу вдіяти, – виправдовувався Богданко. – Їмо ми всі разом. Мої братик і сестричка так вплітають, що й мені хочеться.

Мати з цього зробила свій висновок. Відтепер, аби діти не наганяли синові апетит, насипала в череп'яну миску тієї каші, що варила собаці і заносила в літню кухню. Тут син і спав на матраці, під головою навіть не було подушки. Одного разу Богданко вкрав шматок хліба, але з'їсти не вдалося. Мати помітила і так вдарила молотком, що вибила два зуби і порвала ротик. Не соромилася бити при дітях – била чим попало і по чому попало, все тіло хлопчини було в саднах і шрамах, голова – в гематомах. До хлопчика не зверталася за ім'ям, жодного разу не назвала синочком, лише кричала і гнула матюки. Восени, взимку і навесні Богданко ходив у кирзових чоботях і порваній шапці. Коли тепліло, скидав шапку, бігав голомозий і босий. За п'ять років життя хлопчини, батьки жодного разу не придбали йому іграшки, бавився він з котом та собакою.

Коли приїжджали соціальні служби і цікавилися, як живе багатодітна сім'я, мати запихувала малого в літню кухню і накидала замок.

– Сиди, як миша, аби я твого голосу не чула, – лунало за дверима, – інакше будеш битий.

Працівники, переступивши поріг, бачили, як тепло і затишно в прибраній оселі. Діти гарно зодягнені і нагодовані, сплять на м'якеньких перинах, вчать уроки за спеціальним столиком. Мама – щира, сердечна, уважна. Одна люб'язність. Завжди охайна, одягнена скромно, але постійно в чистому одязі.

І все ж, як водиться, шила в мішку не сховаєш. Дійшла й до соціальних служб інформація про знущання над меншим сином. Працівники спочатку не повірили, та уважно обстеживши, за голови схопилися: як вони могли прогледіти? За вчинення насильства в сім'ї та невиконанні батьківських обов'язків матір та батька почали притягувати до адміністративної відповідальності. На жаль, ті висновки так і не зробили. Довелося органам внутрішніх справ за цим фактом порушити кримінальне провадження за ст. 166 Кримінального кодексу України (злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною), максимальна санкція якої – позбавлення волі на строк до п'яти років.

2017

ПРО НЕЗНАЙОМКУ І ПЕРШИЙ ТРОЛЕЙБУС

Одного суботнього вечора Грицько, Микита і Степан зібралися на танці. Щоправда, танцівники з них були не дуже вправні, отож для сміливості взяли велику пляшку портвейну у центральному гастрономі. Пляшка об'ємом у сімсот п'ятдесят грамів в просторіччі називали «бомбою». За кущами пити не стали, зайшли до першої-ліпшої їдальні, що трапилася по дорозі. Час був вечірній, тому людей у залі було небагато. Взяли по салату із капусти та котлети. Примостилися в куточку під розлогим широколистим фікусом. Микиті одразу пригадалося рідне село, батьківська оселя. У світлиці стояв достеменно такий фікус. Мама один раз на тиждень наказувала Микиті витягти свіжої води з криниці, взяти чисту ганчірку і помити листя. Фікус стояв в оселі до того часу, заки дід Колейко не порадив його позбутися, мовляв, він має негативну енергію, від якої можна захворіти. Тоді батько підводою відвіз той фікус до контори колгоспу – поставили в коридорі.

Коли хлопці всілися, помітили: за сусіднім столиком сидів худорлявий з вигорілими на сонці бровами чоловік і жував гречану кашу з шніцелем. На свого сусіда вони спочатку не звернули ніякої уваги. Грицько дістав пляшку, почав відкорковувати.

– Рєбята, прєкратітє, – раптом поряд наслухали голос чоловіка. Його довга шия, здається, ще видовжилася. – В кафе распівать спіртниє напітки запрєщєно.

– Це, дядя, не горілка, це звичайнісіньке вино, – Степан почав виправдовуватися.

– Ето нє імєєт значєнія. Оно тожє относітся к спіртним напіткам.

Хлопці з'їли по котлеті з салатом і вийшли на вулицю. Перейшли сквер, зайшли до кафе.

Людей тут також було – на пальцях полічити. Зі страв цього разу вирішили нічого не брати – уже повечеряли. На закуску взяли сто грамів карамельок. Відкоркували, розпили на трьох. Тільки-но поцокалися, як невідь звідки взялася дівчина з підносом.

– Дозвольте?

Хлопці обурено стенули плечима – це ж треба! Довкруж вільні місця, а їй біля нас забандюрилося. Може, й ця заборонить пити.

– Сідайте, – байдуже мовив Степан.

Микита окинув дівчину поглядом: зодягнена у білий светр з синім окантуванням, чорну спідницю з жовтою вишивкою на боці у вигляді квітки. Сама чорнява, прямий ніс, вузенькі чорні брови, немов намальовані, на похиленому плечі висіла сумка з білого шкірзамінника.

– Можливо, й ти за компанію? – Грицько поглядом показав на склянку.

– Дякую, хлопці, – чемно мовила і злегенька усміхнулася. – Я не п'ю, тільки закусую.

– Бери, закусуй! – Микита дістав з кишені жменю карамельок.

Незнайомка, подякувавши, розмотала одну з них.

Вони допили вино, закусили цукерками, сиділи і стиха перемовлялися. Раптом Микита відчув, як на його праву ногу буцім хтось наступив. Краєчком ока помітив: струнка нога незнайомки у білій шкарпетці в рожеву смужку лежала згори на його нозі. Від несподіванки аж розгубився. У його житті таке трапилося вперше. Як бути і що робити далі, він просто не знав. Незнайомка, допиваючи компот, пильним поглядом, схоже, просвердлювала наскрізь:

– Хоч би у кіно запросив, чи що? – іронічно усміхнулася, – і, відставивши порожню склянку, додала, – теж мені кавалери пішли.

– У кіно, так у кіно, – Микита хвацько підвівся. – Ходімо.

Грицько з Степаном перезирнулися, також слідом вийшли і попрямували у напрямку танцювального майданчика – звідтіль уже долинала гучна музика.

До кінотеатру прибули вчасно. Микита взяв останні два квитки. Зайшли до залу, відшукали свої місця, світло одразу погасло. Щоправда, кіножурнал уже прогавили. Фільм розпочався. На червоному фоні змигнули титри. Сиділи незворушно, вдивляючись в екран – на якому закручувалася таємнича зав'язка. І тут Микиту буцім кип'ятком ошпарило – нога незнайомки доторкнулася його ноги. Нараз пригадав: у кишені завалялося три карамельки. Подлубавшись, подав незнайомці.

– Дякую, – стиха мовила і почала розмотувати цукерку.

У залі стояла така тиша, що чутно було навіть найменший порух.

– Нє шєлєстітє, – поряд пролунав все той же суворий голос. – Нє мєшайтє смотрєть фільм.

Микита озирнувся і зблід. Позаду сидів незнайомий чоловік з гусячою шкірою, який у їдальні заборонив їм пити вино. «Що за чортівня така? – подумав про себе. – Виходить і тут ми йому заважаємо».

Після кіно дівчина попрохала Микиту провести її додому – мешкала далеко, аж на Подусівці. Це була околиця міста зі своїм новозбудованим сектором. Микита мешкав у робітничому гуртожитку на протилежному кінці міста. Коли і як він дістанеться домівки, не мав ніякого уявлення, проте діватися було нікуди. Спочатку їхали тролейбусом, потім, взявшись за руки, прошкували пішки. Звернули до маленького провулку, наблизилися до ошатного кам'яного будинку.

– Нічого собі! – вигукнув Микита. – І це твоя оселя?

– Та ні, тут мешкають господарі, – пояснила дівчина. – Я в них винаймаю кімнату. Зараз надворі тепло і сплю у літній кухні.

Раптом невідь звідки взялися і перегородили дорогу два хлопці – один високий, кучерявий, другий – низькорослий, бритоголовий у картатих штанях і білій тенісці.

– Слухай, паря, – бритоголовий дихнув в обличчя Микити горілчаним перегаром. – Знаєш, кого ти привів? Це – звичайнісінька шльондра. У нас, на Подусівці, її кожна собака знає.

Микита дещо розгубився, не знав, що мовити у відповідь, проте тримався з почуттям власної гідності.

– Сам ти шльондра! –вигукнула незнайомка, схопила Микиту за руку і потягла за собою. Сховавшись за високою дощаною хвірткою, брязнула засувом. – Добре, що ми від нього втекли. Сам маленький, а зло робить велике. Нещодавно із зони повернувся. Тут його вся Подусівка боїться. Ніхто з ним не хоче зв'язуватися.

Переступивши поріг, світла не вмикали. При місячному сяйві Микита поглядом окинув оселю: металеве ліжко, під коротенькою стіною застигли два стільці, в кутку примостився маленький столик. На подвір'я чисто вимитими скляними шибками дивилося одне-однісіньке вікно. Крізь нього й лилося до оселі місячне сяйво. По його боках висіли дві білосніжні занавіски. Дівчина підійшла і зсунула їх до місця. Посередині утворилося двоє кружалець. В оселі нараз зробилось привітно і затишно. Лише тепер Микита відчув, як він за день стомився. А цей день, вірніше вечір, у нього виявився вкрай напруженим. Пригода з вином у кав'ярні, кіно, зустріч із зеком. Добре, що мирно закінчилося – Микита зроду ні з ким не бився. І ось нарешті він у чужій незнайомій хатинці. Годинник показував першу ночі, час було повертатися додому.

– Знаєш, що я тобі скажу, – незнайомка першою порушила мовчанку, – доведеться тобі в мене заночувати. Якщо вийдеш на вулицю він тебе неодмінно приб'є. Не став чіпати тільки з-за мене. Не дивися, що не вдався зростом, він – дуже войовничий. Тільки що не по його, дає волю кулакам.

… Наступного ранку Микита прокинувся ще лише зазоріло на видноколі. Розплющив очі, неквапливим поглядом обвів кімнату, мовляв, де я є? За кілька секунд кинув погляд на дівчину. Та спала міцним глибоким сном. Під високими грудьми рівномірно здіймалися тугі, немов двоє наллятих яблук, перса. Вони ледь не викочувалися з-під світлої рожевої сорочки. Ліва рука лежала вздовж з тулубом, праву закинула на себе. На оголеній литці чітко окреслювалася п'ятикопійчаною монетою родинна пляма. Рум'яні щоки були злегка надуті, мов м'ячики.

Певне, дівчині, щось снилося. Повні вуста розкрилися вузенькою щілинкою. Незнайомка заплямкала, перевернулася на протилежний бік і продовжувала спати. Микита обережно вкрив її ковдрою. Для нього вона так і залишилася незнайомкою. Микита якось і не зважився спитати, як її звати, а вона сама не сказала. Єдине про що розповіла, народилася і зростала в селі. Батько рано віддав за нелюба заміж. Рік не жила, а мучилася. Коли далі терпіти не стачило сил, покинула. У чому була, у тому і приїхала до міста. Спеціальності не мала, роботи також бракувало, влаштувалася ученицею-токарем на заводі автомобільних запчастин. Гроші заробляла непогані, з часом обжилася. Тільки не було головного – справжнього кохання.

… Микита відсунув засув на хвіртці, вийшов на вулицю. Ніде не було нікого. Пришвидшив крок. У напрямку зупинки наближався перший ранковий тролейбус.

1980

ВТРАТИВ ДОВІРУ

Ще за учнівською партою Олі до серця припав Григорій – оцупкуватий хлопчина з сором'язливою посмішкою дитини. Звідти і пішли однією дорогою – вона закінчили Остерський будівельний технікум, працювала майстром. Він – профтехучилище, набув спеціальність муляра. Одружилися. Отримали нову квартиру. Оля народила доньку Аліну. Дівчина з часом виросла, у Києві закінчила інститут народного господарства, працювала економістом на радіоприладному заводі. Вийшла заміж, народила сина Андрія.

Гриша то не пив, а це, як вийшов на пенсію, почав прикладатися до чарки. Спочатку вживав од простуди, потім для апетиту – щось йому зранку не хотілося їсти. Зрештою, почав пити без всякої причини. Одного разу Оля підвелася раненько, приготувала сніданок – супу наварила повну каструлю, вареників наліпила, а каву чи чай, гадкувала, й самі приготують.

– Ти ж, чоловіче, щоб поснідав, – наказала. – Не скажеш, то й до ложки не доторкнешся. А найкраще, поки все свіженьке, підводься, вмивайся і снідай.

У відповідь чоловік із заплющеними очима пробурчав щось невиразне. Ольга вже звикла до цього. Так він розмовляв кожного ранку на велике похмілля. Взяла кошик і попрошкувала на тролейбусну зупинку – збиралася їхати на дачу, саме полуниця пішла. Ягоди і справді того літа вродили, як ніколи. Великі і червоні, мов жар, соковиті. А що вже смачні! З'їси одну, другу, третю… Коли нарвала два кошики, роз-

сортирувала: ці, трохи прим'яті, потрібно їсти сьогодні, оці – найбільші – завтра вона понесе на ринок, буде свіжа копійка, а ці – трохи менші – законсервує. Смачне варення з них виходить. Взимку відкриє банку – день, два – і тільки дно видно. Всі полюбляють. Та особливо внук Андрійко. Вживає і з чаєм, і з булочкою. На кухні стоїть великий холодильник «Норд». Чимало й до морозильної камери кладе, заморозить, а взимку хочеш – вареники ліпи, хочеш – так їж. Проте Ольга заморожені ягоди не дуже полюбляє. Вони якісь глизяві тоді робляться, на вигляд неприємні. «То тільки ледарі до морозильної камери кладуть, – гадкує, – а вона справжня господиня».

Після полудня повернулася додому. Відімкнула квартиру, переступила поріг, а в оселі якась незвична тиша. Так тихо, немов на цвинтарі. Чомусь аж лячно стало. Та почала себе заспокоювати: внук в літньому таборі відпочиває, донька із зятем на роботі, а чоловік, певно, у генделик подався. Зайшла на кухню, поставила кошики з полуницями. Підняла кришку каструлі з гороховим супом, якого вранці наварила. Бачить, його ніхто і ложкою не доторкнувся. І це занепокоїло Ольгу. Не зайшла, а влетіла до спальні. На ліжку білий, мов сніг, лежав чоловік. Права рука безвільно звисла. Доторкнулася, а він вже й холодний. Певне, інсульт, – подумала. Ще вранці, коли на її запитання щось бурмотів невиразне, мабуть, був у комі. Чому вона до нього не підійшла, чому «швидку» не викликала?

Після смерті чоловіка одна біда за іншою звалилася на її голову. Дочка розпилася, із чоловіком розійшлася, з роботи звільнили. Згодом вдруге вийшла заміж. Заяву до ЗАГСу не подавали, живуть у цивільному шлюбі. Внука виховує сама. Пенсії ледь-ледь вистачає. А коли не дотягує, бере чоловікові речі – електробритву, одяг, рибальські снасті і несе на ринок продавати.

Внук – розумний хлопчина. До сьомого класу і вчився гарно. І слухняним був. Та потім зв'язався з поганою компанією, почав уроки прогулювати, незадовільні оцінки отримувати. А то раз під обід приходить класна керівниця:

– А це ваш Андрійко, чи не захворів, бува?

– Ні, дякувати Богу, – мовила у відповідь бабуся, а в самої серце ледь не вискочить, – пішов до школи. Ще не повертався. А в чому справа?

– Справа в тому, що в школі його немає. І сьогодні не приходив.

– Та що ви таке говорите? – вдарила в поли старенька. – Я ж вранці його погодувала ще й кошти на обід виділила. Тільки йди і вчися.

Відтоді онук у баби Ольги втратив всяку довіру. Коли на ремонт

школи потрібно було здати тридцять гривень, віднесла сама. «Так буде надійніше», – подумала.

Цього разу Андрійко заявився прямо на «барахолку», де вона торгувала.

– О-о-о, а ти чого прийшов? – здивовано спитала.

Внук буцім не чув запитання, правив своєї:

– Бабо, дай гроші.

– Навіщо тобі гроші? Знову на ремонт? Так я сама віднесла.

– Та на який там ремонт! Ми сьогодні в поліклініці проходили медичну комісію. У мене виявили кон'юнктивіт. Кошти потрібні на окуляри.

– Немає в мене й копійки, – безпорадно розвела руками. – Завтра отримаю пенсію і дам тобі гроші.

– Ти що, даром стоїш? Жодної копійки не вторгувала?

– Жодної. Ніхто нічого не купив. Люди проходять, цікавляться, запитують. А ось щоб купити так ні. Йди радше додому та пообідаєш.

– А що сьогодні на обід?

– Свіжий суп з курятиною зварила. Капуста тушкована, варені яйця, чай поп'єш з пирогом. Я такий смачний пиріг з повидлом спекла. Йди, я скоро прийду.

Коли через деякий час баба Ольга прийшла на обід, завважила про себе: внука ще не було. До супу ніхто й не доторкнувся. Роздяглася, помила руки, тільки-но взяла ополоник, аби насипати страву, як у двері подзвонили. «Мабуть, Андрійко, – радо подумала, – ось і добре, що прийшов. Разом і пообідаємо».

Вона хутенько побігла до дверей, не спитавши навіть: «хто»? швиденько відчинила. На порозі стояло двоє незнайомих молодих людей. Один з них, опасистий у червоному светрі з широкою горловиною і зі щетиною на смаглявому обличчі прогугнявив:

– Кулібаба Андрій Миронович тут проживає?

– Тут, – з переляку у баби Ольги засіпалася нижня губа. – Це – мій онук. А що цього разу він накоїв?

– Паспорт загубив, – мовив інший молодик, довгов'язий з сережкою у вигляді невеликого каменя у лівому усі. І, діставши із задньої кишені джинсів, додав: – Паспорт, а в ньому приписне свідоцтво. Це по лінії райвійськкомату. Самі розумієте, з такими речами не жартують. Це вже серйозно. Триста гривень і ми – повернемо вам документи.

2010

ПОЖЕЖА СПАЛАХНУЛА НА ПОРАННІ

Батьків Оксені Маджуги німці розстріляли, а їй, напівроздягненій, вдалося вислизнути з оселі і сховатися в кучугурі. Снігу – саме насипало тоді силу-силенну. Сиділа, тремтіла, а вибралася зі своєї схованки лише тоді, коли на подвір'ї розчинився стукіт кованих чобіт. Після того дівчина захворіла на запалення легенів і ледь не померла. Коли підросла, сидіння в заметілі озвалося болячками. Почали запалюватися суглоби ніг, біль був нестерпний – губи кусала до крові. Одружуватися на такій хворій дівчині, в селі ніхто з хлопців не зважився. Аби не жити в самотності на старість була якась допомога, у тридцять з гаком літ знайшовся син. Прижила дитятко з одним гуцулом – влітку в колгосп приїжджав жнивувати. Васильком назвала. Проте виростити його не змогла – через десять років душа відлетіла за обрій. Син навчався і зростав у школі-інтернаті. Життя його також не балувало. Як виріс, двічі одружувався і двічі розлучався – дітей не було. Мешкав у місті, жив по гуртожитках, а коли Донбас спалахнув вогнем, добровольцем пішов захищати шахтарський край. В АТО познайомився з Олегом Войцеховським, уродженцем Чернігівщини. І хоч той був на десять років молодший, але вони так заприятелювали, що буцім росли змалечку. Василь і Олег разом ходили в розвідку, разом піднімалися в атаку і разом пізнавали гіркоту відступу, коли вибиралися з котла в Дебальцево. Олега тоді було поранило, на допомогу прийшов Василь Маджуга. Коли демобілізувалися, Войцеховський і каже:

– Ти, Васю, для мене відтепер, немов старший брат. Якщо повертатися нікуди – поїхали зі мною. Я хоч і живу в селі, проте воно гарне: зелене, неподалік Десна, сосновий ліс. Повітря не те, що на Донбасі, дихати нічим. І люди в нас хороші. Поживеш місяць-два, можливо, й молодичку якусь набачиш.

Так Василь Маджуга вперше опинився на Чернігівщині. Край йому був незнаний, проте прийшовся по душі. Знайшлася і оселя – велика дерев'яна хата на дві половини. У ній свого часу мешкали родини лікарів, учителів, колгоспників, які приїжджали влітку підзаробити. З Олегом влаштувалися охоронниками на одній з київських фірм. Було дуже вигідно – тиждень працюють, тиждень відпочивають.

Наступного ранку друзі вирішили поїхати на риболовлю. Василь, аби не проспати, ліг раніше. У кімнаті було душно. Спочатку він крутився, тільки-но почав засинати, як на горищі занявкали коти. Якась приблудна кішка навела кошенят. Зрештою, заснув, та так міцно, що на поранні його ледь розбудив дзвінок. «Певне, Олег прийшов, – подумав Василь, – а він міг би й риболовлю проспати». Та коли відчинив

хатні двері, в обличчя вдарив їдкий густий дим – пожежа! Уже палахкотіло горище і вогонь почав проникати до помешкання. Роздумувати було ніколи. Тільки втікати. З бильця стільця стягнув штани й сорочку, і чимдуж вибіг на подвір'я. вогонь уже охопив весь будинок.

Вранці на згарище прийшла голова виконкому сільської Ради – Роза Михайлівна Безкоровайна – пишнотіла, білява жінка, зодягнена в квітчасту сукню. Пильно подивилися на Маджугу впівока і суворим голосом запитала:

– Може, ви курили в ліжку?

– Та що ви! – обурився господар. – Я інколи чарку можу випити, але, щоб курити…

Вважаю, то несосвітенна дурниця.

– Від чого ж воно загорілося? – роздумливо мовила вона.

– Швидше за все, причиною загорання стало коротке замикання на горищі. Там кішка навела кошенят, вони вже підросли, бігають і зачіпають лапами проводку. Якби ж то знаття, я б їх зняв з горища.

– Якщо це так, то й коти пропали, – похитавши головою, з сумом мовила головиха.

– А пропали… – піддакнув Василь.

– М-да, нещаслива ця хата. Збудували її з дерева, після того, як розібрали церкву у Вербичах. Майже всіх, хто б тут не жив, спіткала невдача: одні розлучилися, другі – захворіли, треті – втратили роботу. А років з десять тому взагалі сталася трагедія: вчаділи на смерть двоє маленьких дітей. Ти з села не збираєшся виїжджати?

– Ні. Поки що поживу в Олега. А там видно буде. Шкода втрачати роботу.

– Гаразд, – вперше за час розмови усміхнулася Роза Михайлівна. – Якщо тобі до душі наше село – залишайся. Є на цьому кутку ще одна хата. Безгоспна, так би мовити. Я попрошу жінок, аби вони побілили зсередини, все повимивали. Поселишся і житимеш там. Хата хороша… Добре, що сам живий залишився.

– Мене дзвінок врятував. Його також замкнуло і він з «переляку» почав несамовито дзеленчати…

2016

ЧУПАКАБРА

З юних літ Костя захопився виробами з дерева. То мамі дерев'яну лопату виготовив – хліб у піч саджала, то табуретку змайстрував. І вже, коли поселився в Черняхівську, зв'язків з селом не поривав. Відвідував кожні вихідні. Згодом у сараї обладнав майстерню – поста-

вив токарний верстат, у місті на «барахолці» накупив всіляких різців. Приїде, було, зранку, вдень на городі наробиться, а увечері при світлі електричної лампочки допізна майструє. Мама, було, чекає, чекає сина, аби йшов відпочивати, а його все немає. Підведеться і прошкує до сараю:

– Костю, ти б уже спати лягав. Завтра рано вставати.

– Ще хвилинка і йду.

Та «хвилинка» іноді видовжиться у годину.

Виготовляв дерев'яні ложки, іграшки, всілякі козацькі пістолі. Згодом в одній з газет вичитав, як один дивак виготовив мотоцикл.

«А чим я гірший від нього?» – подумав Костя і вже наступних вихідних взявся за справу. Спочатку віднайшов колеса, потім раму. Через місяць вийшов справжнісінький мотоцикл. Вивів на вулицю, завів і нумо їхати. А за ним дітвора мало не з усього кутка біжить. Немов у цирку… Автобус до маминого села не ходить, відтак шлях до залізничної станції Костя долає не пішки, а власноручно зібраним «драндулетом». Тут, на подвір'ї приятеля, Костя на тиждень залишає мотоцикл, а сам поїздом вирушає до Черняхівська.

Цього ранку Костя, прибувши з міста, завітав до свого приятеля – діда Ониська.

– Доброго ранку! – вигукнув, відкриваючи хвіртку. – Ну, як тут моя машинерія. Стоїть? Ніхто не вкрав?

– Та хто б її вкрав? У нас в селі хороші люди, чужого не візьмуть, злодіїв немає. Проте, усі цікавляться. Хто не зайде, той і питає: «А що це, діду, у вас за мотоцикл?» Кожному доводиться пояснювати. Так що з мотоциклом у нас все в порядку. Тут біда в іншому…

– А що трапилося?

– У селі якась тварюка завелася. То в одного, то в іншого кролів подавить, що аж кров по всьому дворищу. Жахіття та й годі. Дехто і бачив цю тварину. Одні кажуть: така невеличка, жовтувата, чимсь схожа на тхора. Інші авторитетно заявляють: зростом таке, як теля, лапи, немов, у ведмедя, з довгим волохатим хвостом. Само біло-жовтого кольору. Очі круглі й великі, наче в інопланетянина. Не йде, а стрибає, буцім кенгуру, гарчить і реве риком. Таке страхіття, що лячно жити. Люди спочатку думали, може, в когось мавпа жила, та втекла. А минулої ночі до нас заявилася, – зітхнув дід Онисько. – Клітка з кролями на дворі стояла. Ми з сином її дротом обкрутили, а дверцята дошкою підперли. На подвір'ї пастки розставили, може, впіймається. Уранці виходимо на подвір'я – ой, леле! Дріт розкручений, підпорка з боку валяється, а від кролів лише тепле місце залишилося. Дошки вибито всередину, та з такою силою! Якби собака гризла, вони б попадали

зовні. Роздивилися: на одній дошці сліди від кігтів, на другій і третій те ж саме. Усі пастки перевернуті і закриті, а в середині – порожньо. Хоч би шматочок хутра якого залишився. Бідна собака так перелякалася, з будки ледь витягли – тремтіла, немов била пропасниця.

– Все зрозуміло, – мовив Костя… – Це – чупакабра. По телевізору передавали.

Спочатку вона з'явилася в Західній Україні, а тепер, бач, і до нас дісталася. Ще раніше її бачили в країнах Латинської Америки. Дехто каже, буцім вона втекла з американської військової бази – там проводили генетичні експерименти.

Костя тепло розпрощався з дідом Ониськом, побажав, аби таких нічних візитів більше не траплялося і рушив у напрямку села. За селищем піддав газу. Мотоцикл понісся з вітерцем. Стояла чудова літня пора. Сонце піднялося високо і вже встигло облити молочним цвітом все довкруги. В обличчя пругко ударив теплий вітер, пропахлий запахами конюшини і соняшникового квіту. Десь, з низин, від озерця, що сховалося в очеретяних заростях, несло кислим запахом річкової твані. Праворуч, густим килимом, зеленіла нива. Раптом неподалік дороги погляд вихопив купу жовтого піску. «Гм… Де б йому взятися?» – подумав Костя і пригальмував. Пильніше придивившись, на білому піщаному пагорбі забачив живу істоту. Була вона світло-коричневого кольору чимось схожа на кота. «Ну , достеменно, як наш Жоржик», – майнула думка. Невідь звідки взялася ще одна істота і вони, розставляючи супроти один одного лапки, почали гратися. «А може, це чупакабра?» – розмірковував Костя. «Може тут оселилися ці розбійники, які ночами нападають на домашніх тварин?» На узбіччі він залишив мотоцикл і пішов назустріч. В обличчя навідліг вдаряв розджоханий вітер, тварини довго не помічали, що до них наближається людина. Підійшовши ближче, Костя добре роздивився: це були лисенята. Їх тіло вкривав жовтувато-рудий пухнастий волосяний покрів. З нори вилізла мама-лисиця, підвелася на задні лапки – мордочка симпатичненька, немов намальована. Та, забачивши людину, вона хутко заховалася в нору. Туди ж одразу шмигнули й малята.

Минув тиждень. І знову іскрився теплий сонячний ранок. Костя їхав на мотоциклі тією ж дорогою. Ще зоддалеку забачив жовтий пагорб, але цього разу там уже нікого не було. Зупинив мотоцикл, підійшов ближче. Чорна паща нори віддавала порожнечею. На жовтому пагорбі лише виднілися сліди маленьких лапок… Хитра лисиця, певне, відчувши небезпеку, забрала своїх діток і повела в безпечне місце. Такий вже, очевидно, материнський інстинкт.

А чупакабра продовжувала проникати на людські подвір'я, розби-

вала дерев'яні клітки, або так майстерно відмикала замки, що й людина не зуміє. На домашню птицю – гусей, качок, курей не нападала, давила тільки кролів, випивала кров і складала рядочком. На свіжому пухкому снігу залишала сліди, які скидалися на відбитки лап ведмедя. М'ясо задушених кроликів люди їсти боялися, проте собаки їли залюбки. Самих людей чупакабра не займала, та вночі селяни боялися виходити на подвір'я. Одного разу дід Онисько біля хліва знайшов дивний ніготь. Кому з сусідів не показував, ніхто нічого подібного не бачив. Всі зійшлися одностайно: ніготь належить дивному хижаку. Для незваного гостя господар виготовив пастку. Та таку до якої б не потрапили ні коти, ні собаки. Кожного ранку перевіряє, чи не впіймався нежданий гість. Та все марно. Чупакабру поки що впіймати не вдалося…

2008

МИХАЙЛИК

Таке збиралося, як на дощ. Сонце буцім притьмарилося, небо вкрили темно-сині хмари, все довкруж зблідло. З-за широколистого лісу, котрий неначе аж посинів, дмухнув свіжий вітер, пропахлий грибами і лісовими ягодами. Прошелестів низом, здійняв пожухлу висхлу траву, так немов хтось босими ногами залопотів по голій стежині. Гусак на лузі, задравши тонку довгу шию, тріпнув чорно-білими крилами і стривожено загелготав. Із-за хліва долинуло лелече татахкання. Довгошиїй красень стояв на двох цибатих ногах, і махав чорними крилами, намагаючись сховати під ними гострого червонястого дзьоба. Навіть кіт і той обізвався на негоду – дугою випнув спину і кігтями почав шкрябати одвірок.

– Ой, ма' дощ буде! – занепокоєно вигукнула тітка Одарка і подумала: – У мене ж квасоля на погребнику сушиться і груші на узвар. Треба прибрати. Забачивши старшого Максимка, який з торбинкою повертався з берега, запитала: – Куди ти ходив, синку?

– У березі, мамо, кропиви нарвав свиням.

– Як ти себе почуваєш? Животик не болить?

– Не болить, мамо. Оце день ходжу і наче нічого. Якби так і завтра, може б, одужав.

«І де воно те лихо взялося? – міркувала про себе Одарка. – Мало того, що німчура село окупував, так ще і черевний тиф напав на людей. То був Максимко захворів, а це й меншенький Михайлик занеміг і опукою впав на ліжко». Схопила хлопця гарячка так, буцім аж свідомість потьмарилася.

Сховала квасолиння до хліва, тепер притьмом шаснула за грушами. Згребла в полотняний рукавчик. Поверталася згорбившись, опустивши голову з ледь зігнутими у ліктях руками. Голова була так чіпко заполонена думками про меншенького, що Одарка і не помітила, як відчинилася хвіртка і на подвір'я першим зайшов сільський староста Хома Наливайко – середній на зріст, рудий, обличчя подзьобане віспою. Щось від природи було з лівою рукою – вона була тонша за праву і наче всихала – тулив до тулуба. За ним прошкували два німці – обидва тонкі, мов стебла соняшника, біляві. Зодягнені у новеньку форму сірого кольору і в кашкетах з високими туліями.

– Оце, Одарю, як хочеш, а ти повинна взяти на постій цих хлопців, – кинув поглядом на чужинців, – вони в тебе довго не забаряться. День-два і підуть далі.

– Так у мене ж і спати ніде, – безпорадно розвела руками. – Дощаний піл. Вони, мабуть, звикли відпочивати на перинах.

– Не переймайся, Одарко. Металеві ліжка з дитсадка доставимо.

– Та й їсти особливо немає чого. Одна бараболя та капуста, – оправдовувалася господиня. – Корова в мене у запуску.

– Та й то нічого. З колгоспу молоко доставлятимемо, мед з комори привезуть. Сало, м'ясо буде, кабана сьогодні зарізали. Щось і тобі перепаде.

Одарка уже не знала, як і відкараскатися. Староста задоволено тер руки – справу з квартирою, здається, уладнали. Десять хат обійшов, ніхто не хоче брати.

І тут з оселі, немов ошпарений, вилетів Максимко.

– Мамо, Михайлик помер!

– О-о-о, Боже! – в ажитації голосно вигукнула мати. – І де на наші голови цей тиф узявся.

Тут німців, немов хто віником вимів з подвір'я. Зачувши слово «тиф», вони замахали руками і чимдуж кинулися до хвіртки.

Мама синичкою влетіла до оселі і грудкою припала на груди хлопчини:

– Ой, сину-сину! На кого ж ти нас покинув?

Слідом за мамою до оселі притьма влетів і Максимко. Коли мама, знесилена опустилася на лаву, й кулачком почала витирати сльози, братик схопив Михайлика за плече і почав тормосити:

– Михайлику, прокинься! Вставай!

І тут трапилося диво – хлопчина по черзі розплющив очі.

– Мамо, мамо! – радісно вигукнув Максимко. – Живий, живий наш Михайлик! То він лишень заснув.

У цей час змигнула блискавиця, освітила бліде з рожевими плямами обличчя хлопчика.

Неподалік тріснув грім, так, немов, переламалося столітнє дерево…

2012

ПРИХОДЬТЕ У СЕРЕДУ

За паспортом вона значилася, як Агафія. Подруги по роботі називали її ласкаво – Гафійка. З чоловіком Федором, сином Володимиром, невісткою Оленою та внучком Богданком мешкали у двокімнатній квартирі. Цю квартиру отримали, коли їх було лише троє. Згодом сім'я розрослась – тісно зробилось, немов у казці про рукавичку, проте жили дружно. Останнім часом Гафію непокоїло серце. То було покладе пігулку валідолу під язик, посмокче і болі зникають. А тепер пігулка не допомагала. Болить і коле, то віддає за грудиною, то в плечі. Син терміново викликав швидку медичну допомогу. Лікар – молодий чоловік, проте уважний, зміряв тиск, тут же зробив кардіограму і порадив лягти до стаціонару. Там, мовляв, можна провести більш глибоке обстеження і підлікувати.

Рік тому вона вже лікувалася у кардіологічному відділенні. Саме тоді серце також прихопило. Пролежала два тижні – відчула полегшення. Уже збиралася виписуватися, як раптом син приходить провідувати і з порога заявляє:

– Мамо, тато нас залишив.

Це не було несподіванкою. Дружина давно знала: чоловік, який також працював з нею на камвольному, підгулює з ткалею. Струнка, чорнява, гостроока. З перекинутою наперед косою. Молодша за неї років на десять. Замужем ніколи не була. Саме в соку. Проте звістка для Гафійки була, немов удар праща у спину. Нараз опустилась у ліжко, обличчя ніби обезкровило і зробилося бліде, заплющила очі, захрипіла, рука звисла.

Син одразу побіг до ординаторської:

– Мамі… Мамі погано! Зробіть, що небудь!

– Лікарі збіглися, привели до чуття. Згодом поставили на ноги, серце заспокоїлося, а душа – ні. Боліла і не переставала. А це перед самим Новим роком їй знову зробилося зле. Якось під вечір подруга по роботі Дарина, а тоді ще й кумами стали, зателефонувала по мобільному:

– Кумонько, я зараз прийду, провідаю. Як ви там?

– Ой, спасибі, кумонько, – Гафія весело мовила у відповідь. – Здоров'я моє пішло на поправку, почуваю себе значно краще. Лікарі, вважайте, витягли з того світу. Завтра, у вівторок, я виписуюся, а в середу приходьте до мене додому. Я торт приготую. Посидимо, чай поп'ємо. А здоровитиметься, то й по грамульці.

Наступного ранку, у вівторок, Гафії не стало. Померла уві сні. У середу кума Дарина й справді прийшла до неї… З квітами. Гафія лежала в домовині. Як жива. Тільки смагляве обличчя зробилося білим, очі злегенька запали, аж посіріли. На грудях горбиком гороїжилися руки, а на нафарбованих вустах застигла сумна усмішка…

За життя Гафія прохала: як помру, перед тим, коли ховати будете, нафарбуйте мені губи. Так і зробили. Перед своєю останньою дорогою, навіть у домовині була вона чарівна і красива. Як справжня українська жінка. Здавалося, тільки трохи стомилася й на годинку прилягла спочити…

2011

ШАХРАЙКА

Дід Маврикій було поріг переступить:

– Ой, у нас так циганом смердить, – і нумо сварити онуків, – ану, біжіть на вулицю!

Хоч трохи провітримо хату, – дихати нічим.

Улита зроду не бачила циган, не уявляла, що це за люди, але з дитинства закарбувалося грозьбливе дідове:

– Не будете слухати, циганам віддам!

Зі справжніми циганами Улита зустрілася, коли вже вийшла заміж. Було це в неділю.

Чоловік саме поїхав до міста на ярмарок, свекруха пішла до церкви, а вона сама залишилася вдома. Раптом поріг оселі переступила молода чорнява жінка у довгому квітчастому платті. Рухливі блискучі очі бігали в усібіч. І так почала говорити, немов по писаному. Улита аж заслухалася:

– На тебе, красуне, наведена порча. Немає в ладу зі своєю свекрухою. Щось, Непевне, пороблено. Ой, бачу, пороблено. Ану, принеси мені яйце. Тільки до рук не бери, – наказала, – краще загорни в хустину.

Циганка стала над яйцем, почала махати руками і щось про себе бурмотіти. Дивиться, Улита, з яйця посипалося таке, як пісочок. Вона аж злякалася.

– Порчу тобі зроблено на гроші, – продовжувала циганка. – Зараз

ми їх очистимо. Ану, неси сюди всі кошти, які є в цьому домі. Інакше добра вони не принесуть.

Улита не відала, що робила. Усе це з нею відбувалося, немов у сні. Дістала з прискринка гроші, виручені за продаж корови, збиралися докласти і купити тільну теличку. Пакунок асигнацій, замотаних у хустину, циганка швидко розмотала, тричі сплюнула, правою рукою здійснила магічне коло і сховала під подушку на ліжку.

– А тепер тричі обійди довкруж хати.

Улита так і зробила. А коли повернулася до світлиці, циганки вже не було і грошей під подушкою також.

Тут саме парою вороних з ярмарку повернувся чоловік Тимофій. Улита про все йому розповіла. Та ще й ретельно намалювала портрет циганки. Тимофій хутенько вийшов на поріг, сів на воза, нокнув на вороних. Далеко за селом на битій дорозі нагнав двох жінок. В одній з них – молодшій – впізнав жінчину обидчицю. Коли чоловік попрохав віддати награбоване, та почала кричати, мовляв, я нічого не брала. Тоді Тимофій взяв до рук пугу і добре шмагонув по спині. Розлючена циганка дістала з-за грудей хустину з грошима і пожбурила в обличчя Тимофія.

1990

ЯК ДІД САВКА КУРЕЙ ПРОПИВ

Коли Савка з Мар'яною отримали земельну ділянку над Десною, уже допрацьовували до пенсії. Ще встигли невеличкий будиночок збудувати. Найняли пічника Івана Гнівика, той їм грубку виклав. Мар'яна хотіла, щоб ще й піч була, та Савка не дозволив. «Вона тільки місце забиратиме», – мовив. Баба погодилася. Пофарбували підлогу, вікна, двері, поклеїли шпалери. Ну, достеменно, як у міській квартирі. На дачі жили з ранньої весни до пізньої осені.

– А давай курей заведемо, – мовила якось по обіді Мар'яна, – що ми – гірші за інших?

Он і Сироїди тримають. Віра хвалилася: навіть взимку несуться.

– Взимку тут треба жити. Микола ж зимує. А так не находишся. Як замете, та завіє, то й кури подохнуть.

– Триматимемо до пізньої осені. Влітку яйця матимемо, восени поріжемо, буде м'ясо на зиму, – розпорядилася Мар'яна.

Савка поїхав у лісництво, виписав дров, привіз гарного лісу. Сухостій, правда, але рівненький. Лісник постарався, дай Бог йому здоров'я. З цього дерева і зліпили курничок. Допоміг сусід Мишко Свистун. І взяв

небагацько. Словом, навесні дід з бабою купили зозулястих. Тільки принесли, випустили у кошарі, а вони вже на землі і нестися почали. Корму довкруж скільки завгодно – і травиця свіженька пішла, і кропива молоденька. Дід Савка кожного дня цілісінький мішок нарве, баба запарить, і з сухарями, чи зерном перемішає. Їдять так, немов за себе кидають. Тільки чомусь ті кури їм у руку не пішли. У перший рік куниця було внадилася – четверо курей передавила, поки в капкан не попала. А наступного літа щось знову почало красти. І не тільки в Савки, а й на інших вулицях. Роздивився дід – цього разу не куниця. Жодної тобі пір'їнки. Дійшов думки – злодій – дворукий.

Одного вечора дід Савка вирішив таки впіймати злодія. Як стемніло, сів на веранді супроти широкого вікна, поставив рушницю поміж ногами. Сам курник проглядався добре. А невдовзі ще й серпастий місяць викотив, освітив все довкруж. Зробилося тихо-тихо. То млинок весь час крутився і видзвонював, а це й той зупинився. Тільки з озера долинало жаб'яче:

– Крумк, крумк!

Дід Савка дістав з столика пляшку, налив сто грамів, випив, закусив свіжим огірочком і шматочком сала з прорістю – минулого тижня на ринку купив. Сидів, дивився у вікно, а думки, немов павутиння засновували голову. Пригадалося дитинство, голод. Як йому вволю хотілося наїстися хліба. А зараз он скільки його! Так ні ж, шматочок з'їсть і досить. Батько поїхав на заробітки до Росії, мама померла. Залишився у хаті маленький хлопчина. Один, як палець. Хтось з односельців їхав до міста, посадив на воза, а в райцентрі висадив на залізничному вокзалі. У селі ж набрехав, здав, мовляв, до дитячого будинку. Малого підібрав добрий чоловік, виховав, дав путівку в життя. Названих батька і матір Савка догодував до смерті і поховав рядочком. У поминальні дні їздить з Мар'яною в село, впорядкують могилки, повикидають старі вінки та паперові квіти, а на їх місці нові почіпляють. А ще, якби влітку не ріс бур'ян, барвінку на могилках насадять… Подивився на годинник – дванадцята ночі. Знову налив чарчину, випив, добряче крякнув і закусив огірочком – саме в теплиці пішли свіженькі. Щось знову почало пригадуватися. Та якби не обтягували голову всілякі нісенітниці, увімкнув транзисторний радіоприймач. У ньому щось там затріщало, небавом заграло, заспівало, а вже потім заговорило. Відчув: засинає – знову відкоркував пляшку, налив чарчину. Як не вдивлявся у вікно – злодія не було. Від випитого на душі Савці зробилося тепло і затишно. Не зчувся, коли й стулилися повіки. Перед світанком наснився сон, буцім він маленький, побіг з хлопцями на ставок і провалився під лід. Коли його з труднощами витягли дорослі, він уже й посинів. Жінки

хитали головами і примовляли: «Не жилець малий на цьому світі. Не жилець…» Дід Савка злякався і прокинувся. Подвір'я залите морем сонячного світла, сам сидить на табуретці і двома руками міцно обіймає рушницю.

– Ой, лишенько! – чоловік підхопився з місця і гайнув до курника.

Замок висів на тому самому місці і він спочатку заспокоївся. Та потім подумав: про всяк випадок загляну до середини. Дістав в'язку ключів, віднайшов потрібний, відімкнув дверцята. На сідалі не було жодної пернатої. І тут в діда, немов полуда спала з очей – відімкнути будь-який замок гвіздком міг тільки Тишко – циган з сусідньої вулиці. На всі руки майстер. А ще такий був – ні з чим не розминався. Ділянка городини бур'яном заросла, а на столі в нього і помідори, і огірки, і перці, і баклажани. День спить, а вночі краде. Одного разу хлопці, правда, сторожували і посеред ночі впіймали злодія. Та так оддухопелили – ходив майже тиждень з темно-синіми мішками під очима. А це знову за старе взявся. «Ну, нехай проспиться, – гадкував про себе Савка, – під обід схожу, поговорю. Може, й поверне курей, коли не порізав». Дід налив у склянку горілки, яку не допив за ніч, і випив одним махом. Крякнув, витер вуста і вклався спати з самого ранку.

2000

АВТОР ВИСЛОВЛЮЄ ЩИРУ ПОДЯКУ
ЗА НАДАНУ ДОПОМОГУ ПРИ ВИДАННІ ЦІЄЇ КНИЖКИ:

Лазарю Віктору Леонідовичу *– голові правління спілки роботодавців «Сіверщина», засновнику групи компаній приватного багатопрофільного підприємства «Вимал».*

Єрмоленку Олегу Миколайовичу *– директору Товариства з обмеженою відповідальністю «Десна Поліграф».*

Перфільєвій Людмилі Вікторівні *– дільничному лікарю-терапевту, нашій землячці, яка нині мешкає в Архангельську.*

Особлива синівська вдячність моїм батькам –
Олені Яківні та Миколі Давидовичу Леусам*,*
за фінансування цього видання.

ЗМІСТ

ПОВІСТІ
Не можна йти вперед, повернувши голову назад 3
Необачність французького філософа 24
Хто розрубає «Гордіїв вузол»? 43

ОПОВІДАННЯ, БУВАЛЬЩИНИ, ОПОВІДКИ
Спалах серед ночі 70
За законом вовчої зграї 84
Напад на інкасаторів 95
З сином нещастя 104
Атакували ломбард 114
Домашню адресу написав кров'ю 122
«Екстрасенс знімає порчу» 129
Інакше здохнеш під тином 137
Квартира 142
Гастролери 147
Облив бензином, а підпалити не встиг 154
Судова тяганина 159
Явка з повинною 163
Рани, несумісні з життям 166
Героя проводжали стоячи на колінах 171
Докір сумління 174
Квартирант – убивця 177
На щедрий вечір 180
Альфонс 183
Плач пугача на світанні 187
Постріл 189
Соціальний працівник 192
Люся 194
Поміняли 195
Пішла і не повернулася 197
Це – не гроші, це – розіграш 199
Як онук діда з бабою підвів 200
Налякали 202
Підмінили 203
Про незнайомку і перший тролейбус 206
Втратив довіру 209
Пожежа спалахнула на поранні 212
Чупакабра 213
Михайлик 216
Приходьте у середу 218
Шахрайка 219
Як дід Савка курей пропив 220

Літературно–художнє видання
ЛЕУС Віталій Миколайович

Багатотомне видання

Том 10

Не можна йти вперед, повернувши голову назад

Необачність французького філософа

Хто розрубає «Гордіїв вузол»?

Повісті, оповідання

Автор проекту	Віталій Леус
Редактор	Сергій Дзюба
Коректори	Тамара Лихачова, Ольга Василенко
Технічний редактор	Олег Єрмоленко
Комп'ютерний набір	Олена Журко, Микола Леус
Комп'ютерна верстка	Олена Журко

Фото з архіву Центру громадських зв'язків УМВС України в Чернігівській області

Здано на виробництво 01.10.2017	Підписано до друку 31.10.2017
Формат 60x84/16 Гарнітура Arial	Папір офсетний Друк офсетний
Ум. друк. арк. 14,0 Наклад 100 прим.	Обл. вид. арк. 13,02 Зам. № 0140

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40